

Ювілейний Альманах

Українського Братського
Союзу

1910 75 1985

DIAMOND JUBILEE
ALMANAC
of the
UKRAINIAN FRATERNAL
ASSOCIATION
1910 — 1985

Published by:
Ukrainian Fraternal Association
440 Wyoming Ave.
Scranton, Pa. 18503

Printed in USA:
Ukraprint, Inc.
10902 Summit Ave.
Woodstock, Md. 21163

ЮВІЛЕЙНИЙ АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО
СОЮЗУ
З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ
1910 — 1985

Редактор Д. Корбутяк
Обкладинка: Мирослав Григорій

Видавець:
Український Братський Союз
440 Wyoming Ave.
Scranton, Pa. 18503

Друк:
Украпrint
10902 Summit Ave.
Woodstock, Md. 21163

НАЦІОНАЛЬНІ ГИМНИ

THE STAR-SPANGLED BANNER

Oh, say can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O're the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, the bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
Oh, say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave!

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

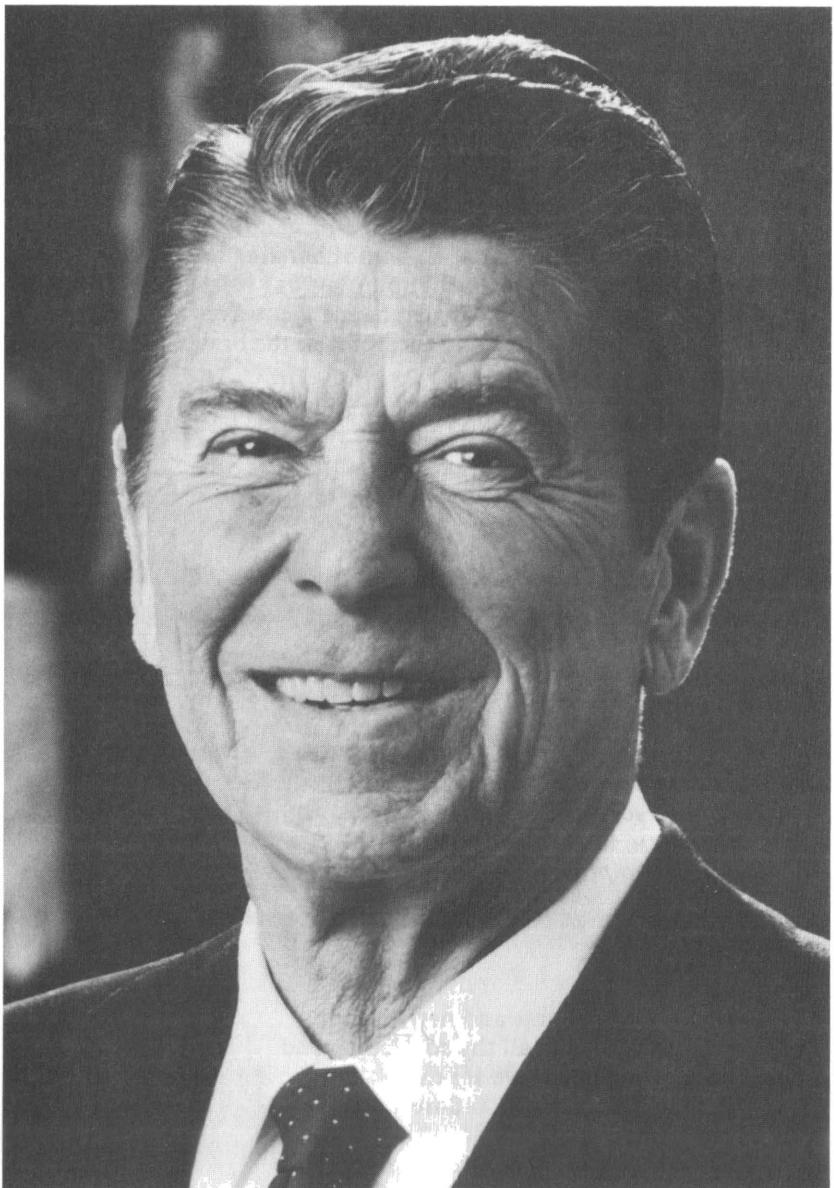
*Ще не вмерла Україна
І слава і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.*

*Згинуть наші воріженьки,
Як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття,
У нашій сторонці.*

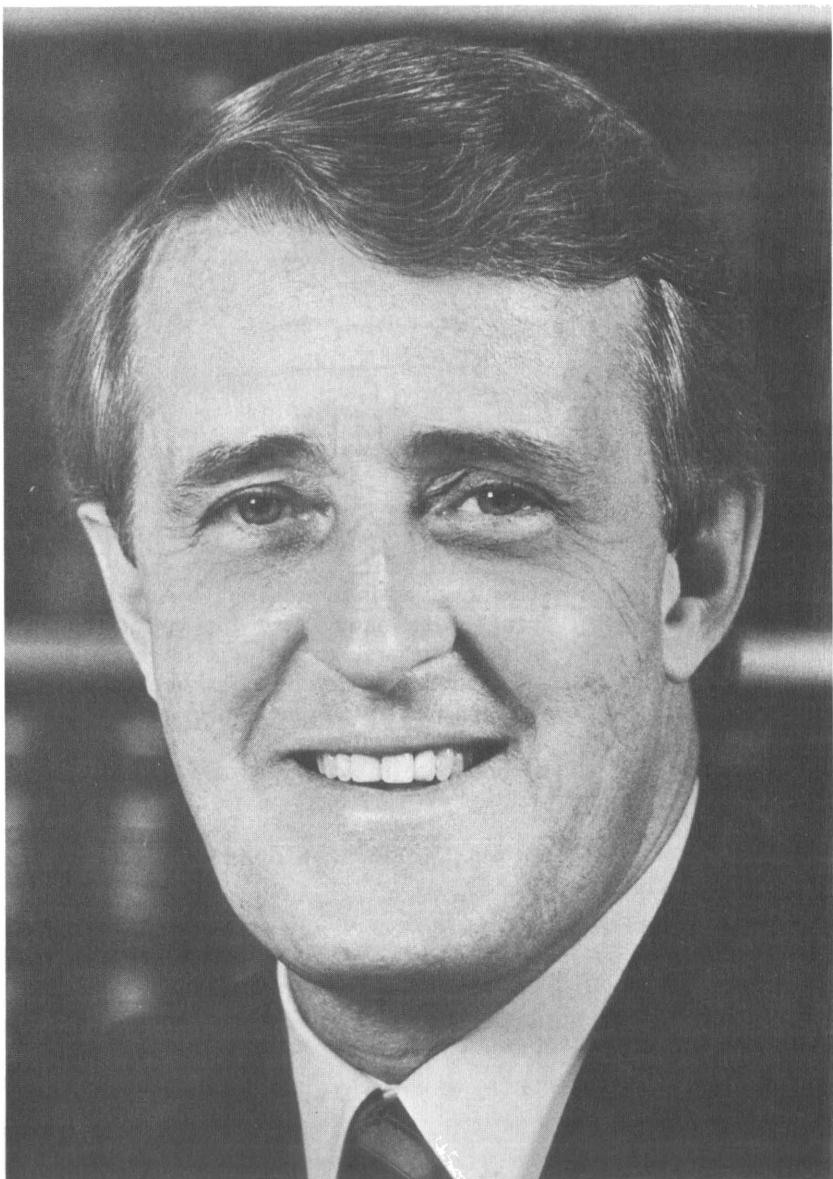
*Душу й тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду.*

O CANADA!

O Canada! Our home and native land!
True patriot love in all thy sons command
With glowing hearts we see thee rise,
The True North strong and free.
From far and wide,
O Canada, we stand on guard for thee.
God keep our land glorious and free!
O Canada, we stand on guard for thee.
O Canada, we stand on guard for thee.

Ronald Reagan
40th President of the United States of America

Brian Mulroney
Prime Minister of Canada

Привітання від Президента Рональда Рейгана

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

FEBRUARY 11, 1985

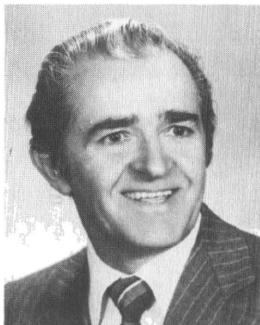
I am very happy to extend warm greetings to the members of the Ukrainian Fraternal Association on the occasion of your 75th anniversary.

Your organization is part of the rich ethnic diversity that enhances our culture and is so essential to America's strength. Through your many worthwhile cultural programs, you help to preserve the rich heritage of your Ukrainian forebears while simultaneously encouraging dedication to the ideals upon which this nation was founded. I applaud the efforts of organizations like yours which contribute in so many ways to the well-being of America.

Nancy joins me in sending best wishes for every success in the years ahead.

A handwritten signature in black ink that reads "Ronald Reagan". The signature is fluid and cursive, with "Ronald" on the first line and "Reagan" on the second line, slightly overlapping.

КЕРІВНІ ОРГАНИ УБСОЮЗУ ВИКОНОВЧИЙ КОМІТЕТ

Іван Олексин, голова

**Джері Пронько,
перший заступник голови**

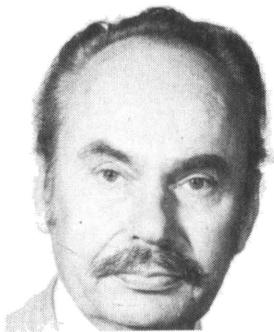
**Дмитро Корбутяк
другий заступник голови**

**Петро Родак
заступник голови для Канади**

Едвард Попіль
фін. секретар-скарбник

Д-р Роман Ричок
головний секретар

Йосиф Харина
заступник фін.
секретаря-скарбника

Д-р Мирон Чаповський
заступник головного
секретаря

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ

Роман Данилюк, голова

Д-р Омелян Дерій

Володимир Дмитренко

Павло Коновал

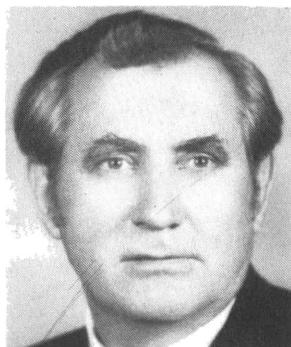

Вальтер Маік

ГОЛОВНА РАДА

Анатоль Білоцерківський

Микола Бойчук

Ярослав Ганкевич

Василь Іванців

Микола Івашків

Василь Карпенко

Зенон Комоницький

Володимир Леськів

Михайло Мочнач

Олександр Скоцен

Анатоль Фалько

Михайло Цар

Будинок УБСоюзу при 440 Olive St., Scranton, Pa.

Іван Олексин

75 РОКІВ ПРАЦІ ДЛЯ НАРОДУ

ВСТУП

Відзначаючи цього року 75-ліття Українського Братського Союзу, ми, теперішні члени нашої організації, повинні бути горді за наших попередників і вдячні ім за їх почин, бо покладені ними основи стали запорукою того, що УБСоюз проіснував уже 75 років. Факт, що наша організація постійно росла і розвивалась, є свідоцтвом ідейності і зрілості її керівників і членів, є доказом, що вона була конечною для української громади в Америці і виправдала себе.

З нагоди цього важливого ювілею пригадаймо початки і минулу діяльність нашої організації. Це дасть нам заохоту посилити нашу працю, щоб далі розбудовувати нашу організацію і запевнити її кращу майбутність.

ДО ПРИЧИН ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ

Заснування УБСоюзу не було творенням певним гуртом людей ще однієї організації. Воно було результатом складних процесів, які проходили серед наших людей в Америці на початку нашого сторіччя, і було своєрідною революційною подією у житті нашої еміграції, яка, хоча молода в порівнянні з еміграціями інших народів, мала вже за собою історію, мала перші братські організації і десятки церковних громад.

Як відомо, перша хвиля українських емігрантів складалася переважно із селян, гнаних за океан нуждою, бо більш половини землі в Галичині належала в той час поміщикам¹. Подібна ситуація була на Закарпатті, Буковині і на українських землях російської імперії, звідки також виходили до Америки тисячі наших селян.* Майже кожний з наших емігрантів іхав у чужу, незнану йому країну з думкою заробити трохи грошей, вернутись додому, купити клаптик землі і зажити кращим життям. Через незнання мови і способу життя місцевого населення його чекали в новій країні різні труднощі і розчарування. Не маючи жодного фаху, він міг дістати тільки важку фізичну працю, і мусив задовольнитись низькою платною. Крім того, американські робітники прийняли наших людей неприхильно, вважаючи їх «страйколомами» і перешкодою у своїй боротьбі з підприємцями за кращу заробітну платню. Однак, не зважаючи на всі труднощі, перешкоди й невигоди, іхній прибуток був десять разів більший, ніж у старому краю, хоч, з другого боку, на них чигало тут багато небезпек. Тяжка праця у копальннях, при залізницях, у сталеливарнях і в текстильних фабриках підривала здоров'я емігрантів, а крім цього, вони самі часто занедбували своє здоров'я, не доїдаючи, не маючи належного відпочинку та живучи у тісних і переповнених гуртожитках, щоб тільки заощадити якнайбільше грошей. У той час не було забезпечення на випадок безробіття, каліцтва й інших припадків, не було також забезпечення на старість. Коли робітник загинув у копальні, власники хати, де він мешкав, мусили заплатити за те, щоб його витягнули з копальні, а на покриття коштів похорону

* Для наших перших емігрантів із Східної України важливішим від економічного фактора було бажання знайти в Америці релігійну свободу, якої вони не мали в російській імперії. Це були переважно евангельські християни (баптисти), яких царська влада переслідувала за те, що вони покинули російську православну церкву. Про них читач знайде інформації в статті А. Капусти «Українці Північної Дакоти». Ред.

складалися самі робітники. Така тверда дійсність підказувала нашим людям, що без своїх організацій ім не обйтися.

Початки організованого життя нашої еміграції пов'язані з приїздом 1884 р. до м. Шенандоа в Пенсильванії о. Івана Волянського. Заслуги цього першого українського священика для української громади в Америці дуже великі. Він дав почин до створення перших церковних братств, з яких скоро почали творитися перші наші парафії, а при них хори, оркестри, драматичні гуртки тощо. У 1886 р. він почав видавати перший український часопис «Америка», який відіграв велику роль у поширенні серед наших емігрантів національної свідомості і просвіти. В той час на Закарпатті було поширене мадярофільство, а в Галичині москвофільство, і під впливом однієї чи другої течії стояли також священики, які прибували в Америку після відкликання о. Волянського в Галичину у червні 1889 р. Свою шкідливу орієнтацію вони намагались приступити також нашим імігрантам. Із створених о. Волянським перших сімох братств постало, також з його ініціативи, 1887 р. у Олифанті т. зв. «Сполучення Руських Братств», передвісник пізніших братських союзів. Хоч це «Сполучення» довго не проіснувало, наші імігранти почали розуміти конечність такої організації. Щоб не блукати по чужих братських союзах, вони створили у лютому 1892 р. у Вілкс-Беррі нову централю, «Соєдненіс Греко-Католицьких Руських Братств». На жаль, від самого початку почалися у цій новій організації суперечки на тлі територіального походження та національної приналежності. Політика мадярофільських елементів із Закарпаття була чужа свідомішим галицьким імігрантам, і вони вийшли із «Соєдиніння». Це саме зробили також галицькі москвофіли, хоч з інших міркувань. Другого лютого 1894 р. братські товариства, які складалися переважно з галичан, відбули свій з'їзд у Шамокін і на ньому створили нову централю, «Руський Народний Союз»².

Розвиток цієї централі був спершу повільний, а національно-культурна робота не давала бажаних успіхів, бо москвофіли перешкоджали поглибленню української національної свідомості серед наших імігрантів. Такий стан тривав до конвенції РНСоюзу 1902 р., на якій покладено кінець намаганням москвофілів перебрати цю організацію у свої руки. Національно свідоміші делегати об'єдналися і не допустили їх до проводу³. З того часу Руський Народний Союз став на чисто український ґрунт, що й запевнило йому швидке зростання членів і майна. Та незабаром виникла у ньому загроза, що цей розвиток припиниться та що Союз утратить свій загально-громадський характер. На десятій конвенції 1908 р. винесено ухвалу, що членом РНСоюзу може бути тільки католик, а на одинадцятій конвенції 1910 р. у Клівленді вирішено змінити назив організації з «Руський Народний Союз» на «Греко-Католицький Руський Союз». Цю зміну схвалили делегати на вимогу єпископа Ортинського, що був на тій конвенції голововою статутової комісії.

Тоді ж таки ухвалено, що організація має раз на завжди підлягати кожночасному єпископові, а делегатом на конвенцію Союзу може бути лише русин-греко-католик⁴.

У результаті цих ухвал Союз утратив свій загально-громадський характер. Усунення з його назви слова «НАРОДНИЙ» та обмеження його членства самими греко-католиками зробило його зовсім іншою організацією. Православних українців, які через ці ухвали опинилися поза межами Союзу, прямо кинуто в обійми православних росіян і московофілів. Не треба й казати, що такий хід подій ішов ім дуже на руку, бо ж іхньою метою було від самих початків нашої еміграції заманювати наших людей до своїх організацій і церков і таким способом спиняти розвиток іх національної свідомості. Усю цю іхню роботу фінансував, як відомо, царський уряд. Ухвали конвенцій РНСоюзу з 1908 і 1910 рр. привели до створення опозиції, яка оформилася в комітет, очолений Матвієм Семенюком. На клівлендській конвенції цей комітет заявив протест проти тих ухвал і почав збірку фондів, щоб судовою дорогою уневажнити зміни статуту⁵.

Тут треба згадати, що в тому часі серед українських імігрантів були вже люди різних професій, національно свідомі священики і навіть політичні діячі. Крім того, серед імігрантів було чимало людей радикальних поглядів, вихованих на ідеях М. Драгоманова і I. Франка, учасників боротьби з польською адміністрацією під час виборчих кампаній, віч та маніфестацій, що їх влаштовували товариства «Січ» під проводом одного з лідерів Радикальної партії Кирила Трильовського. Саме цих факторів не врахували ініціатори згаданих вище змін статуту на конвенції у Клівленді. Тому іхні намагання змінити характер Союзу були згори засуджені на невдачу, навіть коли б у їхній тактиці було більше такту і поміркованості. Реакція на звуження організаційних рамок і на дискримінацію проти українців інших віровизнань і політичних поглядів була спонтанною. Оформлена у комітет, опозиція зібрала потрібні фонди і через адвокатів у Клівленді і Нью Йорку почала заходи для привернення організації старої назви та уневажнення винесених на конвенції у Клівленді ухвал. Тим часом, 3-го жовтня 1910 р., група національно свідомих союзовців скликала віче членів Союзу із Скрентону і сусідніх місцевостей. По вичерпній дискусії, на цьому вічу виникла думка створити новий Союз на національних і народних основах. Обраний тоді Підготовчий комітет з Михайлом Бабеєм на чолі зв'язався із створеним раніше Клівлендським комітетом. Під натиском громади оба комітети скликали на 25 і 26 жовтня 1910 р. до Скрентону збори для заснування нового братського союзу⁶.

ОФОРМЛЕННЯ ЦІЛЕЙ, ПРИНЦИПІВ І НАЗВИ УБСОЮЗУ

Із поданого вище історичного тла легко зрозуміти, з якими думками і плянами зібрались 25 і 26 жовтня 1910 р. у Скрентоні 42 делегати і 20 гостей від 34-ох відділів колишнього Руського Народного Союзу, який, після періоду буйного розквіту, перестав бути незалежною загально-громадською організацією.

Правні дорадники вияснили, що поставони клівлендської конвенції з 1910 р. правосильні, і їх не можна змінити. Вони пропонували заждати до наступної конвенції і пробувати повернути організацію на старі рейки, або виступити з неї і втратити усі права і вкладений туди гріш. Делегати схилялися до другої думки, бажаючи відновити і продовжувати діяльність «Руського Народного Союзу». Для цього треба було досвідчених людей. Такими серед членів опозиції були о. Іван Ардан, суспендований раніше церковною владою, та д-р Іван Кульчицький, лікар. Цей останній відіграв вирішальну роль, прибувши у критичний момент на наради дещо розгублених делегатів. Своїм безперечним авторитетом та розсудливістю він допоміг довести збори до кінця, вибрati провід та визначити напрямні дальшої діяльності організації.

Головніші ухвали цих установчих зборів:

- § На внесення д-ра І. Кульчицького, рішено одноголосно оснувати нову братську організацію чисто народного характеру.
- § Новій організації рішено дати первісну назву «Греко-Католицького Руського Союзу» — «Руський Народний Союз». Хоч під час дискусії була подана пропозиція замінити слово «Руський» словом «Український», більшістю кількох голосів прийнято першу назву.
- § Жінкам у новій організації надаються ті самі права, що чоловікам.
- § До Союзу приймати русинів-українців без огляду на їхні політичні і релігійні переконання та незалежно від того, з яких земель України хтось походить.
- § Для збереження українського характеру організації, її урядниками можуть бути лише українці. Вони не мусять бути американськими громадянами.
- § Члени не сміють провадити релігійних спорів. Хто буде виступати проти якоїсь релігії і викликати на цьому тлі суперечки, той буде виключений з членства.
- § Відзнакою організації є герб Руси в національних красках.
- § Перша конвенція має відбутися за 6 місяців, у травні 1911 р.
- § Офіційним пресовим органом Союзу до першої конвенції має бути 8-сторінковий тижневик «Шершень».
- § Статутова комісія має опрацювати статут і подати його конвенції на схвалення.

Першими урядниками Руського Народного Союзу вибрано:

Іван Ардан — голова
Матвій Семенюк — заст. голови
Михайло Беля — секретар
Петро Кирилюк — заст. секретаря
Іван Федань — касир
Семен Митренко — заст. касира
Михайло Бабій — організатор
Павло Середницький — заст. організатора

Контрольна комісія:

Іван Кречковський
Іван Зазуляк
Антін Маланчук

Директори:

Осип Косовий
Демко Хомин
Василь Сич
Антін Кала
Степан Сисак
Ігнатій Музика

Головний лікар:

д-р Іван Кульчицький

Протокол із цих установчих зборів закінчується такими словами: «...відспівано декілька патріотичних пісень, і так вдоволені делегати розійшлися з приреченням в духу, що будуть працювати не тільки на користь своєї народної організації, але і на користь Русько-Українського Народу».

На першій конвенції Руського Народного Союзу 15-16 травня 1911 р. у Гарисбургу, Па., її голова Євген Гвоздик виголосив вступне слово, в якому підкреслив важливість її рішень. На наші рішення, зазначив він, чекає уся американська Русь-Україна. Він закінчив словами «Ще не вмерла Україна», після чого усі присутні відспівали український національний гимн.

Головні ухвали першої конвенції:

- § Затверджено назву організації «Руський Народний Союз».
- § Рішено видавати пресовий орган під назвою «Народна Воля».
- § Редактором «Народної Волі» обрано Євгена Гвоздика.
- § Напрям «Народної Волі» має бути просвітно-організаційний і спрямований на поширення української ідеї, опертої на принципах рівності, єдності і братерства. Пресовий орган РНСоюзу має завжди мати на увазі добро організації і добро українського народу. Він не повинен містити особистих образів, особистих нападів на священиків та виступів проти будъякої віри.
- § Організація має назавжди залишитися світською, русько-українською, і ніколи не може бути під контролем будъякої церкви, церковної організації чи політичної партії. Повища точка статуту не може бути змінена жодною конвенцією⁸.

НАРОДНА ВОЛЯ

NATIONAL FREEDOM
ОРГАН РУСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА

15-го червня 1911 року

VOL. I. OLYMPIAN PARK, THURSDAY, JUNE 15, 1911. NO. 1.

Перше число органу УБСоюзу Народної Волі з 15 червня 1911 р.

Коли управа Греко-Католицького Руського Союзу побачила, що багато його членів, а то і цілі відділи, почали переходити до нового Руського Народного Союзу, вона виступила у своєму органі «Свобода» із заявою, що зміна статуту і назви Союзу, зроблена на клівлендській конвенції, не є важкою, мовляв, через зобов'язуючий закон про нагляд держави над братськими організаціями, що, очевидно, не було згідне з правдою. Згодом провід цього Союзу, не чекаючи наступної конвенції, заявив, що він не буде виконувати постанов клівлендської конвенції, бо вона ніби-то не важна, і почав знову вживати покинену назву «Руський Народний Союз». Таким чином, два українські братські союзи прицювали під тою самою назвою аж до Першої світової війни.

Навчені гірким досвідом із клівлендської конвенції провідники УБСоюзу сформулювали цілі і принципи своєї організації так, щоб у ній не трапилось подібне явище. Ось що говориться про це в статуті:

Цілі: «Український Братський Союз має за ціль: 1) помагати своїм членам, іхнім дітям і родинам у випадках нещастя, слабості, каліцтва і смерти, даючи ім посмертне забезпечення, можливість забезпечитися на старість, допомогу в slabості, бідності й нездатності до праці, товариську поміч і розраду; 2) поширювати серед членів просвіту та творити солідарність, організованість і взаїмну поміч; 3) поширювати громадську просвіту серед українців у Злучених Державах і в Канаді та старатися, щоб вони були добрими і свідомими громадянами цих країн; 4) давати матеріальну і моральну піддержку українському народові у його змаганнях за свободу і демократію України; 5) помагати американським і канадським українцям зберігати і плекати свої культурні цінності і традиції та збагачувати ними американську і канадську культуру.

Принципи: «Провідні принципи Союзу є ті самі, що взагалі в американському фрательналізмі. Його звичай і практика спираються на традиції і

досвіді американських братських товариств і достосовані до потреб і звичаїв українських людей та іх нащадків у Злучених Державах і в Канаді. Союз плекає і поширює ідеї братерства людей, братської помочі і взаїмної терпимості. Він рад дати Українському Народові підтримку у його боротьбі за визволення на рідній землі і хоче, щоб імігранти зберігали свою культурну спадщину і тим збільшили та злагатили загальну культуру всієї Америки і Канади. Але Союз також хоче, щоб його члени достосувалися до побуту між народами англосаської мови, щоб мали добросусідське відношення і готовість до співпраці з людьми і групами усіх рас, що становлять населення цього континенту, та могли бути освіченими громадянами в обох північно-американських країнах. Союз є організацією світською і неполітичною і такою мусить залишитися назавжди».

Повернення Греко-Католицького Союзу до своєї первісної назви «Руський Народний Союз» уже 1911 р. та ця сама назва, прийнята створеним у Скрентоні Союзом, створювали деякі ускладнення у їхній праці. Тому, в результаті загального референдуму членства у 1918 р., скрентонський Союз прийняв нову назву — «Український Робітничий Союз». Ця назва відповідала тодішньому складові членства, в якому переважали робітники. Вона також висловлювала пошану до людей праці і виразно вказувала на демократичні принципи й ідеали, які присвічували основоположникам і які завжди визначали громадське обличчя організації. Однак з бігом часу склад членства змінився, і діти наших давніших імігрантів, які працювали в різних професіях, висунули думку змінити назву організації. Вказувано також на факт, що комуністи зловживають словом «робітничий», щоб баламутити людей. На Одинадцятій конвенції УРСоюзу 1946 р. молоді делегати на своїй нараді внесли резолюцію у справі зміни назви. На наступній конвенції 1950 р. резолюційна комісія запропонувала нову назву «Український Братський Союз». В дискусії над цією пропозицією вказувано на те, що нова назва краще показує братський характер організації. Конвенція прийняла ту пропозицію і доручила Головній управі здійснити її, якщо вона вважатиме це можливим. Однак назву організації змінено остаточно аж на дев'ятнадцятій конвенції 1978 р.

Треба також згадати, що група людей, які підтримували справу зміни статуту і назви первісного «Руського Народного Союзу» на «Греко-Католицький Руський Союз» на конвенції у Клівленді 1910 р., створила 1912 р. окрему організацію, Союз Українців Католиків «Провидіння».

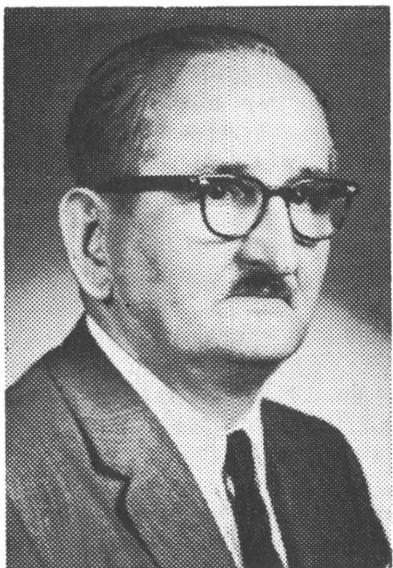
ДОПОМОГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І ГОСПОДАРКА УБСОЮЗУ

Подані вище причини заснування нашої організації і принципи її діяльності не повинні викликати враження, що УБСоюз зосереджувався виключно на громадсько-суспільній і політичній діяльності. Від самого початку він був у першу чергу братською асекураційною (страховою) і допомоговою організацією. В ті часи не було жод-

ного соціального забезпечення на випадок каліцтва і смерти, і братські асекураційні організації були просто необхідністю. Тоді не було потреби агітувати людей, не було труднощів з приєднуванням нових членів, вони самі приходили до організації; проблемою була тільки їх спроможність платити свої місячні вкладки, щоб не втратити права на забезпечення. Не місце тут подавати обширніше подробиці праці нашої організації на початках, але декілька прикладів поможуть краще зрозуміти тодішні економічні відносини, умови життя і проблеми дня, як також побут наших імігрантів.

Сьогодні Український Братський Союз має 21 тисячу членів і майже 12 мільйонів майна. А як було 75 років тому? Коли основники Союзу починали діяльність у Скрентоні 1910 р., Союз мав 1929 дорослих членів і 106 дітей, а в касі Союзу було всього 1.80 дол.⁹ Головна Канцелярія приміщувалася у друкарні Василя Гришка за місячною оплатою 5 доларів. Місячна платня голови організації буда 5 дол., касир одержував також 5 дол., а секретареві платили аж 50 доларів, але з тих грошей він мав платити за приміщення та покривати всі канцелярські видатки. Головний організатор діставав за кожного приєднаного члена премію у сумі 10 центів, місцевий організатор — 20 або 25 цертів, а лікареві за оглядини члена платили 15 центів¹⁰. Ці числа показують наглядно фінансову слабкість організації на початку: вона не мала основного капіталу, ні жодних прибутків з інвестицій, а утримувалась виключно із вкладок своїх членів. У касі часто не вистарчало грошей на виплату посмертного, і дефіцит треба було розкладати на всіх членів по 25, 30 чи більше центів, залежно від дефіциту. Як поважною була ця справа, видно з наступного факту: Коли у 1919 р., внаслідок інфлюенци, померло аж 133 члени УБСоюзу, і треба було виплатити 114,000 доларів посмертного, а в касі було всього 181,953.56 дол., члени погодилися платити протягом пів року по 1.50 місячно, щоб зміцнити свою організацію. Завдяки тому організацію стала знову фінансово сильною. Життєве забезпечення в УБСоюзі було тоді важливою справою для наших людей. А які були кошти забезпечення в ті часи? Щоб родина одержала «посмертне» в сумі 1,000 доларів, член вплачував місячно 75 центів; на половину «посмертного» у сумі 500 доларів він вкладав 50 центів місячно. Якщо забезпеченному померла дружина, він одержував половину посмертного за неї, хоча вона й не була членом Союзу. Сьогодні сума 1,000 доларів не має великого значення, бо вона не дорівнює місячному заробіткові некваліфікованого робітника. Не так було у давніші роки. Пересічна платня робітника у сталеливарні була 409 доларів, у копальнях вугілля — 457 доларів, у цукроварнях — 549 дол., і тільки у нафтovій промисловості вона досягала 622 дол. річно¹¹. Це значить, що сума 1,000 дол. давала родині померлого змогу прожитку на два наступні роки.

Про допомогову діяльність Союзу свідчать такі факти: За час

*Пок. Теодор Вислоцький,
почесний член Гол. Ради.*

*Пок. Микола Кізима,
почесний член Гол. Ради.*

свого існування УБСоюз виплатив членам і спадкоємцям 19,049,959 доларів забезпечення¹². Крім того Союз завжди давав допомогу членам, які опинились у важкій матеріальній скруті через недугу, нещасний випадок, безробіття тощо. Вартість таких допомог сягає майже пів мільйона доларів. Крім того, з Народного фонду уділено допомог на суму понад 125 тисяч доларів¹³. Ці допомоги не включають грошевих посилок на Україну та щедрих дотацій для різних молодечих організацій, наукових установ, мистецьких ансамблів і церков.

Давніші правила забезпечення не давали членам права позичити в Союзі гроші чи продовжити забезпечення. Тому бувало часто, що навіть по кільканадцяти роках перебування в організації член міг втратити грамоту, якщо він опинивсь у фінансових клопотах у час безробіття чи недуги і не міг платити своїх внесків. Особливо загрозливою була ситуація у час економічної депресії у 30-тих роках, коли тисячі людей утратили працю. Союз рятував своїх членів як міг, даючи ім безпроцентові позички (таких позик видано на суму 27,500 доларів), або даруючи поодиноким відділам належні вкладки, щоб не наразити членів на втрату грамот¹⁴. Крім цього, були й інші форми допомоги, наприклад від усього членства, яке здійснювало свій клич «один за всіх, всі за одного».

З уведенням вимаганого владою резервного фонду і випуском

нових родів грамот, перед членами організації відкрилися можливості користуватись значними запасними фондами, наприклад, одержувати низько-процентові позики на свої грамоти. За час свого існування Союз дав таких позик на суму понад 2 мільйони доларів. Крім того, Союз уже довгий час дає своїм членам порівнюючи дешеві позики на купівлю житлових будинків. Вартість таких позик тепер сягає шістьох мільйонів доларів. Фінансову силу УБСоюзу кликали собі на допомогу також наші церкви та різні організації, як от Народні доми, клуби та інші у різних місцевостях Америки і Канади. Нема сумніву, що саме завдяки тому поодинокі громади могли побудувати чи краще розбудувати свої доми молитви і приміщення для виховання молоді, чи для розваги та культурно-освітньої праці.

УБСоюз був співосновником Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету (ЗУАДК) і співпрацював з ним в акції допомоги українським жертвам Другої світової війни та в переселенні їх до США, Канади та інших країн. Наша організація підтримувала матеріальню також наші наукові установи (НТШ, УВАН, УВУ і Центр Українських Студій при Гарвардському Університеті) і помагала окремим науковцям, жертвам терору, інвалідам і всім, хто потребував допомоги.

Промовистим фактом добродійної діяльності УБСоюзу було те, що по Другій світовій війні він виплатив посмертне забезпечення по 36 членах, які загинули у воєнні роки як вояки збройних сил США. Інші організації не робили цього, бо мали у своїх полісах застереження щодо жертв війни, натомість наш Союз повністю виплатив забезпечення для вдів і сиріт по погиблих.

Складні обставини перших років існування і розбудови організації, як також матеріальна незабезпеченість новоприбулих імігрантів, диктували потребу спрямовувати усі фінансові засоби на допоміжну акцію. При тому треба було дбати про те, щоб завжди мати відповідні резерви для допомоги у наглих випадках. Широкою і всесторонньою допомогою своїм членам УБСоюз сповняв своє перше і основне завдання, визначене у статуті.

Але при тому Союз не занедував і свого другого завдання — поширювати освіту своїх членів. Уже через пів року після заснування Союзу його управа почала видавати свій власний пресовий орган «Народна Воля» (перше число з'явилося 15 червня 1911 р.), який спершу виходив як тижневик, потім два рази і три рази на тиждень. Ця газета стала для тисячів емігрантів вікном у світ, їхньою розрадою, порадою і школою. На сторінках «Народної Волі» члени УБСоюзу знаходили інформації про події у світі та про життя українських громад в Америці. Газета також знайомила імігрантів із життям у новій країні та з'ясовувала їм їхні права та обов'язки. «Народна Воля» була невичерпним джерелом науки і знання, бо в ній з'являлися статті на різні теми з історії, літератури, мистецтва, суспільної і політичної проблематики тощо. Ма-

лописьменні маси наших імігрантів горнулися до своєї газети, бо у ній знаходили нагоду поширити своє знання. А здобувши знання, пізніше дбали про те, щоб своїм дітям дати кращу, вищу освіту. Серед членів почали появлятися теж таланти, які бралися за перо. Згодом газета мала групу дописувачів, з яких деякі виробились на добрих журналістів. Газета також стимулювала зацікавлення художньою літературою, і деякі члени пробувати і тут пера. На сторінках річників «Народної Волі» можна знайти багато віршів і поем невідомих до того часу авторів, нераз з проблисками справжнього таланту.

Для поглиблення освіти членів створено Просвітню комісію і для фінансування її діяльності створено окремий фонд. Її завданням було ширити просвіту не тільки через пресу, але також шляхом видавання і купівлі книжок. Комісія видала десятки книжок з наукової літератури і красного письменства, серед них історію України Михайла Грушевського. Вона видавала також книжечки англійською мовою, щоб інформувати інші етнічні групи про українців та щоб задовільними потреби нашої молоді, яка з різних причин не вивчила мови своїх батьків.

Для молоді Союз видавав (від січня 1940 р.) також англомовний щомісячний журнал «Юкраїнян Лайф», який поміщував статті з українською тематикою. Його редактором був журналіст Степан Дроботій.

Просвітня комісія дбала також про розбудову бібліотек і книгарень. У самому Скрентоні відкрито книгарню та укомплектовано велику бібліотеку. Бібліотеки постали також при всіх відділах Союзу, а книгарня у Скрентоні була для них посередником у доборі і купівлі книжок.

Культурно-освітня діяльність УБСоюзу включала ведення при відділах українських шкіл, оркестр та драматичних гуртків. Про їхню діяльність можна б написати окрему монографію, бо це було масовим і довготривалим явищем. Справді, з усіх етнічних груп українська громада була під цим оглядом найбільш активною у минулому і є такоюож тепер. Величезне значення цієї діяльності в тому, що аматорські гуртки і оркестири притягали нашу молодь, збуджували у неї почуття краси, гармонії і поривів до кращого, і тим самим рятували її від шкідливих впливів вулиці. Крім аматорських гуртків і оркестр УБСоюз влаштовував самосвітні курси, видаючи для цієї цілі спеціальні брошурки та посилаючи у різні місцевості доповідачів і викладачів.

З ініціативи і за фінансовою допомогою УБСоюзу українці взяли участь у Світовій Виставі у Чікаго і мали там свій окремий павільйон «Україна».

Велику увагу приділяв і приділяє УБСоюз нашій молоді. Для неї він організував клуби волейболу, баскетболу, бейзболу, плавання і інших видів спорту та влаштовував і дальнє влаштування табори для вишколу спортсменів. У цій ділянці УБСоюз спів-

працював з різними спортивними організаціями, в останніх роках особливо з Товариством «Чорноморська Січ», яке, за матеріальною і моральною допомогою нашого Союзу, веде кожного літа на оселі «Верховина» Спортивну школу з участию професійних інструкторів.

Важливою ділянкою культурно-освітньої праці УБСоюзу є Стипендійний фонд для студіюючої молоді. Сума виплачених досі стипендій становить чверть мільйона доларів. При цьому годиться згадати, що УБСоюз допомагав студіюючій молоді із самого початку свого існування. Для цього він утримував т. зв. Народний фонд, з якого розділювало допомоги, без огляду на те, чи даний студент був членом Союзу, чи ні.

Щоб знайомити нашу молодь з життям українського народу в минулому і тепер, УБСоюз видає з 1967 р. квартальник «Форум», який своїм змістом і мистецьким оформленням здобув собі загальне признання не тільки серед нашої молоді, але також серед американців і канадянців іншого походження, які цікавляться українськими справами. Редактором журналу від самого початку є Андрій Григорович, а технічним редактором Джері Пронько, який дає журналові мистецьке оформлення.

До культурної діяльності УБСоюзу слід зачислити також спеціальний видавничий фонд, якого завданням є помагати видавати книжки, які вимагають більших фінансових вкладів. Із цього фонду появиться у 75-ліття УБСоюзу модерно оформлена, прегарно ілюстрована книжка під заголовком «Українська Спадщина».

Громадсько-політична діяльність УБСоюзу є прямим і органічним продовженням його культурно-освітньої діяльності. Як організація, побудована на демократичних основах, УБСоюз був на протязі десятиліть для свого членства доброю школою і ареною громадсько-політичної роботи. Делегатів на конвенції вибирають відділи демократичним порядком, а делегати, у свою чергу, вибирають керівні органи Союзу — Вик. комітет, Гол. раду і Контрольну комісію. Демократичні засади звітування, дискусій,

*Пок. Олександер Галелюк,
довголітній член керівних
органів УБСоюзу, ініціатор
придбання «Верховини».*

відповідальності вибраних керівників перед виборцями, вирішування всіх справ більшістю голосів здійснюються дуже дбайливо, доказом чого можуть послужити протоколи конвенцій, нарад Головної ради та засідань Виконавчого комітету. Не диво, що в УБСоюзі, так би мовити, виросло й виховалося чимало людей, які грали або грають важливу роль у житті нашої спільноти в Америці та в американському політичному житті. Для прикладу, слід згадати бувшого голову Контрольної комісії, Йосифа Андрюса, який був головним заступником міністра фінансів штату Пенсильванія. А теперішній головний фінансовий секретар-касир Союзу, Едвард Попіль, який був президентом Братського Конгресу штату Пенсильванія, є широко відомий діяч Демократичної партії у цьому штаті, особливо у Скрентоні. Він був також членом комісії для переробки конституції цього штату. Давніше добре відомим у американському політичному житті був редактор «Народної Волі» і автор цінних праць про іміграцію в Америці, ред. Ярослав Чиж.

Представники УБСоюзу брали активну участь у праці Українського Конгресового Комітету Америки — УККА. Його члени були співосновниками УККА, а головний секретар Теодор Миник був свого часу президентом цієї установи. Важливу роль в УККА грав також довголітній голова УБСоюзу, Антін Батюк. Після 13-го конгресу УККА УБСоюз вийшов з цієї організації на знак протесту проти опанування її одним політичним середовищем, що зробили також 26 інших організацій, і став співосновником нової репрезентативної централі американських українців — Української Американської Координативної Ради. УБС був співосновником Світового Конгресу Вільних Українців і бере активну участь у всіх ділянках його праці. У минулому, провідники УБСоюзу були співорганізаторами «Першого Українського Сойму в Америці» (1915), а члени УБСоюзу становили ядро поступової організації «Оборона України» (1923–1939).

В 1920-их роках, комуністи повели посиленій наступ на українські національні організації, в тому також на всі братські Союзи, з метою опанувати їх. Проти їхнього наступу

Пок. Тома Кобзей, основник
301 відділу УБСоюзу в
Вінніпегу, Ман., Канада, член
Гол. Ради і кореспондент
Нар. Волі.

виступили такі наші політичні діячі, як Євген Коновалець, Ярослав Чиж, Никифор Григорій, Андрій Гривнак та інші. Не зумівши опанувати національні організації і братські союзи, комуністи відійшли до Міжнародного Робітничого Ордену, де існувала українська секція. У 1940-их роках американська влада розпустила Міжнародний Робітничий Орден, як підривну організацію.

УБСоюз брав участь у всіх акціях протесту проти поневолення українського народу комуністичного Росією і Польщею, або сам провадив такі акції, влаштовуючи масові демонстрації і віча. Він також підтримував такі акції друкованим словом та фінансовою допомогою. В 1934 р. Союз був співорганізатором великої маніфестації в Нью Йорку проти масового штучного голоду у Східній Україні, організованого комуністичною Москвою. В тій маніфестації взяло участь 25,000 осіб. Подібні віча і маніфестації влаштовували члени УБСоюзу проти злочинної пацифікації і терору, що їх стосував з Західній Україні польський уряд, і проти нападу мадярів на Карпатську Україну. Коли Сенатська комісія у Вашингтоні досліджувала народовбивство нацистів, тодішній голова УБСоюзу виступив перед комісією як свідок і подав їй численні докази народовбивчої політики в Україні, яку провадили Москва, нацисти та інші окупанти України.

У всій громадсько-політичній діяльності провід і членство УБСоюзу дотримувались принципу, записаного в статуті що «Союз є організація світська і неполітична, такою мусить залишитися назавсігди і не сміє ніколи перейти під контролю або на послуги якоїсь церкви, релігійної секти, політичної організації або партійної групи...»

ЗВ'ЯЗКИ З УКРАЇНОЮ

УБСоюз присвячував багато уваги країні, звідки вийшли його члени, себто Україні, подібно, як це робили і роблять також інші етнічні групи в Америці у відношенні до країн свого походження. Велике зацікавленням українських імігрантів долею іхніх земляків та потреба допомогти їм є зрозуміле, коли взяти до уваги, що Україна пережила за останніх 70 років моменти великого піднесення, яке завершилось створенням власної держави, а відтак велику трагедію, яка була наслідком утрати власної державності та підкорення нашого народу совето-російському та іншим окупантам. Всі ті успіхи і невдачі викликали потребу допомоги українському народові. Наприклад, в роки 1915-16, при Союзі були такі допомогові фонди: фонд жертв війни, фонд Січових Стрільців, фонд визволення України, фонд засланих на Сибір, фонд оборони Мирослава Січинського та фонд голодуючих в Галичині.

В 20-ті роки УБС висилав допомогу Всеукраїнській Академії Наук у Києві, яка тоді ще служила українській науці і не була знаряддям комуністичної пропаганди. В Західній Україні Союз

допомагав своїми фондами будувати читальні і народні доми по селах, набувати бібліотеки, утримувати приватні школи, тощо. Зокрема помагав він українським воєнним інвалідам. На окрему згадку заслуговує купівля Союзом Українського Робітничого Дому у Львові, у якому приміщувалася більшість українських демократичних організацій. Завдяки щедрій підтримці Союзу виходив у Львові журнал для молодечої організації «Каменярі» та працював Український Народний Університет, який випустив коло 150 самосвітніх видань, що зробили багато для патріотичного виховання селянських мас.

Наявним доказом громадської праці та допомоги Рідному Краєві можуть послужити численні грамоти-подяки для УБСоюзу від наукових і просвітніх установ в Україні, від українських інвалідів, молодечих, жіночих, громадсько-суспільних та журналістичних організацій. У одній з таких грамот, присланій з Львова з нагоди 25-річчя УБС-у і підписаній восьми організаціями, читаємо таке:

«Вам, котрих від рідної землі відділили великі води океану, — Вам, котрим змагання Рідного Краю завдають більше турботи як власна доля, — Вам, що чекаєте на кожний зазив Батьківщини, — Вам, що постійно жертувуете Рідному Краєві своє гаряче серце і руку та допомагаєте свому народові у важкій потребі, — у Ваш великий і радісний день 25-ліття праці і змагань Українського Робітничого Союзу пересилають щирий привіт і найкращі братні побажання організації працюючих людей з рідної української землі.»

Словами цієї грамоти говорять самі за себе.

Контакт з Рідним Краєм був важливий для членів УБСоюзу тому, що завдяки ньому вони відновляли свій зв'язок з рідною культурою, одержуючи звідти багато цінних видань, нових творів з науки, літератури і мистецтва та пресу, з якої довідувалися про життя на Батьківщині. Зв'язок з Україною давав членам Союзу ще щось більше, а саме живих діячів української культури, які, почувши про велику українську громаду в Америці, приїжджали сюди, щоб збагатити її культурні надбання. До таких треба зарахувати у першу чергу славного диригента Олександра Кошиця та балетмайстра Василя Авраменка. Оба вони залишили по собі нестерпний слід в історії американської України, допомігши їй здобути розголос і пошану серед інших етнічних груп та серед американського суспільства взагалі. Поява на американській землі О. Кошиця і його хору дала нашій громаді змогу представити своїм і американським любителям музики те, чим славиться Україна, а саме нашу невмірущу пісню. Тріумфальні виступи хору О. Кошиця наповнили серця українських імігрантів гордістю за своє походження і свою культуру. Чудовим доповненням до тріумфу української пісні був такий же тріумф українського народного танку, що

*Олександр Кошиць,
диригент славного
Українського Національного
Хору, який в 30-их роках
відбув тріумфальне турне по
багатьох містах Північної і
Південної Америки.*

*Василь Авраменко, славний
балетмайстер, який
спопуляризував українські
танці у вільному світі
і зробив великий вклад
в культурне життя
американських українців.*

Його показала школа балетмайстра Василя Авраменка, особливо на Світовій виставі у Чікаго. По Другій світовій війні подібну роль виконувала і по сьогодні виконує Капеля бандуристів ім. Т. Шевченка, яку провід УБСоюзу поміг спровадити з Європи до Америки.

ВЕРХОВИНА-КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

Коли переглянути діяльність окремих відділів Союзу між двома світовими війнами, то треба подивляти запал, з яким вони, як також інші наші товариства, плекали хорове і танцювальне мистецтво. По наших громадах часто відбувались концерти хорів і виступи танцюристів, які викликали захоплення серед нашої молоді і втягали її в життя української громади. Після останньої війни діяльність відділів усіх наших Союзів послабла через різні обставини, але любов української пісні, музики й танку не послабла. Доказом цього є щорічні фестивалі молоді, які влаштовує УБСоюз на своїй відпочинковій оселі «Верховина» в Глен Спей, Нью Йорк. Ці фестивалі з виступами найкращих ансамблів пісні і

танку, з показами народної ноші і народного мистецтва, з майськими виставками та іншими атракціями притягають тисячі молоді і старших. Один з найкращих фестивалів відбувся 1976 р. з нагоди 200-ліття Сполучених Штатів і 100-ліття української іміграції. Цього року відбудеться десятий з черги фестиваль, присвячений 75-літтю УБСоюзу.

Прекрасна відпочинкова оселя УБСоюзу «Верховина» стала Українським культурним центром. Вона дає можливості багатогранної діяльності, тим більше, що кругом неї виросла численна українська громада. На подарованій УБСоюзом площі побудовано прегарну дерев'яну церкву св. Володимира та дзвіницю, в гуцульському стилі, а в іншому місці «Верховини» пишається церква свв. Петра і Павла, побудована українцями православного обряду у бароковому, козацькому стилі. На ґрунті УБСоюзу, напроти церкви св. Володимира, висипана символічна могила-пам'ятник у пошану борцям за волю України. Біля неї відправляються щорічно понахиди при участі високих церковних достойників, членів комбатантських організацій та великої маси народу, зокрема молоді. На просторій площі перед адміністраційним будинком оселі пишається пам'ятник патронові УБСоюзу, Іванові Франкові.

У 1975 р. на оселі «Верховина» організовано під керівництвом пані Роми Прийми-Богачевської Студію українських танків з участью танцюристів з Америки і Канади. Учні Студії виступають на кожному фестивалі молоді, а відтак у своїх місцевостях передають набуті знання танцюристам своїх місцевих груп.

*Рома Прийма-Богачевська,
балерина, хореограф,
керівниця школи танців на
«Верховині».*

ВИСНОВКИ

Роблячи підсумки 75-літньої діяльності УБСоюзу, треба ствердити, що за той час Союз з малого, бідного товариства виріс у мільйонову організацію. Це було можливе тому, що Союз був оснований і ведений на братських і демократичних засадах; що його девізом було «всі за одного, один за всіх»; що він плекав релігійну і політичну толеранцію; що основники і провідники Союзу вірили, слідом за Іваном Франком, що український народ матиме як тривке надбання тільки не, що він сам здобуде собі власним трудом і власною боротьбою, а не будь-якою ласкою

збоку. Усе, що ми сьогодні маємо, є виключно результатом відданої праці наших членів.

Поруч щедрої допомоги Рідному Краєві, Україні, наш Союз зробив великий вклад у розбудову українських громад Америки й Канади та спричинився багато до пожвавлення іх громадсько-сусільного, політичного і культурного життя. У тому самому дусі Український Братський Союз плянує свою дальшу діяльність, відзначаючи радісно своє 75-ліття.

ПРИМІТКИ:

¹ У 1893 р. 4,493 поміщиків були власниками 7,637,945 акрів землі. У той самий час 1,623,837 селянських родин жили на 10,017,274 акрах землі. З поміж 4,493 поміщиків 161 був власником 3,782,206 акрів землі. Ці дані подає за працею А. Будзиновського «Хлопська Посілість» (Львів 1901) Ярослав Чиж у статті «The Ukrainian Immigrants in the United States», *Календар Українського Робітничого Союза за рік 1940*, ст. 101.

² Див. Нестор Дмитрів, «Короткий начерк історії розвою „Руского Народного Союза“». *Календар Р. Н. Союза на 1914 рік*, ст. 86.

³ Там таки ст. 205.

⁴ Так таки ст. 225-229.

⁵ Див. *Протокол Основних Нарад Руського Народного Союзу* (Скрентон).

⁶ Там таки.

⁷ Там таки.

⁸ Див. *Протокол з Першої Конвенції Р. Н. Союзу, 15-18 травня 1911 р.*

⁹ «Двадцять літ Українського Робітничого Союза», *Календар У. Р. Союза на рік 1931*, ст. 34.

¹⁰ Див. «Чотирнадцятий рік Українського Робітничого Союза», *Календар У. Р. Союза на рік 1925*, ст. 159.

¹¹ Антін Батюк, «Власними силами в Новому Світі», *Ювілейна Книга Українського Робітничого Союзу, 1910-1960*, ст. 20.

¹² Див. «1983 Statistics of Fraternal Benefit Societies» compiled by «The National Fraternal Congress of America», ст. 66. Сума 19,049,959 доларів, була виплачена членам до кінця 1983 року. На сьогодні, в 1985 році, з певністю можемо вжити заокруглену суму 20,000,000 доларів.

¹³ Цю приблизну суму виплачених допомог одержано на підставі річних звітів, які тяжко було уточнити в початкових роках існування.

¹⁴ Див. «Рік в Українськім Робітничим Союзі», *Календар У. Р. Союзу на рік 1933*, ст. 143.

Конвенції Українського Братського Союзу

I. Від 1910 до 1960

Примітка. Першу частину цього перегляду, від заснування Союзу до 1960 р., беремо із статті пок. Теодора Минника, кол. довголітнього гол. секретаря Союзу, яка була поміщена в Ювілейній книзі Союзу 1960 р. В тій книзі є також повний список делегатів на установчі збори, які відбулися 25 і 26 жовтня 1910 р., і список тих, що підписали документ інкорпорації. Другу частину, від 1960 до 1985 р., опрацював теперішній гол. секретар д-р Роман Ричок. Ред.

На установчих зборах була обрана перша управа Союзу в такому складі: Іван Ардан, голова; Матвій Семенюк, заступник голови; Михайло Б'єля, секретар; Михайло Бабей, головний організатор; Іван Федан, касир; Семен Митренко, заступник касира. До Контрольної комісії: Іван Кречковський, Іван Зазуляк, Антін Маланчук. До Головної ради: Осип Косовий, Демко Хомин, Василь Сич, Антін Каня, Г. Музика, Степан Сисак. На головного лікаря одноголосно вибрано Д-ра Івана Кульчицького.

PIK 1911: ПЕРША КОНВЕНЦІЯ В ГАРРИСБУРГУ, П.А.

На Першій конвенції, що відбулась 16, 17 і 18 травня, до президії обрано: Євгена Гвоздика головою; Юрія Хиляка — заступником голови; секретарями на перший день обрано Михайла Саламандру і Олександра Фецовича. Конвенцію відкрито відспівнням українського гимну «Ще не вмерла Україна». На другий день конвенційних нарад до президії обрано Євгена Гвоздика головою, а Н. Середницького і Петра Кирилюка — секретарями.

До управи обрано: Івана Ардана — головою, а Матвія Семенюка заступником голови. (По резигнації Івана Ардана в 1912 році вибрано Матвія Семенюка головою, а Юрія Хиляка заступником голови). На секретаря обрано Михайла Б'єлю; Петра Кирилюка — заступником секретаря; Михайла Бабея — головним організатором; Павла Середницького — заступником організатора; Івана Федана —

Іван Ардан, перший голова
Українського Братського Союзу.

касиром; Антона Каню — заступником касира. До Контрольної комісії обрано: Івана Зазуляка, Антона Маланчука і Василя Гришка. Радними були обрані: Григорій Патинок, Михайло Довбенко, Йосип Сенюк, Іван Тишко, Юрій Крайківський, Михайло Провода. Головним лікарем обрано Д-ра Івана Кульчицького. Редактором: Євгена Гвоздика.

РІК 1913: ДРУГА КОНВЕНЦІЯ В НЮ ЙОРКУ

Дані про цю конвенцію подаються на основі інформацій, одержаних від її учасників, бо конвенційного протоколу бракує.

Головою конвенції був обраний Юрій Хиляк, його заступниками — І. Артимович і М. Семенюк. Невідомо, хто був обраний секретарем.

До управи конвенція обрала: Івана Артимовича — головою; Матвія Семенюка — заступником голови; Михайла Б'єлю — фін. секретарем; Михайла Бабея — рекорд. секретарем; Михайла Саламандру — касиром; Демка Хоміна — заступником касира. До Контрольної комісії обрано: Юрія Крайківського, Миколу Грому і Михайла Куньку. Радними обрано: Анну Кульчицьку, Олексія Курілу, Степана Пільховського, М. Музiku, Теодора Гищака і Григорія Мрикала. Головним організатором — Павла Середницького.

Редактором обрано Івана Ардана. До Просвітної комісії обрано: Д-ра Івана Кульчицького, Івана Ардана і Д-ра Кирила Біліка.

В 1914 році прийшов до редакції О. Рев'юк.

Іван Артимович, другий
голова У.Б.С.

РІК 1916: ТРЕТЬЯ КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ, ПА.

До президії були обрані: Осип Заплатинський — головою; Д-р Кирило Білик — заступником голови; Осип Мадюк і Теодор Миськів — секретарями.

До Виконавного комітету обрано: Осипа Заплатинського — головою; Юрія Крайківського — заступником голови; Михайла Бєлю — секретарем фінансовим; Осипа Ленчицького — секретарем рекордовим; Михайла Бабея — касиром; Миколу Дутчака — заступником касира. До Контрольної комісії обрано: Д-ра Кирила Біліка, Миколу Грому і Івана Артимовича. Радними обрано: Анну Кульчицьку, Тимка Назара, Степана Пільховського, Степана Сенюка, Демка Хоміна і Василя Момрика. До Просвітної комісії обрано: Мирослава Січинського, Мирослава Стечишина і Тому Шопея. Редактором обрано Івана Ардана.

РІК 1919: ЧЕТВЕРТА КОНВЕНЦІЯ В ПІТСБУРГУ, ПА.

Юрій Крайківський, третій
голова УБСоюзу.

Кульчицького і Фелікса Калужняка. Редактором Народної Волі обрано Мирослава Стешина.

РІК 1922: П'ЯТА КОНВЕНЦІЯ В ВІЛКС БЕРРІ, ПА.

До президії обрано: Андрія Петрова — головою; Дмитра Яцуна — заступником голови; Дмитра Бойка і Йосипа Грицева — секретарями. Після захворіння останнього в другий день нарад, секретарем конвенції на його місце обрано Миколу Лубоцького.

До Вик. комітету обрано: Івана Артимовича — головою; Юрія Крайківського — заступником голови; Осипа Ленчицького — секретарем фінансовим; Григорія Перчака — секретарем рекордовим; Осипа Заплатинського — касиром; Тому Шопея — управителем друкарні «Народної Волі»; Дем'яна Бориска — редактором «Народної Волі». Тому що Бориско порушував напрям газети, його примушено зрезигнувати.

На його місце призначено редактором «Народної Волі» Миколу Репена. Через непорозуміння в канцелярії зрезигнував також рекорд. секретар Григорій Перчак. Його обов'язки якийсь час виконував фін. секретар О. Ленчицький, а опісля призначено йому до помочі К. Вишньовського. До Контрольної комісії обрано: Андрія Петрова, Павла Турецького і Михайла Бабея. Радними обрано: Корнила Вишньовського, Василя Момрика, Михайла Саламандру, Петра Дутчака, Марію Ліську і Іллю Шкварка.

До президії на перший день нарад обрано: Жуковського — головою, Дмитра Бойка і Гр. Перчака — секретарями. Пізніше головували Методій Бадан і Петро Ревага. Дмитро Бойко і Григорій Перчак секретарювали протягом шести днів конвенції.

До Вик. комітету обрано: Юрія Крайківського — головою; Осипа Заплатинського — заступником голови; Осипа Ленчицького — секретарем фінансовим; Василя Хомчака — секретарем рекордовим; Михайла Бабея — касиром; Тому Шопея — управителем друкарні «Народної Волі». В 1920 році Василь Хомчак зрезигнував, і на пост рек. секретаря був по-кликаній Григорій Перчак, його заступник. До Контрольної комісії обрано: Миколу Ванькевича, Василя Момрика і Івана Артимовича. Радними обрано: Івана Павлишина, Теодора Минника, Йосипа Гребеняка, Павла Турецького, Гута

РІК 1925: ШОСТА КОНВЕНЦІЯ В БОФАЛО, Н. Й.

До президії обрано: Степана Корпана — головою, а Івана Зелеса — заступником голови. На секретарів голова покликав Осипа Запоточного і Григорія Лесюка. До Вик. комітету обрано: Юрія Крайківського — головою; Степана Децика — заступником голови; Степана Корпана — фінансовим секретарем; Корнила Вишньовського — рекордовим секретарем; Осипа Заплатинського — касиром; Тому Шолея — управителем друкарні «Народної Волі»; Ярослава Чижу — редактором «Народної Волі». До Контрольної комісії обрано: Михайла Саламандру, Теодора Минника і Олексу Кобрину. Радними обрано: Семена Любарського, Анастазію Кендерську, Миколу Гудза, Онуфрія Яремчука, Іллю Романишина, Осипа Запоточного, Мартина Музику і Василя Кульчицького.

В січні 1927-го року О. Заплатинський залишив пост касира, а на його місце Головна рада на своєму надзвичайному засіданні в березні 1927 обрала головним касиром Миколу Цеглинського. Після якогось часу М. Цеглинський зрезигнував, і на його місце Виконавчий комітет призначив касиром до наступної конвенції Д-ра Миколу М. Тація. Того ж року зрезигнував рекорд. секретар. На його місце Головна рада обрала рекордовим секретарем УРСоюзу тодішнього головного контролера Теодора Минника.

На місце контрольорів Теодора Минника і Михайла Саламандри, які зреагували, Головна рада обрала контролерами Михайла Дороша і Онуфрія Яремчука, а на місце радного О. Яремчука покликано до Гол. ради Юліяна Кондратовича. 13-го березня 1927-го року помер голова УРСоюзу Юрій Крайківський, обраний на шостій конвенції в 1925-му році. Обраний на тій самій конвенції заступник голови Степан Децик відмовився зайняти пост голови, тому на своєму надзвичайному засіданні 21-го березня 1927 Головна рада обрала головою УРСоюзу Петра Дутчака.

РІК 1929: СЬОМА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ, П.А.

До президії обрано: Мирослава Січинського — головою і Павла Грицишина — заступником голови; за згодою конвенції на секретарів голова покликав Івана Мартинця і Дмитра Мисика.

До Вик. комітету обрано: Петра Дутчака — головою; Іллю Романишина — заступником голови; Степана Корпана — фінансовим секретарем; Теодора Минника — рекордовим секретарем; Д-ра Миколу М. Тація — касиром; Антона Батюка — управителем друкарні «Народної Волі» і Миколу Цеглинського редактором «Народної Волі». До Контрольної комісії обрано: Онуфрія Яремчука, Юліяна Кондратовича, Олександра Галелюка. По смерті О. Яремчука в січні 1930 р. на його місце покликано Петра Лавного, який на конвенції був обраний його заступником. Радними обрано: Василя Брезіцького, Миколу Гудза, Степана Кордяка, Івана Кравчука, Гната Савку, Олексу Слотюка, Івана Юзв'яка і Анну Яхів.

РІК 1933: ВОСЬМА КОНВЕНЦІЯ В ФІЛЯДЕЛЬФІЇ, П.А.

До президії обрано: Мирослава Січинського — головою, Д-ра Володимира Левицького і Івана Матейка — заступниками голови. За згодою конвенції голова покликав на секретарів Левка Безручка і Павла Грици-

шина до писання протоколу українською мовою, а Ганну Буць і Михайла Грешку до писання протоколу англійською мовою.

До Вик. комітету обрано: Мирослава Січинського — головою; Д-ра Володимира Левицького — заступником голови; Теодора Минника — рекордовим секретарем; Степана Корпана — фінансовим секретарем; Петра Дутчака — касиром. До Редакційного комітету обрано: Мирослава Січинського, Д-ра Володимира Левицького, і Ярослава Чижка, як головного редактора. До Контрольної комісії обрано: Д-ра Миколу Н. Тація, Івана Матейка і Левка Безручка. Радними обрано: Ганну Лавну, Григорія Білоуса, Олексу Сміка, Петра Грудзінського, Степана Пилипчука, Василя Брезінського, Павла Грицишина і Петра Ткача.

РІК 1937: ДЕВ'ЯТА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ, П.А.

До президії обрано: Івана Матейка — головою; Теодора Рідоша і Василя Момрика — заступниками голови; Петра Кузьмиху і Дмитра Бойка — секретарями до писання протоколу українською мовою, а Д-ра Рудольфа Модного і Ганну Андрусишинову — секретарями до писання протоколу англійською мовою.

До Вик. комітету обрано: Мирослава Січинського — головою; Д-ра Володимира Левицького — заступником голови; Теодора Минника — рекордовим секретарем; Степана Корпана — фінансовим секретарем; Петра Дутчака — касиром. До Редакційного комітету обрано знову: Мирослава Січинського, Д-ра Володимира Левицького і Ярослава Чижка — головного редактора. До Контрольної комісії обрано: Івана Матейка, Петра Грудзінського і Степана Ткачука. Радними обрано: Д-ра Рудольфа Модного, Олексу Сміка, Дмитра Старощака, Павла Гураля, Степана Пилипчука, Григорія Білоуса, Дмитра Гайового і Миколу Кукурудзу.

РІК 1941: ДЕСЯТА КОНВЕНЦІЯ В РОЧЕСТЕРІ, Н. Й.

До президії обрано: Антона Батюка — головою, а Івана Турка і Олексу Матейка — заступниками голови. На секретарів голова покликав Йосипа Запоточного, Володимира Крайківського і Данила Лобая до писання українського протоколу, а Ольгу Бутинську, Степана Добридена і Михайла Боруха до писання англо-мовного протоколу. До Вик. комітету обрано: Петра Дутчака — головою; Методія Бадана першим заступником голови; Михайла Дороша — другим заступником голови; Теодора Минника — рекордовим секретарем; Степана Корпана — фінансовим секретарем-касиром. До Контрольної комісії обрано: Петра Грудзінського, Степана Чеканського і Івана Матейка. Радними обрано: Олексу Сміка, Степана Добридена, Дмитра Старощака, Катерину Доманчукову, Степана Ковалішина, Осипа Запоточного, Олександра Галелюка і Йосипа Харину. Після конвенції, на засіданні 2-го червня 1941, Виконавчий комітет призначив одноголосно головним редактором «Народної Волі» Ярослава Чижка, а співредактором Д-ра В. Левицького.

РІК 1946: ОДИНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ, БОФАЛО, Н. Й.

До президії обрано: Антона Батюка — головою, а Олексу Матейка — заступником голови. За згодою конвенції голова покликав Григорія Пер-

чака і Тому Кобзя до писання протоколу українською мовою, а Михайла Скрабута і Ольгу Бутинську до писання протоколу англійською мовою. До Вик. комітету обрано: Антона Батюка — головою; Д-ра Миколу М. Тація — першим заступником голови; Олександра Галелюка — другим заступником голови; Теодора Миника — рекордовим секретарем; Степана Корпана — фінансовим секретарем-касиром. До Контрольної комісії обрано: Петра Грудзінського, Катерину Доманчукову і Олексу Матейка. Радними обрано: Ілька Кіся, Василя Довгania, Данила Лобая, Йосипа Харину, Степана Ковалишина, Василя Лепака, Михайла Завінського і Івана Руцького.

Після конвенції Виконавчий комітет, на засіданні 2-го серпня 1946, призначив головним редактором «Народної Волі» Миколу Цеглинського. Головним лікарем призначено Д-ра Михайла Стєци.

В жовтні 1947 М. Цеглинський зрезигнував з поста редактора «Народної Волі». На його місце прийнято Дмитра Корбутяка і, як співредактора, о. Івана Гундяка (пізніше архієпископа Марка).

РІК 1950: ДВАНАДЦЯТА ГОЛОВНА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ, ПА.

До президії обрано: Вінкентія Соболя — головою, а Едварда Полія і Андрія Животка — заступниками голови; на секретарів, за згодою конвенції, голова покликав Левка Безручка і адв. Теодора Свистуна до писання українського протоколу, а Михайла Скрабута і Олену Салак до писання англо-мовного протоколу.

До Вик. комітету обрано: Антона Батюка — головою; Д-ра Миколу М. Тація — першим заступником голови; Олександра Галелюка — другим заступником голови; Теодора Миника — рекордовим секретарем; Едварда Полія — фінансовим секретарем-касиром. До Контрольної комісії обрано: Олексу Матейка, Катерину Доманчукову і Йосипа Харину. Радними обрано: Івана Руцького, Василя Вітошинського, Василя Довгания, Василя Костишина, Теодора Калитку, Михайла Скрабута, Степана Кривоуса, Михайла Білаха, Івана Чупруна, Степана Ковалишина, Степана Бойка і Теклю Калину. На місце радного Василя Вітошинського, який пізніше зрікся, покликано до Гол. ради Марію Панчишин.

Після конвенції Виконавчий комітет на звичайному засіданні 27-го травня 1950 призначив головими редактором Д-ра Матвія Стакова, а співредактором — Дмитра Корбутяка.

В квітні 1952-го року організовано перший білоруський відділ, число 325, в Сент Рівер, Нью Джерzi. З початком 1960-го року УРСоюз мав шість білоруських відділів в США та один відділ в Канаді.

РІК 1954: ТРИНАДЦЯТА ГОЛОВНА КОНВЕНЦІЯ В ФІЛЯДЕЛЬФІЇ, ПА.

До президії обрано: адв. Теодора Свистуна — головою, а Андрія Животка і Тому Кобзя — заступниками голови; на секретарів голова покликав Дмитра Корбутяка і Левка Безручка до писання українського протоколу, а Ярослава Пронька і Степана Садівця до писання англомовного протоколу.

До Вик. комітету обрано: Антона Батюка — головою; Д-ра Миколу

М. Тація — першим заступником голови; Олександра Галелюка — другим заступником голови; Теодора Миника — рекордовим секретарем; Едварда Попіля — фінансовим секретарем-касиром. До Контрольної комісії обрано: Катерину Доманчукову, Степана Кривоуса, Олексу Матейку, Михайла Скрабута і Йосипа Харину. Радними обрано: Василя Костишина, Василя Довгания, Степана Садівця, Теодора Калитку, Василя Лепака, Степана Підвісоцького, Тому Кобзея, Флоренцію Дорошенко, Михайла Білаха, Володимира Дутчака, Дмитра Василащука і Теклю Калину.

Після конвенції Виконавчий комітет одноголосно затвердив редакцію Народної Волі в складі Д-ра Матвія Стахова і Дмитра Корбутяка.

В серпні 1955 співредактор Дмитро Корбутяк відійшов на державну працю у Вашингтоні, Д. К., а на його місце Виконавчий комітет прийняв Василя Вергана.

РІК 1958: ЧОТИРНАДЦЯТА ГОЛОВНА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ, ПА.

До президії обрано: Данила Лобая — головою, а Андрія Животка і Дмитра Старощака — заступниками голови; на конвенційних секретарів голова покликав Д-ра Володимира Грицая і Івана Барапника до писання українського протоколу. Дмитра Корбутяка і Олену Салак до писання англо-мовного протоколу.

До Вик. комітету обрано: Антона Батюка — головою; Василя Довгания — першим заступником голови; Йосипа Харину — другим заступником голови; Теодора Миника — головним секретарем; Едварда Попіля — фінансовим секретарем-касиром. До Контрольної комісії обрано: Д-ра Миколу М. Тація, адв. Василя Костишина, Д-ра Володимира Грицая, Степана Садівця, Михайла Грицишина. Радними обрано: Миколу Кизиму, Теклю Калину, Дмитра Василащука, Григорія Шкrebця, Флоренцію Дорошенко, Теодора Вислоцького, Петра Зелінського, Теодора Калитку, Василя Сокола, Степана Сов'яка, Василя Лепака і Йосила Сливінського. Після конвенції Виконавчий комітет затвердив Д-ра Матвія Стахова, як гол. редактора Нар. Волі, і Василя Вергана, як співредактора.

Головним лікарем дальше затверджено Д-ра Михайла Стеця, який довгі роки служив як медичний дорадник Союзу, а коли він помер у 1959-му році, на його місце призначено головним лікарем УРСоюзу його сина Д-ра Євгена Стеця.

Редакторами англо-мовної частини «Народної Волі» були п. Марійка С. Гембаль і Ярослав Пронсько, який веде цю частину і тепер. Редактором журналу «Юкрейніен Лайф», що його УРСоюз видавав англійською мовою від серпня 1940 до липня 1942, був Степан Дроботій.

Окрім вище згаданих редакторів, працювали ще в редакції «Народної Волі», як редактори або співредактори, такі особи: Степан Мостовий, проф. Никифор Григорій, Володимир Лотоцький, Антін Батюк, Б. Залевський, Лев Безручко і Данило Лобай.

Теодор Миник

Секретарі відділів УБСоюзу в Монреалі, Канада.

ІІ. Від 1960 до 1985 р.

РІК 1962: П'ЯТНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ

До президії були обрані: Дмитро Корбутяк — голова, Вінкентій Соболь і Олександер Галелюк — заступники голови. На секретарів голова покликав д-ра Миколу Степаненка і Володимира Василащука. До Виконавчого комітету були обрані: Антін Батюк — голова, Михайло Білах — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник голови, Теодор Миник — головний секретар, Едвард Попіль — фінансовий секретар-касир, Іван Олексин — заступник голов-секретаря, Теодор Тацій — заступник фін. секретаря-касира. До Контрольної комісії були обрані: Василь Довгань, Михайло Скрабут, д-р Володимир Грицай, Катерина Доманчук-Баран, Йосиф Слівінський. Радниками були обрані: д-р Микола Степаненко, проф. Степан Віхар, Дмитро Василащук, Ольга Войтів, Текля Калина, Тома Кобзей, Теодор Вислоцький, Микола Кізима, Іван Атаманець і Михайло Мандзій.

На своєму першому засіданні Виконавчий комітет затвердив наступних редакторів «Народної Волі»: д-р Матвій Стаків — головний редактор, д-р Василь Верган — редактор, Ярослав Пронько — редактор англо-мовної сторінки. Затверджено також таких головних організаторів: проф. Мирослав Семчишин, Теодор Татаринський, Ілько Кісі і д-р Роман Ричок, що виконував вже ті обов'язки від грудня 1954-го року.

Управителем оселі «Верховина» замість д-ра Романа Ричока, який зрезигнував, призначено інж. Романа Вергуна.

Введено в життя постанову конвенції, що члени, яким закінчилося 65

років життя і які не можуть вже поновити свого забезпечення, мають право залишитись повноправними членами УБСоюзу за оплатою дол. 5, 40 річно.

Введено новий рід термінового забезпечення на 5 і 10 років.

РІК 1966: ШІСТНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ В СКРЕНТОНІ

До конвенційної президії були обрані: Дмитро Корбутяк — голова, д-р Володимир Комаринський і Михайло Воробець — заступники голови, а на секретарів покликано: Мирослава Бігуса і Володимира Василащука. До Виконавчого комітету були обрані: Антін Батюк — голова, Іван Олексин — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник голови, Теодор Миник — головний секретар, Едвард Попіль — фінансовий секретар-касир, д-р Роман Ричок — заступник головного секретаря, проф. Степан Віхар — заступник фінансового секретаря-касира. До Контрольної комісії обрано таких делегатів: д-р Микола Степаненко, Йосиф Харина, Йосиф Слівінський, Степан Кривоус і Йосиф Ендрус. Радними були обрані: Павло Мигаль, Анатоль Білоцерківський, д-р Осип Бойчук, Павло Коновал, інж. Петро Родак, Ольга Войтів, Святослав Левицький, інж. Василь Заброцький, Анна Самосій, Микола Кіяк, Леон Явний і Василь Мельник.

З важніших конвенційних ухвал, варта згадати такі:

1. Скреслення безпроцентових позичок, які давались членам на плачення внесків за своє забезпечення в роки економічної кризи (депресії).
2. Збільшення суми Стипендійного фонду ім. Івана Франка до 10 тисяч дол. річно.
3. Призначення суми дол. 100 тисяч на розбудову оселі «Верховина» та на спорудження купального басейну.
4. Започаткувати видання англомовного журналу для молоді.

Виконавчий комітет на своєму першому засідання у вересні місяці 1966 року затвердив таких редакторів «Народної Волі»: д-р Матвій Стаків — головний редактор, д-р Василь Верган — редактор і Ярослав Пронько — редактор англійської сторінки. На головного редактора англомовного журналу «Форум» запрошено Андрія Грегоровича з Торонто, а на адміністративного і технічного редактора Ярослава Пронька. Цей журнал, як квартальник, появляється по сьогодні, а число його передплатників перевишло 5 тисяч.

На головних організаторів були призначенні: д-р Роман Ричок, Дмитро Мерена, д-р Степан Росоха, Теодор Бак-Бойчук і Ілько Кіс.

Рішенням Головної Ради в червні місяці 1967 р. на управителя оселі «Верховина» був призначений вдруге д-р Роман Ричок (перший раз завідував оселею від 1955 р. до 1961 р.), який виконував ті обов'язки до 1971 р.

РІК 1970: СІМНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ НА ОСЕЛІ «ВЕРХОВИНА» В ГЛЕН СПЕЙ, Н. Й.

До президії конвенції були обрані: Дмитро Корбутяк — голова, Анатоль Фалько і д-р Мирослав Малецький — заступники голови. На секре-

тарів були покликані: Богдан Карась і Василь Бойчук з Канади. До Виконавчого комітету були обрані: Антін Батюк — голова, Іван Олексин — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник голови, Анатоль Білоцерківський — заступник голови на Канаду, Теодор Миник — головний секретар, Едвард Попіль — фінансовий секретар-касир, д-р Роман Ричок — заступник головного секретаря і проф. Степан Віхар — заступник фінансового секретаря-касира. До Контрольної комісії були обрані: Катерина Баран, Йосиф Ендрус, Йосиф Харина, Йосиф Слівінський і Омелян Калата. До Головної ради були обрані: інж. Петро Родак, д-р Мирослав Чаповський, Петро Мотрук, Павло Коновал, Павло Мигаль, Дмитро Корбутяк, Василь Заброцький, Леон Явний, Володимир Ганчук, Степан Шепарович, Степан Назарек і Василь Іванців. Почесними членами Головної Ради були обрані: Флоренц Дорошенко, Теодор Вислоцький і Микола Кізима.

Конвенція ухвалила подарувати площу під будову Української Православної Церкви. Раніше УБСоюз подарував таку ж площу українській католицькій громаді, яка там уже збудувала церкву і дзвіницю в гуцульському стилі.

В 1971 році, д-р Матвій Стakhів, після 22-річної праці на посту головного редактора «Народної Волі», відійшов на емеритуру. На пост головного редактора Виконавчий комітет призначив д-ра Василя Вергана, який працював уже в редакції від 1955 року.

Головними організаторами і надалі залишились: Володимир Ганчук, Дмитро Мерена, Анатоль Білоцерківський і Теофіль Бак-Бойчук.

Літом 1970 року на оселі «Верховина» відбулась вперше футбольна школа. З того часу Спортивне Товариство «Чорноморська Січ» влаштовує кожного року на протязі кількох тижнів Спортивну школу.

В осені 1971 р., після того, як зрезигнував д-р Роман Ричок, Виконавчий комітет призначив управителем оселі «Верховина» Тараса Триша. Нагляд над оселем доручено голові Антонові Батюкові.

Головна рада на засіданні в червні місяці 1971 р. прийняла до відома заяву голови А. Батюка про його резигнацію з днем 31-го грудня 1971 р. З днем 1-го січня 1972 р. пост голови Союзу перебрав перший заступник голови Іван Олексин.

РІК 1974: ВІСІМНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ НА ОСЕЛІ «ВЕРХОВИНА» В ГЛЕН СПЕЙ, Н. Й.

До конвенційної президії були обрані: Дмитро Корбутяк — голова, д-р Мирослав Малецький і Анатоль Фалько — заступники голови. На секретарів були покликані Григорій Шкребець і адв. Роман Пітто.

До Виконавчого комітету були обрані: Іван Олексин — голова, проф. Степан Віхар — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник голови, Анатоль Білоцерківський — заступник голови на Канаду, д-р Роман Ричок — головний секретар, Едвард Попіль — фінансовий секретар-касир, д-р Мирослав Чаповський — заступник головного секретаря, Йосиф Харина — заступник фінансового секретаря-касира. До Контрольної комісії були обрані: Йосиф Ендрус, Йосиф Слівінський, Катерина Баран, д-р Степан Росоха і Іван Андрієвич. До Головної ради були обрані: Володимир Ганчук, Микола Бойчук, Дмитро Корбутяк, Володимир Леськів, Василь Іванців, інж. Петро Родак, Віра Гаркуша, Павло Коновал,

Надя Журавель, Степан Назарек, Петро Довбачук і Катерина Домашевська.

Почесним членом Головної ради обрано Теодора Миника, який відійшов на пенсію після 47 років праці на посту гол. секретар Союзу (від 1927 до 1974 року).

На співробітника «Народної Волі» прийнято письменника Івана Смолія, спочатку як кореспондента, а від 1976 року як співредактора.

Головними організаторами Виконавчий комітет затвердив Анатолія Білоцерківського і Володимира Ганчука.

У вересні місяця 1974 року на посаду управителя оселі «Верховина» прийнято Йосифа Харину. В січні 1975 року в нез'ясованих обставинах згорів найбільший (головний) будинок на оселі.

З нагоди 200-річчя незалежності США, літом 1976 року відбувся на оселі перший фестиваль молоді. З того часу фестивалі молоді відбуваються на оселі кожного року. Координатором праці з молоддю призначено першого заступника голови проф. Степана Віхара.

В 1975 році померли кол. довголітній головний секретар Теодор Миник, кол. перший заступник голови Михайло Білах та почесні головні радні Флоренц Дорошенко і Теодор Вислоцький. В пам'ять Т. Миника, з ініціативи голови УБСоюзу Івана Олексина, створено Стипендійний фонд його імені. З процентів цього фонду виплачуються стипендії потребуючим студентам.

З 1-го січня 1976 р. Виконавчий комітет призначив управителем видавництва «Народної Волі» і друкарні д-ра Романа Ричка.

В 1976 р. з поста управителя оселі «Верховина» зрезигнував Йосиф Харина. Після короткого виконування цих обов'язків місцевим підприємцем Григорієм Журавлем, ведення оселі перебрав голова УБСоюзу Іван Олексин.

Введено два нові роди забезпечення: незворотне з плаченням вкладок до 65-го року життя і т. зв. акцидентове забезпечення (від випадку).

РІК 1978: ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ НА ОСЕЛІ «ВЕРХОВИНА» В ГЛЕН СПЕЙ, Н. Й.

До президії конвенції були обрані: д-р Роман Бараповський — голова, д-р Мирослав Малецький і адв. Онуфрій Германюк — заступники голови. На секретарів покликано Івана Смолія і Богдана Зайцева.

До Виконавчого комітету були обрані: Іван Олексин — голова, проф. Степан Віхар — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник голови, Анатоль Білоцерківський — заступник голови на Канаду, д-р Роман Ричок — головний секретар, Едварт Попіль — фінансовий секретар-касир, д-р Мирослав Чаповський — заступник головного секретаря, Йосиф Харина — заступник фінансового секретаря-касира. До Контрольної комісії були обрані: Павло Коновал, Йосиф Слівінський, Роман Данилюк, Дмитро Корбутяк, Іван Андрієвич. До Головної ради були обрані: Зенон Комоницький, Микола Бойчук, Віра Гаркуша, Ярослав Кульчицький, Петро Довбачук, Василь Іванців, Іван Смолій, Омелян Калата, Валентина Родак, Володимир Леськів, Михайло Мохнач, Анатоль Фалько. Почесними членами Головної ради обрано Антона Батюка і Катерину Баран.

На конвенції прийнято великою більшістю голосів ухвалу про зміну

назви нашої установи, з Українського Робітничого Союзу на Український Братський Союз.

Виконавчий комітет на своєму першому засіданні призначив головним організатором Анатоля Білоцерківського. Затверджено попередній склад редакції «Народної Волі» і журналу «Форум»: д-р Василь Верган, Іван Смолій, Андрій Грегорович і Ярослав Пронько.

Осінню 1978 року помер кол. довголітній голова УБСоюзу Антін Батюк, а в 1979 році кол. голова Союзу Мирослав Січинський.

З початком 1979 року видано Альманах «Яка краса відроджене країни» присвячений 60-літтю Української революції. Головним редактором альманаху був Іван Смолій, а адміністративним — д-р Роман Ричок. Альманах зустрівся з дуже прихильною критикою, і його наклад розпродано майже повністю. З днем 1-го серпня 1979 р. головний редактор «Народної Волі» д-р Василь Верган відійшов на емеритуру. На його місце Виконавчий комітет призначив письменника Івана Смолія, а як співредактора прийнято Євгена Готмана. Цей останній після одного року відійшов, і на його місце прийнято на неповний час Миколу Білоцерківського.

В 1979 році помер головний контролер Іван Андрієвич, на місце якого прийшов його заступник Волтер Маік.

Від січня 1980 року Виконавчий комітет прийняв на посаду управителя оселі «Верховина» Миколу Богдана, який ті обов'язки виконує по сьогодні. Нагляд над оселею і надалі залишено за головою І. Олексином.

Введено новий план забезпечення т. зв. Плян А і Б.

На нараді Головної Ради в червні місяці 1980 року прибув головний предсідник Українського Народного Союзу адв. Іван Фліс і запропонував злуку Союзів.

В 1981 році помер головний радний Ярослав Кульчицький, на місце якого призначено його заступника Григорія Шкrebця.

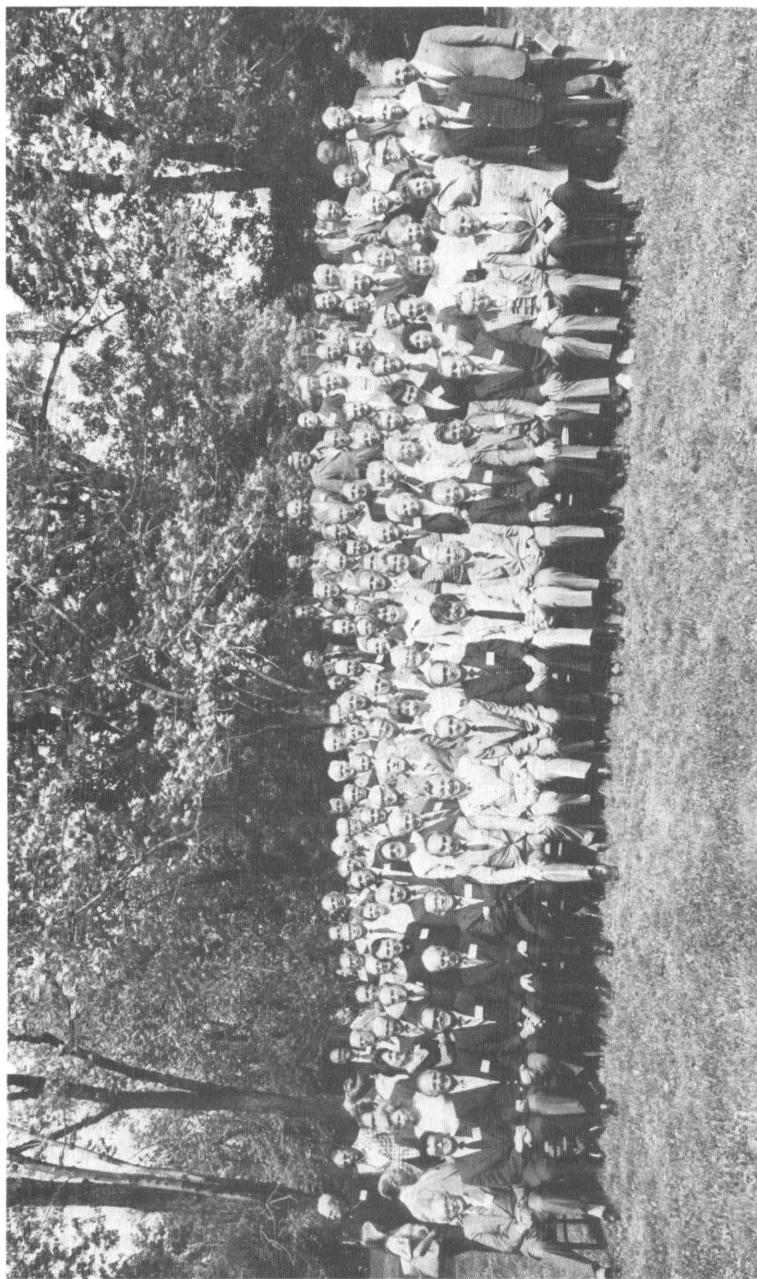
В грудні 1981 року помер кол. головний редактор «Народної Волі» д-р Василь Верган.

РІК 1982: ДВАДЦЯТА КОНВЕНЦІЯ НА ОСЕЛІ «ВЕРХОВИНА» В ГЛЕН СПЕЙ, Н. Й.

До президії конвенції були обрані: інж. Петро Родак — голова, Дмитро Ткачук і Йосиф Ендрус — заступники голови. На секретарів були покликані: Олексій Пошиваник і Василь Карпенко.

До Виконавчого комітету були обрані: Іван Олексин — голова, адв. Волтер Стек — перший заступник голови, Ярослав Пронько — другий заступник, інж. Петро Родак — заступник голови на Канаду, д-р Роман Ричок — головний секретар, Едвард Попіль — фінансовий секретар-касир, д-р Мирослав Чаповський — заступник головного секретаря, Йосиф Харина — заступник фінансового секретаря-касира. До Контрольної комісії були обрані: Дмитро Корбутяк, Павло Коновал, Роман Данилюк, Волтер Маік, Володимир Дмитренко. До Головної ради були обрані: Микола Бойчук, Зенон Комоницький, Михайло Мохнач, Василь Іванішів, Ярослав Ганкевич, Микола Перепічка, Анатоль Фалько, Віра Гаркуша, Михайло Цар, Володимир Леськів, Олександер Скоцень, Анатоль Білоцерківський.

В січні 1983 р. помер перший заступник голови адв. Волтер Стек. Його місце зайняв ред. Ярослав Пронько, який до того часу був другим заступником голови. На другого заступника голови Головна рада обрала ред.

Делегати Конвенція УБСоюзу на «Верховині» в червні 1982 р.

Дмитра Корбутяка, а на його місце в Контрольній комісії обрано д-р Омеляна Дерія. На тому ж засіданні Головна рада винесла рішення, щоб Виконавчий комітет продовжував переговори з Головною управою Українського Народного Союзу про злуку Союзів і щоб подав звіт про ті переговори наступній конвенції, яка відбудеться в 1986 році.

В лютому місяці 1984 р. помер головний редактор «Народної Волі» Іван Смолій. Від 1-го серпня 1983 р. обов'язки головного редактора прийняв головний секретар д-р Роман Ричок, який разом із співредактором Миколою Білоскіркою продовжує видавати газету по сьогодні.

З огляду на те, що два члени Гол. ради зрезигнували (Віра Гаркуша і Микола Перепічка), Рада на своєму засіданні в червні 1984 р. на вакантні місця покликала їх заступників: Василя Карпенка і Миколу Івашкова.

В 1984 році введено два нові роди забезпечення з одноразовою вкладкою. Також винесено ухвалу, щоб з нагоди свого 75-річчя УБСоюз видав Ювілейний альманах і давно пляновану книжку англійською мовою «Українська спадщина». На редактора альманаха запрошено Дмитра Корбутяка. Автором книжки «Українська Спадщина» є Андрій Грегорович.

Головна рада вирішила урочисто відзначити 1985 р. 75-літній ювілей Українського Братського Союзу. З цієї нагоди мають відбутися два головні ювілейні свята: одно у Філадельфії, друге в Торонто, а також відповідні імпрези в інших місцевостях, де існують відділи нашого Союзу. Ухвалено також, що традиційний фестиваль молоді на оселі «Верховина» літом 1985 р. буде присвячений 75-ї річниці існування Союзу.

* * * *

Стільки про конвенції Українського Братського Союзу та їх ухвали, як також про важливіші рішення Головної ради і Виконавчого комітету.

В цьому огляді подано імена багатьох людей, яким наша братська організація завдячує своє народження, своє зростання і розвиток. Цією згадкою вшановуємо працю, яку вони вклали, часто безінтересово і без винагороди, в розбудову нашої організації.

Роман Ричок

*Мужню силу хоч похилити горе,
Та не зломить, в підлістъ не поверне;
Так і свічку хоч схили додолу,
Свого світла вниз вона не зверне.*

Іван Франко

LOOKING PROUDLY BACK

A study of the birth and early years of the United States and Canada and the birth and early years of our fraternal organization will reveal a striking parallel between the lives of the early settlers of America and Canada and the pioneers who built so well our Ukrainian fraternal organization. Both groups were animated by similar ideals, both had in mind similar objectives. The fundamental purpose of our countries' early settlers was to christianize the land and to sow the seeds of religious freedom.

"The founding of the Ukrainian Fraternal Association resulted from the resentment of the part of nationally conscious and civic-minded elements within the 'Ruthenian National Union' against control of organization by the church denomination. The founders of the Ukrainian Fraternal Association believed that church membership is the matter of conscience of every individual, and that no single church should dominate their organization. They adhered to the principle that the door of the UFA should be open to every Ukrainian-American regardless of his or her religion, place of birth and political affiliations. They stated that every one who claims to be a Ukrainian, believes in democratic form of government and wants the Ukrainian people to be free in their home land, should be admitted to this fraternal organization."

Our Ukrainian ancestors immigrated to the United States and Canada in order that they could throw off the shackles of tyranny and live in a land where they could give expressions to their own religious and political convictions. They came here to establish their home on the solid rock of religious freedom and in the attainment of their goal they experienced many trials and tribulations that could be met only by courageous hearts. Our Ukrainian forebears who laid the foundation of our organization were inspired by the same noble purpose. They were animated by the same lofty ideals.

Unselfish, courageous, and with hearts filled with a deep love of God and their fellowmen, they were determined, in the face of many obstacles and untold sacrifices, to provide through this organization some measure of security for themselves and their fellow countrymen who would follow them to the United States and Canada and find themselves in a strange and distant land. Despite the many sacrifices endured, they were happy in the thought that they were building upon a cornerstone of brotherhood an organization which would mean much to our people and which would preserve and perpetuate the eternal principles of liberty, equality and justice. They were happy in the realization that they were building an organization that recognized

the right of every man to live his own life, in his own way so long as his conduct did not injure his fellowmen. They built the framework of a society that recognizes, in this land of freedom, that man can worship God in the way he sees fit, that he can rise by industry, by thrift, by intelligence, to the highest places in the government, secure from tyranny, secure from injustice, a free agent — the maker or the destroyer of his own destiny. Yes, our Ukrainian ancestors performed a noble mission in instituting a society which during the 75 years of its existence has fostered love of God and fellowmen. And it is due, in no small measure, to their vision in adopting a constitution which is the embodiment of those democratic principles found in the framework of America's Declaration of Independence.

These ideas of the founders were laid down in the first chapter of the UFA constitution which reads in part as follows: "The Ukrainian Fraternal Association shall foster the ideals of fraternal help, mutual tolerance and human brotherhood. It is willing to extend the support to the Ukrainian people struggling for their liberation in their native country, and it wants the Ukrainian immigrants here to preserve their cultural heritage... The Association is a secular and non-political organization, and shall never pass under the control or serve the purpose of a church, a religious sect, a political party or partisan group."

These principles have been, and still are, the guidepost for the UFA in its activities. By these principles and idealism, devotion and hard work of its officers and members, the UFA has won for itself a well deserved reputation as a really democratic and progressive organization of Americans of Ukrainian descent.

Our fraternal benefit society provides fellowship for its members in addition to furnishing them with numerous social and financial benefits. We represent a distinctive force of over 250 lodges with an aggregate membership of over twenty-thousand persons of various Ukrainian religious and vocational backgrounds. It provides a completely unique opportunity for the lodges of our Association to be responsive to the needs and desires of its members. The Ukrainian Fraternal Association is a society without capital stock, organized and carried on solely for the mutual benefit of its members and their beneficiaries and not for profit.

The membership of UFA are grouped into local lodges which are located throughout the United States and Canada in the states and provinces where we are authorized to operate. Prospective members qualify for membership in a local lodge in accordance with our by-laws. The lodges are known by various names and meet periodically, elect their own officers and carry on their own business and social, fraternal and charitable affairs, according to the by-laws. This representative form of government guarantees that the members of our society can actively participate in the selection of management and the improvement of insurance and fraternalism. The procedure is for each local lodge to elect from its own membership representatives to our

convention. These elected representatives are entitled to vote on all matters coming before the convention.

At the quadrennial conventions, the supreme governing body outlines the character of the work to be conducted. It enacts all approved changes in by-laws or amendments to the constitution, reviews the program of our society and has the final authority as to what fraternal benefits and insurance coverages are to be made available to members.

The functions of Ukrainian Fraternal Association are many and varied, for we perform charitable, educational, patriotic and sometimes religious work for the benefit of our members and mankind. While financial benefits through our insurance program is a key factor, the non-material benefits are considered to be just as important. Programs of individual lodges are designed to bring members together more closely in the bonds of brotherly love, and their activities impress upon the members the responsibilities and rewards of service to each other and to their Ukrainian community.

The Ukrainian Fraternal Association has proven to be a positive force for the good of Ukrainians, and can be readily seen by taking a look at the specific kinds of benefits and fraternal activities.

EDUCATION — Commensurate with the role as one of the leading Ukrainian fraternal societies is the benevolent extention to students seeking higher education. As outright contributions without any promissory notes of repayment, the UFA, since the inception of the student aid fund, has allocated and paid in excess of two-hundred thousand dollars to students enrolled at colleges and universities. Supplementary to this is the multi-thousand of dollars issued by the Ivan Franko Scholarship Foundation to high school students through essay competition awards and summer cultural courses stipends. In addition, the Ukrainian Fraternal Association and its Ivan Franko Scholarship Foundation have contributed generously to the Harvard University Ukrainian Studies Program with annual donations and stipends to students enrolling in summer courses.

The Ukrainian Free University, with full accredited courses given in Munich, Germany, has been a benefactor of UFA's stipends to students seeking a program of Ukrainian studies during a full summer season. Manor College in Philadelphia and the Ukrainian Orthodox Seminary in South Boundbrook have been recipients of grants in order to aid students. The UFA takes pride that it was one of the first Ukrainian fraternals to make grants to its younger members, thus enabling them to seek a higher education.

SOCIAL AND RECREATIONAL — Local lodges conduct a variety of social programs, dinners, dances, picnics and parties. In some districts, bowling is a popular pastime, in addition other recreational functions are provided for the benefit of its members and guests. Recognizing the need for physical fitness, some lodges emphasize sports and athletics. Their activity centers around soccer, volley-ball, basketball and swimming. Tournaments for some sports are conducted at

Sports School of the Ukrainian Athletic Association "Chornomorska Sitch" of Newark, N.J.

both the local and national levels. Members also participate in swimming meets, track meets and other events.

One of the most successful of all recreational and sports programs is conducted annually at Ukrainian Fraternal Association's Resort Center "Verkhovyna" and provided by the Ukrainian Athletic Association "Chornomorska Sitch" of Newark, New Jersey. The summer sports school has been open each summer for the past twenty-years for children between the ages of 11 and 18 and offers a unique multi-week program for campers who wish to attend all or part of the camp. The Ukrainian Sports School offers an excellent opportunity for children to grow both intellectually and physically. Because the campers are trained in Ukrainian heritage, religion, and language, in addition to sports, it is a different and unique as well as a fun-filled experience for children. We are pleased to have been affiliated with "Chornomorska Sitch" in this worth while endeavor for the past twenty-years.

RELIGIOUS — UFA provides substantial financial support to churches, church affiliated schools, seminaries and other religious institutions. This support, which benefits both members and non-members, includes grants as well as substantial loans made to religious institutions at favorable rates.

YOUTH — An important phase of UFA activity is directed to, and in many cases by, young people. Perhaps the primary reason for acquiring the UFA Resort Center, Glen Spey, New York in 1955 was to have not only a vacationland for adult members of our society but also a cultural and youth center for children and young adults. Our summer resort "Verkhovyna" has a network of activities that services all age levels. The children's camp, sports school, Ukrainian dance workshops, Bandura school, summer cultural courses, sports tourna-

*Students of the Verkhovyna Dance Workshop
of Roma Pryma-Bohachevsky perform at a Youth Festival.*

Young people enjoy shows of the UFA Youth Festivals.

ments are professionally staffed and provide the Ukrainian kind of environment that meets parental objectives. At "Verkhovyna" we offer special programs, inviting young men and women to become involved in helping others through fraternal activity. Perhaps the finest "Ukrainian Youth Festival" anywhere, is conducted at Glen Spey "Verkhovyna" by the young people. This annual event attracts thousands of people and its talented participants and entertainers come from all parts of the United States and Canada.

Earlier it was stated that the Ivan Franko Scholarship Foundation has aided young students of our society every since its inception over twenty-five years ago. The origin of the IFSF goes back to our Quadrennial Convention in June 1958 when younger delegates gathered in an unofficial conference and drafted a resolution, later ratified by the convention delegates, to create a Scholarship Commission whose function would be to administrate and finance competitive scholarship awards. This foundation has become one of the most ambitious and interest-provoking phases of UFA benefits.

WELFARE PROJECTS — Our society provides financial help to assist the care of the sick and ease human suffering. Because of the current tragic plight of famine in Ethiopia, the UFA has contributed generously and has requested local lodges to help alleviate the tragedy that has overcome the children and adults in that country. Our local lodges also have their own welfare programs to aid the needy and

under privileged. The UFA actively supports numerous charitable organizations in the Ukrainian community as well as the United Way, Red Cross, American Cancer Society, March of Dimes and many many others.

DISASTER HELP — UFA is quick to render immediate material and financial assistance wherever disaster strikes. At times of floods, hurricanes, tornadoes, fires and other disasters we stand ready to provide material and financial assistance to the stricken and homeless.

COMMUNITY LIFE — As an organization with thousands of Americans and Canadians of Ukrainian descent united in its ranks, the UFA was obligated to react to life and events, both in the United States and in Ukraine. As such the UFA plays an active part in community life. It is affiliated with other national Ukrainian American organizations in which its representatives support the cause of democracy and social progress. UFA firmly and unswervingly supports the preservation of freedom and security at home and the establishment of liberty in Ukraine. We are dedicated to the cause of human freedom in Ukraine and, as members of the world community, to the cause of human rights everywhere.

In the year 1983, Ukrainian Fraternal Association actively participated in commemorating the Man-Made Famine in Ukraine, where between August 1932 and spring of 1933 more than 7 million peasants were starved to death by deliberate Soviet national policy. Lodges and members of UFA contributed many thousands of dollars to help commemorate this tragic event in Washington D.C. during the months of September and October 1983.

PUBLICATIONS — It was in 1911 that the first issue of "Narodna Volya" appeared in the form of a four-page newspaper, and for the first two years "Narodna Volya" appeared as a weekly newspaper. Thereafter it was published twice a week, then, for a period of several years, it appeared three times a week, and since 1916 it has been published as a weekly. "Narodna Volya" is an important link between the membership and the leadership of the UFA for it brings news and views of the Ukrainian Fraternal Association to all its member and non-member alike. It also informs them of what is going on in Ukraine, in this country and other parts of the world. The publication plays a vital role in making all members feel that they are part of the organization and are well informed. Through the years "Narodna Volya" and its English supplement can be proud of the role they have played in helping to bring the UFA to the pinnacle it has reached in its 75-year existence.

With a greater demand for English written material, the Ukrainian Fraternal Association has formulated and implemented plans for the publication of a magazine entirely in the English language. This magazine, known as FORUM — A UKRAINIAN REVIEW, was first published in 1967, with Andrew Gregorovich as editor and Jerry Pronko as its managing editor. Ever since 1967 this quarterly publica-

tion is rated as the best English language magazine for the young adult reader who is interested in Ukraine and Eastern Europe. This quarterly periodical provides fascinating articles with high quality illustrations which reveal the art, music, past and present day personalities in the Ukrainian world.

The above are just a few of our functions and accomplishments as a fraternal benefit society. Perhaps, we can further measure the record of our association by the number of members and by our financial standing, but these standards neglect the true measurement of the stature of the Ukrainian Fraternal Association in terms of quality and achievement.

The strength of the UFA lies in its long established tradition of fraternal service rather than personal profit, and our record illustrates the commitments we have honored. Statistics of Fraternal Benefit Societies which is published by The National Fraternal Congress of America states in their 1984 publication that Ukrainian Fraternal Association has paid to its members and beneficiaries a total of approximately twenty-million dollars since its existence. However, the contribution of the UFA towards its members and towards Ukrainian Americans and Canadians generally is one that cannot be readily measured. Its patriotism towards America, its honor of Ukrainian traditions, and its friendly help to individuals and organizations in need of financial assistance are well known. That it has enriched the lives of individuals and the Ukrainian community is clear from its record.

The Ukrainian Fraternal Association is part of the FRATERNAL BENEFIT SYSTEM in the United States and Canada with its cosmopolitan membership of men and women representing many nations, many religions and many walks of life, which is a positive force for peace at home and abroad. Powered by the principle of brotherhood, the fraternal movement offers unlimited potential for the future of the Ukrainian community in the United States and Canada.

We who are fraternalists are helping to keep alive the four freedoms: Freedom of speech, freedom of religion and freedom from fear and want. These four freedoms are working along with our fraternalism for the road to peace and good will among men.

FORUM — A UKRAINIAN REVIEW

Forum's proud parents are the Ukrainian Fraternal Association — a fraternal insurance society highly respected in the Ukrainian and American community — and its Board of Directors. However, Forum is not a UFA magazine in the sense that it is only about the Association. It is being published as a service to the youth and young adults.

The close friendship between the United States and Canada has found expression in the staff of Forum. A Canadian-born editor and an American-born managing editor have cooperated in the publication of sixty issues on a quarterly basis, for the Ukrainian Fraternal Association.

The sixty issues produced so far, are the most ever produced in the English language in the free world. Others have started, lasted a few years and then dropped by the wayside because of lack of funds and volunteer help. The UFA began Forum, has continued it, and will continue the publication for many, many years to come.

Although there is a profusion of magazines and newspapers in the Ukrainian language, there is only a handful printed in English. Yet about seventy percent of the two million Ukrainian Americans and Canadians were born in North America. There are also many people of different origins who have a deep interest in Ukraine and its culture but are unable to become closely acquainted because of the language barrier.

There have been many attempts to publish a general Ukrainian magazine in English, but none have survived. The fact that Forum has survived would indicate that the Ukrainians have produced a new generation of intelligent people. Today's university students and young adults, American born and educated, can wear their Ukrainian ancestry without excessive pride or apology — provided they have a basic knowledge of their ancestry.

We feel it is our duty as native Canadians and Americans of Ukrainian origin (because of our special knowledge of Ukraine and Eastern Europe) to inform the world of the truth in Ukrainian and East European affairs. We firmly believe in the democratic American way of life with its inherent academic freedom as well as freedom of speech, press and religion. The absence of political censorship here permits the publication of Forum in the United States while the Soviet controlled press would certainly not permit its appearance in the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Forum does not exist in a Ukrainian ivory tower, although, unfortunately, our content seems to indicate this. Forum knows best Ukraine, its history and its problems. Although aware of the wide world we will continue to devote ourselves to contributing some knowledge and understanding of that fascinating land — Ukraine.

Forum at times, has been carried away by the sweep of Ukrainian history: The ancient Scythians of Ukraine traded wheat with Homer's ancient Greece; the Kings of Kiev created the Rus' Empire; the heroic Cossacks of Ukraine fought so often against injustice and slavery; early in this century brave men started the Ukrainian Revolution and then proclaimed the Ukrainian Declaration of Independence on January 22, 1918.

The contribution of Ukrainians to the United States of America are fully portrayed in the pages of Forum. We will not neglect the Ukrainian pioneers who, ninety-three years ago, helped to develop the Canadian West.

In our articles, pictures and special columns, we aim to entertain and inform you, to intrigue you and excite you, as we deal with the past and present of Ukraine and Ukrainian culture in Europe and

America. We will continue to mix the important with the light — history and humor, art and sports, fashions and foods, books and biography, politics and poetry. All of these have been, and will continue to be, distilled into the beautiful magic of print by our managing editor Jerry Pronko, who has already driven the typographers to distraction — and excellence.

Forum is serious, curious and sometimes furious. We hope that each issue will have something new for you, our reader, so that you will find the magazine stimulating. The name of our magazine comes from the Forum, the meeting place of ancient Rome. It indicates our hope that the magazine has become the place for discussion and exchange of information, ideas and opinions in the dynamic North American Ukrainian community.

Forum has become a factor in the life of the Ukrainian community of the Western World because it is making a contribution towards the knowledge and understanding of our historic heritage among ourselves and our fellow citizens.

* * * * *

The previous paragraphs appeared in the very first issue of Forum during the winter of 1967 and were written by editor Andrew Gregorovich. These words clearly state the aims and goals of the magazine and in the past sixty issues, because of this, Forum has proven to be the BEST magazine about Ukraine and Ukrainians, written in the English language.

It's an amazing feat. Publishing a 36-page magazine four times a year, by two men, has to be phenomenal. Our severest critics thought it would never last, but for the past 17 years, Gregorovich and Pronko have put together 2,160 pages, written and used more than 40,000 inches of text, well over 3,600 pictures, edited, studied quality of articles and pictures, cropped, enlarged and reduced photographs, served as magazine photographers and reporters, did layout and design and supervised the overall publishing of the magazine. Distribution is handled by the financial and recording departments of the UFA and the financial department handles the subscriptions.

So what is Forum all about? What can we find in the pages of this magazine that would be of interest to the readers?

In order to answer this fully, we probably would need an additional 20 pages of this almanac but let's try to put into the little space that we have, what you can expect from Forum. For instance...

Our very first issue, back in the winter of 1967 contained articles never before published. "Mark Twain in Ukraine," "An Interview with Ivan Franko's Daughter" were just two very interesting pieces.

There were articles such as "My Destiny: Autobiography of Taras Shevchenko," an article on the 50th anniversary of the Ukrainian

Revolution which gave interesting notes on that historic occasion. An historical article on Kostomarov brought to light information on one of Shevchenko's friends who was arrested on the eve of his wedding day. In the field of education, editor Gregorovich and Ihor Kozak put together an article that could be used by everyone, if they only would, and that was Ukrainian-English Transliteration. You can raise eyebrows in the Ukrainian community with the improper transliteration of Ukrainian words.

As we peruse through the pages of the sixty issues of Forum, we are enchanted with the amount of material that is now available to the young scholar. To that young person who wishes to do a paper or a treatise, Forum can provide a wealth of information.

For instance, in one of the early issues of Forum Editor Gregorovich does a masterful, informational article on "Money of the Ukrainian National Republic." How many of us, we ask our readers, are familiar with the money used in Ukraine in 1918? Forum was fortunate in being able to reproduce pictures of the bills and coins. We are sure that this article has been reproduced by others, taken from Forum, for the information gathered here, as in all articles in the magazine, is not found in other Ukrainian-English publications.

Perhaps one of the most important articles to grace the pages of Forum appeared in the No. 11 issue when the story of Col. Theodore Kalakuka, Scranton's Ukrainian American World War II hero was published. Did you know that Kalakuka surrendered Corregidor by contacting a Japanese who spoke Russian? The conversation, leading to the surrender, was done in Ukrainian and Russian.

There were hundreds of articles published and interesting to the point that generations of young Ukrainians can now do research on almost any given point by skimming through the pages of Forum.

To go on and list the articles, the events, would be impossible. There is no time, on room... but perhaps someday, with some help from others, we can list all the articles which appeared in Forum.

As we look back over the pages of our magazine, we feel a sense of pride, for a job well done. The legacy is here. Forum will go on for a long time. It is needed because it preserves the history and culture of the nation of our forefathers, Ukraine.

Jerry Pronko

U. F. A. YOUTH FESTIVALS

The Verkhovyna Youth Festival, now celebrating its tenth birthday, began its presentations in 1976 as part of the American Bicentennial Celebration.

The executive board of the UFA selected a committee to present a centennial celebration at Verkhovyna, with a Ukrainian theme, designed by the youth of the organization. The committee was headed by Stephen M. Wicher, Sr., then vice president of the UFA, who was also the executive director of the first festival.

The first festival program ever, presented on Friday, July 30, 1976 was a great success.

In 1978 Attorney Walter Steck of New York became the executive director of the Festival and ran the shows for the next several years until his untimely death in the spring of 1983. As Festival Director, he brought to this area the most talented entertainers ever to grace the stages of Verkhovyna. Each and every Festival under his direction, was a gigantic success. He felt that the free world should see and hear the talent and culture of his beloved Ukrainian people. Atty. Steck, who became synonymous with the Festival, during his years as executive director, had groomed his wife Ulana for the task. Since he passed away, Ulana has taken over the reigns of the executive directorship and has been in charge of the last two Festivals and will once again (in 1985) be in charge of all activities for the affair.

In capsule form, the Festival can be responsible for the appearance of more than 60 performing groups; 24 orchestras, 350 exhibitors, radio and television appearances by more than 100 prominent Ukrainians in all fields of life; on the spot appearance by such noted Ukrainian movie and stage entertainers as Paul Plishka of the Metropolitan Opera Co., Jack Palance of movie and Believe It or Not fame, Roma Pryma-Bohachevsky, of Ukrainian dance fame, and important Ukrainians from both the United States and Canada.

The Verkhovyna Youth Festival, sponsored exclusively by the Ukrainian Fraternal Association, has become the summer attraction

Walter Steck

Ulana Steck

for Ukrainians in the free world. It averages, in attendance, more than 20,000 persons each year (for the past five years) for the three-day extravaganza. It is widely acclaimed by all Ukrainians and most of all by non-Ukrainians.

The Press Bureau of the Sullivan County Government in Monticello, N.Y. headquarters for publicity of the "borsch circuit" notes that the Festival is one of the biggest attractions presented in the Catskill Mountain area. Not only is it an educational and entertaining presentation, but it brings into the Catskill Mountain area tourists and business. The press bureau is ready and willing to aid in any endeavor that the committee deems necessary. Through their medium of communications, the Festival is advertised all over the eastern seacoast, in all publications, during the spring and summer months prior to the Festival opening.

It is very hard to put together a complete list of all performers at the Festival in the past ten years. We will not endeavor to do so at this time. However, it is only fitting and proper that the 1985 Festival, the tenth anniversary of these presentations, will be one of the best ever held at the Glen Spey Resort, with the appearance of Joy Brittan, noted Ukrainian night club entertainer in Las Vegas. Joy, a Canadian born Ukrainian, classifies herself as the Ukrainian Princess of the stage. She'll be appearing at the Saturday afternoon and evening and Sunday afternoon performances with delightful renditions of Ukrainian folk songs, which she sings in Las Vegas and on her recording albums.

The working committee for the Festival is small. Just a few people

*Thousands of people come to the Festival annually
to enjoy beautiful, cultural programs.*

gather others to perform duties, administer the financial and operational duties of presenting a three-day extravaganza. Yes, it's a gigantic task and these people must be acknowledged.

In addition to Mrs. Ulana Steck, who worked throughout the winter months getting the program together, signing the various contracts, putting everything into perspective, there are the people of the UFA and their friends who make it tick. We are not going to list all the workers, just the committee. From UFA President Ivan Oleksyn, who is ex-officio of the entire Festival proceedings to Edward Popil, the financial secretary of the UFA who handles the directorship of finances; to Nicholas and Ernestine Bohdan, managers of the UFA Resort, who make sure that the grounds and rooms are in perfect order for the Festival weekend, to Stephen Kapchuk, the young man who takes care of the field and stage operations and makes sure that all electrical work is in readiness for the presentations; and to Jerry Pronko who handles the nationwide publicity campaigns not only during the summer and festival weeks, but all through the year. A fitting tribute also to all those young people, throughout the years, who came to the Resort to help with the Festival, to Ulana Szumsky, who for years was in charge of the exhibitor booths and to the many who helped both mentally and physically throughout the years of the Festival. A special

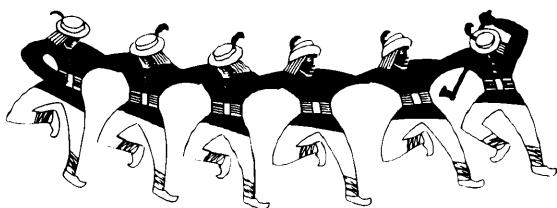
tribute must go to the employees of the Ukrainian Fraternal Association who every year man the food and refreshment booths on a voluntary basis. It is this kind of dedication that makes the Verkhovyna Ukrainian Youth Festival, the success that it is.

These UFA Youth Festivals are important events for the young Americans of Ukrainian extraction. Here they socialize, make new friends, some meet their future mates, learn to appreciate the beauty of the Ukrainian culture and to share the yearning of the Ukrainian nation for freedom.

And for the older generation of Ukrainian Americans these festivals present an opportunity to meet old friends, to recall old days and to discuss the present problems of the Ukrainian community. These get-togethers as well as the festival programs strengthen their spiritual ties with the old country and their determination to help their brothers and sisters in Ukraine in their struggle for independence.

By conducting these annual festivals, the UFA helps preserve the Ukrainian cultural heritage in this country which is a worthy cause indeed.

J. P.

Seniors — a New Dimension

A most unusual phenomenon has developed in the past half century. Along with the fantastic achievements in science, communication, space travel; in industry and in almost every walk of life — progress, progress, and more progress! However, the most dramatic progress, affecting every human being, at least in the United States of America, is in the area of longevity. Life expectancy has risen so dramatically in this period that, if one takes the advice of the medical profession and refrains from smoking and excessive drinking, moderates his cholesterol intake, and keeps moderately active, one can expect to celebrate a birthday in one's seventies, eighties, and even beyond.

As a consequence of this longevity, all types of changes are being made. When Social Security was first enacted only a small percentage of retirees reached their 70th birthday and almost a negligible number reached their 80th. Insurance tables were calculated on people living just so long. Today insurance rates are being lowered, not only by commercial companies, but also by our own Fraternal Association. Today's seniors constitute a substantial percentage of the population of U.S. citizens who go to the polls and vote. "Senior Power" is today recognized as a substantial force. As a result, seniors are gaining respect again. Businesses are giving discounts to seniors, enticing them to shop. The recreation industry, travel agencies, hotels, airlines, etc. are all vying for the senior's business. Senior housing, privated and Federally subsidized, is in such demand that it cannot be built fast enough.

What does all this mean to our fraternal societies and to our own U.F.A.? It appears that some new approaches must be taken, and as a matter of fact, we have begun, be it on a fairly moderate scale. Four years ago, (1981), our two Executive Board members, Vice President Stephen Wicher and Assistant Financial Secretary Treasurer Joseph Charyna, organized the first conference of the Senior Citizens Auxiliary Division of the Ukrainian Fraternal Association (SCADUFA). This was, of course, primarily an experiment, an exploratory conference to investigate what our senior membership was thinking; what programs were of interest and what type of recreation appealed to them. Of course, the traditional breaking of bread together, discussions, some wholesome entertainment, and a dinner dance were part of this first conference. Despite the modest number in attendance, (about 50), the affair proved to be a huge success. Those in attendance showed enthusiasm for this type of get together. They took an active

part in the deliberations and made some worthwhile recommendations.

Among the serious proposals made at that first conference was to build "Housing for the Elderly" at "Verkhovyna." This proposal was taken to the U.F.A. Executive Board and the Supreme Council, who, after some deliberation, authorized the Senior Building Committee to go ahead and explore the possibility of developing such a project. As chairman of the Senior Building Committee, I, together with a young Ukrainian architect, Walter Yarosh, who is employed by the very successful architectural firm of Ross and Associates, developed a proposal called "Verkhovyna Gardens." It called for 28 two bedroom units in seven, two story, four unit buildings. These were to be condominiums to be sold to Senior U.F.A. members. To determine how much interest we could expect, if any, in this project, Steve Wicher, as the first President of SCADUFA, and Secretary of the Building Committee, developed a full page informational advertisement in Narodna Volya, including the Rendering of the project and the outline of each condominium apartment. In a separate boxed questionnaire, we asked, "How many senior members would be interested in purchasing such a unit, when and if they are built?" The proposed units were projected to be sold for \$50,000 each. As was reported to the Supreme officers, the response was overwhelming. From that one advertisement, we received so many favorable answers that there was no question of selling all the units as soon as they were completed. As a matter of fact, a substantial number sent checks as proof of their intention to buy and join the Ukrainian Community at Glen Spey, in their retirement years. The monies were returned, of course, since it was illegal to 'sell' until all approvals to build were obtained. As was discovered, this type of project requires a tremendous number of "approvals" from state and local authorities, which, incidentally, were in the process of being obtained. Unfortunately, there was also the need of approvals within the structure of the U.F.A. organization. In this case, because the land on which the condominiums were to be built had to be sold to the U.F.A. Member Condominium Corporation, it was decided to let the Convention have the final approval. Well, as many fine ideas in the past, a handful of vocal opponents to the project, caused the delegates to authorize another study instead of voting to approve. Unfortunately, all such studies tend to drag on until the projects peter out, and this time it was not any different.

Although the idea of "Housing for the Elderly" is not a dead issue, it does call for a renewed effort on the part of seniors and a renewed commitment on the part of the entire U.F.A. family. Consideration should also be given to a proposal made by another young Ukrainian architect from Philadelphia, Mr. Shwed, who recommends a combination of senior rental type housing and nursing home facilities. This new concept is being sponsored by many associations, church groups, etc. in other areas. As has been reiterated at each of the Senior Conferences, the need for senior housing will be growing rather than dim-

inishing. It is also much more beneficial and pleasant to spend one's later years living in decent and pleasant surroundings, with one's own fraternal family.

Of course, housing was only one of the concerns of our U.F.A. seniors. Health and financial well-being were priority issues. To address those concerns, we invited several eminent speakers. Dr. Dymydowich, a heart specialist, gave a tremendously valuable lecture on the dangers of smoking, high fat intake etc.. On legal matters, an extremely interesting and valuable lecture was delivered by Attorney and Judge Pitio. Our seniors were also very much interested in several slide show presentations by the travel agency owner, Olga Helbeck. Stephen Wicher also showed some extremely interesting slides taken by himself, Reverend Beck and Dr. Mary Beck on their tours through Ukraine. Another popular activity sponsored by SCADUFA was the bus trips to Atlantic City.

All in all, the four U.F.A. Senior Conferences held at Verkhovyna have proven to be the type of fraternal activity that must be expanded. Each year the conferences have grown in attendance and scope. The 1984 conference numbered over 140, with a significant number sending their regrets because local matters demanded their presence at home, but indicated their interest in future conferences.

This is a fraternal activity that reverts back to the original reasons why our pioneers organized our "Souz." Seventy five years ago, we had no television and few recreational opportunities. Almost no one had automobiles. Consequently, the need for social activity had to be met, and our lodges were organized. There, fellowship prevailed. If help was needed everyone pitched in. The history of our Fraternal lists thousands of families and individuals who were helped during illness, unemployment, tragedies, and in aid to students. Although, on the national level, we still provide most of these fraternal benefits, and a number of new ones, our lodges are having a hard time functioning as before. The reason of course, is the dispersal of the membership into the suburbs, and the competition of television and other activities that compete for the members' leisure time.

Perhaps the seniors can reverse the trend. With more time on their hands now, the senior members can get more active in their lodges, make plans to go out together as a group, sponsor the type of lectures we had at the conferences at "Verkhovyna" and take bus tours together. By getting involved in all of these interesting activities, the seniors may just interest the younger U.F.A. members to join in.

September, 1985 will be the date the U.F.A. Senior Auxiliary will pay homage to the pioneers who founded our Fraternal seventy-five years ago. Our Fifth SCADUFA Conference will be dedicated to this Diamond Anniversary of our "Souz." We urge all our seniors to rededicate themselves to the organization that has survived several wars, revolutions, depressions, and is today, 75 years later, financially strong and ready to provide many benefits to our children and grandchildren for another 75 years.

ТЕОДОР МИНИК

В десяту річницю смерти

В фінансових звітах Українського Братського Союзу серед різних фондів фігурує також стипендійний фонд ім. Теодора Миника. Багато нових членів Союзу, можливо, і не знають, хто був Теодор Миник і чому його іменем названо один з двох стипендійних фондів Союзу (другий є Стипендійний фонд ім. Івана Франка). Можливо, цього не знають навіть ті, що вже одержали з цього фонду допомогу в науці, бо Теодор Миник був скромною людиною, яка не ганяла за популярністю. Він міг про себе сказати словами Франка: «Слави людської ми зовсім не бажали, бо не герої ми й не богатирі... на шляху поступу ми лише каменярі».

Теодор Миник був одним з найбільш заслужених будівничих УРСоюзу, якому віддав 52

роки свого трудолюбивого життя. Три роки він був членом Головної ради, два роки — членом Контрольної комісії і 47 років — Головним секретарем Союзу. За той час УРСоюз зробив величезний крок вперед. Коли Миник перебирав свої обов'язки Головного секретаря 1927 р., УРСоюз мав усього яких 5.000 членів і понад 200.000 дол. майна. В 1974 р., коли Миник відійшов на пенсію, це була вже велика організація з 25.000 членів і майже 10 мільйонами майна. Безперечно, до того великого надбання спричинивсь і Миник.

Теодор Миник прибув до США 1912 р. із села Тершів, Старосамбірського повіту. Тоді йому було 16 літ. Він приїхав до Скрентону, центру твердовугільної індустрії, і, як багато інших українських імігрантів, став до праці в вугільних шахтах. Вечерами він ходив до школи, щоб вивчити англійську мову. В той час він став членом УРСоюзу. Але праця в шахтах його не задовольняла, і він виїхав до міста Бінггемтону в штаті Нью Йорк, де дістав працю в фабриці фото-камерAnsco. Бажаючи поширити свою освіту, він

Теодор Миник

знову відвідував вечірню школу і записавсь на заочні комерційні курси Міжнародної Кореспонденційної Школи в Скрантоні, які він закінчив успішно. У Бінггамтоні він став дуже активним в українському культурно-освітньому і громадсько-політичному житті як член місцевого драмгуртка і хору, як член управ Школи українознавства і Народного дому, як організатор і секретар 95-го відділу УРСоюзу. Він вступив також до політичної організації «Оборона України», яка ставила собі за завдання допомогу українському народові в боротьбі за свою незалежну демократичну державу.

1919 року почалась його кар'єра в УРСоюзі, яка тривала більш пів століття. Того року на конвенції в Пітсбурзі Миник, як делегат 95-го відділу, був обраний членом Головної ради. Наступна конвенція, в Бафало 1925 р., обрала його контролером, а два роки пізніше Головна рада покликала його на пост Головного секретаря, замість К. Вишньовського, який зрезигнував. З того часу кожна конвенція переобирала Миника на цей пост без опозиції. На 18-ій конвенції в 1974 р. Миник подякував делегатам за дотеперішнє довір'я і заявив, що настала пора, щоб він передав свої обов'язки комусь молодшому. Йому тоді було 78 років. Вдячні делегати вшанували його працю обранням його почеcним членом Головної ради. Його наступником був обраний Др. Р. Ричок.

Теодор Миник не мав змоги здобути університетську освіту, але він мав велике бажання учитись і шляхом самоосвіти здобув широке знання, яке відкрило йому дорогу на відповідальний пост в УРСоюзі і допомогло у виконуванні обов'язків Головного секретаря. Про нього писала Народна Воля в редакційній статті за 17 липня 1975: «Він — наочний приклад, як можна при допомозі науки і праці з низин вийти на вершини людського духа».

У своїй праці Миник відзначався солідністю, працьовитістю, скромністю і приязнім відношенням до людей, за що його цінили нетільки найближчі співробітники, але і секретарі відділів Союзу та всі, хто до нього звертавсь у такій чи іншій справі.

Т. Миник не обмежувавсь працею в Союзі, він цікавивсь також загально українськими справами. Він був співосновником Злученого Українського Американського Допомогового Комітету, заступником голови УККА, а після смерти Д. Галичина був якийсь час головою цієї організації, членом НТШ на інших організаціях.

Т. Миник належав до старої робітничої гвардії УРСоюзу, яка створила цю організацію, провадила її довгий час і визначила її громадське обличчя. Значний період його праці в Союзі припадає на час, коли головний тягар праці як у відділах так і в централі несли робітники і дрібні підприємці, які вийшли з робітничого середовища. Майже всі вони зазнавали в своєму житті соціальної несправедливості або бачили вияви її, тому, зрозуміла річ, цікавились соціальними проблемами. Але вони були не менш чутливі на національні кривди, заподіяні українському народові. Вони не мали вищої освіти, але були національно свідомі, жертовні і завжди

готові помогти українському народові в боротьбі за свободу, яку українські імігранти навчились цінити в цій країні. Вони вірили також, що демократія — найкраща політична система не тільки для американців, але також для українського народу. До тієї Союзової гвардії належав також Теодор Миник.

Приблизно через рік після відходу на пенсію Т. Миник несподівано помер від серцевого припадку 10 липня 1975. На поминках по покійному голова УРСоюзу Іван Олексин запропонував вшанувати Т. Миника за його заслуги для Союзу створенням стипендійного фонду його імені, і його пропозицію прийнято однодушно.

Д.К.

*Хто з всіми добрий хоче бути,
Той швидко втратить добрий путь.*

*Не може при добрі той живти,
Хто хоче злу й добру служити.*

*Бо хтівши догодити обом,
Він швидко стане зла рабом.*

Іван Франко

АНТІН БАТЮК

З нагоди 75-ліття Українського Братського Союзу я вважаю своїм обов'язком віддати належне с.п. Антонові Батюкові, який понад 30 років свого життя віддав цій організації як співредактор Народної Волі, директор її друкарні і голова Українського Робітничого Союзу.

Антін Батюк народився у місті Збаражі, на Західній Україні, 11 червня 1894 року. Після закінчення народної школи в Збаражі перейшов до Учительської семінарії в Тернополі, яку закінчив перед Першою світовою війною. В 1914 році вступив добровольцем до Українських Січових Стрільців і брав участь у боях з російською армією за гору Маківку, а також біля сіл Семиківці і Потутори. В 1918 році перейшов до організованого тоді в Білій Церкві загону, пізніше корпусу, Січових Стрільців і в його складі брав участь у бою під Мотовилівкою проти білогвардійських частин, які обороняли режим гетьмана Скоропадського. В боях під Києвом командував панцирним потягом, а в боях під Житомиром, Коростишевом і Коростенем — кулеметною сотнею четвертого полку Січових Стрільців. В 1920 р. він опинився в Кам'янці Подільському, де тоді перебував уряд Української Народної Республіки, і став студентом юридичного факультету Українського державного університету. Там він познайомився із своєю майбутньою дружиною Зіною Опольською, з якою одруживсь вже після приїзду до Америки. Коли польська армія увійшла на Україну як союзник уряду УНР, поляки арештували Батюка в Кам'янці Подільському як уродженця Галичини, яка в той час вже була окупована ними, і вивезли до табору полонених в Домб'ю, а потім до Ланцуту. Але Йому вдалось втекти звідти, і він повернувся на Україну та вступив до армії УНР. Спочатку його призначено зв'язковим з 18-ою польською дивізією генерала Май-Маєвського, а пізніше старшиною оперативного відділу генерального штабу Армії УНР для зв'язків з третьою польською армією генерала Ромера. Короткий час він виконував службу пресового референта при заступникові шефа генерального штабу армії УНР генерал-

Антін Батюк

полковникові Дядюші, а відтак був старшиною при команді перевезення військ УНР. На тому посту перебував він аж до інтернування Армії УНР поляками восени 1920 року.

В зв'язку з приналежністю до таємної Української Військової Організації він мусів виїхати до Америки, щоб уникнути арешту. Негайно після свого приїзду до цієї країни Батюк включився в організаційне і політичне життя української громади, ставши членом Українського Робітничого Союзу і організації Оборона України, яка ставила собі за завдання допомогу українському народові в здобутті своєї незалежної демократичної держави і яка відкидала орієнтацію на будь-які чужі сили. До Оборони України, де Батюк якийсь час був головним секретарем, привела його ідеологічна спорідненість тієї організації з Українською радикальною партією, яка в Збаражчині і Тернопільщині мала багатьох прихильників. Їх здобув для партії Іван Франко, коли провадив там передвиборчу кампанію як кандидат партії до віденського парламенту. Вона мала також багатьох прихильників в США і Канаді, які були серед основоположників Українського Робітничого Союзу і довгий час були його провідним активом.

До цього активу приєднався і Батюк, прибувши до Америки. Це був час, коли збаламучені більшовицькою пропагандою імігранти намагались опанувати УРСоюзом. До вирішального бою прийшло на бурхливій конвенції в 1929 році, на якій «оборонці» під проводом Миколи Ізглинського, Антона Батюка та інших відбили наступ комунофілів і зберегли демократичний характер організації. УРСоюз втратив тоді понад 2.000 членів, але зате мав спокій. З того часу комуністичні впливи серед української громади почали швидко нидіти.

На тій конвенції А. Батюка обрано завідувачем видавництва Народної Волі, яким він був протягом чотирьох років. Півтора року він був також співредактором газети. Після скасування посади директора видавництва на конвенції 1933 року, Батюк працював як асекураційний агент, стейтовий контролльор і завідувач податковим відділом міста Скрентону. Ці останні посади дістав він завдяки своїм зв'язкам з Демократичною партією, яка була тоді при владі в Пенсильванії і в Скрентоні, як також завдяки фаховій освіті, яку він здобув в Америці як студент вищої комерційної школи Пенсильванського університету (Вартон Скул оф Екаунтс енд Файненс) із ступенем бакалаура.

На конвенції 1946 року Батюк був обраний головою УРСоюзу і на тому посту працював 27 років, до кінця 1972 року.

Це не значить, що він не мав проти себе опозиції. Вона була майже на кожній конвенції. Але, як лідер демократичного центру, який мав велику більшість делегатів на кожній конвенції і який визначав ідейне обличчя УРСоюзу, він легко давав собі раду з опозицією. Він вмів об'єднати довколо себе делегатів з давньої і нової іміграції, як також народжених в Америці, і ця коаліція

підтримувала його і тих, кого він хотів мати в керівних органах Союзу. Він був також добрим промовцем, який вмів переконливо викладати свої думки і критикувати своїх опонентів.

Як голова УРСоюзу протягом 27 років, А. Батюк багато зробив для цієї організації, для піднесення її престижу як серед української громади, так і серед американців. Він постійно турбувався про її дальший розвиток, про її майбутнє. Для цього він не шкодував труду і не вагався відходити від старих утоптаних шляхів та шукати нових методів і форм праці, які притягали б до Союзу молодь.

З ініціативи А. Батюка УРСоюз почав видавати для молоді журнал «Форум», який завдяки вмілому редактуванню (редактор Андрій Григорович з Торонто, Канада) здобув собі славу найкращого українського журналу англійською мовою.

Після війни в Скрентоні існувало при Союзі товариство молоді, яке мало в особі Батюка свого широкого прихильника. Це товариство пізніше дало поштовх до створення ширшого, крайового комітету молоді, в якому зродилася ідея фестивалів молоді на «Верховині».

На цьому місці годиться згадати, що ініціатором придбання цього чудового парку для члеїв Союзу був другий заступник голови Олександер Галелюк, який помер 1978 року. Спочатку власником цього майна була окрема корпорація уділовців-членів Союзу, але тому що вона мала фінансові труднощі і не могла сплачувати Союзові позики, Союз був примушений перебрати це майно. Протягом кількох років Батюк був управителем «Верховини» і вкладав багато праці в неї. В ті часи «Верховина» була місцем відпочинку для вакаційників, пізніше стала важливим осередком культурної і спортивної праці з молоддю і для молоді.

Коли після Другої світової війни в Західній Європі опинились тисячі українців, які не бажали вертатись під советський режим, УРСоюз з ініціативи Батюка став членом ЗУАДК і підтримував фінансово його допомогову і переселенчу акцію, завдяки якій до Сполучених Штатів прибуло тоді кілька десятків тисяч українців. Багато з них стали членами УРСоюзу.

За головування Батюка УРСоюз повернувсь до Українського Конгресового Комітету, співосновником якого він був 1941 року. Коли однаке показалось, що ця організація поступово переходить під контроль однієї політичної групи і втрачає свій первісний громадський характер, представники УРС перейшли до ролі опозиції, остерігаючи провід УККА перед наслідками таких тенденцій. Особливо критично ставивсь до тієї лінії УККА Батюк, який мав відвагу говорити правду в очі. Тому що справи в УККА не йшли до ліпшого, а до гіршого, Батюк ставив навіть питання про вихід УРС з УККА. Ale його співробітники зволікали з остаточним рішенням у надії, що там таки прийде до змін. Зміни, щоправда, прийшли на 13-му конгресі УККА, але на гірше, і вони спонукали

кільканадцять організацій зайняти таку саму позицію, яку багато раніше займав Батюк.

Як громадського діяча, Антона Батюка характеризували чесність, прямолінійність, ідейність, безкорисність, відвага постояти за правду, скромність — прикмети, які не такі вже буденні в наші часи.

Коли Товариство збаражан влаштувало в 1964 році ювілейний бенкет з нагоди його 70-ліття і 50-ліття громадської праці, Батюк, відповідаючи на численні привітання, сказав серед іншого:

«В Америці я не доробився маєтку, а на війні не здобув слави героя. Не придбав собі докторських титулів і не зробив нічого особливого, що виносило б мене понад других людей. Я старавсь жити між людьми так, як живе кожний пересічний чоловік, і робив те, що мусів і повинен був робити у відношенні до своєї родини, громади і свого народу та до тих установ, які давали мені право...

«Чи на посту голови УРСоюзу я виконую свої організаційні і громадські обов'язки так, як я повинен, не мені про це судити. Так само важко було б мені судити свої вчинки в минулому. Можливо, що в деяких випадках... я помилувався. Та чи помилувався я чи ні, одно мушу Вам тут сказати: в кожному випадку я говорив і робив так, як підказували мені мій розум, моя честь і моє сумління.

«Ще до вибору мене головою УРСоюзу і після того я робив і роблю те, що, на мою думку і сумління, я можу, мушу і повинен робити. Не все воно виходить так, як треба і хотілося б зробити. Успіх чи неуспіх у громадській праці у великій мірі залежить також і від людей., з якими приходиться працювати, та від обставин, серед яких треба діяти. В практичній роботі часто треба поступатись та іти на компроміси.

«Натомість я ніколи не йшов і не піду на компроміси з ворогом свого народу. На компроміси з брехнею проти правди, з насильством проти свободи, із силою проти права і справедливості. Не робив я того замолоду і не буду робити на схилі свого життя».

Ця промова надрукована повністю в збірнику «Збаражчина», який видало Товариство збаражан після його ювілею. Батюк був ініціатором і головним редактором цього гарного і цікавого збірника, виданого під фірмою Наукового товариства ім. Шевченка.

Незабаром після його ювілею померла дружина Батюка Зіна (1967 р.), втрату якої він глибоко пережив і відчув. П'ять років пізніше, 31 грудня 1972 р. він, не чекаючи конвенції, подав у відставку, передавши обов'язки голови своєму заступникові Іванові Олексину.

Залишившись сам, Батюк жив якийсь час із своїм сином Річардом в Алабамі, де син тоді працював. В одному листі до мене з того часу він писав: «Добре до мене ставляться і син і невістка і внуки, але тут нема українського товариства, брак якого я дуже відчуваю». Він хотів бути близько своїх людей і Союзу, якому він

віддав понад 30 років свого життя, і він повернувсь до Скрентону, до своєї хати.

Після резигнації він був ще на двох конвенціях: в 1974 р. як бувший голова, щоб дати звіт за два роки свого урядування, і в 1978 році, як делегат 235-го відділу в Сомерсет, Н. Дж. На обох конвенціях він брав активну участь у нарадах, зокрема при обговоренні статутових справ. За його заслуги для Союзу 19-та конвенція в 1978 р. надала йому звання почесного члена Головної Ради. Варто тут згадати, що коли на тій конвенції подано на голосування пропозицію про зміну назви Союзу, Батюк був одним з кількох делегатів, які голосували проти зміни назви. Він вірив, що зміна непотрібна, і не пішов з більшістю, як це він робив нераз у громадському житті, коли вірив, що його погляд правильний.

Незабаром після 19-ої конвенції стан здоров'я Батюка погіршав, і він помер в жовтні 1978 року на 84-му році життя. Поковано його на національному цвинтарі в Баундбруку поруч його першої дружини при численній участі приятелів, знайомих і представників українських організацій. Під час поминок присутні пережили зворушливий момент, коли син покійного Річард пропустив через магнетофон стрічку із Заповітом Шевченка, що його наговорив перед смертю батько. Бажанням Батюка було спочити на вільній Україні, але він не дочекався волі українського народу і спочив у гостинній американській землі.

Як прямолінійна і послідовна людина, А. Батюк до смерті залишився вірний демократичним ідеалам, які він засвоїв ще в юності і закріпив опісля в демократичній Америці. Його ім'я увійде до історії української іміграції в Америці як одного з чільних лідерів української спільноти.

Д. Корбутяк

*Не звикай утертими стежками
Йти за другим сліпо, як у дим,
Бо як стануть пастухи вовками,
Треба вівцям пастися й самим.*

Іван Франко

Катерина Баран

Пів століття праці для Союзу

Від редакції: Головна Рада Українського Братського Союзу під час своєї сесії 1984 р. присвятила свій традиційний бенкет вшануванню свого почесного члена Катерини Доманчук-Баран за її довголітню працю для Союзу. Два роки раніше Народна Воля відзначила 80-ліття пані Баран і з тієї нагоди помістила її спомини. Передруковуємо тут ці спомини з деякими змінами.

Я народилася 10 січня 1902 р. в селі Пиратин, Радехівського повіту, в родині Анни з Пашковських і Константина Ткачуків. Мій батько виїхав до Канади 1909 р., залишивши маму з чотирма дітьми-дівчатаами. Через п'ять місяців народилась п'ята дитина, мій старший брат. Попрацювавши рік у Канаді, батько переїхав до Чікаго. Заробивши трохи грошей, він купив сорок-акрову ферму в маленькому містечку Люблін, у штаті Вискансин, і 1913 року спровадив родину до Америки. Їхали ми без моєї наймолодшої сестри, яка померла 1910 р. Але в Любліні наша родина знову поповнилась, бо там народились три мої брати. Тепер нас було сьомero дітей, і мама мала повні руки роботи.

Життя на фермі було важке, бо поки щось садити чи сіяти, треба було вирубувати дерева, викорчовувати коріння і очищувати землю від каміння.

Коли мені було 15 років, я поїхала до Чікаго шукати роботи. Там уже працювала моя старша сестра. Але знайти працю було мені нелегко, бо я важила всього 85 фунтів. Нарешті я влаштувалась на домашню роботу. Люди, в яких я працювала, ставились до мене дуже добре і багато мені помогали. Але через півтора року я покинула ту роботу, бо хотіла брати участь у церковному і громадському житті. Я дісталася працю в кравецькій фабриці, а

Катерина Доманчук-Баран

вечорами ходила до приватної школи, де закінчила вісім клас. Пізніше я ходила також на курси книговодства. Я мала 15 літ, коли я вступила до хору церкви св. Тройці і до драматичного гуртка.

В 1919 р. при церкві св. Тройці, за ініціативою Наталії Гриневецької, основано 8-ий відділ Українського Жіночого Союзу, першої жіночої організації в Америці (котра існувала дуже коротко). На тих зборах обрано мене рекордовою секретаркою, завдяки п. Гриневецькій, котра навчила мене, як записувати хід зборів. То була для мене велика наука.

Цей 8-ий відділ з часом переорганізовано на Допомогове товариство українських жінок, в котрім я була дуже активна як фінансова секретарка, а пізніше голова протягом кількох років.

1920 р. я вийшла замуж за Семена Доманчука, з яким ми мали двоє дітей, сина Романа і доньку Уляну. З Доманчуком прожила я до кінця 1956 р., коли він помер. Кілька років пізніше я вийшла вдруге замуж за Михайла Барана, але мені не пощастило прожити з ним довго, бо він несподівано помер 1961 р.

В 1929 р. вступила я до новоорганізованого хору міста Чікаго під керівництвом Юрія Бенецького, кол. члена хору Кошиця, і належала до того хору до 1937 р.

До Українського Робітничого Союзу вступила я 1926 року через 93 відділ ім. Івана Франка в Чікаго. На річних зборах відділу в січні 1937 р. мене вибрано головою зборів, і тут зустріла мене несподіванка, бо один член встав і сказав: «До чого ми дочекалися, що жінка буде переводити збори!» Це був Микола Гудз, в той час радний УРСоюзу. На тих зборах обрано мене протокольним і фінансовим секретарем 93 відділу. Протокольною секретаркою була я до січня 1951 чи 52 року, точно не пам'ятаю, а обов'язки фінансового секретаря виконувала до січня 1958 р. Коли починала працю у 93 відділі, він мав неповну сотню членів, а з кінцем 1957 р. відділ нараховував 640 членів.

Тут хочу підкреслити, що протягом тих років 93-й відділ відбував місячні збори протягом цілого року і на збори приходило 80 відсотків членів. Відділ влаштовував товариські зустрічі, короткий час існував при відділі аматорський гурток, котрий влаштовував вистави. Рівночасно відділ брав живу участь в громадському житті м. Чікаго.

Як постала вільна Карпатська Україна, відділ пожертвував на її потреби із своєї невеликої каси сто долярів (в касі було 125 дол.).

У 93-му відділі здійснювалась правдива братська ідея. Члени обов'язково відвідували хворих членів. З великим почуттям смутки відпроваджували померлих і виключно члени несли домовину на вічний спочинок. Члени численно брали участь в похоронах, хоча тратили заробіток дня праці (бо в той час не платили як не працювали). Тим всім завідувала фінансова секретарка відділу при співпраці голови.

Позатим я організувала з тепер вже покійним організатором П. Грудзінським відділ 317 ім. С. Петлюри і 287 відділ. Сама організувала 83 відділ УРС. Разом з організатором Я. Кульчицьким оснували ми 34 відділ УРС. Протягом моєї діяльності в УРС здобула я для нашої організації понад тисячу членів. 1938 року організувала Окружну раду відділів м. Чікаго і околиці, яку очолювала з перервами двадцять років. Тепер я є почесною головою Ради.

За час моєї діяльності Окружна рада влаштувала, частково з допомогою централі, шістнадцять «Ялинок» для дітей, в яких я брала активну участь, головно при закупі дарунків для дітей.

В 1940 р. я брала участь в першому Українському конгресі у Вашингтоні як делегат від 93 відділу УРС.

На ювілейному святі в Чікаго з нагоди 50-річчя УРСоюзу я одержала нагороду в формі золотого годинника за приєднання більш ста членів у ювілейній кампанії. Нагороду вручив мені тодішній голова УРС Антін Батюк.

Я була учасницею десятиох конвенцій УРС. На конвенції в 1941 р. я була обрана членом Головної ради, а на конвенції 1946 р. — членом Контрольної комісії. На тому посту я працювала до 1966 р. Тоді я відмовилась кандидувати до Головної управи, щоб хтось з молодших зайняв моє місце. Але чотири роки пізніше, на конвенції 1970 р., мене знову обрано членом Контрольної комісії. На 19 конвенції 1978 р. я остаточно відмовилась прийняти будь-який пост в Головній управі, бо вважала, що мене повинен замінити хтось з молодших. На тій конвенції мене нагороджено званням почесного члена Головної ради.

Але хоч я, так би мовити, пішла на пенсію, я далі стараюсь в міру своїх сил помогти своїй організації, яка є мені близькою і дорогою. По змозі беру також далі участь у громадському і церковному житті м. Чікаго. Належу до 77 відділу Союзу українок.

За мою активну участь у церковному і громадському житті м. Чікаго я була відзначена місцевим відділом Українського Конгресового Комітету на святі державності в 1977 р.

Згадаю ще, що 1928 р. я брала активну участь у жіночій виставці, яку влаштували міжнародні жіночі організації в Чікаго. На тій виставці був відділ українського мистецтва.

Під час 2-ої світової війни я брала активну участь у праці українського відділу Американського Червоного Хреста та у продажі «бондів свободи». За це я одержала відзначення від цієї організації і від Державного Департаменту.

В своєму житті я пережила багато важких і сумних хвилин. До них належить також передчасна смерть моого сина в 1967 р. Але, не зважаючи на все, я почиваюсь щасливою на старі літа, бо маю добру доньку, шість дорослих внуків, які є добрими дітьми, і троє правнуків. Моя родина, милі спомини з моого життя, добре і щирі приятелі додають мені охоти до життя.

Симон Петлюра

Микола Вірний

С.Петлюра про Завдання Української Еміграції

Давно, ще в 1923 році, Голова Директорії (уряду) УНР і Головний Отаман військ УНР — Симон Васильович Петлюра видав брошуру: «Сучасна українська еміграція та її завдання». Автор підписав цю брошуру одним із своїх псевдонімів — О. Рист.

Висловлені в цій брошурі думки стосувались тих українців, які стали емігрантами з кінцем двадцятих років, після втрати Украї-

ною незалежності. Покинули тоді Україну тисячі людей. То були цивільні люди і вояки чи, як тоді казали — козаки і старшини військ УНР. Розселились вони, як казав С. В. Петлюра — «мало не по цілому світу». Найбільше українців поселилось тоді в Польщі, Румунії, Болгарії, в Сербії, немало в Чехословаччині, Туреччині, Німеччині та Австрії. Менше в Угорщині, Франції, Бельгії.

Хвили української еміграції, — як казав автор брошури, — докотилися і до Єгипту та Америки, як Північної так і Південної.

«Вся українська еміграція, — як ствердив Симон Петлюра, — опинилася поза межами своєї Батьківщини через те, що не захотіла залишатись під ворогом, який збройною силою та підступом піdbив під себе нашу Україну. Цим ворогом є Москва з її сучасним комуністично-большевицьким урядом та поставлений одного уряду так званий уряд советської України...»

І все ж, не зважаючи на всю кількість і розпорашеність нашої еміграції, Симон Васильович Петлюра був глибоко переконаний у тому, що українська еміграція є органічно інтегральною частиною цілого українського народу. І ця еміграція мусить, як казав С. В. Петлюра, — «виконати одповіальну частину загально-національної і загальнодержавної програми української нації, а власне ту частину, що її народ наш під окупаційною владою доконати не може...»

В розділі про «Загальні завдання української еміграції» С. В. Петлюра впершу чергу наголошує потребу «проревізувати-переглянути ті шляхи, якими йшла вона досі, щоб здійснити політично-соціальні і державні ідеали українського народу, перевірити своє дотеперішнє поступування в справах, що стосуються будівництва української держави і чесно поставитись до тих висновків, які логічно випливати будуть з цієї критичної роботи над собою: коли знайдеться помилка, то слід направити її, коли відчувається фальш і неправда, то знайти в собі мужність визнати їх і на майбутнє уникати».

Серед відданих українській державній справі діячів Симон Петлюра бачив також і інших, невідповідних претендентів на керівництві. Про них він говорив: «...Коли ж серед нас знаходяться „діячі”, що цих рис не виявляють, а натомість, претендуючи на ролю проводарів нації чи державних мужів її, показують, що нездатні до цього, бо... замість витримки і рівноваги позначають свою працю імпульсивністю, необміркованістю або доктринерством, то ясна річ, що таких претендентів на державних діячів не можна визнати за людей, вартих довір’я громадського і керувати політичною думкою нації або верховодити державними справами її».

В державній праці, а особливо в боротьбі за держаність все може бути використане, але ніколи не треба забувати тієї осторожності, яку висловив Симон Петлюра, а саме: «не кожний, що претендує на ролю державного діяча, справді може без шкоди для державної справи братись за неї чи наближатись навіть до стерна її».

Було б самогубством, — доводив С. В. Петлюра, — для наших національних інтересів підживлювати апетит таких кандидатів до дальших їхніх претенсій на верховодство державними справами.

Висновок з повище обмірковуваного був такий: «Громадянство, що безкритично потурає таким амбіціям, часто хворобливим і смішним, а для нашої гідності державної образливим, показало б тільки, що воно не доросло до власної держави...»

В минулому і тепер у нас дуже часто трапляється, що з пошани до якогось письменника чи науковця, ми висуваємо його на керівні пости нашого громадського, культурного і політичного життя. Досвід натомість каже, що «не кожний письменник чи учений, — як про це свого часу писав і Симон Петлюра, — хоч би в своїй галузі перед усім народом нашим і мав аж он які заслуги, хоч би силу силенну книжок понаписував та слави великої собі за це зажив, — може бути міністром, навіть повітовим начальником, а тим паче на чолі уряду стояти».

Будівництво Української Держави, — підкresлював Симон Петлюра, — менше од усього похоже на писання книжок з красного письменства або минувшої історії чи публіцистики. Воно вимагає від державного діяча великого знання техніки будівництва держави, прозорливості майбутнього, уміння орієнтуватись у складних обставинах сучасного життя, як українського так і міжнародного, почуття міри і такту, а найпаче, систематичної, не-втомної, так званої «чорної» праці, до якої не кожен здан.

Симон Петлюра був абсолютно переконаний в тому, що «справа здобуття української держави — це справа цілої нації української, а не якоїсь кляси її чи партії, — от через що порозуміння, согласованість усіх чинників громадських і співпраця їх є умовою, без додержання якої ми ніколи своєї мети державної не досягнемо».

Симон Петлюра радить не забувати про деякі промовисто-корисні та гідні наслідування приклади з історії, коли йдеться про консолідацію всіх національних сил. Він нагадує, що саме «таким шляхом консолідації всіх національних сил в справі організації своєї держави, принаймні на перших початках постання її, йшли досвідченіші та організованіші нації, як от чеська, наприклад. Цей шлях і для нас є єдиним, бо він забезпечує найменшу затрату сил, жертв, енергії з найбільшими позитивними наслідками».

А звідси і Його дальший висновок: «Отже пріоритет державності над партійністю, загальнонаціональних інтересів над клясовими та груповими, партійними, мусимо ми на еміграції зрозуміти і відчувати як категоричний імператив, як одну з головних умовин нашого державного будівництва!»

«Наша сила в єдності, а порука успіху наших змагань в державній служнності!»

Як державник, Симон Васильович Петлюра ніколи не забував про батьківщину, про рідні землі, про український народ. Він

інколи ніби переносився сам туди і потім виносив певні рішення, робив висновки і ділився ними з нами, як от наприклад: «Коли б там, на Україні Великій, відчули розбіжність політичної думки серед нашої еміграції, брак єдиної волі в праці цілого громадянства на чужині, то це боляче відчула б наша нація і гостро засудила б нас за нашу дріб'язковість та малий розум в справах великої і державної загальнонаціональної важі».

Розуміючи нелегкість боротьби за відновлення Української Держави, Симон Васильович Петлюра вважав, що «все, що є морально здоровим, працездатним і національно чесним з-поміж нашої еміграції, — все мусить провадити дальшу боротьбу за наші національно-державні ідеали...». При тому він підкреслював wagу інформування світу про українську справу.

Для придбання прихильників державної незалежності України, українська еміграція не може обмежувати своєї праці зверненнями до сумління світу. Він писав: «Часто коротшою дорогою до неї (цієї мети) буде послідовно-систематично переведена праця в межах даної країни чи певної групи держав і придбання серед її політичних та громадських кіл певних впливових друзів, прихильність яких до нашої справи, оперта на поінформованості в ній, може свій вплив, але уже більш забезпечений, організований на міжнародному форумі мати».

Не радив Симон Петлюра і шукати зв'язків та допомоги тільки серед співзвучних партій і угруповань.

Симон Петлюра вважав, що «організоване життя нації не обмежується її політичними інтересами, а виявляється на різних дільніцах і в різних галузях культурно-освітніх, наукових, релігійних, професійних, господарчих і всяких інших змагань...»

Він закликав до праці в складі міжнародних наукових об'єднань і участі в праці європейської преси й журналістики. На Його погляд «вся наша еміграція, в міру своїх сил, повинна знайти собі дорогу до європейського слова друкованого і використати трибуни його для пропаганди, обґрутування і всестороннього з'ясування важі української проблеми».

Цю рекомендацію писав С. Петлюра для української еміграції в Європі, але вона однаково стосується української еміграції в США, Канаді та інших країнах. Симон Васильович Петлюра рекомендував давати лекції на українські теми, зокрема з метою боротьби проти «Великої Єдиної Росії». Він вважав необхідним доказати потребу визнання за українською нацією прав на її самостійне життя.

Він вірив, що «всі держави, утворені після 1917 року на території бувшої Росії, не мають шансів на тривке існування і будуть завжди загроженими, поки на півдні бувшої імперії не організується і в силу не увійде незалежна держава українського народу.

Цю істину можна доповнити тезою, що без існування незалежної української держави ніколи не буде вільним і сам великий

російський народ і не буде надії навіть на мир у світі. (Підкреслення наше).

Не припиняючи боротьби проти большевицького, чи московсько-комуністичного уряду, Симон Петлюра вважав необхідним на кожному кроці «на чисту воду виводити феноменальне крутійство, нахабність, безсорою брехню большевицьких дипломатів і політиків...»

Вражала його тоді і бездарність господарки в союзькій Україні і Росії. Він припускає, що така безгосподарність буде там так довго, як довго пануватимуть большевики. І в цьому він також не помилився!

Радив Симон Петлюра вивчати мови тієї країни, того народу, серед якого живемо, вивчати взагалі європейські мови, щоб могти якслід вивчати джерела європейської культури.

Він мав раций, коли казав, що ми в нашому державному будівництві допустилися чимало помилок тому, що українці довгий час жили виключно під впливом московської культури.

С. Петлюра співчував тим українським емігрантам, що, не витримуючи життя закордонного, іхали назад на Україну. Він казав про них, що коли вони «політично чесними захочуть бути, то чистими руками працювати для добра України, поїхавши туди, не зможуть, а будуть вони безсило поглядати на ті гвалти, розстріли і грабіжництво господарства національного, що його по-хижакько-му, по-дурному провадять большевики, або й самі до цієї нечистої справи руку прикладатимуть...»

Ніби передбачаючи долю культури сил України, Симон Петлюра писав, що «коли змагання наших культурних сил, що під большевиками перебувають, не можуть витворити опору новій хвилі москалізації нашого краю завдяки різним репресіям і обмеженням, — виконання тієї праці, яка в сьогоднішніх обставинах на Україні перепроваджена бути не може, в значній своїй частині падає на еміграцію».

Він закликав українську еміграцію: працювати над створенням оригінальної літератури;

опрацьовувати твори про країни нашого перебування;

збирати книжки, газети й інші друковані матеріали для нашої національної бібліотеки;

творити архіви для існуючих документів і шукати за новими науковими документами;

працювати над засвоєнням наукових удосконалень, які будуть потрібні при відбудові економіки вільної України.

Закликав С. Петлюра не забувати і про працю серед національних меншостей — емігрантів з України, про видавництво книжок і взагалі про видавничу діяльність і про заходи для власної організації еміграційного громадянства.

Згідно з поглядом Симона Петлюри, «як ідеальне завдання для своєї праці, кожна еміграційна колонія повинна поставити собі:

- а) точний підрахунок своїх членів і
- б) установлення постійного зв'язку з ними. ...

При умовинах контактного зв'язку між екзекутивами окремих еміграційних центрів можна досягти і більшої єдності в діяльності усієї еміграції та максимального напруження цієї діяльності по зазначених ... напрямках».

С. Васильович лишив нам заповіт:

«Не марнотратним, не яловим повинно бути життя і перебування нашої еміграції поза межами Батьківщини, а повним глибокого змісту та пожиточних наслідків для рідного краю...»

*Не цурається правди мудрець,
Хоч вона й з уст дитинячих буде, —
Так як в ніч, коли сонце зайшло,
Каганця не цураються люди.*

Іван Франко

Століття статуї свободи

Хто з нас, що наприкінці війни 1945 р. опинились в таборах ДіПі в Західній Німеччині чи Австрії, не мріяв побачити славну американську Статую Свободи? У той час це була найбільша мрія тисячів обездолених скитальців різних національностей, у тому, чи не найбільш переслідуваних долею нас — українців.

І мрія, здавалось нездійснима — здійснилась. Тисячі наших людей зі зворушеним серцем, зі слезами радості в очах пропливали повз цю статую.

Статуя Свободи це дарунок французького народу Сполученим Штатам Америки у століття їх незалежності. Вона зображена як молода, горда жінка з вінцем на голові, у довгій вільній туніці, з витягненою вгору правою рукою, в якій тримає смолоскип. У

лівій руці тримає книжку з написом: «Липень 4, 1776». Порвані невільницькі ланцюги лежать у її стіп. Внутрі Статуя є порожня, і відвідувачі можуть сходами вийти на її вершок. В голові її може поміститись 30 людей, а в смолоскипі — 12 людей.

Цю велетенську, високу на 305 стіп статую з міді й заліза, спорудив французький скульптор Фредерик Августин Бартолді. 4 липня 1884 року її передано американському народові, а офіційно відслонив цю споруду 28 жовтня 1886 року 22-гий президент Гровер Клівленд.

Попри Статую Свободи та через ворота на острові Елліс проходили предки теперішніх громадян Америки. У той час вони всі були бідні, всі рівні, всі прагнули волі й кращого життя. Вступивши на континент, вони розходились у всі сторони розлогих просторів, і неоднакова доля брала їх у свої обійми. Це були емігранти з різних країн Європи: Ірландії, Греції, Італії, Польщі, Німеччини, із скандинавських та балтійських країн. Були і наші українці, яких різні агенти записували до різних національних груп, тільки не до тієї, до якої вони належали. Щойно тут, на вільній землі, більшість з них мала зможу стати собою і оформитись у свідому окрему національну групу.

Вже незадовго, бо 1986 року, США будуть святкувати 100-ліття Статуї Свободи та воріт на острові Елліс, через які від 1892 до 1947 років пройшло 20 мільйонів імігантів. В зв'язку з цією річницею, президент Реган призначив комісію, яка має зібрати фонди на відновлення Статуї Свободи. Головою комісії обрано Лі А. Аяку, президента автомобільної корпорації Крайслера. Аяко-ка сказав, що приймає цей пост, щоб сплатити довг своїм батькам, які, як італійські імігранти, переходили попри Статую Свободи та крізь ворота на острові Елліс, шукаючи країні долі. Він сказав також, що у цій комісії заступлена кожна етнічна група.

Статуя стала символом свободи та надію на краще, вільне життя для багатьох мільйонів людей.

На п'єдесталі статуї виріті такі слова:

*Дайте мені ваших втомлених і вбогих,
Цю стривожену юрбу, що прагне волі,
Покинутих на ваших многолюдних берегах.
Пришліть їх, бездомних, покривджених до мене,
Я піднесу ім своє сяйво при золотих воротах.*

M. Б-ка

УКРАЇНЦІ В АМЕРИЦІ

Коли перші українські емігранти ступили на американську землю, їхньою одинокою мрією було заробити у короткому часі дещо грошей, вернутися на рідні землі і почати там заможніше життя. Більшості із них навіть на думку не приходило, що здійснення їхніх плянів може потривати багато років, що за той час іхня туга за рідною стріхою та своїми людьми пригасне та що вони помалу почнуть привикати до нового середовища. Хоч економічний фактор стояв у них завжди на першому місці, вони побачили з бігом часу, що надії на краще майбутнє у старому краю можуть не віправдати себе та що вимріяне ними заможніше життя можливе і на нових місцях поселення. Це, у свою чергу, поставило їх перед потребу творення своїх власних організацій, спершу виключно церковних і допомігових, згодом також інших. Завданням цієї статті є дати короткий огляд організованого життя нашої еміграції та показати, наскільки вона спричинилася на протязі останніх ста років до збереження нашої національної субстанції в Америці.

КАТОЛИЦЬКІ ЦЕРКВИ

На початку свого перебування в Америці наші емігранти задовольняли свої духовні потреби у чужих церквах. Своїх церков не було. Приїзд о. Івана Волянського 10 грудня 1884 р. став наріжним каменем не тільки українського церковного, але також організованого громадського життя. Із заснованого ним 18 січня 1885 р. братства св. Миколая у Шенандоа постала там таки незабаром перша українська католицька церква, яка дала згодом почин братствам і церквам у інших місцях поселення наших людей. Неприхильне відношення єпархії американської католицької церкви до нашого першого священика та виданий Ватиканом закон, який забороняв одруженим священикам виконувати місійну працю в Америці, призвели до відклікання о. Волянського в Галичину в червні 1889 р. Це і стало поштовхом до посиленої акції Російської Православної Місії, внаслідок якої багато наших людей залишило Католицьку Церкву. Безуспішні спроби спротиву підтримані роботі Російської Православної Місії та даремні прохання до Апостольської Столиці, щоб вона призначила американським українцям власного Єпископа, спонукали свідоміших священиків шукати засобів самодопомоги. У липні 1899 р. вони заснували «Товариство Греко-Католицьких Священиків ім. св. Кирила і Методія», яке мало дбати про чистоту нашого обряду та про-

*о. Іван Волянський, перший український
церковний і громадський діяч в Америці.*

довжувати старання про єпископа. На церковно-народному з'їзді 30 травня 1901 р. у Шамокін наші священики покликали до життя «Головну Раду» для завідування адміністраційними справами, а церковно-духовні та обрядові діла передали у руки «Духовної Ради». Ця остання винесла на конференції 26 березня 1902 р. в Гарісбурзі постанову, що українські священики не мають підлягати латинським єпископам. У тому таки році Апостольська Столиця іменувала о. Андрія Годобая Апостольським Візитатором для американських греко-католиків, і він виконував ці функції до 1906 р. Завдяки заходам митрополита А. Шептицького, Апостольський Престол призначив 26 березня 1906 р. о. Степана Сотера Ортинського титулярним єпископом, і він приїхав до Америки 27 серпня 1907 р. Надії на повне упорядкування церковних справ покищо не здійснилися, бо наша церква дальше залишалася під юрисдикцією чужої влади та під наглядом Апостольського Делегата у Вашингтоні. Щойно 28 травня 1913 р. єпископ Ортинський

дістав повну юрисдикцію над нашою церквою, однак дальнє залишався під наглядом Апостольського Делегата.

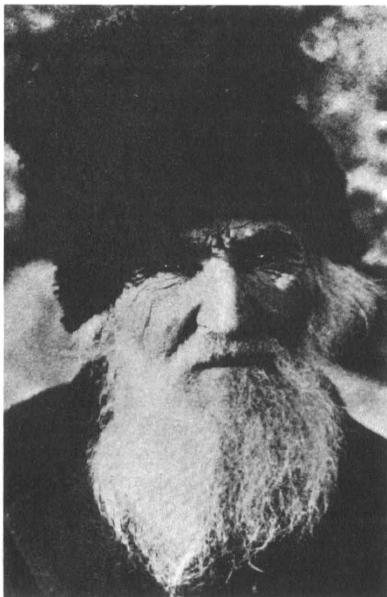
По смерті єпископа Ортинського в березні 1916 р. справами нашої церкви відав , у ролі адміністратора, о. Петро Понятишин (1916-24). На його місце прийхав 15 серпня 1924 р. о. Константин Богачевський. Якраз тоді прийшло до поділу екзархії на карпаторуську і українську, яка нараховувала 144 церкви та 102 священиків. 1956 р. постала нова екзархія у Стемфорді, яка 12 серпня 1958 р., разом з філадельфійською екзархією, увійшли в склад новоствореної провінції-митрополії з осідком у Філадельфії. На чолі митрополії став Константин Богачевський, перший митрополит Української Католицької Церкви в Америці. По його смерті у січні 1961 р. цей пост зайняв Амвросій Сенишин (1961-76), відтак Йосиф Шмондюк (1976-78), Мирослав Любачівський (1979-81), а з 31 березня 1981 р. Степан Сулик (нар 1924). Єпископами помічниками філадельфійської екзархії були: Амвросій Сенишин (1942-61), Йосиф Шмондюк, Василь Лостен, Іван Стак (помер 1972 р.) і Роберт Михаїл Москаль.

Екзархат Стемфорд (з 1958 р. єпархія) очолював Амвросій Сенишин (1956-61), а по його відході до Філадельфії — Йосиф Шмондюк (1961-76) і Василь Лостен (з 1977 р.). У 1961 р. постала українська дієцезія у Чікаго, першим єпископом якої призначено Ярослава Габра (1961-80). По його передчасній смерті єпископом чікагської дієцезії став 2 квітня 1981 р. Іннокентій Лотоцький, ЧСВВ. У 1982 р. Апостольська Столиця іменувала о. Роберта Михаїла Москаля єпископом-помічником у Філадельфії, а рік пізніше він очолив новостворену екзархію у Пармі, Огайо.

ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ

Початки українського православ'я в Америці сягають 1919р., коли тут постала Українська Греко-Православна Церква, теперішня Українська Православна Церква в США. Її першим адміністратором був о. Микола Копачук, а на його місце прийшов 1924 р. Іван Теодорович. У Аллентавні група священиків, які з різних причин залишили Греко-Католицьку Церкву, організували 1926 р. другу церкву з о. Йосифом Пелековичем на посту адміністратора. Її єпископом став 1931 р. Йосиф Жук (1872-1934). Прийнявши назву «Українська Православна Церква в Америці», ця церква підпорядковувалася православному патріярхові у Константинополі. По смерті єпископа Жука, його місце зайняв єп. Богдан Шпилька (1892-1965). В жовтні 1950 р. деякі підлеглі єп. Шпильці парафії об'єдналися з Українською Православною Церквою під проводом архієпископа Івана Теодоровича, але єп. Шпилька дальнє очолював свою окрему церкву.

1950 р. церковний собор підтвердив ієрархію Української Православної Церкви в США з митрополитом І. Теодоровичем на

Агапій Гончаренко, один з перших українських імігрантів в Америці, перший український православний священик в цій країні, редактор газети «The Alaska Herald».

Православна (Соборно-правна) Церква, яка вважає себе спадкоємцем створеної у 1920-тих роках у Києві української автокефалії.

Серед протестантських церков слід назвати у першу чергу баптистську деномінацію, зародком якої були прибулі 1899 р. до Північної Дакоти українські штундисти. Пізніше головними місіонерами протестантських церков були: Дмитро Галенда, Жигмонт Бичинський, Іван Бодруг, Василь Кузів, Лука Стандрет і Володимир Купчинський. Коло 1903 р. постали пресвітеріанські церковні громади у Ньюарку, Пітсбургута в МекКісрак. У 1929 р. створено Союз Українських Євангелицьких Баптистських Церков та Українську Євангелицьку Реформовану Церкву з о. Василем Кузевим (1887-1958) на чолі.

Крім згаданих вище церков, в Америці існують ще невеликі українські групи Адвентистів, П'ятидесятників і Методистів.

чолі. Архиєпископ Мстислав Скрипник став головою Консисторії з правом наступництва. Іншими членами цієї ієархії були: архиєпископ Володимир Малець (1890-1967) та архиєпископ Геннадій Шиприкевич. По смерті митрополита І. Теодоровича Сьомий Собор УПЦ а США (14-17 жовтня 1972) призначив його наступником архиєпископа Марка (Івана Гундяка), а головою Консисторії став о. Артемій Селепіна.

Частина новоприбулих по війні емігрантів створила 1951 р. Українську Автокефальну Православну Церкву в екзилі, яка 1954 р. прийняла юрисдикцію константинопольського патріарха. Її очолив архиєпископ Палладій (Видибіда-Руденко). У Чікаго знаходиться центр ще однієї церкви, створеної 1947 р. у Західній Німеччині під назвою Українська Автокефальна

БРАТСЬКІ СОЮЗИ

Праця у копальнях вугілля, небезпека втрати життя або можливість каліцтва приневолили українських емігрантів до самодопомоги шляхом творення допомогових братств. Першим із них було Братство св. Миколая у Шенандоа, засноване о. І. Волянським 18 січня 1885 р. Із створених у наступних роках дальших щільств братств постало 1887 р. в Олифанті «Сполучення Братств Руських в Америці». По двох роках ця організація припинила свою діяльність, і щойно в лютому 1892 р. галицькі і закарпатські священики покликали до життя «Соєдиненіє Греко-Католических Руських Братств у Сіверній Америці». Тому що це «Соєдиненіє» було опановане мадярофільськими елементами, його галицькі члени вирішили створити нову допомогову організацію, побудовану на народних основах. Таким чином, у лютому 1894 р. у Шамокіні постав «Руський Народний Союз» (з 1914 р. Український Народний Союз). Намагання єпископа Ортинського під час Однадцятої Конвенції РНСоюзу обмежити його членство до вірних Греко-Католицької Церкви та змінити його називу на Греко-Католицький Руський Союз привело до кризи в РНС-і: десять відділів залишили його, а одинадцять роздвоїлися. З них засновано у жовтні 1910 р. другий «Руський Народний Союз», організацію, побудовану на принципах американського фратерналізму та об'єднуочу усіх українців без різниці церковної приналежності чи політичних переконань. «Новий» РНСоюз змінив у 1918 р. свою називу на «Український Робітничий Союз», а з 1978 р. він називається «Український Братський Союз». 1912 р. єпископ Ортинський заснував у Філадельфії Союз Українських Католиків «Прovidіння», а два роки пізніше у Пітсбургі постала ще одна допомогова організація, «Українська Народна Поміч» (від кількох літ у Чікаго). Поруч них існувала в 1941 р. у Олифанті т.зв. «Згода Братств», що приєдналась 30 вересня 1938 р. до Українського Народного Союзу як його 406-тий відділ.

Крім братських союзів, для допомогової праці були створені також інші організації. У 1903 р. постав у Йонкерсі «Головний Народний Комітет», який створив т.зв. «Руський Народний Фонд». Пізніше цей фонд об'єднався із Народним Фондом при УНСоюзі. Подібний Народний Фонд створив у 1912 р. також теперішній Український Братський Союз. У Нью Йорку працювала з 1905 р. «Народна Самопоміч», яка помагала робітникам у час безробіття чи страйку. Не забували наші емігранти також про потребу помочі своїм землякам на рідних землях. У цьому напрямі працювали: «Комітет допомоги голодуючим у Галичині» (1914), «Комітет допомоги голодуючим у Великій Україні» (1922) та «Жіночий Демократичний Клуб» під проводом Марії Скубової. Допомогу новим емігрантам несли «Ліга Американців Українського Походження» та «Товариство Українсько-Американських Горожан» у

Філадельфії. Однак найважливішою допомоговою організацією слід уважати «Злучений Український Американський Допомоговий Комітет» (ЗУАДК) у Філадельфії, створений 1944 р. Тоді таки адвокат Іван Панчук організував «Українську Восенну Допомогу», яка об'єдналася 1945 р. з ЗУАДК-ом. ЗУАДК мав свої представництва у Зах. Європі, які подавали матеріальну і правну допомогу потребуючим українцям, жертвам війни. За посередництвом ЗУАДК прибуло до США після війни кілька десят тисяч українських емігрантів. Таку ж діяльність провадив «Український Католицький Комітет» для допомоги скитальцям, який був допоміжною клітиною міжнародної католицької організації.

ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ

Основані о. І. Волянським, на зразок галицької «Народної Торгівлі», кооперативи у Шенандоа, Шамокін, Гейзелтоні, Оліфанті і Плимут були першими проявами зацікавлення нашої еміграції економічними справами. З виїздом іхнього основника в Європу, вони почали занепадати і невдовзі перестали існувати. На їх місце почали поставати дрібні українські підприємства, особливо у Шамокін, і щойно 1920 р. українці у Вілкс-Беррі заснували загально-громадську кооперативу. У 1899 р. «Свобода» виступила із закликом основувати українські банки, однак успіху з цим не було, бо наші люди не мали довір'я до фінансових установ і свої скромні заощадження віддавали у руки своїх священиків. 1901 р. отець Павло Тимкевич оснував у Йонкерсі «Руську Народну Спілку», а 1904 р. почало працювати подібне підприємство у Оліфанті, «Руський Народний Дім». Чи не першим українським банком у Америці був «Ліберті Банк» у Вілкс-Беррі (1914); за його прикладом пішли «Українська Будівельна Спілка» (Клівленд, 1915), банк у Філадельфії (1918) та «Українське Будівельно-Позичкове Товариство» М. Шумейка в Ньюарку (1924). У Чікаго постав 1935 р. банк «Тризуб», який 1966 р. об'єднався з Українською Щадницею «Певність».

Приїзд нової еміграції приніс велике пожвавлення нашого банківництва. 1946 р. у Нью Йорку почала працювати кредитівка «Самопоміч», а в наступних роках подібні установи постали також у інших більших осередках. Деякі українські кредитівки відомі під різними назвами: «Св. Андрея» (Бавнд Брук), «Дніпро» (Боффало), «Тризуб» (Кентон), «Основа» (Клівленд), «Будучність» (Дітройт), «Українська Щадниця» (Філадельфія), «Певність» (Чікаго), «Тризуб» (Ньюарк) та ін.

Наші давніші емігранти зробили чималий поступ у дрібній торгівлі. Популярним підприємством були книгарні, які започаткував Василь Гришко у Скрентоні (відтак у Аллентавні). Його слідами пішли у Нью Йорку М. Ляхович («Руський Базар»), Василь Пуйда («Українська Книгарня»), і відомий підприємець Мирон

Сурмач, який 1914 р. відкрив свій «Січовий Базар» (з 1927 р. «Сурма»). При книгарнях існували видавництва книжок, здебільшого популярних. По Другій світовій війні почали працювати книгарні-видавництва: «Говерля», «Булава», «Арка» (усі 1950), «Червона Калина» (1951), «Книгospілка» (1952-58), «Пролог» (1953) та видавництво Миколи Денисюка, яке припинило свою діяльність після смерті власника. Книжки появляються також заходами наших братських союзів, а наукові праці видають НТШ та УВАН і Науковий осередок при Гарварді.

Власниками туристичних підприємств були: Григорій Кунашевський і Степан Кобаснюк (Нью Йорк), В. Гапанович (Ньюарк), Т.Й. Грицей (Філадельфія), а із новоприбулих таке підприємство веде Марійка Гельбіг (Ньюарк).

Піонером похоронних закладів був Петро Ярема (Нью Йорк, 1910), а пізніше у цій ділянці працювали: Петро Роздільський, В. і М. Музики, Іван і Андрій Олинці та Михайло Канюк (усі в Чікаго), Павло Головчак (Клівленд), Мирон Литвин (Ньюарк), Мирон Слотюк (Боффало), Михайло Насевич (Філадельфія), Андрій Градовський (Дітройт), Степан Євсяк (Байонн), Андрій Чомко (Скрантон), Іван Турко (Оліфант) і т. д. Давніше українці — власники торговельних підприємств були об'єднані у Союзі Українських Бізнесменів (1927 і 1941), а з 1947 р. вони належать до Союзу Українських Купців і Промисловців.

ШКІЛЬНИЦТВО І НАУКА

Найдавніші українські школи в Америці існували при католицьких парафіях (Шенандоа, Шамокін та ін.), і вони вели навчання вечорами або у суботи. У 1905 р. у Шамокін засновано на зразок європейських гімназій т. зв. «Руську Колегію», однак рік пізніше її ліквідовано. Перша цілоденна школа постала 1925 р. у Філадельфії, і до неї ходили, крім дітей парафіян, також діти місцевого Сиротинця, заснованого єпископом Ортинським (1912). У наступних роках почали працювати цілоденні школи також у Чікаго, Ветерліт, Гемтремк, Піттсбургу, Ньюарку, Кенсінгтоні, Вілкс-Беррі, Оліфанті та ін. У 1925 р. постала у Філадельфії Мала Семинарія, перенесена пізніше до Стемфорду. У Факс Чейс біля Філадельфії працює з 1931 р. Дівоча Академія св. Василія Великого, у Стемфорді — Українська Католицька Семинарія (1933) та, від вересня 1939 р., каледж. Добре відомими є також українська середня школа «Академія св. Юра» у Нью Йорку та Українська Католицька Семинарія св. Йосафата у Вашингтоні (з 1941 р.). Навчання релігії і української мови провадять численні католицькі, православні і протестантські церковні громади. Поза церквами українські школи ведуть також товариства «Рідна Школа», деякі відділи УККА та інші організації.

На протязі довгих літ існували у поодиноких громадах також

вечірні школи для старших. Їх організовували католицькі парафії, деякі відділи братських союзів, філії товариства «Просвіта» тощо, а навчанням керували священики, дякоучителі і подекуди окремі парафійки.

Помітне пожвавлення в українському шкільництві наступило після Другої світової війни. З приїздом нових емігрантів зросло число наших шкіл, учителювання перейшло у руки фахівців, покращав рівень навчання. Однак, останнім часом розвиток українських шкіл у Америці сповільнився, а деякі із них взагалі перестали існувати.

Великими успіхами може похвалитися українська наука в Америці. 1947 р. почав працювати американський осередок НТШ у Нью Йорку, три роки пізніше була основана Українська Вільна Академія Наук (УВАН), а 1968 р. постав Осередок Українських Студій при Гарвардському університеті. Кожна із цих наукових установ видає цінні праці: НТШ — «Записки», «Біблітеку Українознавства», «Український Архів», «Доповіді», та окремі монографії; УВАН — англомовні «Аннали» та монографії, а Гарвардський осередок публікує цінні журнали «Гарвард Юкрайніян Рів'ю», «Рецензія» та монографії. Публікаціями, науковими конференціями та виступами їх членів на міжнародній арені, наші наукові установи роблять великий вклад у справу поширення серед чужинців знання про Україну та її культуру. У цьому самому напрямі працюють також численні наші науковці — викладачі американських високих шкіл, завдяки яким деякі університети і коледжі включили українознавство до своїх програм навчання.

ПОЛІТИКА

Низька національна свідомість наших пionерів не сприялатворенню політичних організацій, діяльність яких була б спрямована на з'ясування емігрантам їхньої позиції перед американського суспільства та на потребу допомоги українському народові стати господарем на своїй землі. Зміну на краще продиктувало само життя. Події в Україні (страйк селян, вибори в Галичині, січовий рух) почали поволі знаходити відгомін серед українських емігрантів. Під їх впливом постало 1907 р. у Нью Йорку товариство «Гайдамаки», спочатку подібне до галицьких «Січей», відтак перемінене на політичну організацію «Українська Поступово-Робітнича Організація „Гайдамаки“» (1909) і вкінці на допомогово-асекураційне товариство (1910). Ця організація не відограла ніякої замітної ролі в політиці. Оживлення в політичній діяльності наступило у роки Першої світової війни. Викликане нею положення нашого народу на рідних землях привело у серпні 1914 р. до створення Українським Народним Союзом на його 13-ї Конвенції в Бафало т.зв. «Української Народної Ради». Ця Рада створила «Фонд Визволення України», виславши за короткий час десятки тисяч доларів

урядові Західно-Української Республіки у Відні та видала англійською мовою декілька інформативних брошур. Її слабістю, однак, було те, що вона була установою тільки УНС-у і не репрезентувала інших організацій. Тому при кінці серпня 1915 р. постановлено скликати Перший Український Сойм. Він відбувся 30 жовтня 1915 р. і закінчився створенням Федерації Українців Америки, до якої приступили усі організації, крім «Провидіння» і «Народної Помочі». Коли незабаром із Федерації виступили УНС і «Згода Братств», вони створили, разом із «Провидінням», Український Народний Комітет. Федерацію зліквідовано восени 1916 р. Український Народний Комітет проіснував до 1921 р. Влітку 1922 р. основано Об'єднання Українських Американських Організацій у Америці. До нього не увійшов Український Робітничий Союз; деякі його члени, пов'язані раніше із Федерацією, оснували окрему організацію «Оборона України». Об'єднання мало політичні і гуманітарні цілі, збирало фонди на допомогу Україні, реагувало на кожну важливу подію в українському житті на рідних землях і в Америці та працювало для з'єднання усіх земель України в одну соборну державу. Відбувши вісім конгресів, воно припинило свою діяльність, коли на Першому Всеукраїнському Конгресі у Вашингтоні (14 травня 1940 р.) постав Український Конгресовий Комітет Америки з Миколою Мурашком на чолі. Український Робітничий Союз репрезентували у першій управі УККА Мирослав Січинський, Володимир Левицький, Степан Корпан, Теодор Миник, Петро Дутчак і Ярослав Чиж. Однак уже 25 жовтня 1941 р. УРС вийшов із УККА, а в наступному році те саме зробили УНС і «Провидіння». Заходами Української Народної Помочі відбулися у Філадельфії наради, на яких реорганізовано УККА. На Другому Конгресі 22-23 січня 1944 р. головою УККА обрано Степана Шумейка (був на цьому посту до 1949 р.). В роки 1949-55 президентом УККА був професор Лев Добрянський. 1956 р. він став головою УККА, а на пост президента обрано Дмитра Галичина. Після смерті Галичина проф. Добрянський був президентом УККА до 1983 р.

В УККА завжди існували тертя політичного характеру, але давніше іх полагоджувано компромісово. Однак, коли в цій організації помітно зросли впливи одного політичного середовища, проти цього виникла сильна опозиція, яка після 9-го конгресу оформилася в окрему організацію, Комітет Громадської Єдності. Цей Комітет проіснував недовго, і замість нього була створена Асоціація Американських Українців, яка виступила проти організації Визвольного Фронту з обвинуваченням, що вони намагаються опанувати все українське життя. Проти цього чулись протести також на 13-му конгресі, і коли ці протести виявилися безуспішними, представники тринадцяти організацій, серед них також УНСоюзу і УБСоюзу, покинули цей конгрес. Після того УККА опинивсь під керівництвом організацій Українського Виз-

вольного Фронту, а опозиція створила окрему центральну організацію, Українсько-Американську Координаційну Раду, яку прийнято до Світового Конгресу Вільних Українців як спів-репрезентанта американських українців. Так прийшло до двоподілу в українській громаді США. Згідно із закликом СКВУ, обидві організації почали розмови про полагодження своїх розходжень і про створення єдиної репрезентації американських українців. Чи ці розмови закінчаться успішно, покаже час.

На терені США діяли або діють ще такі політичні угруповання: Об'єднання Гетьманців-Державників (1929), дуже активна перед війною Організація Державного Відродження України (ОДВУ, з 1931 р.), Організація Оборони Чотирьох Свобід України (ООЧСУ, з 1946 р.) і Союз Визволення України (1952). Політичну діяльність ведуть також Союз Українських Революціонерів Демократичних Переконань у Америці, Демократичне Об'єднання Бувших Репресованих Українців (ДОБРУС) та інші. Справами сучасного становища України займаються Комітет Гельсінських Гарантій для України (1976) та Українська Інформаційна Служба (1977).

ОРГАНІЗАЦІЙ

До згаданих уже вище економічних і політичних організацій слід додати хоч неповний список інших, як от ветеранських, професійних, жіночих, молодечих і регіональних.

а) *Ветеранські організації* почали творитися по Першій світовій війні, а першою із них була Стрілецька Громада (1925), що гуртувала колишніх воїнів українських армій з 1917-21 рр. Українці — воїни американських збройних сил — організували 1947 р. товариство «Українсько-Американські Ветерани». 1950 р. постало Об'єднання Ветеранів Українських Воєн у Америці, а два роки пізніше бувші члени Української Дивізії «Галичина» оснували свою організацію «Братство Броди-Лев». Крім них, існують ще: Об'єднання Бувших Вояків Українських Армій (ОбВУА), Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання Ветеранів Українського Резистансу (1965) та Союз Українських Воєнних Інвалідів (1948). Свої організації мають також бувші воїни Української Повстанської Армії.

б) *Професійні організації*. Хоч на початку нашій еміграції бравувало світської інтелігенції, у Нью Йорку постало вже 1908 р. невеличке Товариство Українських Академіків. По Першій світовій війні число людей з вищою освітою збільшилося, і при нагоді Світової Вистави у Чікаго утворилося Товариство Українських Професіоналів (1933). По Другій світовій війні українські професіонали почали творити свої окремі товариства. Так постали: Товариство Акторів Українського Театру (1946 і 1971), Товариство Українських Інженерів у Америці (1948), Об'єднання Українських Ветеринарних Лікарів (1948) і Товариство Українських Правників

у США (1948). До них приєдналися пізніше: Українське Лікарське Товариство (1950), Товариство Українських Філянтropіstіv і Нумізматиків (1951), Товариство Українських Мистців (1952), Спілка Українських Журналістів Америки (1952) і Товариство Української Католицької Преси (1952). У 1952 році почала працювати Конференція Центральних Академічних Професійних Товариств (ЦУАПТ), яка об'єднує товариства ветеринарів, інженерів, журналістів, правників, учителів та бібліотекарів. Викладачі американських вищих шкіл оформилися 1961 р. в Українсько-Американську Асоціацію Університетських Професорів, і тоді таки організовано Товариство Українських Бібліотекарів. З 1966 р. функціонує Товариство Українських Учителів, а 1970 р. постало Українське Товариство Політичних Наук у Америці. Крім діяльності у рамках згаданих товариств, іхні члени беруть також активну участь у американських професійних товариствах, до яких належать.

в) *Жіночі організації*. Найстаршою жіночою організацією було Сестрицтво св. Ольги (1897-1907). В той час наші жінки обговорювали потребу курсів читання і писання, жіночого журнала та дому для українських дівчат, але ні один із цих задумів не здійснився. Щойно 4 грудня 1921 р. Марія Скубова оснувала організацію «Жіноча Громада», яка стала першим відділом заснованого 1925 р. Союзу Українок Америки. При ОДВУ постав 1931 р. Український Золотий Хрест, а 1967 р. почали свою діяльність «Жінки ООЧСУ». Велику працю для допомоги прибуваючим по війні з Європи емігрантам виконала заснована в липні 1945 р. Жіноча Секція ЗУАДК-у. Найширшу діяльність розгорнув Союз Українок Америки. Він завжди виступав в обороні українського народу, як ініціатор або активний учасник різних протестних акцій, дбав про зберігання українського народного мистецтва та багато помогав різним добрим починам в Україні і на поселеннях. На світовому конгресі українських жінок, що відбувся з ініціятиси СУА (1948), створено Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), якої першою головою була Олена Залізняк. Гідним уваги почином було створення Філадельфійського Комі-

Володимир Джус, винахідник, бізнесмен, філянтропіст.

тету Оборони Прав України (ФКОПУ, Уляна Мазуркевич, голова) та, з ініціативи Дзвінки Швед, Ліги проти знеславлення, завданням якої є обороняти добре ім'я українського народу від неправдивих інформацій і наклепів.

г) *Молодечі організації* існували від самих початків еміграції при церквах або при відділах братських союзів. Бракувало, однак, скоординованого проводу, спільної організації. Доброю нагодою для створення такої організації була Світова Вистава у Чікаго (1933) та «Український Тиждень» (14-20 серпня 1933). Тоді відбувся Перший Конгрес Української Молоді у США, і на ньому, за пляном Степана Шумейка, постала Ліга Української Молоді Північної Америки. Ця організація відбувалася у більших містах свої щорічні конгреси (9) і проіснувала до 1941 р. Одночасно з нею утворено у Чікаго Лігу Української Католицької Молоді Північної Америки, яка також мала свої річні конвенції з багатою програмою. Крім цього УНСоюз і УБСоюз творили при своїх відділах для молоді секції бейзболу, баскетболу і гри в кулі. По війні Григорій Герман організував групу молоді, т.зв. «Молодь УНС-у» (серпень 1945), яка на протязі кількох літ провела дуже корисну культурно-суспільну та розважову діяльність.

З приїздом нових емігрантів постали дальші молодечі організації: Пласт (1950), СУМА (1950), Товариство Американської Молоді Українського Походження (1950), Об'єднання Української Демократичної Молоді (ОДУМ, 1950). Пласт, СУМА і ОДУМ утримують свої власні оселі, на яких відбуваються літні табори, з'їзди, спортивні змагання тощо. В Америці працюють також українські студентські товариства: УСТ «Зарево», УСТ ім. М. Міхновського (ГУСМ, 1949) та Союз Українських Студентських Організацій Америки (СУСТА).

Регіональні організації творилися головно для того, щоб видавати історичні та мемуарні матеріали про окремі райони українських земель, переважно західних. Чи не найстаршою серед них була Організація Оборони Лемківщини (1936). В 1950-тих роках постали дальші земляцькі товариства: Тернопільщина (1957), Бучаччина, Станиславівщина, Городенщина, Бережанщина, Чортківщина, Теребовельщина, Рогатинщина, Збаражчина, Перемишліна, Зборівщина, Надбужанщина та ін. Більшість із них опублікували під фірмою НТШ цінні матеріали, або продовжують розшуки за ними. Для зв'язку із своїми членами вони видають «Бюллетені», подекуди більші публікації, як «Аннали» (Світова Федерація Лемків, 1974), «Літопис Бойківщини» (Товариство «Бойківщина», 1969) та ін.

ПРЕСА (Газети, Журнали, Бюллетені)

Коли не рахувати «Аляска Гералд» Агапія Гончаренка, першою українською газетою в Америці був двотижневик, відтак тижневик

«Америка» (Шенандоа). Він виходив під редакцією нашого першого священика о. І. Волянського з 15. серпня 1886 до червня 1889 р., коли його перебрали парафія у Шенандоа і її тодішній парох о. Константин Андрухович. Цей останній скоро зліквідував «Америку» і від січня до грудня 1890 р. видавав «Руське Слово». Органами братських союзів були і даліше є: «Свобода» (УНС, 1893), «Народна Воля» (УБС, 1911), «Америка» («Провидіння», 1912) і Українське Народне Слово» (Укр. Нар. Поміч, 1915). Крім них, виходять (або виходили) такі періодичні видання:

а) *Церковні*: Місіонар (1917), Євангельський Ранок (1905), Український Православний Вісник (1933), Українське Православне Слово (1950), Церква і Життя (1957), Наша Батьківщина (1962), Нова Зоря (1965), Шлях, Миришин (1968), Назарет (1971), За Патріярхат (1967).

б) *Професійні*: Вісті Українських Інженерів (1949), Український Філятelist (1951) Лікарський Вісник (1954), Український Історик (1963), Нотатки з Мистецтва (1963), Записки Генеалогічного і Геральдичного Товариства (1969) та ін. Більшість професійних товариств видає також свої «Бюлетені».

в) *Політичні*: Тризуб (УНДС, 1960), Вісник ООЧСУ (1947), Вільна Україна (1953), Самостійна Україна та ін.

д) *Молодечі*: Готуйсь! (1958), Юнак, Крилаті (1963), Сумівець (1953), Веселка (1954).

З інших періодичних видань слід назвати: Наше Життя (Союз Українок Америки, 1944), Життя і Школа (1954), Наш Світ (1958), Екран (1960), Терем (1962), За правду про Україну (1963), Українка в світі, Українське Козацтво (1968) та ін.

Англійською мовою появлялися давніше: Juvenile Magazine (1925-32), Trendetts (1936-41), The Ukrainian Bulletin (1948-70), The Ukrainian Trend (1940-68), Ukrainian Life (1940-42). Під сучасну пору виходять: Ukrainian Weekly (1933), Forum (1967), Fraternal Voice, The Way та ін.

ЛІТЕРАТУРА

Літературні надбання нашої еміграції на початку були дуже скромні. Першими публікаціями, у яких автори поміщували свої оповідання і поезії, були «Свобода» та календарі УНС-у. Здебільшого ці писання віддзеркалювали невідрядне життя наших піонерів, у першу чергу вуглексопів, та висловлювали тугу за рідним краєм та родиною. Пізніше рівень еміграційної літератури покращав, а події на рідних землях у роки Першої світової війни внесли у неї також іншу тематику. Кілька оповідань залишив нам о. Григорій Грушка. Своїх сил у цьому жанрі пробували також о. Степан Макар, о. Нестор Дмитрів та Михайло Беля. Отець Дмитрів писав також повісті, однак тут його перевищував о. Микола Струтинський («Дядько Наум»). Він і о. Макар писали також п'єси,

що іх ставили театральні групи у різних місцях поселення наших людей. У нашій пресі за давніші роки зустрічаємо численні оповідання першого нашого адвоката в Америці, Юліяна Чупки («Бузько») та поеми о. Грушки і о. Павла Тимкевича. Пізніше друкувались багато країнів твори таких авторів як Сава Чернєцький, Олександер Неприцький-Грановський, Дмитро Штогрин, Анастазія Рибак, Марія Сарабун, Петро Турчинський, Степан Мусійчук, Матвій Костишин та ін. Короткі огляди красного письменства та еміграційних літературних надбань робили о. Н. Димитрів та Юліян Бачинський, а у «Свободі» друкувалась серія статей о. Максима Кінаша «Історія української літератури».

Крім оригінальних писань, давніша еміграція дала також багато перекладів із американської, французької та деяких слов'янських літератур. Маємо також численні переклади англійською мовою творів українських авторів (Шевченко, Франко, Куліш, Коцюбинський, М. Левицький, Стефаник, Леся Українка та ін.), зроблені Володимиrom Семениною, Оксаною Безручко, Марією Струтинською-Гембал, І. Панчуком та ін. Ці переклади з'являлися на сторінках «Свободи», «Юкрайніян Віклі», «Юкрайніян Ляйф» та в календарях УНС-у і УБС-у.

Велике пожвавлення в українській еміграційній літературі наступило по Другій світовій війні, коли до Америки приїхали численні наші поети, письменники, літературознавці, критики тощо. Серед поетів слід назвати такі прізвища: Василь Барка, Ярослав Дригинич (Вадим Лесич), Богдан Кравців, Оксана Лятуринська, Богдан Нижанківський, Леонід Полтава, Євген Маланюк, Юрій Буряківець, Олекса Веретенченко, Олег Зуєвський, Олег Коверко, Юрій Коломиєць, Остап Тарнавський, Ірина Шумилович-Шуварська. Замітною подією були «шестидесятники» — поети-модерністи т.зв. «нью йоркської групи»: Богдан Рубчак, Емма Андієвська, Богдан Бойчук, Юрій Тарнавський, Женя Васильківська, Віра Вовк та Патриція Килина. Їхні поезії друкувались на сторінках журналу «Сучасність» та у збірниках-річниках «Нові обрії» (з 1959 р.).

Серед прозаїків треба згадати Галину Журбу, Івана Смолія, Докію Гуменну, Степана Рихтицького-Любомирського, Олексу Ізарського, Софію Парфанович, Івана Керницького та Миколу Понеділка. Великий вклад у літературу для дітей дали Роман Завадович, Іванна Савицька, Володимир Барагура та ін. У літературознавстві та критиці працювали Юрій Шевельов, Юрій Лавриненко-Дивнич, Григорій Костюк, Лука Луців та Петро Одарченко. Критичні есеї з мистецтва писали Володимир Січинський, Дам'ян Горнякевич, Петро Мегик, Святослав Городинський, Петро Андрусів та Михайло Кушнір, а з музики — В. Грудин, М. Фоменко, Василь Витвицький, Зенон Лисько, Роман Савицький, Теодор Юськів-Терен та ін.

ТЕАТР

У житті наших піонерів театральні групи відгравали важливу роль. Вони поставали при перших церковних братствах і при читальнях «Просвіти», а керували ними здебільшого дякоучителі. 1907 р., заходами Антона Щурковського, постав при ньо йоркському товаристві «Запорізька Січ» драматичний гурток ім. І. Котляревського, а дещо пізніше утворено перший постійний український театр. Коли цей театр перестав невдовзі існувати, його місце зайняли групи Семена Комишевацького (1917), Давида Медового і Володимира Іваницького (1922). 1923 р. почав працювати при Народному Домі у Нью Йорку другий постійний театр під проводом Ісаака Базяка, відтак Володимира Кедровського. По війні до Америки приїхали Володимир Блавацький і його співробітники (1949), які 1963 р. створили філадельфійський Театр у п'ятницю, а в Нью Йорку почала працювати Театральна Студія Йосипа Гірняка (пізніше «Український Театр у Америці»). 1965 р. група молодих акторів заснувала в Нью Йорку «Новий Театр». Важливий вклад у наше театральне мистецтво зробили Український Оперний Ансамбль у Нью Йорку (Б. П'юрко, Лев Рейнарович) та Театральна Студія Лідії Крушельницької.

МУЗИКА

Прицерковні хори у Шенандоа, Шамокіні, Оліфанті та у інших місцевостях дали початок нашій еміграційній музиці. Відтак, поширивши свій репертуар на світську музику, вони давали власні концерти. У цьому велика заслуга таких диригентів: Микола Білянський, Теодор Каськів, Осип Стеткевич, Юрій Бенецький, Лев Сорочинський, Т. Онуфрік, М. Гундич, Дмитро і Іван Атаманці, В. Мельничук, А. Терещук, А. Гела та багато інших. 1913 р. вони оснували Товариство Українських Дякоучителів. Переломовою подією в еміграційній музиці був приїзд хору Олександра Кошиця. Для популяризації нашого музичного мистецтва зробив чимало бандурист Василь Ємець. Дуже успішними були музичні фестивалі «Гомін України» (1947-59), які організувала Оля Дмитрів. Високоякісні хори постали по приїзді нової еміграції, серед них «Думка», «Кобзар», «Прометей», «Бурлаки», «Сурма», «Трембіта», «Дніпро» та інші. Гордість всієї української спільноти була і є Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка, якою керував довгі роки Григорій Китастий (помер мин. року).

Крім хорового мистецтва, наша еміграція може похвалитися великими досягненнями в інструментальній музиці. Великі заслуги у цій ділянці поклав Михайло Гайворонський, диригент хору і оркестри, який, разом з Романом Придаткевичем, оснував Українську Консерваторію (1924). Видатним нашим композитором у передвоєнні роки був Павло Печеніга-Углицький, автор опери

«Відьма». 1950 р., заходами Романа Савицького, постав Український Музичний Інститут, а в наступних роках почали працювати його філії у всіх більших містах. В Америці працювали або дальше працюють Микола Фоменко, Антін Рудницький, Василь Безкоровайний, Зіновій Лисько, Іван Недільський, Осип Залеський, Ігор Соневицький, Ярополк Ласовський, Володимир Грудин, Vadim Kipa та багато інших. Із наших музик міжнародне визнання здобули Роман Рудницький (піяніст), Тома Гриньків (піяніст), а в опері — Андрій Добрянський і Павло Плішка (оба з Метрополітальної Опери в Нью Йорку), Марта Кокольська-Мусійчук (міська опера, Нью Йорк) і Рената Бабак.

Від самого початку наша еміграція присвячувала увагу пленканню *танцю*. Кожна українська громада мала, поруч хору і театральної групи, також танцювальний гурток. Але переломовим моментом у цій ділянці був приїзд 1929 р. до Америки Василя Авраменка, який помог спопуляризувати український танець по всій Америці. Багато праці вклади тут також Іван Заблоцький, Дмитро Кість, М. Лаврик та ін. Балетний танець плекають Рома Прийма-Богачевська, Vadim i Nіna Сулимі та Галина Martinюк. Дуже популярними серед української громади є танцювальні ансамблі: «Волошки», «Україна», «Верховинці», «Промінь».

Чималими успіхами може похвалитися українське *маллярство*. Його головними репрезентантами є: Гліб Верховський, Іван Кучмак, Михайло Мирош, Антін Малюца, Мирослав Радиш, Петро Андрусів, Петро Мегик, Петро Холодний, Святослав Гординський, Юрій Полюга, Едварт Козак, Микола Бутович, Любослав Гуцалюк, Юрій Соловій, Аркадія Оленська-Петришин, Галина Титла та ін. У скульптурі відзначились Олександер Архипенко, Сергій Литвиненко, Михайло Черешньовський і Микола Мухин. У ділянці *графіки* працюють Василь Бервінчак, Яків Гніздовський, П. Капшученко, М. Бутович, Мирослав Григорів та молодий Андрій Мадай. На окрему згадку заслуговують наші архітектори Аполінарій Осадца, Мирослав Німців, Юліян Ястремський, Юрій Кодак та Іван Жуковський.

*Павло Плішка, бас-баритон
Метрополітальної Опери
в Нью Йорку.*

МУЗЕЙ І АРХІВИ

Потребу закладання українських музеїв обговорювано ще 1912 р. Цією справою мала зайнятися Просвітна Комісія УНС-у, але цього пляну не здійснено, і тому першими «музеями» були приватні збірки народного мистецтва. З них українські жінки влаштували 1926 р. виставку у готелі «Астор» у Нью Йорку. 1932 р. цю збірку, доповнену закупленими у Львові експонатами, показано в українському павільйоні на Світовій Виставі у Чікаго. Ще раз доповнена, ця збірка була виставлена під час Чотирнадцятої Конвенції СУА 1965 р. Два роки пізніше її примістили у чотирьох кімнатах Українського Інституту Америки, але там вони перебули лише до 1973 р. Після короткого перебування у Філадельфії та у приміщеннях УНС-у вона знайшла, вкінці, приміщення у домі СУА в Нью Йорку. Ця збірка постійно поповнюється вартісними предметами і творить Український Музей, який став гордістю усієї нашої громади та притягає до себе увагу не-українського світу. Музеї і архіви існують також у Бавнд Бруку, при УВАН і НТШ, у Дітройті, Клівленді та Чікаго. Багатий музей існує при католицькій дієцезії у Стемфорді. Багато рідкісних матеріалів зберігають Об'єднання Українських Ветеранів у Америці (Філадельфія) та Братство УСС-ів.

ФІЛЬМ

Перші спроби фільмової продукції завдячуємо В. Авраменкові. Вони обмежувалися українським класичним театральним репертуаром або документальними короткометражними фільмами з життя імігрантів у Америці. 1936 р. Авраменко організував у Нью Йорку Українську Фільмову Компанію і випустив фільм «Наталка Полтавка». Два роки пізніше «Українська Фільмова Корпорація» в Нью Йорку випродукувала фільм «Маруся» на основі драми М. Старицького «Ой, не ходи, Грицю». Пожвавлення, яке наступило в цій ділянці в 1960-80-тих роках, пов'язане з прізвищами Ярослава Кулинича, Ярослава Новицького, В. Васіка та Ю. Тамарського. Ярослав Кулинич випустив дотепер фільми про Пласт з нагоди його 40-річчя, про Шевченка, про Другий Ватиканський Собор, дальше фільми «Від Митрополита Андрея до Кардинала Йосифа», «Встане Україна», «Доля народів», «Патріярх Йосиф» та «Союзівка».

Не бракує українців і в Голливуді, хоч іх там порівнюючи мало. Перші кроки зробили там «картуністи» Василь Титла і Є. Паливода, мальр П. Стеценко, сценарист Іван Петрушкевич та співак Дмитро Якубенко. У фільмовій індустрії досягли більших чи менших успіхів Іван Годяк, Михайло Мазуркевич (Майк Мазуркі), Михайло Кайрез, Володимир Палагнюк (Джек Пеленс), Микола Адамчак (Нік Адамс), Сендра Ді, Ніна Кошиць, Анна П. Фесак (Анна Стен), Патрік Білан, Ліза Скотт і Василь Шуст.

*Іван Годяк, визначний
фільмовий актор
у Голлівуді.*

*Джек Пеленс (Володимир
Палагнюк), визначний
голливудський актор.*

РАДІО І ТЕЛЕВІЗІЯ

Початок українського радіо в Америці дала українська радіопрограма Мирона Сурмача в Нью Йорку (2. вересня 1928 р.). Скромна на початку (15 мінút), ця програма згодом розвинулась, і на ній мали змогу виступати існуючі у той час у Нью Йорку й околицях мистецькі групи та окремі мистці. Наприклад, 23 травня 1943 р. ця програма передала оперу М. Аркаса «Катерина». Через цю програму пропаговано різні українські акції та імпрези, вона приносила у хати українських поселенців українські коляди, гагілки, зеленосявточні пісні тощо. Подібну роботу виконували у повоєнні роки радіо-програми Петра Задорецького, Петра Мельника, Миколи Чубатого (Нью Йорк), Василя Шарвана (Боффало), Степана Самбірського (Чікаго), програма ім В. Блавацького у Філадельфії та ін. Згадаймо ще релігійні програми отців Василіян у Нью Йорку і о. Роберта Москаля п.н. «Бог з нами» (1972-77) та «Христос посереді нас» (1975). При кінці 40-их років державна американська радіо-станція «Голос Америки» включила до своїх про-

грам щоденні висилання в Україну. Програми в Україну передає також з 1953 р. «Радіо Свобода».

Піонером українських телевізійних програм був Роман Маринович. Час від часу передаються телевізійні програми завдяки зусиллям окремих осіб, як от Леоніда Рудницького, о. Богдана Левицького та ін. Але в загальному українці ще мало користуються цим важливим засобом комунікації.

СПОРТ

До війни спортивна діяльність нашої еміграційної спільноти обмежувалась клубами бейзболу й баскетболу, що були організовані відділами братських союзів. Багато українців досягло значних успіхів в університетських клубах футболу, а деякі також у професійному спорті. У бейзболі нас репрезентували Михайло і Тома Треші, а Нестор Хиляк був донедавна одним із найвизначніших суддів у тому спорті. У американському професійному футболі зустрічаємо прізвища Михайла Дітки і Зенона Андрусишина.

Нова еміграція спричинила багато до популяризації в Америці європейського футболу. В усіх більших осередках українського життя постали наші спортивні товариства, які виконали дуже корисну працю у ділянці виховання нашої молоді та збереження її при українстві (УСК — Нью Йорк, «Тризуб» — Філадельфія, «Львів» — Клівленд, «Леві» — Чікаго, «Черник» — Дітройт та ін.). Звання чемпіона Америки здобули футболісти «Тризуба» (1960, 1961, 1963 і 1966) і УСК Нью Йорк (1965). Чемпіонат Америки здобула також команда юніорів УСК-у. У футбольній репрезентації Америки виступали Зенон Снилик, Мирон Красій, Юрій Кулішенко, Володимир Шмотолоха, Володимир Чижович, Микола Крат, Орест Банах, Мирон Воробець. Володимир Чижович є ментором американської національної команди, а раніше працював також коментатором на телевізійних передачах футбольних змагань. Євген Чижович працює з великим успіхом як провідник середнє-шкільної команди у Нью Джерзі. Корисну, всесторонню працю виконує товариство «Чорноморська Січ» у Нюарку, яке кожного літа веде спортивну школу на оселі УБСоюзу «Верховина» у Глен Спей. На оселі УНС-у «Союзівка» відбуваються кожного року змагання у плаванні під керівництвом Карпатського Лещатарського Клубу. Загально кажучи, спорт відограє важливу роль у житті нашої спільноти. Треба тільки побажати, щоб наші талановиті спортсмени включались більше в американські команди всіх видів спорту, де можна зробити дуже багато для поширення доброго українського імені у цілій країні.

ВКЛАД УКРАЇЦІВ У АМЕРИКАНСЬКЕ ЖИТТЯ

Українська іміграція зробила також певний вклад в американське життя, особливо в ділянках музики, мальарства, скульптури, графіки, архітектури, фільму, оперного мистецтва тощо. В американському науковому світі відомі імена Юрія Вернадського, Юрія Кістяківського, Степана Тимошенка, Володимира Тимошенка, О. Неприцького-Грановського, Василя Галича, Антона Лотовича (Ловелла) та ін. Із новоприбулих науковців, міжнародне визнання здобули: Юрій Шевельов, Омелян Пріцак, Ігор Шевченко. Савин А. Сохацький винайшов фарбу для освічування годинників, а Міркові Панейкові завдячують винахід приладдя для репродукції акустичного електричного звуку (Гарвард, Колюмбія та ін.).

Володимир Джус зробив вклад в американську авіацію винаходом скріплювача до літаків (т.зв. «Джус скру»), а інженери Мирослав Лепкалюк та Е. Ярош одержали 1984 р. нагороду за спроектування і побудову одного із найбільших у світі мостів біля Нового Орлеану. В американській армії маємо двох генералів (Самуїл Яскілка і Микола Кравцов), а в цивільному секторі федерального уряду кілька українців займають (або займаються) відповідальні посади.

Із нашого неповного огляду видно, що наша еміграція, використовуючи великі можливості, що іх дає Америка, не тільки зробила багато для збереження українства, але також спричинилася якоюсь мірою до збагачення американського життя. Коли дошукуватися деяких хиб, то іх можна знайти у першу чергу у політиці. Тут ми не можемо похвалитися великим успіхом, бо на перешкоді тому стояли і дальнє стоять розбиття, партійництво та взагалі політична невиробленість. Політичній ділянці треба у майбутньому присвятити особливу увагу.

Alvin Kapusta

The Ukrainians of North Dakota

In the summer of 1898, seven families from the village of Boyarka in the Kiev region of Ukraine left their homeland and began the long journey by land and sea to the continent of North America.

These seven families, who were led by Anton Bokovoy, were all members of a Protestant splinter group from the Orthodox church in Ukraine.

Who were these Ukrainian Protestants and how did they originate in an area which was predominantly Russian Orthodox in faith. Who were the leaders of this movement in Ukraine, and why did they leave their rich farms and villages in a homeland to which they were passionately attached and wander half way around the globe to settle in treeless barren plains of the United States and Canada.

The story of these pioneer Ukrainian pilgrims who came to the New World to seek religious freedom is told in the following pages.

Old World Origins

In the middle of the 1800s, southern Ukraine was dotted with settlements of German Protestants — including various sects such as Lutherans, Evangelicals, Mennonites, and Baptists. These Germans, who had the right to use their language and worship in their own faith, had been invited to Ukraine [and other parts of tsarist Russia] by tsarina Catherine II in the 18th century to populate newly conquered lands. In the 1850s, these settlements were undergoing an extensive revival movement brought to Ukraine from Germany by such evangelical preachers as Johann Bonnekemper, Johann Oncken and Martin Kalweit. The fervent preaching and resulting transforma-

Mr. Alvin Kapusta is a special assistant for Soviet nationalities in the U.S. State Department.

He is a son of Ukrainian immigrants who settled in Max in 1910. He received degrees from Minot State College and the University of California, Berkeley. With his permission, we reprint this story, somewhat abbreviated, from a Newsletter of the Ukrainian Cultural Institute of North Dakota (Vol. III, issue 4, August, 1983).

tion in the lives of the Germans came to the attention of the Ukrainians living nearby and they too began to attend these revival services.

The first Ukrainian convert was a 43 year old tailor from Osnova in the Kherson region of Ukraine — a man by the name of Ivan Onishchenko — in 1858. As a serf, he was unable to read or write and upon conversion asked the German evangelicals for a copy of the Bible and help in learning how to read. The Germans provided him with a Russian language Bible since no Ukrainian Bible existed and had it been translated would have been illegal according to tsarist Russian laws. After learning to read, Onishchenko followed Christ's command to go and preach to others. His first convert was his tailor-apprentice, who after his liberation from serfdom in 1861, in turn began to convert others while traveling throughout Ukraine in guise of a pedlar or itinerant tailor.

From the 1860s to the 1880s, the new Evangelical Christian movement began to spread like wild fire throughout much of Ukraine and seriously alarmed the established Russian Orthodox Church and the tsarist authorities. Initially, the Orthodox priest would call in the new converts and attempt to convince them of the error of their ways but the new converts who had studied the Bible fervently were more than a match for the often semi-literate Russian priests. As the number of converts increased, the church in desperation turned to the civil authorities for assistance in exterminating this apostasy in their midst. At the same time, they gave the new movement a pejorative name, calling them Stundists, a foreign sounding name in order to frighten the more uneducated and superstitious parishioners.

Actually, the name Stunde means hour in the German language, and was used by the Germans to designate their hour of Bible meditation, or in German Bible Stunde. From this some of the German evangelical groups got the name Stundists. The Ukrainian converts immediately stopped smoking, drinking, swearing and carousing and began to live a sober and Christian life.

As other Ukrainians began to see the kindness and charity of these new converts, they too began to join the movement, and soon dedicated lay preachers such as Ivan Ryaboshapka, Mikhail Tsimbal, Trifon Khlistun, Gerasim Balaban, Syzont Kapustinskiy, Simeon Shevchenko, Pavlo Tsibulskiy, and Yosif Tishkevich [among others] began to criss-cross Ukraine and neighboring parts of Russia and spread the gospel to every person whom they met. But this devotion to the Gospels brought the combined wrath of church and state on these pioneer preachers. Heavy fines were levied on the new converts and when they could not pay these, their homes were confiscated and the families were turned out of their possessions. An ever increasing campaign of legal proceedings, arrests and exile began, first against the leaders and lay-preachers and then against any of the new believers.

Soon swampy areas of what is now Belorussia and tropical areas of Zakavkaz [Trans-Caucasus] were peopled with the new believers. But

many never made it to the exile area because they were chained and had to walk hundreds of miles often without adequate food or water, and succumbed to malnutrition, exhaustion or disease. But those who survived immediately began to preach the Gospel and soon colonies of the new faith appeared throughout the most remote areas of the tsarist empire.

With the coronation of tsar Alexander III in 1881, the persecutions became even more severe under his fanatical minister for religious matters, Pobedonostsev. Children were taken away from families, wives were forced to disown husbands, and beatings, arrests and exiles became the order of the day. Finally, the leaders of the evangelical Christians appealed to the tsarist authorities to allow them to emigrate to some remote part of the Russian Empire where they could worship as they pleased. But the authorities refused and the persecutions continued. In desperation, the new believers began to think of escaping from tsarist Russia illegally or emigrating legally if they could obtain permission.

From Jewish neighbors who had earlier emigrated to the United States — and returned to Ukraine to visit their relatives, the new Christian group learned of the existence of religious freedom in the United States. Although refusing mass emigration of the sect, the tsarist authorities allowed small groups to leave the country and emigrate abroad.

New World Beginnings

The first member of this group to come to the United States was a certain Khariton Saburovich, who after many adventures arrived in New York. From there, with the aid of friendly Jewish immigrants, he moved to Kentucky, where in 1889 he began his new life in America. After ascertaining that religious freedom did in fact exist in the United States, Saburovich wrote to his fellow believers in Ukraine and urged them to sell their belongings and come to the new world. Small groups of such Ukrainian settlers began to arrive in Kentucky in the early 1890s until a small colony was formed, most of whom worked for 80 to 85 cents for a 12 hour day of hard factory work. But living was inexpensive and after a few years, the earlier settlers had saved some money and began to look for land so they could return to farming. When such land became available at Yale, Virginia [west of Norfolk], a small part of the original colony moved to Virginia where they began to raise corn and peanuts and where they could worship as they pleased.

Soon new members were coming to Norfolk where they could work in factories until they could obtain enough money to buy land. Thus it was that friends wrote to Anton Bokovoy and urged him to leave Ukraine and come to Norfolk too. Anton, who was joined by six other families, departed Ukraine in summer 1898 and while boarding ship in

Hamburg met with a German emigrant, Peter Saylor, who was returning to South Dakota after visiting relatives in one of the German colonies from which he originally had emigrated to the United States. Saylor became friends with the Bokovoy group and upon learning that they were Ukrainian farmers suggested that instead of going to Norfolk to work in dirty, noisy factories, they should come with him to South Dakota where the U.S. government was giving free land to those who were willing to remain five years on such land.

The Bokovoy group which consisted of the families of Harry Koorenny, O. Dedenko, Nestor Korunetz, E. Lushenko, Peter Michalenko and Elias Sitch at first refused to believe such fairy tales as "free land." Eventually, they moved to South Dakota but, to their disappointment, they found that all the land had already been parceled out. However, Saylor informed them that similar free land was being distributed in the new state of North Dakota some 500 miles north of Tripp.

Since it was already too late in the season to venture out on the roadless wintery prairies of Dakota, the Bokovoy party remained with the friendly Germans in South Dakota until the spring of 1899. Then having purchased horses and covered wagons, the some 40-member Bokovoy group headed north for their new home. After covering the 400 miles of trackless prairie in seventeen days they arrived in Harvey, North Dakota where the land office was located. Here they too were given 160 acres of land for each adult in the party and settled on land in the areas south of Martin, North Dakota.

Not having farm equipment, the new Ukrainian settlers spent the summer in building sod houses, planting gardens and working for nearby farmers to earn money for food and to buy seed for the next year's planting. They called their new home **Svoboda** [Liberty] in honor of the religious freedom which they found in their new homeland.

In 1900, the new emigrants broke virgin sod and planted flax only to have a severe drought destroy not only their crops but also their gardens bringing them to the verge of starvation in the winter. A neighboring Slavic settler, Alex H. Nikolaus, [who had been converted to the Baptist faith in Canada before coming to North Dakota] learned of their plight and appealed to the American Baptist representative in North Dakota, T.M. Shanafelt. The latter contacted his compatriots in Minneapolis and arranged for the purchase of flour, other foodstuffs, coal, and clothing and the free shipment of these items by the Soo railroad to North Dakota. This act of Baptist charity helped the starving Ukrainians to survive the difficult winter of 1900-1901.

On April 4, 1901, Shanafelt, another Baptist representative, Dr. O.A. Williams, and Alex H. Nikolaus helped the new settlers organize a congregation. This church, which turned out to be the first Evangelical Christian-Baptist church to be organized in North America, was called the First Russian Baptist Church of Liberty. In 1902, the new

congregation constructed a church building in the new town of Kiev, which the Ukrainians called after the capital city of their homeland, Ukraine.

At the turn of the century, many Evangelical Christian-Baptists came to North Dakota where they settled in the area west of Kiev, and organized five other churches, at Max, Butte [Dodgen], Greatstone, Makoti, and Killdeer. Other believers remained in the eastern part of the U.S., or settled in Michigan, Ohio, California or in Canada.

Why Baptist and Russian?

It is interesting to note that the Kiev congregation called itself the "Russian Baptist Church of Liberty." Why was this so, when in fact all the members of the congregation were ethnic Ukrainians and most were by faith *evangelskiye khristiane* [evangelical Christians and not Baptists]. Although they did have some contacts with Baptists in Ukraine and Russia, the two groups were separate sects and in fact did not officially merge [in spite of many efforts to unite between 1880 and 1920] until Stalin forcibly merged the two groups in 1944.

So why did the Ukrainian Evangelical Christians become Russian Baptists? First, in regard to their political nationality, they were indeed Russian citizens, having emigrated from tsarist Russia. But this did not make them ethnically Russian although the tsarist regime had attempted for over 200 years to Russianize the ethnic Ukrainians through such means as abolition of the Ukrainian language for education, printing, church services, and public lectures. In contrast to the Ukrainians from Galicia who were under the Austro-Hungarian empire, the eastern Ukrainians accepted the idea of a separate Ukrainian identity at a later date and even to the beginning of the 20th century many Ukrainians considered themselves Russian. Finally, since the Ukrainian language was prohibited for use in public gatherings, the early evangelical Christians adopted Russian as the language for Bible reading, sermons, and hymn singing. This too helped to confuse many people into believing that because they used Russian as their ecclesiastical language they were Russians.

As for the adoption of the term Baptist, the tenets of the evangelical Christian groups in the Ukraine were quite similar to the American Baptist beliefs and caused no major difficulties given the missionary emphasis of both groups. Besides, the Kiev emigrants felt considerable gratitude to these American Christians who out of the goodness of their hearts helped them in their hour of great need and found no reason to reject their offer to work with the Baptist denomination, which for many years after continued to support the missionary of the North Dakota Ukrainian Baptists.

UKRAINIANS IN CANADA

A Brief History

by Andrew Gregorovich
President, Ukrainian Heritage Association*

On September 7th, 1891, Ivan Pylypiw and Vasyl Eleniak, stepped off a ship onto Canadian soil and became the first two officially recorded Ukrainian immigrants in Canada. These two "men in sheepskin coats" were the pioneers of the dynamic Ukrainian Canadian community which now numbers 750,000 and is the fifth largest ethnic group in Canada after the British, French, German and Italian.

Canada had only seven provinces when the first Ukrainians arrived and thus they became pioneers of the Canadian West. Just as the French pioneered Quebec, and the British pioneered the Maritimes and Ontario, it was the Ukrainians who played a large role in pioneering the Canadian prairies. Breaking the lonely and wild land and laying down a carpet of golden wheat — this was the great agricultural achievement of Ukrainian Canadians. It has been estimated that Ukrainians pioneered ten million acres of the prairies or forty per cent of all the wheat land.

It is an interesting twist of fate that the "first immigrant" from Ukraine to have arrived fifty years earlier in 1842, was a Ukrainian strain of early ripening wheat. Called Red Fife, after the Ontario farmer who first sowed it, this wheat along with Turkey Red and Kubanka from Ukraine formed the basis of Canada's early economic growth. It is fitting that Ukraine, known as the "granary of Europe" since the times of Ancient Greece, has contributed in establishing Canada as the "granary of the world."

Why did the Ukrainians immigrate to Canada at the turn of the

Andrew Gregorovich

* Mr. Gregorovich is also editor of the UFA quarterly "Forum."

century in such a flood? What influenced these peasant people to make Canada their land of choice, and to thus play a role in the building of Canadian nationhood?

There are several major reasons why the Ukrainians left the land of their ancestors for the New World. Although Ukraine is a land of great natural resources and rich agriculture, the country was then partitioned and under the rule of the Austro-Hungarian and Russian Empires.

In Western Ukraine the Ukrainians were in turn under the domination of Austrian, Polish, Hungarian and Rumanian landlords and bureaucrats and suffered from cultural, religious, political, economic and national discrimination. Most important of all, however, is that due to the scarcity of land and the dense overpopulation in the Ukrainian populated eastern Galicia, northern Bukovina and Carpatho-Ukraine,** there was little hope of escaping poverty except by seeking a new homeland with new economic conditions. With some spirit of adventure, young Ukrainians discovered the possibility of immigration to the United States in the 1870s, to Brazil and Argentina in the 1880s and to Canada in the 1890s. Canada's offer of "free land" (vili zemli) of 160 acres for \$10 had a powerful appeal for Ukrainian peasants.

Although Ivan Pylypiw and Vasyl Eleniak are honored as the first Ukrainians in Canada there is evidence that shows individual Ukrainians were in Canada much earlier. For example, several soldiers from Ukraine joined the British De Watteville and De Meuron regiments and fought in the War of 1812 against the United States. Even Eleniak "the first Ukrainian Canadian" said that he met a Ukrainian who had been in Canada years before he arrived in 1891. However, none of these individuals could be considered as founders of the Ukrainian Canadian community. It was Pylypiw and Eleniak who were directly responsible for founding the first settlements in Alberta and Manitoba by bringing their own families and inspiring other families to come.

After spending two months in Canada, Pylypiw returned to Ukraine where his report of Canada created a sensation in Nebyliw, his home village, in Galicia Province. Pylypiw arranged for his own and several other families to leave for Canada. These families came in 1892 and settled at Star in northern Alberta which became Canada's first Ukrainian settlement.

Some 180 Ukrainian place names in Canada of towns, villages, post offices and schools remain as evidence of the presence of these early Ukrainian pioneers. For example, there are or were place names such as Cossack, Wostok, New Kiew and Slava in Alberta; Tarnopol, Dnieper, Sokal and Lemberg (Lviv) in Saskatchewan; and Ukraina, Halicz, Olha, Ruthenia, Shevchenko (Vita) and Oleskiw (Tolstoi) in Manitoba.

** At that time, this Ukrainian territory was under Hungarian domination, after World War I it became part of Czechoslovakia, in 1938 it was proclaimed an independent Ukrainian republic as Carpatho-Ukraine, today it is part of the Soviet Ukrainian Republic. Ed.

THE FIRST WAVE OF UKRAINIAN IMMIGRATION 1891-1914

The trickle of Ukrainian immigration to Canada turned into a flood after Professor Joseph Oleskiw came to the scene in 1895. He was concerned about the emigration to Brazil so he wrote a booklet *about free lands* to direct immigrants to Canada. The professor then made a special tour of Canada in 1895 and met with Canadian government leaders to negotiate immigration arrangements. Oleskiw was so amazed with Canada's vast territory, rich resources and economic opportunity that he wrote a second booklet *about immigration*. These two small books were a major factor in creating and directing the mass Ukrainian immigration to Canada. The policies of the Ministry of the Interior under Hon. Clifford Sifton encouraged the immigration of these hardy "men in sheepskin coats" from Ukraine to the Canadian West.

A flood of immigrants from Western Ukraine totaling about 180,000 came to Canada in the first wave from 1891-1914. Most of these settled in Manitoba and areas of the North West Territories which in 1905 became the provinces of Alberta and Saskatchewan, and smaller communities were formed in British Columbia, Quebec and Ontario. The Ukrainians in the early years were known by several names such as Ruthenians, Rusins, Galicians and Bukovinians, depending on the geographic region of Ukraine from which they came. They were also sometimes listed as Austrians, Russians and Poles by careless or uninformed immigration officials.

In the first days the struggle to survive was mainly a physical one. The freezing cold prairies dropped to temperatures they had never known. Extreme summer heat, mosquitoes, poor soil and loneliness were obstacles the Ukrainians had to overcome in order to survive. There was very little money for necessities and less still to establish a farm. Within a few years, however, the social, cultural, educational and religious nourishment required by a people began to emerge. In 1897 the first Ukrainian Orthodox Church was built at Gardenton, Manitoba, and in 1898 the first Ukrainian Catholic church was erected in Alberta.

The Ukrainian churches, Orthodox and Catholic, played an important role in the spiritual guidance of the community, in religious events such as weddings, christenings and funerals and contributed to the education of the community. The Ruthenian (Ukrainian) Catholic Church was organized in 1913 and the Ukrainian Orthodox Church in 1918 in Saskatoon. In 1927 the Orthodox lay organization was organized and in 1932 its Catholic counterpart, BUK, was formed. According to the 1981 census, about half of all Ukrainians were still members of their traditional churches, although many are affiliated with the United Church of Canada, as well as the Anglican, Baptist, Presbyterian and Roman Catholic churches.

Unlike the Mennonites, Icelanders and Russian Doukhobors, the

early Ukrainian settlers received virtually no financial assistance and no special consideration from the government of Canada. In fact, the government was criticized for its policy of dumping trainloads of Ukrainians in the prairie wilderness and letting them survive as best they could. Naturally it was the youngest and weakest who suffered the most and the deaths of babies up to one year of age were at a very high rate. In the Alberta colony the death rate was forty per cent for infants under two years.

Life for the early Ukrainian settlers was extremely difficult. The agricultural season was very short. Therefore, to supplement their income, settlers took on whatever work was available — in the coal mines and lumber camps of British Columbia and Ontario and in the laying of the railroad tracks across the prairies. An estimated 10,000 Ukrainians were busy building railroads in 1906-1907.

"It cannot be denied that the Ukrainians," says Douglas Hill in *The*

*Monument to a Ukrainian pioneer family in Canada,
near Edmonton, Alberta, by Leo Mol.*

Opening of the West, "providing the bulk of the railway force, had come in time to finish the job of opening the West."

Survival was eased by the existence of the block settlements of Ukrainians which stretched in a belt in the aspen bush parklands from south eastern Manitoba around Gardenton northwest into Saskatchewan around Yorkton and continued to Alberta culminating in the 5,000 square mile block focussed on Vegreville. The block settlements often reunited villagers who had been neighbours in the old country. It was the sense of group solidarity the Ukrainian farmers possessed as well as the mutual co-operation offered by the earliest settlers which helped thousands of new settlers to survive the cultural shock and ordeal of settling in the New Land.

Every new wave of Ukrainian immigrants found the task of integrating into Canadian life easier because the existing community was able to provide the basic needs of newcomers until they could survive on their own.

Education became a major concern if Ukrainians were to learn English and participate fully in Canadian life. Bilingual public schools were established in Manitoba and Saskatchewan, along with training schools for bilingual teachers. The outbreak of the War in 1914 and with it suspicion of 'foreigners' put an end to the bilingual school system in 1916. Despite this change in policies, Ukrainian language instruction continued unofficially as an extra-curricular activity in schools established by the community.

Community cultural centers, modelled after similar institutions in Western Ukraine such as the Prosvita and Ukrainian National (or Peoples') Home, quickly sprang up in both rural and urban centers. Activities included English and Ukrainian language instruction, lectures, dramatic and choral performances. Several Ukrainian language newspapers were established, with *Canadian Farmer* in 1903 the first. The *Ukrainian Voice*, established 1910 in Winnipeg, absorbed the *Canadian Farmer* and is now the oldest Ukrainian Canadian newspaper.

The first migration of Ukrainian immigrants to Canada was disrupted by the outbreak of the First World War. The war brought Ukrainian Canadians a host of new problems and tested their endurance and loyalty to Canada. Tens of thousands of Ukrainian immigrants had come from Galicia province, then a part of the Austrian Empire. Many were officially registered as 'Austrians' and were automatically designated as 'enemy aliens' at the outbreak of the war. They suffered much persecution and for two years, 1914-16, some 5,000 of them were unjustly placed in internment camps located in various parts of the country.

Despite this, Ukrainian Canadians played a distinguished role in the war effort. Although there is no accurate statistical data to show the number of Ukrainians who served in Canada's armed forces in the First World War, the number is roughly estimated at 10,000. Enlisting in numbers equal to or greater than other Canadians, Ukrainian Cana-

dians demonstrated a remarkable loyalty to Canada. Among them was Philip Konoval who was awarded the highest honor, the Victoria Cross. Ukrainian Canadians were now a permanent and integral part of Canada's History.

THE SECOND WAVE OF IMMIGRATION 1919-1939

The second period of immigration between the years 1919 and 1939 brought approximately 70,000 Ukrainians to Canada. Like the first immigrants, many of the new settlers were farmers, but their numbers also included professionals and craftsmen. During this second phase of immigration, many came not only in search of better economic conditions, but also for cultural and political freedom.

The arrival of this immigration differed greatly from the arrival of the pioneer-immigrants in the first era. With an established Ukrainian Canadian community already in place, these new settlers were greeted with moral and often material aid. The new immigrants settled not only in the prairie provinces but in Ontario and British Columbia as well.

This inter-war period was one of rapid growth and development for the Ukrainian Canadian community. A whole string of local provincial and nation-wide organizations were established. Religious, business, cultural and organizational life flourished. As many as 1,200 parishes, cultural and educational institutions, four sports clubs and fourteen students' clubs were active during this period.

Besides gaining achievements within their own community, this inter-war era saw the establishment of Ukrainian Canadians within Canadian society at large. The numbers of qualified Ukrainian professionals and university graduates increased dramatically. A marked interest was demonstrated in Canadian politics with a number of Ukrainian Canadians being elected to provincial legislatures and to federal parliament.

In the course of the activities of the diverse Ukrainian organizations, the need for an all-encompassing federation to co-ordinate Ukrainian community life and represent Ukrainian Canadians in the sphere of public affairs became apparent. The establishment of the Ukrainian Canadian Committee (UCC) in November 1940 provided the leadership and co-ordination required. A name worthy of mention in reference to the UCC is that of the late Rev. Basil Kushnir, who headed the national body for over thirty years.

The founding of the Ukrainian Canadian Committee and the holding of the First Congress of Ukrainians in Canada was a culminating point for the fifty-year old Ukrainian Canadian community and set a future course which is still being followed today. The Ukrainian Canadian Committee now represents about 35 organizations, is composed of 22 local, three provincial councils and has its national headquarters in Winnipeg.

The second period of immigration was again disrupted by the outbreak of war. During World War II some 35,000 Ukrainian Canadians served in the Canadian armed forces. Many served and died in Hong Kong, Dieppe and other theaters of war. The Second World War in Europe and the displacement of civilian population and war refugees it created became the source of the third and last wave of Ukrainian immigration to Canada.

THE THIRD WAVE OF IMMIGRATION 1945-1954

During the period 1945 to 1954, the third and smallest wave of Ukrainian immigrants (about 30,000) arrived in Canada. Among them were displaced persons, political refugees and victims of German forced labor camps. Hailing from all parts of Ukraine, this group was comprised of farmers, craftsmen, engineers and technicians, teachers, doctors, dentists and clergy. This small, dynamic immigration settled mainly in the cities of Eastern Canada, established several new organizations and newspapers, and brought new activity and revitalization to the community.

From that time to the present, a relatively small trickle of a few thousand Ukrainians has come to Canada from Australia, Great Britain, South America, the United States and Western Europe. Increase in Ukrainian population in Canada is almost exclusively dependent upon natural growth. Today Ukrainian Canadians number more than 750,000 with about 85 per cent of them Canadian born, most of third and fourth generation.

УКРАЇНЦІ У ЗАХІДНІЙ ЕВРОПІ

Українців можна зустріти майже в усіх країнах Західної Європи. Але більші скупчения є лише у Німеччині, Франції, Велико-британії, Бельгії, Італії, Австрії та Швеції. Прибули вони сюди, за винятком Австрії та Франції, здебільшого під час і після Другої світової війни. Це був час масових вивозів українців на примусові роботи до Німеччини та Австрії, арештів та висилки до концтаборів учасників протинімецької боротьби, масової втечі українських родин перед заливаючими українські землі московськими большевицькими військами. За оцінкою наших демографів, на території гітлерівського райху (імперії) перебувало в той час коло 5-ти мільйонів українців. Більшість з них з власної волі або під примусом повернулися у 1945-46 рр. на Україну (або були заслані зразу на Сибір). Решта, коло пів мільйона, залишились на чужині; одні поселилися по всьому європейському континенті, інші емігрували у заморські країни.

До цієї основної маси втікачів й емігрантів, що оселилися у країнах Західної Європи, треба додати ще кілька сотень воїнів рейдуючих відділів УПА, більше десяти тисячі кол. вояків I Української Дивізії УНА та кільканадцять тисяч найновіших втікачів з Чехо-Словаччини, Югославії, Польщі та — у незначній кількості — з України.

Докладної статистики про українську діяспору ми не можемо подати, бо ніхто її не може зробити. Узагальному можна ствердити, що найбільша кількість українців живуть у Німеччині (коло 30 тисяч), Англії (коло 30 тисяч), Франції (коло 30 тисяч). Дальше йдуть Австрія і Бельгія (по 5 тисяч) та Італія, Голландія, Швейцарія, Швеція (по кілька сотень).

З правного боку більшість старшого покоління рахуються бездержавними, через що окремі держави накладають на них певні обмеження щодо свободи руху та вибору праці. Народжені на чужині діти українських емігрантів цих обмежень не мають, бо здебільшого, за законами даної країни, набувають її державну принадливість автоматично. Це не відноситься до Німеччини, бо німецькі закони такої практики не передбачають. Там треба у кожному випадку просити про надання громадянства, подаючи відповідні документи та «згоду уряду країни, громадянином якої є прохач», на зれчення його з від дотеперішнього громадянства. Зрозуміло, що у випадку українців тут доходить часто до таких курйозів, що людина, яка ніколи не була у СССР, і навіть батьки якої не «зазнали щастя» жити у «большевицькому раю», мусять писати до Москви, щоб вона дозволила їй стати німецьким громадянином.

В Зах. Європі українці у великій більшості працюють як робітники в індустрії. Лише незначна частина старшої генерації працює професійно. Молодші, натомість, здобувши професійну освіту, знаходять працю у всіх ділянках господарського і подекуди також й державного життя. Зрозуміло, що це стосується у першу чергу тих, що мають державну принадлежність даної країни.

Зовсім окремий характер, у цьому відношенні, має український Рим. Тут діють українські церковні католицькі осередки, гуртуючи навколо себе духовенство, ченців, студентів теології та учнів Малої Семінарії. Лише незначна кількість осіб працюють у поза-церковних установах.

Найстаршим українським осередком є тут садиба при площі Мадонни, у якій, крім церкви св. Сергія і Вакха, парафіяльного уряду та музею української культури, є гостинниця для українських паломників та відвідувачів вічного міста, яку ведуть Сестри Згromадження св. Анни. Ця садиба була власністю Львівської Митрополії ще у минулому столітті і служила немов би своєрідною амбасадою поневоленого українського народу. Пізніше у ній були приміщені оо. Василіяни, а після закуплення ними нової обителі, ця історична будівля була продана чужинцям, які обернули її на купецькі магазини. Щойно Блаженніший Йосиф, після прибууття із заслання до Риму, подбав про те, щоб садиба стала знову власністю Української Помісної Католицької Церкви.

Генеральна Курія оо. Василіян має тепер свій монастир та осередок у дільниці Авентіно. Там поблизу приміщеня також Генеральна Курія Сестер Василіянон, а Згromадження Сестер Служебниць придало для своєї Генеральної Курії житло при вулиці Касія Антіка. Далеко молодшим осередком є Колегія Св. Йосафата (Велика Семінарія) на Джіяніколо. Там жив довгі роки (аж до смерті) Архіпастир втікачів Кир Іван Бучко, а відтак його наслідник — Кир Мирослав Марусин. Після призначення його секретарем Конгрегації для Східних Церков мусів він перенестися до Ватикану.

Ще молодшим осередком, вже післявоєнним, є Мала Семінарія. Її провадять оо. Салезіяни, а її господарською ділянкою завідують (як і у Великій Семінарії) Сестри Служебниці. Мала Семінарія, була заснована зразу після війни у Франції біля Орлеану, а потім перенесена до Кастель Гандольфо (до Вілли Андрея, яку закупив для нашої церкви після Першої світової війни Митрополит Шептицький). Згодом цей будинок став невистачальним для зростаючої кількості семінаристів, тому збудовано при Вія Бочея простору будівлю з усім потрібним устаткуванням. У сусідстві (межа-в-межу) нової семінарії збудував відтак Блаженніший Патріярх Йосиф величаву Церкву св. Софії та новий осередок української науки — Український Католицький Університет. Там провів Блаженніший свої останні роки і помер у вересні 1984 року, хоч офіційним його помешканням була Палата Архиєпископів у Ватикані. В

останніх роках постав, завдяки Блаженнішому, ще один осередок, над Албанським озером біля Риму, якраз напроти Вілли Андрея, — монастир оо. Студитів — Студіон.

Низку центральних осередків українського наукового, освітнього та політичного життя створили українці під час і після Другої світової війни у Німеччині. До 1950-их років діяла тут широко розгалужена система шкільництва, (самих гімназій з українською мовою навчання було 33); наукові установи розвинули дослідницьку і видавничу діяльність; політичні організації та партії створили окремі коаліції та Українську Національну Раду як передпарламент Екзильного Уряду УНР; студентські громади відновили центральну надбудову — ЦЕСУС; спортивні товариства та клуби — Раду фізичної культури; мистці — Об'єднання Українських Мистців; письменники, публіцисти, журналісти, лікарі й інші професіоналісти — свої центральні організації. А над усім стояло Центральне Представництво Української Еміграції, як найвищий орган української еміграції. Більшість з них цінних установ перестали з часом на цьому терені існувати; вони самоліквідувалися або перенеслися, разом з масою переселенців, до інших європейських чи заморських країв. Та все ж таки Мюнхен і до сьогодні є у великій мірі своєрідним провідним осередком всебічного суспільного життя української діаспори.

Громадською централею є, як було перед 40 роками, ЦПУЕ, тепер з додатком «Німеччини». Ця централя об'єднує всіх українців без огляду на віровизнання, політичні погляди, державну принадлежність. Український Вільний Університет, створений 1921 року у Відні і перенесений відтак до Праги, а у 1945 р. до Мюнхену, продовжує невтомно свою педагогічну і наукову діяльність, охоплюючи студентів і професорів цілої української діаспори. Заснований у Празі, Український Технічно-Господарський Інститут обмежується видавничо-науковою діяльністю. Разом з УВУ та НТШ творить він т. зв. Дім Української Науки, що має свою дирекцію і приміщується від кількох років у будинку Українського Вільного Університету при Пінценauerштрассе. Остання з українських гімназій, що діяла у Мюнхені-Людвігсфельд, була закрита 1956 р. Під кінець шістдесятих років зорганізовано на місці гімназій Український Інтернат, у якому вчаться учні середніх шкіл, а частково і народніх, щоб здобути, крім німецької, також українську матуру. Інтернат має свій власний будинок при Ізаррінг, і в ньому приміщаються також цілоденний український садочок та пенсіонат-гостинниця для подорожуючих українців, головно для молоді і студентів. У літні місяці, коли до УВУ прибувають студенти на семестри та високошкільні курси, наповняється Інтернат десятками студіюючої молоді з усіх країн.

З численних видавництв залишилося у Мюнхені на сьогодні чотири: Тижневик «Шлях перемоги» (видає також книжки), тижневик «Християнський голос» (орган Апостольської Екзархії), місяч-

ник «Сучасність» з книжковим видавництвом і «Дніпрова Хвиля», з книгарнею.

Поза громадою у Мюнхені (понад 2 тисячі осіб), живуть українці більшими скученням у Новому Ульмі, Штуттгарті, Ганновері, Гамбурзі, Дюссельдорф-Ессені, а також, у меншій кількості, у менших містах та містечках. Вони організовані у Місцевих Представництвах Української Еміграції та різних суспільно-громадських і молодечих організаціях.

Струнку організовану систему створили українці у Великобританії. Шкільництвом займається там Спілка українських учителів і виховників, яка, разом з іншими організаціями, входить у систему централі — Союз Українців у Великій Британії (СУБ). Окремо діє тут ще Об'єднання Українців у Великій Британії (ОУуВБ). У Лондоні та усіх більших і середніх громадах відділи СУБ та діючі в його системі організації мають свої доми, у яких здебільшого приміщені також товариські клуби. ОбВУ має свої окремі домівки і клуби для власних членів і прихильників. Майже у кожному громадському будинку відбуваються що суботи лекції, а місцеві хори, танцюальні гуртки, відділи товариств і організацій відбувають проби і сходини. Найбільше репрезентативний хор «Гомін» має свій осідок у Манчестері. Там діє також широко відомий балет «Орлик». Молодечі організації СУМ та Пласт мають власні оселі, у яких влаштовують літні табори, а на «Тарасівці» (оселя СУМ біля Дарбі) відбуваються протягом року ще різні імпрези, що іх влаштовують Об'єднання б. Вояків Українців, ОУЖ та інші організації. Біля сумівської Оселі утримує СУБ Приют для старших віком осіб, «Кобзарівку»; а в південній Англії (Чіддінг-фолд) існує вже 35 років оселя для інвалідів. У Лондоні власний дім має також Філія Українського Католицького Університету. В ньому приміщена українська католицька каплиця, і живуть студенти. Для подорожуючих українців тут відведені гостинні кімнати.

Видавничу діяльністю в Англії займається найбільше «Українська Видавнича Спілка», яка видає місячник «Визвольний шлях», англомовний «Український Квартальник» і книжки. Видавництво СУБ видає тижневик «Українська Думка», з періодичними додатками для молоді, жіноцтва й учителів, і окремо квартальник «Юні Друзі» для дітей, а Об'єднання комбатантів (ОбВУ) видає книжки та періодик «Сурмач».

У Франції є мабуть більше українців, ніж у Німеччині та Англії, але організоване життя тут менш динамічне. Між двома світовими війнами жили тут численні українці — політична еміграція та робітники, що прибували на працю в індустрії та сільському господарстві. Після вбивства Головного отамана Симона Петлюри зорганізовано тут Бібліотеку його імені та Музей. Вони діють досі в окремому власному будинку, хоч під час війни бібліотеку майже повністю знищили гітлерівські окупанти Франції. З перед-

воєнних часів залишились у Франції кілька організацій. У видавництві «Перша Українська Друкарня у Франції» виходить тижневик «Українське Слово», що є органом «Української Національної Єдності». Довгі роки існувала у Франції спільна громадська централья для координування праці всіх організацій — Український Центральний Громадський Комітет. Коротко перед 5-им СКВУ сталося в ньому розбиття, після якого Об'єднання Українців у Франції та СУМ опинились поза Комітетом.

Паріж завжди притягав до себе мистців, письменників і вчених, між якими були завжди і є сьогодні українці. Недалеко Паризжу, у місцевості Сарсель, працює вже більше двадцяти років український науковий осередок, у якому під керівництвом проф. Володимира Кубійовича твориться «Енциклопедія Українознавства». На сході Франції, у Маквілері, існує католицький центр виховання дітвори та молоді, а даліше на півдні — оселі для виховної праці з молоддю «Розе» і «Чорногора», що іх придбали СУМ і УНЄ. Натомість шкільництво дуже занедбане. Шкіл українознавства майже немає; немає також шкільних рад, чи хоч би референтур.

Українська громада у Бельгії невелика. Але тут українське шкільництво діє поспільово. Окреме Українське Науково-Освітнє Товариство (УНОТ) ініціює і координує навчальну діяльність шкіл і в потребі дає їм допомогу. Більшість громадян є охоплені громадською централею УДК (Укр. Допомоговий Комітет), яка видає для членів і не-членів скромний інформаційний двомісячник «Вісти». Для виховної праці з молоддю та плекання товариського життя закупили всі організації спільно простору оселю «Франкополе» недалеко курортного міста Спа. Нею користуються частково також українці з Голляндії і подекуди з північної Німеччини.

У Голляндії українці гуртується навколо «Об'єднання Українців у Голляндії», але вони не мають можливості провадити ширшу діяльність, бо розпорошені. Тут існувала деякий час українська католицька Семінарія. Після закриття її залишився в Утрехті відомий музиколог та диригент проф. Мирослав Антонович. Завдяки його наполегливій праці та жертвенності вже 30 років існує там т. зв. Візантійський хор, що співає українські Богослуження та дає українські концерти. Всі члени хору, за винятком самого диригента, голляндці. Вони гідно репрезентують українську музичну культуру не тільки серед голляндців, але й німців, французів, англійців, бельгійців. Вони часто беруть участь в українських імпрезах, а іх платівки розповсюдженні по всьому світі.

У країнах Скандинавії діє від 1945 року Українська Громада в Скандинавії. Членів вона має небагато, і вони розпорошені на великих просторах. Декілька разів на рік, головно в час Різдвяних свят, вони зустрічаються в Еребро, Мальме, чи іншому місті. На півночі Швеції живе деяка кількість колишніх в'язнів, що втекли з будови Біломорського каналу через Фінляндію, але досі з ними контактів не налагоджено.

Швайцарія дуже твердо зберігає свою нейтральність і не допускає до себе політичних втікачів. Але винятки є всюди, і їх роблено також для українців. Майже всі перебуваючі там українські родини належать до «Об'єднання Українців у Швайцарії», через яке включаються у загальне національне та суспільне життя всієї української діаспори.

В Австрії найбільше скупчення українців є у Відні. Осередком української громади є церква св. Варвари, що її подарував українцям австрійський цісар у 18-му столітті. Майже всі місцеві українці є громадянами Австрії, за винятком найновіших втікачів, що постійно прибувають сюди з Польщі, Чехо-Словаччини, Мадярщини, Румунії і часом також з України. У західній Австрії можна зустріти малу кількість наших людей, які не мали змоги емігрувати після війни, та студентів вищих шкіл (в Інnsбруці, Грацу, Зальцбурзі). Майже всі австрійські українці належать до Української Центральної Допомогової Організації в Австрії та до «Об'єднання Українців в Австрії». Поза ними діють у Відні ще кілька менших організацій.

Вже у 1947 році у столиці Бельгії Брюсселі відбувся з'їзд представників всіх громадсько-суспільних централь европейських країн, що вирішив створити надбудову — Координаційний Осередок Українських Громадських Центральних Установ в Європі (КОУГЦУ). Не дивлячись на різного роду перешкоди, осередок проіснував до сьогодні і був спів-творцем Світового Конгресу Вільних Українців.

В Зах. Європі вірні обох Церков повністю забезпечені духовною опікою. Українська Католицька Церква має 3 екзархати, що охоплюють одну країну (Англія), або кілька країн (Німеччина і Скандинавія; Франція, Бельгія і Голляндія). Віденська та Берлінська мають окремі парафії й адміністраційно підпорядковані місцевій єпархії, а через неї — Римові. Частина вірних в Англії та Шотландії є під опікою Патріярха, що формально є архіпастирем Львова і одинокий має право висвячувати одружених священиків. Вірні, що живуть поза засігом екзархатів та самостійних парафій, підлягають апостольському адміністраторові в Римі. Апостольські екзархи — владики Платон Корниляк, Михаїл Гринчишин та Августин Горняк мають свої осідки у Мюнхені, Парижі і Лондоні. Рим є осідком Патріярха-Верховного архієпископа Мирослава Любачівського та архиєпископа Мирослава Марусина.

Українська Автокефальна Православна Церква є очолена Митрополитом Мстиславом Скрипником, що має свій осідок у Бевінд Бруку, США. Архієреєм на європейському континенті є від кількох років архиєпископ Анатолій Дублянський, а в Англії має свій осідок єпископ Володимир Діович, що є рівночасно Генеральним вікарієм Митрополита Мстислава.

Політична діяльність українців Європи є стимульована та організована кількома партіями й організаціями. Крайові, чи централь-

ні осідки їх не є завжди у тому самому місці, тому, що міняються керівництва, і осідком з практичних міркувань стає місце, де перебуває головна частина проводу. Інтенсивність політичної дії — внутрішньої і зовнішньої — міняється, залежно від подій в Україні і в світі. Зовнішня політична діяльність стимулюється також наявністю у даному осередку міжнародних або понаднаціональних установ й організацій, у яких українці є членами, або які займаються східно-європейською проблематикою.

В. Леник, Мюнхен

Із советського гумору

Вуйко з Америки

Бувший партійний «бос» і «президент» ССРС Союзу Черненко приїхав раз до одного села біля Львова. Став перед однією гарною хатою, перед якою стояло нове авто, і питає гарно одягненого хлопчика, який грався новими іграшками: «Чи ти знаєш, хто я?» «Не знаю», каже хлопчик. «Ну, то знай», каже Черненко, «я той, що подбав про те, щоб твій батько мав таку гарну хату й нове авто, а ти щоб мав ті іграшки». Почекувши те, хлопець побіг до хати і зарепетував: «Тату, приїхав вуйко з Америки».

Українці у Південній Америці

Головними країнами поселення українців в Латинській Америці є Аргентина і Бразилія; менші групи українців живуть у Венесуелі, Уругваї і Парагваї. Дехто твердить, що українці живуть також і в Болівії, Перу, Чіле, але докладніших даних про це немає, а шкода.

Українська Енциклопедія професора Кубійовича подає приблизні дані щодо кількості українців у країнах Латинської Америки. Такими ж даними оперує також Українська Радянська Енциклопедія. Отже точних даних таки не маємо. Але на основі різних фактів і припущення можна сміливо сказати, що українців у країнах Південної Америки є щонайменше пів мільйона осіб. Це коли враховувати і тих, що з тих чи інших причин втратили почуття своєї національної приналежності.

* * *

Коли говорити про окремі країни поселення, то Енциклопедія Українознавства професора Кубійовича каже, що в Аргентині живе від 180 до 200 тисяч українців. А «Довідник про українські поселення», виданий у Нью Йорку 1980 року Українським Соціологічним Інститутом, каже, що в Аргентині понад двісті тисяч українців. Коли ж взяти середину, то там мабуть не менше двохсот тисяч.

Українці в Аргентині наближаються до свого дев'яносто-річного ювілею. Початок українського поселення в тій країні датується 27-мм серпнем 1897 р. Перші поселенці були селянські родини з Галичини, які іхали в далекі світи шукати кращої долі. Період іміграції галицьких хліборобів тривав до 1914 року.

Друга іміграційна хвиля, яка охоплює 1922-1939 роки, складалась з хліборобів Волині, Полісся, Закарпаття і Буковини. В ті роки прибула до Аргентини також деяка кількість б. учасників наших визвольних змагань.

В останній іміграційний період, 1946-1950 рр., до Аргентини прибуло багато людей з тaborів Німеччини й Австрії. Серед цих імігрантів було немало освічених, професійних людей.

Першими місцями поселення українців в Аргентині були провінції Місіонес і Буенос-Айрес, потім розселення поширилось на провінції Сако, Мендоза, Формоза, Кордoba, Rio-Негро та інші.

Між 1954 і 1965 роками Аргентину покинуло з економічних причин майже всім тисяч українських людей. Найбільше, яких 5 тисяч, виїхало до Української Радянської Республіки, а решта до США й Канади. До речі, ті що виїхали на Україну, дуже розочарувались тамошнім життям, і більшість їх повернулись до Аргентини.

*Пам'ятник Тарасові Шевченкові в Буенос Айрес, Аргентіна,
робота Лева Молодожаніна.*

Українці в Аргентіні можуть похвалитись багатьма досягненнями, багатьма світлими моментами в своїй історії:

У березні 1922 року відвідав наших поселенців представник уряду ЗОУНР поет Петро Карманський. У вересні того ж року українські поселення в Аргентині відвідав Митрополит Андрей Шептицький. В жовтні 1930 року поселенців у Місіонесі відвідав єпископ Константин Богачевський. В грудні 1968 року до українських громад в Аргентині завітав Верховний Архиєпископ, кардинал Йосиф Сліпий. Він посвятив українську катедру в Буенос Айресі і проголосив створення Українського Екзархату в Аргентині.

27-го серпня 1977 року в місті Апостолес відкрито пам'ятник Т. Шевченкові. Рік пізніше, 6-го серпня 1978 року, відкрито другий пам'ятник Т. Шевченкові, в місті Обера.

Заходами аргентинських українців, одну з вулиць на перемісті Буенос-Айреса було перейменовано на вулицю Івана Франка. А в самому місті одна з вулиць має назву «Україна» — ще з часів президента Іполіто Ірігойена, який визнав уряд Української Народної Республіки.

В Аргентині вийшла коротка Енциклопедія професора Онацького, а також монументальна праця професора Дмитра Дорошенка «Історія України» еспанською мовою. Найновіший період — до наших днів — доповнив аргентинський журналіст Енріке Мартінес Кодо. Курс «Історії України» професора Дорошенка закінчується

подіями 1937-го року. Книга має 670 сторінок. Кошти її видання, розпочатого з ініціативи Української Центральної Репрезентації в Буенос-Айресі, зібрали українські купці та промисловці.

Українці в Аргентині можуть похвалитись також власними громадськими будинками і церквами.

Українська Католицька Церква, очолена єпископом, має 12 парафій. Вірних обслуговує 18 священиків та коло 90 черниць. При парафіях існують різні організації мирян, як наприклад: Братство Святого Володимира, Марійські Дружини та інші, які творять Українське Католицьке Об'єднання.

Українська Православна Церква має коло 50 тисяч вірних, сім парафій, вісім церков, які обслуговують п'ять священиків.

Існують також Українська Євангельська і Баптистська Церкви. Мало свідомі національно українці належать до російських церков. Є й такі, які під впливом комуністичної пропаганди перетворились у безбожників.

В Аргентині діють такі українські товариства й організації: «Просвіта», «Відродження», «Сокіль», «Українське Католицьке Об'єднання», «Братство Св. Покрови», «СУМ», «Об'єднання жінок», «Товариство Української Студіючої Молоді», Кредитова Кооператива «Фортуна», ДОБРУС, ПЛАСТ, «Союз Українських Купців і Промисловців», «Союз Українських Ветеранів», «Братство Дивізійників», та інші.

Згадані українські організації піклуються рідними школами, театральними гуртками, хорами, бібліотеками тощо.

Існує в Аргентині також кілька прокомунистичних і проросійських організацій, до яких, на жаль, належить певна частина українців.

Щодо видавничої справи, то в 30-х роках в Аргентині було яких 20 українських часописів і періодиків. Але з них вижили тільки «Українське Слово» і «Наш Клич».

Аргентинські українці втримують зв'язки через українську пресу з усіма країнами українського поселення. Зокрема тісні зв'язки мають вони з українцями в Бразилії.

* * *

Свого часу, коли знедолені галицькі селяни кидали рідні землі й тікали в світ за очі в пошуках ліпшої долі, іх становище та іхні переживання змалюють у вірші «До Бразилії» один із найбільших синів Галичини Іван Франко:

«Коли почусь, як в тиші нічній
Залізним шляхом стугонять вагони,
А в них гуде, шумить, пищить, мов рій,
Дитячий плач, жіночі скорбні стони,
Важке зітхання і гіркий проклін

*Тужливий спів, дівочій дисканти
То не питай: Сей поїзд — відки він?
Кого везе? Куди? Кому вздохін?
Се — емігранти.*

*Коли побачиш на пероні десь
Людей, мов оселедців тих, набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зів'ялих, моб побите градом жито,
Мужчин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старій фанти,
Навалені під ними і при них,
На лицах слід терпінь, надій марних —*

Се — емігранти.

*Коли побачиш, як отих людей
Держать і лають і в риєстри пишуть,
Як матері у виходках дітей
Защитькують, годують і колишуть,
Як іх жандарми штовхають від кас,
Аж поїзд відйде — тоді припадок!
Весь люд на шини кидається враз:
„Бери нас, або перейдь по нас!”
Се в нас порядок.»*

Перша невелика група українців прибула до Бразилії в 1876 році з Буковини. Масова іміграція припадає на періоди 1895-1897 рр., і 1907-1914 рр.; значно менше прибуло після Першої і Другої світових війн. Останні прибули з таборів Західної Німеччини, 1947-1951 рр.

В Бразилії живе понад сто п'ятдесяти тисяч українців. Дехто думає, що 220-250 тисяч. Але точних даних не має.

Найбільше українців живе в штаті Парана, менше — в штатах Сан Пауло, Санта Катаріна, Ріо Ґранде до Сул. В штаті Парана головними українськими осередками є міста Курітіба і Прудентіополіс.

Українська Католицька Церква має 14 парафій і 3 місії, 179 церков і каплиць. Кількість вірних нараховують яких 130 тисяч. Від грудня 1971 року в Бразилії почала існувати окрема українська єпархія, очолена єпископом. Духовні потреби українських католиків задовольняють 45 священиків (більшість з яких є отцями Василіянами). Крім того, є понад 500 Сестер Служебниць різних чинів, (Катехитки св. Анни, Катехитки Серця Ісусового), які опікуються школами, лікарнями, сиротинцями, пансіонами.

Православні українці перебувають під юрисдикцією Митрополії США. 14 церков обслуговує п'ять священиків.

Є в Бразилії також українські баптисти, більшість яких живе в Сан Пауло.

Перші українські імігранти в Бразилії працювали виключно в

сільському господарстві, освоюючи цілінні землі в джунглях і переборюючи різні труднощі. Хлібороби і тепер становлять більшість української іміграції. Решта це робітники, ремісники, купці, промисловці та інтелігенція. Українці мають вже чимало професіоналістів-лікарів, дентистів, фармацевтів, інженерів, адвокатів, учителів і професорів вищих шкіл. У деяких місцевостях українці займають важливі пости в місцевому само-урядуванні як голови муніципальних рад і керівники різних відділів само-урядування.

В Бразилії діє кілька організацій, які мають, як там кажуть — крайове значення:

Хліборобсько-освітній Союз, Товариство прихильників української культури, Товариство «Соборність», Бразилійський осередок українських студій, Український бразилійський координаційний комітет, Організація українських жінок., та інші.

1946 р. в Курітібі постав Культурно-освітній та спортивний центр молоді. Ця організація поставила перед собою завдання: «...плекати серед молоді гордість за її українське походження та за землю своїх предків — Україну, її минуле і сучасне; сприяти створенню почуття спільноти та єдності; зберігати та розвивати українські культурні цінності, традиції, звичаї, побут. Плекати знання української мови та українознавства взагалі.»

Раніше виходило в Бразилії кілька українських газет, але з них залишились тільки «Хлібороб» і «Праця». Перестали існувати: «Зоря», «Український прапор», «Соборність» та інші.

У тисяча дев'ятсот сімдесят третьому році трапились дві події, які принесли честь українцям: Федеральний Паранський Університет відзначив срібною медаллю професора Ярослава Рудницького з Вінніпегу за його вклад у розбудову студій цього університету. І того ж року професор Віра Селянська, відома поетеса і перекладачка Віра Вовк, отримала почесне громадянство міста Ріо де Жанейро за її есеї.

Досягненням бразилійських українців було те, що в місті Порту-Алегрі, в самому його центрі, одну з площ названо «Праса Українія» себто «Площа Україна». Місто Порту-Алегрі, столиця штату Ріо-Гранде-до-Сул. Офіційне відкриття площині відбулось 9-го березня 1963 року, в день народження Тараса Шевченка. Цю урочистість очолив тоді сам тодішній голова міста Порту-Алегрі. Пам'ятник Шевченкові поставлено у Курітібі на «Площі України».

Великими успіхами могли похвалитись свого часу наші мистецькі ансамблі, які на бразилійських фестивалях нераз викликали захоплення глядачів.

Гідні уваги також досягнення окремих осіб: свого часу мав велике значення для цілої країни підприємець Григорій Вовк. Він мав деревообробне підприємство, продукти якого розходились по різних штатах країни; була широко відома клішарська фірма «Граватекс» Івана Коса, яка виконувала замовлення для багатьох

газет, журналів, торговельних закладів, державних установ; неабиякими усіх своего часу користувалась й інженерно-будівельна фірма Микола Ващинського, яка побудувала, серед іншого, Науково-дослідний Медичний Інститут в штаті Парана.

Невідрядними явищами українського життя в Бразилії, як також в Аргентині, є важке становище українських хліборобів, яке є наслідком різних стихійних нещасть. Крім того, багато наших людей, головно православних, не мають достатньої духовної опіки. Одні і другі потребують допомоги.

* * *

До Венесуелі українські імігранти почали прибувати щойно після Другої світової війни. Переважно це були професійні люди, інтелігенти. Чимало іх згодом переїхали до Сполучених Штатів та Канади. Сьогодні у Венесуелі залишилось, приблизно, півтори тисяч душ. Найбільше наших людей живе в столиці Каракас, а менші групи в містах Валенція, Моракай, Пуерто Кабальо та інших місцевостях.

Кількісно наші громади там невеликі, але мають свої Народні доми і церкви. І, найголовніше, серед них панує єдність, що свідчить про їхню громадсько-політичну дозрілість.

Шукаючи джерел, ми натрапили в Альманаху «Нового Шляху» на 1985 р. на спогад Олі Рогатин під назвою «Незабутня подорож до сонячної Венесуелі». Тут йдеться про відвідини Венесуелі канадськими ансамблями, хорового «Дніпра» і танцювального «Веселка». Ці ансамблі побували в столиці, місті Каракас. Там хор співав Службу Божу в Українській Католицькій Церкві, яку мережа телебачення передавала по всій Венесуелі.

До виступів канадських ансамблів у Каракасі присідався венесуельський український танцювальний ансамбль «Барвінок».

З венесуельської столиці гости з Канади поїхали до міста Валенція, де іх, як і в Каракасі, дуже радо вітали місцеві українці.

Не забули канадські гости відвідати і нашу відому мисткиню, пані Галину Мазепу та її чоловіка, професора Володимира Ковала.

* * *

До Парагваю українці почали прибувати після Першої світової війни, починаючи з 1920 року. Іміграція тривала до 1930 року. Важкі умови життя, а головно безробіття змусило багато молоді тікати до Аргентини. Після Другої світової війни до Парагваю знову прибуло деяка кількість українців у рр. 1948-1950. Однаке більшість з них переселилась до Аргентини або до Сполучених Штатів чи до Канади.

К. Баранський у своїй статті про українців у Парагваї (див. «Українські вісті» за 9 грудня 1984 р.) пише, що «перші емігранти

прибули сюди у 1926 році... У 1939 році засновано товариство «Просвіта», яке має шість відділів із централею в місті Енкарнасьоні, де є гарний власний будинок. Українська православна громада нараховує біля 5 тисяч осіб».

Українські хлібороби в Парагваї перетворили джунглі в родючі сільсько-господарські землі. Вони заснували ряд місцевостей, яким надали українські назви: Нова Волинь, Богданівка, Тарасівка. В деяких містах названо українськими іменами вулиці: імени Симона Петлюри чи імени Тараса Шевченка. Народжені в Парагваю українці займають відповідальні пости в уряді, війську, університетах.

Варто згадати, що на конкурсі краси, в якому брали участь красуні з 22-х штатів, вибраною красунею країни була українка Сусана Крага.

Це, очевидно, була приємна вістка не тільки для парагвайських українців, але й для нас тут у США.

Значно меншою приємністю є той факт, що нові покоління, як твердить п. Константин Баранський, секретар Братства св. Юрія Переможця УАПЦ, — «виростає без належного знання і свідомості про своє походження та відомостей про країну своїх батьків».

* * *

До Уругваю українські імігранти почали прибувати в роках 1924 до 1931. Це були хлібороби з Волині, Полісся, Буковини, Галичини та Закарпаття. В Уругваї живе щонайменше 8 тисяч українців. Організаційне життя відсутнє. Не має навіть церков, тільки час від часу надіжджають сюди священики з Аргентини.

Були кількаразові спроби активізувати українське життя, вдалось навіть добитись того, що одну з вулиць в столиці Монтевідео названо Україною. Але загальної презентації так і не вдалося створити, хоч і було створено свого часу товариство «Просвіта».

Чимало молоді українського походження переселилось з Уругваю до Аргентини, США й Канади.

* * *

Можливо, що малі групи українців є також у Чіле, Перу й Болівії, але про них немає майже жодних даних.

М.О.Ф.

З Історії Українського Літературного і Видавничого Життя в Австралії

Історія літературного та видавничого життя в Австралії — це важлива частина історії українського поселення в Австралії та нашого духовного життя. Цей відтинок нашої діяльності важливий ще й тим, що в Радянському Союзі поза межами України немає жодної української школи, не вийшла жодна українська книжка чи часопис українською мовою, хоч живе поза Україною в СРСР понад 5 мільйонів українського населення. Більше того, в Україні видавнича діяльність як і літературна під суворим контролем Москви. Щороку там зменшується кількість видаваних книжок українською мовою, кількість часописів, українських шкіл, зменшуються тиражі видань. Дійшло останнім часом до того, що кількість українських видань за 1983 рік, як підрахували наші науковці на підставі радянської статистики, серед слов'янських народів стоїть на 7-му місці, аж після Югославії. Тим часом в Австралії, далеко від України, ми маємо повну можливість, без цензурних обмежень і контролі, друкувати свої книжки українською мовою, випускати свої часописи, навчати своїх дітей в наших рідних школах свою мовою. Це велика перемога демократичної системи.

Перші прояви українського літературного та видавничого, як і взагалі культурного життя, в Австралії зродилися відразу після приїзду українців до Австралії. Перші транспорти прибули ще в 1948-му році, але головна кількість наших людей прибула на терен Австралії в 1949-му році. Тоді ж відразу почали творитися перші українські громади, організації, хори, театральні групи, а разом з ними й літературно-видавнича діяльність.

Поштовхом і можливістю проявити літературну діяльність була поява першого на цьому терені часопису «Вільна думка», що почав виходити в Сіднеї 10-го липня 1949 року. Редактором його був молодий студент Вол. Шумський, а найближчими співробітниками — Богдан Подолянко та мгр. Орест Питляр. Уже в серпневих числах цього часопису були надруковані перші твори наших авторів.

Новим етапом на шляху до книжкових видань був вихід з друку в останньому кварталі 1951 року журналу-квартальника

«Наш Вісник», що був надрукований в Аделаїді у В-ві «Дніпро» за редакцією Дмитра Чуба. Уже в ньому виявили свою творчість, як автори художніх та публіцистичних творів, Вол. Русальський, Василь Онуфрієнко, Дмитро Чуб, Іван Стоцький, Євген Гаран, Неван Грушецький, Ростислав Василенко. Там же брав участь і відомий білоруський поет Алесь Салавей. Ліцензентом того видання був Іван Кенез.

Тож поруч розвитку діяльності наших хорів, що постали в кожному стейті, поруч діяльності танцювальних груп, що здобули собі, як і хори, велику популярність не лише серед нашої спільноти, але й серед австралійців та інших національностей, поруч діяльності наших театрів та драматичних гуртків, побіч капель бандуристів, яких уже мавмо в кожному місті, розвивалося й літературне життя. Почали виходити книжкові видання. Спершу це були невеличкі твори, оповідання для дітей, пригодницькі оповідання, збірники віршів, а що далі, то ці видання грубшли й набирали поважнішого змісту, значення і вигляду. Пізніше організувалися в Сіднеї та Мельбурні Літературні клуби, про які буде мова пізніше.

Протягом 35-ти років життя і праці нашої спільноти в Австралії вийшло з друку 144 книжки. Всі ці книжкові здобутки можна б поділити за жанрами та змістом і формою на 10 груп: 1. Художня проза, 2. Поезії, 3. Нариси й репортажі, 4. Спогади, 5. Література для дітей та молоді. 6. Збірники та альманахи. 7. Підручники та словники. 8. Літературознавство. 9. Наукові та науково-популярні видання. 10. Видання англійською мовою. Можна сказати, що був і 11-ий розділ — видання релігійної літератури.

Отже, щороку виходило приблизно 4 книжки на 30-35 тисяч українців, що оселилися в Австралії. І коли проаналізувати, скільки виходить в Україні книжок українською мовою, то, за підрахунками нашого науковця д-ра Марка Павлишина, в Австралії відсотково вийшло більше книжок на кожні 10 тисяч населення, ніж в Україні. Це, звичайно, і відрядний і, з другого боку, сумний факт.

Що стосується художньої прози, то з'явилось 23 видання. Загальний тираж — 35.500. Разом ці видання мають 4205 сторінок.

В цій ділянці мавмо низку творів, що здобули успіх не лише в Австралії, а і в інших країнах нашого поселення. Деякі з них уже перевидані. Першою ластівкою серед прози була збірка новель Володимира Русальського «Після облоги міста» (1951), що містила 7 психологічних новель з нахилем до імпресіоністичного стилю. Одна з них біографічна, про корифея українського театру Марка Кропивницького. Русальський мав певний досвід ще дома, працюючи на редакційній роботі. Ще в Німеччині він видав три книжки «Місячні ночі» (1945), «Соняшні дзвони» (1946) та «Сміх Іскри» (1947).

Після появи у 1953 році пригодницьких оповідань Дмитра Чуба «Це трапилося в Австралії» та двох книжок, Степана Радіона «Но-

вий похід» (1954) та Івана Стоцького «Потолочені хліба» (1954), що висвітлюють підрядянське життя, в 1956 р. Степан Радіон видав нову книжку оповідань «Микола Береза», що відображає перші етапи життя та пригоди українського поселенця в Австралії.

У 1958 році у В-ві «Дніпрова Хвиля» вийшла книжка Дмитра Чуба «В лісах під Вязьмою», яка у 1983 році вийшла в Австралії другим виданням. Це белетристичні спогади про 2-гу світову війну, участь у ній автора, про полон і порятунок з нього. Вона була відзначена в 1954 р. на конкурсі Союзу Українських Організацій Австралії.

Низкою поважних великих історичних романів порадував нашого читача письменник Микола Лазорський, який з допомогою власника книгарні п. В. Фокшана, видав у В-ві «Дніпрова Хвиля» три історичні романи. Першим була «Степова квітка» (1965), про відому полонянку Ганну Лісовську, що стала першою дружиною турецького султана Сулаймана Великого. У 1969-му р. вийшов роман «Патріот» про життя Гетьманщини після нещасливого Полтавського бою 1709 року та про першу політичну еміграцію на чолі з Пилипом Орликом та його сином Григором Орликом.

Чималою подією для літератури був вихід історичного роману Лазорського «Гетьман Розумовський» (1951), що мав 752 сторінки друку. В ньому автор пробує показати діяльність гетьмана, що намагався завести кращий лад у зруйнованій Україні, де до нього 15 років керувала призначена Москвою так звана «Малоросійська Колегія».

Уже після смерті Миколи Лазорського, 1973 р., заходами літературно-мистецького клубу ім. Василя Симоненка в Мельбурні, з допомогою п. В. Фокшана, вийшла збірка його історичних оповідань «Світлотіні» за редакцією та з передмовою Дмитра Чуба.

Своєрідним екзотичним твором був роман Індри Сірко, чешки з походження, дружини нашого лікаря Івана Сірка, «Голос крові». Твір змальовує життя чорношкірих Нової Гвінеї, де авторка пропрацювала з чоловіком серед тубільного населення понад 20 років.

У 1964-му році Сергій Домазар видав роман «Замок над Водою». Це фактично автобіографічна повість про молодечі роки самого автора під час революції та громадянської війни. Твір давно випроданий.

Оригінальною й цікавою появою була книжка сіднейського автора Юрія Борця «У вирі боротьби» (1971). Це автобіографічна повість про боротьбу УПА та участь самого автора. Твір мав добре відгуки і вже випроданий.

Іноді наши автори друкували свої твори в інших країнах, але ці видання ми вважаємо нашими, як і твори тих авторів з інших континентів, які ми тут перевидали. Наприклад, тут перевидали у В-ві «Ластівка» роман Б. Антоненка-Давидовича «За ширмою», а також його давнє забуте й заборонене оповідання «Печатка».

Серед інших видань художньої прози бачимо збірник гумо-

ристично-сатиричних оповідань Опанаса Бритви «І таке буває» (1980); Лесі Богуславець «Який Сава, така й слава» — гумористичні оповідання (1979); історичне оповідання Софії Наумович «Королева» — про дочку Ярослава Мудрого Анну, що стала королевою Франції. Згадаймо також книжку Богдана Подолянка «Любіть життя» — збірник оповідань з часів підпілля та молодечих років автора, — і книжку І. Стоцького «Клепачівський рейд» — про повстанський рух на Наддніпрянщині та участь в тій боротьбі самого автора (книжка вийшла в Англії).

Так виглядають головніші видання з художньої прози.

В ділянці поезії протягом 35 років вийшло з друку на цьому терені 13 збірок віршів, загальним тиражем 11.700 прим. Серед них варті більшої уваги «Легіт і бризи» Л. Далекої і поема В. Онуфрієнка «Симон Петлюра». 1967 року у В-ві «Просвіта» вийшла більша збірка поезій Онуфрієнка «Земля незабутня». Вірші Онуфрієнка досконалі змістом і формою. Автор має вже чималий досвід і майстерність.

Певною сенсацією був вихід збірки поезій Зої Когут «Культурні арабески», де, поруч глибоких ліричних поезій, було чимало гострої сатири на дійсність. А в 1974 році вийшла нова збірка поезій Зої Когут «Кучерявий дим».

У 1980 році вийшла збірка віршів та прози Олі Терлецької «Любій Україні з чужини», а в 1983 році авторка видала нову збірку «Через кладку», де помістила і свої белетристичні спогади та вірші.

Щодо наших поетів, то можна з приємністю сказати, що чимало з них друкуються й поза Австралією в часописах, журналах та збірниках, зокрема Зоя Когут, Боженна Коваленко, Михайло Підріз, Дмитро Чуб, Василь Онуфрієнко, Павло Дубів та інші.

Нариси й репортажі — це один з поширеніших жанрів нашої літератури, який фіксує найцікавіші моменти з баченого навколо під час подорожів до інших країн, або мандрівки по рідній країні.

У 1970 році наш автор Іван Стоцький брав участь в експедиції до так званої австралійської Пустелі смерти. На підставі тих вражень з подорожі він написав книжку «Кінофільмова експедиція».

Пилип Вакуленко, автор п'ятьох книжок, мандрував по Австралії. Побувши з фотоапаратом аж на коралових островах, написав книжку «У царстві коралів». Половину своєї книжки він виповнив чудовими кольоровими світлинами різних рифів, краєвидів Квінсленду, різноманітних коралів, цікавих закутків з підводного царства. Одночасно він коротко подав історію перших мандрівників, що відкривали ці невідомі береги, починаючи з капітана Кука, що подорожував у 1770 році вздовж східного побережжя Австралії з багатьма небезпечними пригодами.

А в 1976-му році Дмитро Чуб і Пилип Вакуленко вибралися аж до Нової Гвінеї, здійснюючи давню мрію побути там, де в 1871 му році вийшов на берег Нової Гвінеї славний наш земляк, на-

щадок запорозьких козаків, Миклуха-Маклай, дід і прадід якого ще мали прізвище на Запоріжжі Степан Макуха та Охрім Макуха. І в 1977-му році з'явилася про ту подорож книжка Дмитра Чуба «З новогвінейських вражень» (На слідах Миклухи-Маклая). Описи людей, краєвидів, незвичайної місцевості, серед якої пройшли невеликим автобусом, зустріч з правнуками приятеля Маклая, відвідини селищ, де жив наш «експльорер», незвичайні пригоди, які він мав, живучи три роки серед тодішніх людожерів, 45 рідкісних світлин — все це зробило книжку привабливою для читача та критиків, що написали 24 прихильні рецензії. Пізніше це видання вийшло й англійською мовою.

Слідом за Дмитром Чубом Пилип Вакуленко випустив свою книжку «Папуа Нова Гвінея». Вона також має багато кольорових світлин, описи подорожі та коротку історію Нової Гвінеї та її народу.

Найновіша книжка дорожніх репортажів це «На прощу до рідної землі» Лесі Богуславець, де авторка описує свою подорож по Україні.

Спогади. В цьому розділі слід згадати особливо книжку Олексія Андрієнка «В пошуках правди», про поневіряння під час голоду на рідній землі, а також книжку Василя Федорка «Спогади участника визвольної боротьби» (1973), яка вийшла на цикльостилі.

Але особливо цікаві спогади Юрія Борця-Чумака «Рейд без зброї». Твір змальовує боротьбу УПА, зокрема долю сотні Громенка, яка пробивалась з боями на Захід.

Не менш цікаві своїм пізнавальним значенням спогади покійного вже Кузьми Каздоби «Заметений шлях». Ця правдива розповідь про смертний шлях мільйонів українських селян-засланців під час колективізації, серед яких поневіряється і сам автор.

Лише недавно в Мельбурні, у В-ви «Просвіта», вийшли спогади Михайла Островерхи «Наперекір». Автор — відомий у Західній Україні діяч, редактор, автор кількох книжок.

Дитяча та молодечча література. В цій ділянці маємо 15 видань. Ось неповний перелік: «Як Панас на узлісся кізку пас» Ірені Наріжної, «Вовчена», «Це трапилось в Австралії», «На гадючому острові» і «Стежками пригод» Дмитра Чуба, «Літаючі самоцвіти» Божени Сірко, «Весела кукабара» і «Мої австралійські сороки» Пилипа Вакуленка, «Оля Перевізниківна» Марії Дейко, «Бабусин подарунок» і «Хведько-халамидник» Володимира Винниченка, «Забавки» Г. Чорнобицької та інші.

Розділ «Альманахи та збірники» охоплює 8 видань. Починаючи від 1954 року, в Австралії що 5 років виходять за редакцією Дмитра Чуба альманахи «Новий обрій», які відбивають літературне та культурне життя в Австралії. У виданих уже 6-х числах альманаха багато оповідань, новель, гуморесок, поезій, драматичних творів, спогадів, розвідок, статей про нашу діяльність в Ав-

стралії, культурної хроніки. З цього погляду альманахи мають чимале історичне значення.

Важливою появою друком була так звана пропам'ятна книга «Українці в Австралії», що вийшла в 1966 році, яка має 860 сторінок друку. У ній відображені історії всіх наших організацій, громад, мистецьких одиниць, шкільництво.

I, нарешті, восьмим виданням, що вийшло в 1971-му році, було ювілейне видання, присвячене 2-му Здвигові українців в Австралії, через що й має таку ж назву «2-й Здвиг українців в Австралії».

Літературознавство. Розділ охоплює лише 4 видання. Це брошюра архиєпископа Сильвестра (проф. С. Гаєвського) «Іван Якович Франко», яка вийшла з нагоди 100-ліття з дня народження Франка і три праці Дмитра Чуба: популярно-наукова розвідка «Живий Шевченко», збірник розвідок та спогадів про письменників-клясиків і сучасних «Люди великого серця», і збірка есеїв «У дзеркалі життя й літератури».

Підручники, словники, допоміжна література. Цей розділ найбільше виповнили читанки нашої заслуженої, покійної вже учительки Марії Дейко. Вони заповнили велику прогалину у програмах нашого шкільництва у вільному світі. Її буквар та читанки від 2-ої до 6-ої кляси прийняли не тільки наші школи в Австралії, а й по інших країнах: Англії, Німеччині, Канаді, Америці тощо. Ось їх перелік: «Буквар», «Рідне слово», «Волошки», «Рідний край», «Євшан-Зілля», і «Про що тирса шелестіла». Крім цього Марія Дейко, разом з своїм сином інж. Вадимом Дейком, уклала українсько-англійський та англійсько-український словники, що вийшли у 1980 році.

У 1968 році, на доручення Української Центральної Шкільної Ради, Дм. Нитченко уклав «Український правописний словник» для українських шкіл та загалу.

У тому ж 1968 році вийшов на цикльостилі допоміжний підручник Лідії Гаєвської-Денес «Матеріали для школи». Це методичні поради для вчителів з додатком багатьох текстів, віршів, пісеньок, драм, сценок, розвагових ігор для дошкілля.

Як допоміжний підручник для шкіл, вийшла праця Дмитра Нитченка «Елементи теорії літератури і стилістики» (1975).

До категорії допоміжної літератури зараховуємо і видання Христини Місько «Вивчай-шукай» (1982). Це мовні ігри-розваги, розраховані для поглиблення знань української мови в школах та поза ними. В цьому розділі 12 видань.

Історія, наука, бібліографія. Цей розділ тематично і змістом часто межує з виданнями з літературознавства або з розділом «Підручники і словники». Тут охоплено 15 видань. Так, д-р Іван Рибчиць видав маленьку брошурку про поета й політичного діяча й редактора Павла Богацького. Присвячене це видання 70-літтю з дня народження колишнього редактора журналів «Молодик» та

«Української Хати». Брошура так і зветься «Павло Богацький». Крім цього, д-р Рибчин видав маленьку книжечку «Геопсихічні реакції і вдача українця» та більшу працю «Динаміка українського козацтва».

В цьому розділі маємо також 6 науково-бібліографічних праць Степана Радіона, які вийшли на цикльостилі.

Орест Зибачинський видав дві праці: філософські міркування про нашу сучасність і недавнє минуле п.н. «Свободарність» та «Інтегральна революція», політичний трактат, в якому автор аналізує хід нашої революції та її помилки. Автор також порівнює нашу революцію з революціями інших народів.

Ще в 1952 році Пилип Вакуленко видав науково-популярну книжку «В джунглях Нової Гвінеї» (Життя і пригоди українського дослідника Миклухи-Маклая).

До цього розділу належать ще праця С. Спаська «Геродот про Скитію», праця Р. Драгана «Голос предків» і «Нарис праісторії України» д-ра Ю. Лісового.

Англомовні видання. Поруч українських видань, в Австралії вийшла низка англомовних видань, перекладів з української мови. Одним з перших видань англійською був збірник «Human courage and dignity», що його видав Союз Українських Організацій Австралії в обороні прав людини, подавши сильветки головних дисидентів.

1974 р. вийшла повість Юрія Борця «In the Whirlpool of Combat». Це переклад уже згадуваного твору «У вирі боротьби», що змальовує боротьбу Української Повстанської Армії проти рад. військ у Західній Україні.

До видань, які переклав, а деякі і видав Юрій Ткач у В-ві «Байда Бук», належать такі: Анатоля Дімарова «Across the bridge», — оповідання та роман, І. Качуровського «Шлях невідомого» («Because deserters are immortal»), відома повість про поневіряння людини під час війни, роман Антоненка-Давидовича «За ширмою» («Behind the curtain»), цікавий роман Василя Шевчука «Blood brothers» — про українських козаків та їхню боротьбу проти різних загарбників. Ю. Ткач переклав також пригодницькі оповідання Дмитра Чуба «So this is Australia», згадувані раніше, репортаж Дм. Чуба про Нову Гвінею («New Guinea impression») та спогади того ж автора «В лісах під Вязьмою» («West of Moscow»). Також вийшла невелика праця Дмитра Чуба «How Moscow russifies Ukraine». Крім цих, Юрко Ткач переклав гуморески Остапа Вишні «Hard times», а також Олеся Бердника оповідання «Apostle of immortality».

Таким чином англійською мовою вийшло в Австралії 13 видань, що мають 2081 стор. Їх тираж — 26.000. Підсумовуючи видавничу діяльність, треба сказати, що вона виконала своє завдання забезпечити україномовного читача, тобто свою спільноту, рідною книжкою і познайомити австралійський та чужинецький

світ з кращими літературними творами нашого народу. До того ж більшість тиражу цих видань ішла на ринок поза Австралією.

Разом всі розділи мають 144 видання, 16.715 сторінок, 196. 960 прим.

До підрахунку не ввійшли 7 видань релігійного змісту, тому що немає точних відомостей про тиражі.

Крім видавничої діяльності, в Австралії виникли літературні клуби, що теж виконували корисну працю.

Протягом 5 років працював у Сіднеї Літературний клуб на чолі з поетом Василем Онуфрієнком, влаштовуючи літературні вечори та збори для обговорення різних творів.

В Аделаїді (Півд. Австралія) й досі працює Мовно-літературний гурток. Довший час його душою була поетеса Чорнобицька, а по її смерті ним керують інж. С. Григорців та пані В. Войщевська.

Найдовше існує Літературно-мистецький клуб ім. Василя Симоненка в Мельбурні, уперше організований ще в 1954-му році. Ініціатором був тоді ред. І. Дурбак, що тепер живе в Америці, а на голову вибрали Дмитра Нитченка. Проіснувавши три роки, клуб припинив свою працю, але в 1966-му році відновив свою діяльність. Його знову очолив Д. Нитченко (Дмитро Чуб), а до управи увійшли Зоя Когут, Боженна Коваленко і Неван Грушевський з дружиною Анастасією. Постійними членами клубу стали також Михайло Підріз, артистка Ірена Залеська, майярка Люба Кириленко, Ірена Білинська, Юрій Ткач, артист Юрій Михайлів, майяр Василь Цибульський, Вол. Каспенкович, Яр. Ліщинський, Аркадій Новицький, артист Ярослав Гезко, Степан Радіон, Лідія Гаєвська, Кость Гіммелрайх, Індра Сірко, Галя Нитченко та інші. Дехто з часом відійшов, а лишилося постійних 14 осіб.

Мета клубу — популяризувати серед нашої спільноти кращі здобутки української літератури, відзначати круглі дати, роковини наших класиків, працювати з творчою молоддю, готуючи гідну зміну та нові кадри для нашої літератури і преси.

Протягом 18 років існування, після відновлення, Літературно-мистецький клуб влаштував 75 літературних вечорів у Мельбурні і його околицях, а один навіть за 900 кілометрів від Мельбурну — в Сіднеї. Літературна праця провадилася в трьох напрямках:

1. Організація власних авторських вечорів, де члени клубу читали свої твори.

2. Вечори, присвячені нашим видатним творцям літератури минулого й сучасного. В таких випадках хтось читав доповідь, а члени клубу, в першу чергу наші артисти, читали супровідні тексти з творів тих письменників. Відбулися вечори, присвячені Т. Шевченкові, І. Франкові, Ст. Руданському, Лесі Українці, Ол. Олесьєві, Ст. Васильченкові, артистці-корифеєві українського театру

Марії Заньковецькій та славній Соломії Крушельницькій, філософії Гр. Сковороді, артистові Іванові Рубчакові, Гнатові Хоткевичеві та іншим. А із сучасніших відзначили таких: Олексу Варраву, Володимира Гжицького, Остапа Вишню, Василя Симоненка, Миколу Руденка, Василя Софронова-Левицького та Уляну Любович, Івана Багряного, Бориса Антоненка-Давидовича, Юрія Вухналя, кращих поетес сучасної України, зокрема Ліну Костенко (в шістьох місцях), проф. д-ра Юрія Бойка, Ореста Масікевича та інших.

Відбулися також вечори письменників і мистців, яких клуб запrosив з інших країн. Так відбувся вечір різьбаря Якова Гніздовського, поета Яра Славутича, Ганни Черінь, мисткині й перекладачки Оксани Соловей, письменника Василя Сокола, його сина кінооператора Юрія Сокола, письменника Євгена Гарана, Ярослава Масляка.

3. Третім напрямком діяльності Клубу є праця з літературною молоддю. В цьому напрямку було організовано 12 виступів наших початківців. Досі надруковано в газеті «Вільна думка» 36 літературних сторінок «З творчости наших наймолодших», де були поміщені літературні твори наших початківців, упорядковані Дм. Чубом. З тією ж метою проголошено було вже 8 конкурсів молодечої творчості з відповідними нагородами. А після закінчення конкурсу, їх учасники читали свої нагороджені та відзначенні твори на літературних вечорах. Один з таких вечорів відбувся також і в Сіднеї, де брало участь 8 молодих авторок. Їхні нагороджені та відзначенні твори були надруковані в молодечих журналах «Веселка», «Крилаті», «Юнак», «Молода Україна», а також у місцевому другому часописі «Церква і життя» та в заморських часописах. Кожного разу в таких конкурсах бере участь 7-9 осіб. У сьомому конкурсі брала участь і авторка з Америки, Марійка Нойтінгел, твір якої був відзначений.

Крім виступів членів нашого клубу на терені Мельбурну та Вікторії, окрім авторів виступали й по інших стейтах, як Зоя Когут, Боженна Коваленко і Дмитро Чуб. Зоя Когут в товаристві з артисткою Іреною Залеською також виступали в багатьох місцях Америки та Канади. А Дмитро Чуб та Боженна Коваленко брали участь у 6-му З'їзді Об'єднання Українських Письменників «Слов'ю», що відбувся в Торонто в 1982-му році в Канаді. Тоді ж вони виступали в 5-х містах Америки та Канади.

Щодо продукції авторів, що живуть в Австралії, то протягом 35 років вони видали 51 власну книжку, що теж говорить на користь нашої діяльності на цьому терені. До того ж багато з цих видань мали найкращі відгуки в заморській пресі, а деякі й були відзначенні та нагороджені.

однією з кількох великих помилок Гітлера. Про ці помилки буде мова далі, а поки що треба ствердити історичний факт, що співвідповідальним за вибух тієї війни, жертвою якої впalo майже сто мільйонів людей, є Советський Союз.

Перед тим як напасті на Польщу, Гітлер хотів забезпечитись миром на своєму східному кордоні і запропонував Сталінові пакт про неагресію, поділ Польщі, вільну руку щодо балтійських країн і Фінляндії та іншу територіяльну здобич. В той час Англія і Франція намагались приєднати Сов. Союз до спільногo фронту проти агресії Гітлера, але Сталін відхилив союз з ними і вхопився за пропозиції Гітлера. В серпні 1939 р., за кілька днів до нападу на Польщу, міністри закордонних справ обох держав, Молотов і Ріббентроп, підписали в Москві пакт неагресії таємний протокол, який став відомий аж після війни, про розмежування «сфер впливів», тобто про грабіж чужих територій. Про цей пакт пише Арнольд Байхман, науковий співробітник Інституту ім. Гувера, в газеті Вашингтон Таймс за 30 серпня 1984: «Два кровожадні тирані підписали один з найганебніших договорів в історії світу. А ганебним був той так званий пакт неагресії тому, що він розв'язав Другу світову війну. Про можливість підписання такого пакту ходили чутки ввесь час у липні і серпні, але компартиї світу вперто заперечували таку можливість. Як можна навіть уявити собі такий пакт між фашизмом і комунізмом, говорили вони, це ж непримиренні вороги. Ale виявилось, що вони не були такими ворогами. Гітлер ніколи не мав такого надійного союзника як Сталін. Компартії світу робили все можливе в інтересах Гітлера, саботуючи воєнні зусилля загрожених західних союзників» (кінець цитати).

Згідно з протоколом, советські війська 17 вересня 1939 р., коли польська армія вже була розбита німцями, атакували Польщу із сходу і майже без пострілу «визволили» західно-українські і західно-білоруські землі, які зразу ж були приєднані до Сов. Союзу. Трохи пізніше Сов. Союз забрав також балтійські держави, Північну Буковину, Бесарабію і частину Фінляндії (після геройчного опору фінів). За ці дарунки від Гітлера Сов. Союз щедро постачав Німеччині сировину і давав іншу допомогу у війні проти Англії і Франції.

Союз Гітлера і Сталіна був цинічним виявом імперіалістичної політики обох тоталітарних режимів, які заради захоплення чужих територій пожертвували принципами своїх ідеологій. В історії комунізму — це ганебна пляма, яку сучасні керівники совєтської та інших компартій воліють замовчувати.

На думку автора цієї статті, одним з головних мотивів Сталіна укласти пакт неагресії з Гітлером була неповторна нагода захопити західно-українські землі і ліквідувати той осередок українського національного життя, який постійно турбував Кремль. Завдяки Гітлерові Сталін досягнув того, чого не зуміла досягти царська імперія.

Коли Молотов і Ріббентроп підписували пакт неагресії, Гітлер уже мав плян нападу на СРСР. Союз, як Сталін певно мав плян нападу на Німеччину, після ослаблення її війною на західному фронті. Однак Гітлер вирішив наперед покінчти з Францією і Англією і тільки тоді піти війною проти СРСР. Але тоді як Франція впала швидко під ударами німців, Англія виявилась твердим горіхом. Для здобуття Англії — острівної держави — Гітлер потребував величезної флоти, якої в нього не було. Тоді він вирішив відкласти кампанію проти Англії на пізніше, а тим часом покінчти швидко з СРСР.

Нападом на СРСР 22 червня 1941 р. Гітлер відкрив для Німеччини другий фронт. Колись він прирікав, що не повторить помилки кайзерівської Німеччини, яка воювала на двох фронтах і через те, як він вірив, програла війну, а тепер він таки повторив ту помилку. Але він вірив, що розіб'є швидко СРСР і тоді покінчить також з Англією. Можливо, що так було б і сталося, коли б він напав на СРСР зразу після польської кампанії, коли західний фронт був цілком неактивний, і якщо б він мав розумну політику щодо СРСР.

Тут ми приходимо до головної помилки Гітлера під час війни — ігнорування національної проблеми в СРСР. Коли німецькі війська ішли переможно на схід, литовці, лотиши, естонці, білорусини, українці і навіть росіянини вітали цей похід як спасіння від зненавидженого сталінського режиму. Советська армія була опанована дефетизмом, її вояки масово здавались в полон, не бажаючи воювати за Сталіна і комунізм. Поневолені Москвою народи готові були співпрацювати з німцями і помогти їм у тій війні, але за певну ціну. Тією ціною мало бути визнання іх права відновити свої незалежні держави, знищенні Москвою. Але Гітлер мав інші пляни щодо сходу Європи, він вирішив перетворити цей район, зокрема Україну, в колонію Третього Райху. І зразу після окупації східних територій нацистські комісари, не чекаючи навіть закінчення війни із СРСР, встановили тут колоніальний режим найгіршого гатунку, трактуючи місцеве населення як людей нижчої раси, здатних бути тільки чорноробами. Збереження зненавиджених селянством колгоспів і обкладання їх непосильними тягарями, груба дискримінація і фізичне зневажання місцевого населення, закриття середніх і вищих шкіл, заборона культурно-освітніх і політичних організацій, стосування збріної відповідальності за будь-який протинімецький виступ із розстрілами заложників, винищування місцевої інтелігенції, примусовий вивіз молодих людей до Німеччини на роботу — ось кілька характерних рис нацистської політики на окупованих землях, зокрема в Україні, яка мала бути головною колонією Третього Райху. Додаємо до цього нелюдське трактування совєтських полонених, які добровільно здалися в полон.

Розpacні і апатія огорнули населення окупованих земель, коли

воно побачило, що нацистські «визволителі» перевищили жорстокістю навітьsovетських, що його надії на кращу долю не справдилися. Але не всі розпачали. Багато пішли в ліс — одні до українських, інші до советських партизан —, щоб боротись проти тієї неволі. Колоніяльна нацистська політика і зокрема трактування полонених зміцнили також бойового духа Червоної армії, яка ще так недавно була опанована дефетизмом. Советський вояк почав хоробро битись з німцями, воліючи власті на полі бою, ніж гинути з голоду в таборі полонених. Бій за Сталінград був зворотним пунктом війни на східному фронті. Великий німецький похід на схід перетворився у великий відступ на захід, який був передвісником остаточної поразки Третього Райху.

Німецька кампанія проти Sov. Союзу могла закінчитись інакше, коли б у ній взяли участь народи СССР як самостійні держави з власними збройними силами, бо їх боротьба за свободу і самостійність була б великою притягаючою силою для вояків різних національностей, які ще були в складі Червоної армії. Вона була б знайшла також підтримку серед азійських мусульманських народів СССР. За таких умов сталінський режим не міг би довго утриматись.

Таку політику щодо Sov. Союзу диктував німцям здоровий розум. Але оп'янівши від попередніх перемог, Гітлер втратив здоровий розум. Його замінила самопевність, що він сам, без військової допомоги цих народів, дасть собі раду з більшовизмом. Правду каже старовинна пословиця: кого боги хочуть покарати, відбирають йому розум.

Ці міркування можуть викликати питання: А що було б, якби Німеччина була погодилася на відновлення державності народів СССР і з їх допомогою виграла б війну проти большевизму? Чи не стали б ці нові держави сателітами Німеччини — такими як були Словаччина і Хорватія? Майже певно, стали б. Але навіть як сателіти, вони мали б більше свободи у внутрішніх справах ніж мали і мають советські республіки. А майбутність їх залежала б від дальнього ходу війни Німеччини з Англією і Сполученими Штатами. Якщо б вона виграла ту війну, то мабуть була б так ослаблена нею, що не могла б накинути цим державам свого панування. А якщо б вона програла, то демократичні держави навряд чи хотіли б відновити советську комуністичну імперію. Все це, звичайно, спекулятивні припущення, про які можна сперечатись без кінця.

Фактом є, що Гітлер знехтував національними аспіраціями народів СССР, і що його колоніяльна політика в цьому районі була однією з головних причин німецької поразки у війні з більшовизмом. Советські керівники даремно лаяють Гітлера за його східну політику, вони повинні бути йому вдячні, бо ця політика врятувала советський режим від краху, перед яким він стояв. За це вони повинні поставити пам'ятник Гітлерові в Москві...

Варто тут зазначити, що національними аспіраціями народів СССР нехтували також деякі кола на Заході, які в цьому відношенні наслідували Гітлера.

Великою помилкою Німеччини була також протижидівська політика, яка почалась незабаром після приходу Гітлера до влади і досягла кульмінаційного пункту під час війни на окупованих німцями територіях. Програма повної ліквідації єврейського народу в Європі («остаточна розв'язка»), яка здійснювалась систематично такими варварськими методами як спалювання в газових печах невинних людей, включно з жінками і дітьми, викликала в світі глибоке обурення як огидний злочин проти людянності, приспорила Німеччині багато ворогів і спричинила великою мірою до її поразки. Ця злочинна акція провадилася під претекстом, що юди — вороги Німеччини. Але це був фальшивий претекст, бо перед війною юди були лояльними громадянами Німеччини і зробили великий вклад в її економічне і культурне життя. Навіть під час війни юди готові були співпрацювати з німцями на окупованих ними територіях, доки там не почалась протижидівська акція. Отож протижидівська політика Третього Райху не мала підстав.

Великою допомогою для Сов. Союзу була тодішня політика Японії. Як член Осі Берлін-Рим-Токіо, Японія мала обов'язок прийти з допомогою Німеччині у війні проти Сов. Союзу. Однак вона цього не зробила, а замість цього уклала пакт неагресії з СССР. Це була одна з двох великих помилок Японії, які привели до її поразки. Першою і головною помилкою, звичайно, був неспровокований напад на Перл Гарбор з метою знищити основу американської воєнної флотилії, паралізувати відплатну відповідь США на деякий час і за той час витіснити США та інші західні держави з району Тихого океану. Але Японія недооцінила спроможності США. Вона, як сказав тоді один з японських адміралів, збудила дрімаючого американського велетня, який швидко очуняв від першого удару, мобілізував свій величезний воєнний потенціял і остаточно завдав Японії нищівного удара.

Пакт неагресії з СССР нічого не дав Японії, а тільки пошкодив її союзниці Німеччині. Війна проти СССР була б взята інший курс, коли б Японія, замість нападати на США, була б ударила на СССР зі сходу. В той час японці могли без великих перешкод зняти Сибір, дійти до Уралу і разом з німцями розбити здеморалізовану Червону армію. Це була б певніша кампанія, ніж війна проти США.

За цей пакт неагресії Сов. Союз «віддячивсь» Японії так, що напав на неї за кілька днів до закінчення війни, коли Японія була вже викінчена, і за це присвоїв собі кілька японських островів. На щастя для японців, США відхилили пропозицію Сов. Союзу окупувати частину Японії, мотивуючи своє рішення тим, що Сов. Союз не зробив жодного внеску в перемогу над Японією. Як би

США були прийняли ту пропозицію, то Японія була б сьогодні поділена так само як Німеччина і Корея.

Але США не уникнули фатальних помилок під час і після війни, наслідком яких є теперішній поділ світу і небувала експансія соєвського імперіалізму.

Першою такою помилкою було відхилення пропозиції німецького командування в 1945 р. капітулювати на західному фронті, але продовжувати війну на східному фронті. Якби лідери демократичних держав були подумали тоді серйозно про післявоєнне майбутнє світу, то були б прийняли ту пропозицію і зачекали б, аж обидва недавні союзники, Гітлер і Сталін, зведуть свої порахунки, а тоді примусили б до капітуляції того, хто вийшов би переможцем з того двобою. Чи це був би Гітлер чи Сталін, він був би настільки ослаблений тим двобоєм, що не міг би ставити серйозного опору демократичним державам, які мали тоді на західному кордоні Німеччини кількамільйонну армію. Це була неповторна нагода закінчити війну перемогою демократії і встановити тривалий мир у світі. Однак ту нагоду змарновано, бо ні в Вашингтоні ні в Лондоні не хотіли розуміти того, що в випадку перемоги Сов. Союз може стати такою ж загрозою вільному світові, якою була гітлерівська Німеччина, хоч на це вказували попередні дії Москви. Але лідери США і Англії керувались тоді не холодним розсудком і не далекозорістю, а емоційністю щодо Німеччини і моральними скрупулами щодо Сов. Союзу, тобто вірністю свому «союзникові». Такі скрупули не повинні були мати місця, бо було ясно, що Сталін став союзником демократичних держав тільки з конечності — після того, як на нього напав його недавній спільнік загарбування чужих територій Гітлер. Як можна було керуватись моральними критеріями у відношенні до режиму, який ще так недавно напав з Гітлером на Польщу, був співвідповідальним за вибух Другої світової війни і помагав Гітлерові у війні проти західних держав, який загарбав балтійські країни і напав на Фінляндію, і який протягом свого існування вчинив безліч злочинів проти народів СССР? Моральні принципи зобов'язують і в міжнародних відносинах, але тільки в стосунку до урядів, які дотримуються таких принципів. Советський Союз до таких ніколи не належав, тому лідери демократичних держав не мали обов'язку лояльності до такого «союзника». Який же це був «союзник», коли він навіть під час воєнного союзу з демократичними державами провадив проти них шпигунську діяльність, як це виявив 40 років тому тодішній шифрувальник сов. посольства в Оттаві Ігор Гузенко?

Перша помилка породила другу: західні держави не тільки пощастили сталінський тоталітарний режим, який повинен був зникнути разом з гітлерівським, але і помогли йому закріпити свою владу внутрі країни і поширити свої впливи в світі до небувалих досі розмірів. На конференції «трьох великих» в Ялті в

лютому 1945 р. лідери двох демократичних держав, Рузвельт і Черчіль, визнали за Сов. Союзом «природні і законні інтереси» в Східній Європі, тобто дали йому вільну руку в цій частині Європи. Це були більші поступки Сталінові, ніж іх зробив Гітлер у таємному протоколі до пакту неагресії з 1939 р., бо тоді західний кордон Сов. Союзу пересунувся тільки до рік Сяну і Нарви, а тепер — аж поза Берлін, в саме серце Європи.

Оборонці Ялти кажуть, що рішення тієї конференції не були злі, бо Сов. Союз зобов'язався перевести в окупованих ним країнах вільні вибори і дати цим народам змогу встановити такий лад, якого буде бажати більшість населення. Отож зло не в рішеннях тієї конференції, кажуть ці оборонці, а в тому, що Москва порушила ті рішення і в окупованих нею країнах встановила підступно комуністичні режими, які спирались не на волі народу, а виключно наsovетських окупаційних військах. Але ця оборона не витримує критики. Як могли лідери західних держав покладатись на обіцянки Сталіна? Невже вони не знали історії більшовицького режиму? Невже вони забули, що сов. уряд ще так недавно порушив свої пакти неагресії з Польщею і Фінляндією? Напевно знали. І тому, замість довіряті Сталінові, повинні були вимагати від нього відтягнення советських військ з тих країн ще перед тим, як там відбудуться вибори. Але вони цього не зробили. Не реагували вони також якслід на явне сфальшування наслідків виборів у тих країнах, які (ці «вибори») дали більшість комуністам, ані на комуністичні перевороти (Чехо-Словаччина), ані на самовільне перетворення сов. зони окупації в Німеччині на окрему німецьку державу, звичайно, комуністичну.

З тодішньої поведінки лідерів західних держав можна зробити лише один висновок: вони наївно і безпідставно вірили, що післявоєнний Сов. Союз буде миролюбною державою, яка допоможе встановити й утримати мир у світі, і тому хотіли бачити його сильною державою з відповідно забезпеченими кордонами. І тому вони дали йому вільну руку не тільки у Східній, але навіть у Центральній Європі.

Ще одним помилковим мотивом тих величезних поступок західних лідерів Сталінові була іх надія, що Сов. Союз допоможе швидко закінчити війну проти Японії. Але сов. допомога в той час була вже непотрібна. Коли Сов. Союз вступив у війну проти Японії, порушивши пакт неагресії з нею, вона була вже настільки знесилена війною, що США і Великобританія могли перемогти її і без советської допомоги. Могутня американська авіація могла зруйнувати індустріальну базу Японії і примусити її до капітуляції навіть без ужиття атомної зброї. Сов. Союз фактично не відіграв жодної ролі в перемозі над Японією, але за свою «допомогу» одержав значну територіальну нагороду в Японії, впливши в Північній Кореї і контроль над Східною і Центральною Європою.

В Ялті зроблено ще одну важку помилку: західні лідери при-

йняли вимогу Сталіна репатріювати всіх сов. громадян, яких іх війська застануть в Західній Європі. І вони репатріювали, в багатьох випадках силою, багато сов. громадян, які не хотіли вертатись до Сов. Союзу, знаючи, що іх там чекає смерть або каторга. В догоду Сталінові лідери західних держав відреклися гуманної традиції давати притулок особам, які з політичних мотивів не можуть вертатись до своєї країни. Про ці акти насильства над сов. громадянами, противниками сталінського режиму, буде мова в іншому місці.

Помилками США були також винахід і ужиття атомної зброї проти Японії. Лідери США керувались тоді лише бажанням як-найшвидше закінчити війну проти Японії, не думаючи про наслідки цього епохального винаходу для майбутнього. А ці наслідки можна і треба було передбачати. Треба було рахуватись з тим, що атомна зброя не довго залишиться секретом США, що цей секрет скоріше чи пізніше стане відомий керівникам Сов. Союзу, що ця зброя може опинитись в руках безвідповідальних урядів чи груп. Про це подумали лідери США тільки після закінчення війни.

Передбачаючи появу атомної зброї в інших країнах, США запропонували 1946 р. в ООН створення міжнародної комісії, яка була б власником і контролером усіх матеріалів, потрібних для виробництва атомної зброї, і яка стежила б за тим, щоб вони не вживались для такої цілі. США готові були припинити виробництво атомної зброї і піддатись міжнародній перевірці. Ту пропозицію привітали всі члени ООН, крім Сов. Союзу, який відмовивсь від співпраці, мотивуючи свою відмову тим, що така комісія буде займатись шпигунством в ССР і втручатись в його внутрішні справи. В дійсності Сов. Союз відхилив ту пропозицію тому, що в той час сов. ученні з наказу Сталіна наполегливо працювали над сконструюванням власної атомної бомби, в чому ім помагали німецькі фізики, вивезені до Сов. Союзу, і сов. шпигуни (Розенберги, Фукс та ін.), які викрадали в США атомні секрети. І так 1949 р. Сов. Союз випробував свою першу атомну бомбу. Ще можна було звільнити світ від цієї жахливої зброї, коли б США зажадали від Москви ультимативно припинити продукцію атомної зброї з тим, що вони зроблять так само. Такого ультиматума Москва не могла тоді відкинути з легкої руки, бо США мали тоді монополію на атомну зброю, а Сов. Союз був занадто ослаблений війною, щоб з того приводу починати нову війну. А коли б Москва все таки відмовилась, то в інтересах миру і безпеки в світі США мали моральне право зробити те саме, що зробив Ізраїль з атомним реактором в Іраку, не боячись протестів і критики. З перспективи наших днів такий крок був би виправданий історією, бо це було б менше зло, ніж жахлива ядерна зброя в рукахsovетського тоталітарного режиму. Але лідери західних держав не спромоглись на такий відважний крок.

І так Сов. Союз став ядерною державою, спричинивши кош-

товні і небезпечні перегони в ядерному озброєнні. Вкладаючи в ядерне озброєння колосальні ресурси, Москва поступово догнала і перегнала США і стала ядерною потугою, яка своїм ядерним арсеналом тероризує світ. Так через короткозорість своїх тодішніх лідерів західні держави поставили себе в таку ситуацію, що, боячись ядерного конфлікту, не реагують навіть на такі агресивні дії Сов. Союзу, які нормально вимагали б рішучої контракції. Це знають сов. керівники і роблять що хочуть.

Для баламучення наївних людей сов. пропаганда твердить, що Сов. Союз миролюбна країна, яка хоче ядерного роззброєння. Але це пусті слова. Москва ніколи не погодиться на повне ядерне роззброєння, бо без ядерної зброї вона не може грати ролі великоважної і провадити агресивну закордонну політику. Каже Філіп Голд, професор історії в Джорджтаунському університеті: «До серйозного скорочення ядерної зброї ніколи не може прийти, бо Сов. Союз *потребує* (підkreслення автора) тих ядерних ракет і тих калашникових;* коли б він їх не мав, хто хотів би серйозно трактувати СССР? хто хотів би бути частиною його?» (Вашингтон Таймс, 26 вересня 1984).

Єдиним виходом із зачарованого кола ядерних перегонів, єдиною надією на ядерне роззброєння може бути винахід зброї, яка знищувала б ядерні голівки в космосі зразу після випущення їх агресором. Ядерна зброя тоді втратила б значення, Сов. Союз не міг би більше тероризувати світ своїм ядерним арсеналом, і ядерне роззброєння стало б дійсністю. Над такою зброєю ідути тепер досліди в США, і треба надіятись, що вони завершаться успіхом.

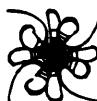
І, на кінець, що одна помилка щодо Сов. Союзу, якою грішить багато людей на Заході. Це погляд, що Сов. Союз — сильна, монолітна російська держава. Ці люди не бачать того, що в дійсності це зліплена штучно колоніальна імперія, яка має багато слабких місць і проблем, що включені силою в цю імперію народи ніколи не зречуться свого права на вільне, самостійне існування. Цитований вище професор Голд так характеризує цю імперію: «Сов. Союз — порожня імперія. Це режим, який нічого не може дати світові, крім... зношеної трагікомічної ідеології, кількох родів сировини і... безконечного експорту зброї... Це також режим, який нічого не може дати власному населенню, крім регламентованого життя, недостатньої кількости погано-якісних товарів ширвжитку... і продукованої державою водки... Це режим, який не має ніяких інших цілей, крім закріplення своїх власних привілеїв, влади і яловизні».

Подібно характеризує внутрішнє становище в Сов. Союзі журналіст Роберт Кайзер, який провів кілька років у цій країні. Він пише: «Ця неосяжна, багата країна переживає серйозну кризу. Мотори величезної сов. машини все ще працюють, але вони вже

* Рід сов. кулеметів.

скрігочутъ. Не зважаючи на успіх у побудові воєнної машини, гідної другої надпотуги, після-хрущовське покоління зазнало низки невдач: воно не спромоглось розвинути модерну й ефективну економіку, знайти спосіб, щоб ця країна могла прохарчувати себе, здійснити мрію Хрущова про динамічний Сов. Союз, який перевищив би США і став би зразком для світу. Становище, можливо, є навіть гірше, ніж визнають офіційні чинники. Тут існують докази суспільного розкладу — різко скорочена тривалість життя чоловіків, дедалі більша смертність немовлят, зрост п'янства, яке охоплює все молодші групи, зрост злочинства, корупції і цинізму» (Вашингтон Поуст, 29 вересня 1984).

Річ ясна, сов. тоталітарний режим тримається тільки на поліційному терорі. Як довго ще він буде мучити народи СССР і привожити вільний світ ядерною зброєю? Як довго існуватиме ця, за словами президента Рейгана, «злотворна імперія»? Ніхто не знає. Але можна бути певним, що колись вона скрахує, як скрахували всі імперії світу.

*Не високо мудруй,
Але твердо держись,
А хто правду лама,
З тим ти сміло борись.*

Іван Франко

B СВІТ ЗА ОЧІ

*Ранні зорі серед неба мерехтіли,
Як лебеді тиху воду сколотили.
Не лебеді злопотіли крилоньками;
Виходили бідні люди з дітоньками.
У незнану вибирались сторононьку,
Покидали свою рідну родиноньку.
Покидали свої хати без опіки,
Мандрували за далекі гори, ріки.
Може річку глибоку переплинем,
А у рідній сторононьці марно згинем.
«Ой, чужая сторононька, чужі люди,
Та вже гірше за цим світі нам не буде.
«Ой, далека сторононька і незнана...
А у рідній, що заробиш, все для пана.
Опадають чорні руки від роботи:
Марно гинуть наші діти попід плоти...»
Та не жаль нам працювати-гарувати,
Аби пальців із голоду не гладати.*

*Ой, від вітру дібровонька застогнала,
Родинонька на відході заридала.
Ой, нема вже у коморі ані шматки;
Все забрали комісарі за податки.
Обшукали бідні люди всі куточки
Та її забрали зі собою дві сорочки.
Зайшла мати до пустої до комори
Та її винайшла шкірку хліба для дітвори.
Вийшли ж вони за ворота з дітоньками,
Оглянулись, залисилися слізоньками.
Вийшли вони за високі перелази —
Верталися із дороги ще два рази.
Вернулися — заглянули до хатини;
Стойть пуста, обідрана — голі стіни.
Вийшли ж вони поза село аж на ниви
Та згадали свою долю нещасливу.
Взяли собі землі грудку у шматину,
Щоб було ім що покласти в домовину.
По тім боці оглянулись із під гаю:
«Будь здоровий, нещасливий, рідний краю!»*

Олександер Колесса

США І ПРИМУСОВА РЕПАТРІЯЦІЯ СОВ. ГРОМАДЯН ПО ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Вже 40 років минає від часу, коли закінчилася Друга світова війна, яка коштувала людству стільки жертв і принесла стільки горя і руїн, як ніяка інша війна передтим. Про події, що тоді відбувалися, написано гори книжок! Здавалося б, що нічого не поминено.

Є, однаке, одна справа з того воєнного часу, що про неї світ довго після війни майже нічого не знов. Вона ще сьогодні чекає повного об'єктивного освітлення. Це справа примусової репатріації західними союзниками людей із Советського Союзу, що їх кінець війни застав у країнах Зах. Європи, звільнених від гітлерівської Німеччини.

Згідно з договором в Ялті, що його в 1945-му році уклали Рузельт і Черчиль із Сталіном, більше як два міліони тих людей були насильно передані західними союзниками в руки сов. уряду. Американці, які сформували свою країну на засадах свободи людини і які традиційно давали політичний притулок переслідуваним утікам з інших країн, наїво довіряючи своєму вчоращньому союзникові у боротьбі з державами «Осі», були оглухи на деякий час на благання людей, що не хотіли вертатися до СССР. Треба було щойно багатьох актів самогубства серед тих нещасних неповоротців, щоб американці збудились і зрозуміли, що ці люди — політичні противники сов. тоталітарного режиму і що репатріація, на яку вони згодилися в Ялті, означає для цих людей смерть або довголітню каторгу.

Всі офіційні документи, що стосуються американської участі в насильній репатріації советських громадян після Другої світової війни, були довгі роки недоступні історикам. Щойно між 1971-им і 1978-им роками Вашингтон почав поступово відкривати свої за-секреченні архіви, і перед світом почала розкриватись трагедія людей, яким, в догоду Сталінові, відмовлено право на свободу. Появились праці, з яких світ вперше довідався про поведінку західних держав, негідну їх традицій та демократичних ідеалів. До важливіших праць на цю тему належать: «Operation Keelhaul» by Julius Epstein, 1973, «The Last Secret» by Nicholas Bethell, 1974, «The Secret Betrayal» by Nikolai Tolstoy, 1977, і найбільш вичерпна і найновіша праця «Pawns of Yalta» by Mark Elliott, 1982. Вони і є джерелом інформації для цієї моєї теми.

Конференція «трьох великих» у Ялті, на якій Рузвельт
і Черчіль, серед іншого, прийняли вимогу Сталіна
репатріювати всіх сов. громадян до Сов. Союзу.
За «трьома великими» їх міністри закордонних справ —
Іден, Стеттініус і Молотов, та іх співробітники.

Хто були ті «советські люди», що опинились під владою західних союзників?

Їх можна б поділити на три групи:

1. Цивільні люди і полонені Червоної Армії, що їх гітлерівська влада насильно вивезла до праці в Німеччині,
2. ті, що під час війни опинились в різних допоміжних і військових частинах німецької армії, і
3. ті, що, покуштувавши раз совєтської влади, не хотіли більше жити під нею, знаючи, що за свої політичні погляди чи релігійні переконання будуть знищені чи переслідувані тією владою.

Найбільше число становила перша група. Вже у вересні 1941 р., коли німці були на вершку своїх воєнних успіхів, гітлерівська влада зирішила використати населення зайнятих ними територій Східної Європи до праці в німецькій економіці. Коротко-тривалу пропаганду, щоб те населення добровільно ішло на працю до Німеччини, скоро замінено примусовими контингентами. Спеціальні військові частини оточували несподівано цілі села, а по містах цілі квартали, і кожну зловлену особу кидали у вагони та відправляли в Німеччину. Вже 1942 р. на примусовій праці в Німеччині опинилось не менше як два мільйони людей.

Це полювання на людей було особливо жорстоке в Україні, якою від імені Гітлера управляв відомий садист Ерік Кох. В плянах гітлерівської Німеччини Україна мала стати колонією Третього Райху, а її населення мало служити робочою силою пануючій німецькій нації. Марк Елліот слухно твердить, що українці було найбільше серед тих, що їх вивезено до Німеччини на примусову працю, і при тому додає, що вони ніяк не були німецькими коляборантами (ст. 97). Елліот наводить кілька прикладів полювання на людей в Україні і зазначає, що внаслідок таких облав на примусовій праці в Німеччині опинились сотні тисяч цивільного українського населення.

До праці в Німеччині використано також советських військовополонених — тих, що не загинули з голоду і холоду в перші місяці полону. Їх везли в неогрітих вагонах, майже без ніякої іжі, в жахливих санітарних умовах. Не диво, отже, що вони були непрацездатні. Елліот наводить такий приклад: з 500 полонених, що їх привезено в січні 1942 р. до фабрики І. Г. Фарбен, лише 185 були настільки сильні, що могли стати до праці.

Робітники, привезені з окупованих районів передвоєнного СРСР, становили в Німеччині окрему групу, т.зв. Остарбайтер. Вони мусіли носити на грудях пришиту латку з написом Ост. Гітлерівська Німеччина скасувала ту принизливу відзнаку щойно в квітні 1944 року. Наслідком недостатнього харчування, незадовільних санітарних умов і нелюдянного трактування була висока смертність цих робітників. Елліот подає, що з них до кінця війни померло від 750.000 до 800.000 осіб (ст. 23).

Якщо йдеться про сов. військово-полонених на німецькій службі, то Елліот каже, що німецька армія вже в 1941 році уживала деяких з них до різних допоміжних функцій, бо не мала досить своїх власних людей. У деяких німецьких частинах вони становили 10-15 відсотків. Згодом, як почавсь німецький відступ зі сходу, ті частини брали вже участь у фронтовій боротьбі проти наступаючих сов. військ. Крім допоміжних частин, в склад німецької армії входили сформовані під кінець війни окремі дивізії з неросійських народів СССР, як також із росіян. Всіх цих людей єднало спільне бажання знищити ненависну сов. систему, а якщо йдеться про неросійські національні дивізії, то вони бажали також звільнити свої народи від панування Москви. Вони були в німецьких уніформах, бо така була ситуація. Але вони ніколи не мали наміру ні бажання воювати проти західних держав, війська яких наступали на Німеччину із заходу, а навпаки, шукали першої нагоди, щоб здатись їм.

Взагальному, в складі німецької армії було більш 800.000 б. сов. громадян чи таких, що іх сов. уряд вважав своїми громадянами. Історія світу не знає другого такого випадку, щоб така велика кількість громадян якоїсь держави перейшла на бік ворога, який напав на їх країну. Це найвимовніший доказ ворожого ставлення сов. громадян до іх політичної системи і до національної політики сов. уряду. Це була також причина, чому Сталін так завзято наполягав на примусовій депатріяції тих людей.

Після закінчення війни доля тих людей була здебільшого подвійно трагічна. Вони були зрадниками і німецькими колаборантами не лише в очах Москви, але і західних союзників, які тоді ще не розуміли, що іх небезпечним ворогом не є ці противники комуністичної тоталітарної системи чи сов. імперії, а совєто-російський імперіалізм.

Останню, найменшу групу становили ті, що вийшли у світ за очі, щоб тільки не жити більше під сов. терористичним режимом, який стільки горя приніс їх народам. Серед них переважали мешканці територій, що іх Сов. Союз зайняв під час війни (литовці, українці, естонці, білорусини та ін.).

Елліот твердить, що з кінцем війни на території цілої Німеччини було п'ять мільйонів 600.000 «совєтських» людей. Три мільйони з них захопила Червона Армія у Східній Німеччині, а два мільйони 600.000 опинились на територіях, зайнятих західними союзниками. З них понад два мільйони передано в руки Червоної Армії в перші місяці по війні, переважно проти їх волі. Решта, приблизно 500.000, щасливо уникнули насильної депатріяції. Хоч сов. уряд наполегливо вимагав відправлення їх «на родину», американці і англійці, зрозумівши нарешті цілі Москви, відкинули ті вимоги і взяли неповортців під свою опіку. Ті люди жили по таборах ДІПі чи приватно аж до часу переселення їх до інших

країн. Серед них було яких 200.000 українців, які згодом поселились в США, Англії, Канаді, Австралії та інших країнах.

Як прийшло до насильної депатріації?

При кінці своєї конференції в Ялті в лютому 1945 р. Рузвельт, Черчіль і Сталін підписали окремий договір про взаємний обмін військово-полоненими і цивільними особами, що іх кінець війни застане на територіях, звільнених від гітлерівської Німеччини. В договорі не було й натяку, що особи, які не схочуть вертатись додому добровільно, мають бути депатрійовані силою. Таку інтерпретацію давала договорові Москва пізніше, а за нею йшли спочатку також західні союзники. В договорі немає також ясного визначення, кого треба вважати «сов. громадянами». Через те жертвами примусової депатріації стало багато людей, які не підлягали депатріації, напр. давні емігранти з Росії, які стали громадянами інших країн, або бездержавні особи з нансенівськими пашпортаами. Таких випадків було особливо багато в британській зоні окупації Австрії і Німеччини.

Виникає питання, чому Москва так наполягала на примусовій депатріації усіх «совєтських» людей. Елліот подає дві головні причини:

1. Совєтська пропаганда перед війною трубила на весь світ, що «совєтський народ» беззастережно підтримує Сталіна і совєтську комуністичну систему. Мільйони вояків Червоної Армії, що здалися в німецький полон, і сотні тисяч цивільних осіб, які виїхали на захід, щоб не попасти знову до сов. «раю», заперечували ту пропаганду. Тому Москва була дуже зацікавлена в тому, щоб дістати усіх тих людей у свої руки.

2. Москва боялась, що мільйони розчарованих сов. утікачів на Заході можуть стати загрозою її безпеці; що західні держави можуть зробити те, чого не зробив Гітлер через свою короткозорість, тобто створити з тих людей національні армії і з їх допомогою повалити сов. режим.

В дійсності, каже Елліот, американцям навіть на думку не приходило щось подібне. Ані не були ті нещасні втікачі здатні становити будь-яку загрозу державним інтересам СССР, продовжує він. Але знаючи психозу підозріння, з яким Кремль ставиться до світу, додає Елліот, хіба можна дивуватись, що Москва серйозно допускала таку можливість?

Насильна депатріація і пробудження американців.

Вже 28 лютого 1945 р. головна квартира американських військ, якій підлягали союзні війська в Європі, одержала з Вашингтону доручення передати Червоній Армії всіх сов. громадян «без огляду на бажання окремих людей». 23 травня представники американ-

ського і советського командувань зустрілись у Ляйпцигу, узгіднили місця і порядок обміну їх громадянами, і репатріація пішла в рух. Між травнем і вереснем 1945 р. західні союзники передали сов. армії через ті пункти обміну два мільйони тридцять чотири тисячі «советських» людей. Елліот двома причинами пояснює скорість, з якою американська армія переводила тоді репатріацію:

1. Західні держави хотіли закінчити ту акцію до кінця осені, щоб не бути відповідальними за утримання тих людей через зиму,

2. Американці хотіли спонукати сов. уряд якнайшвидше повернути їм американських полонених, які були в його руках.

Однак репатріація не пішла так гладко, як західні держави надіялися. Багато з тих нещасних людів пережили жорстокість ненависної советської системи на своїй шкірі. Не тільки бувші сов. вояки і політичні утікачі, але і люди, примусово вивезені до Німеччини на роботу, знали, що в очах сов. уряду вони є зрадниками або ненадійним елементом, і що з ними, як такими, там розправляться.

Реакція на насильну репатріацію не дала на себе довго чекати. Перший спротив вчинили бувші вояки Червоної Армії, які в німецьких формах попали в американський полон. Група таких полонених перебувала в таборі Форт Дікс у штаті Нью Джерзі. Коли 29 червня 1945 р. по таборі розійшлась вістка, що їх відправлять до Сов. Союзу, два бувші лейтенанти і один вояк відбрали собі життя. Решту, 146 полонених, американці силоміць перевезли до Німеччини і передали сов. репатріаційній місії. Те саме зроблено з кількома іншими групами б. сов. вояків, які перебували в інших місцевостях. Елліот каже, що тоді насильно репатрійовано з США приблизно 4.000 «советських» людей.

В таборі Кемптен у Баварії перебувало тоді кілька сот б. советських громадян, серед них жінки і діти. Коли 11 серпня 1945 р. американські вояки оточили табір, 410 людей замкнулися у церкві. Як вояки почали їх витягати з будинку, люди перерізували собі горла і жили, інші вискачували через вікна з другого поверху, щоб рятуватись. Вояки вживали сили, серед людей були поранені. Воякам вдалось затягнути на вантажні машини 90 осіб, але на другий день рано, коли їх везли на потяг, з них лишилось лише 50. Іншим пощастило втекти.

Подібні явища були в бувшому німецькому концтаборі Дахау, де по війні американці тримали б. советських громадян. Коли 17 січня 1946 р. американці вантажили 399 осіб, щоб їх перевезти до советської зони, понад 30 з них намагались відібрати собі життя. Одиннадцятьом це вдалось. Один вояк, вражений тим, що бачив, заявив: «Це просто не по-людяному». 368 осіб перевезено насильно до міста Пляттлінг, щоб, разом з іншими, передати їх советським людоловам. Швидко туди звезено 1.590 осіб. Коли їх вантажили на потяг, багато з них знову хотіли відібрати собі життя. П'ятьом це вдалось.

Таких і подібних випадків було більше. Американські військові кола були вражені тим розпачливим спротивом. Вояки, які переводили насильну репатріацію, робили це неохоче, а деякі просто уникали такої невдачної ролі. Елліот каже, що в одній частині, яка мала переводити насильну репатріацію, з 25 вояків 21 прикинувсь хворим, щоб тільки уникнути участі в тій акції.

Під впливом такого розпачливого опору почали мінятись погляди багатьох з тих американців, які переводили ту репатріацію. Як приклад зміни поглядів, Елліот наводить заяву Вілліама Слонуна Коффіна, який був головним перекладачем в обмінному пункті Пляттінг у Баварії. «Коли почалась перевірка, розповідає Коффін, я мав мало симпатій до тих людей у зношених німецьких формах. Я не міг зрозуміти, як вони могли боротись за Гітлера, який напав на їх країну... ув'язнював їх людей у таборах праці... але коли вони, заохочені нашими полковниками, розказували нам про їх особисте життя, я починав розуміти справу. Вони розповідали не лише про жорстокості колективізації в 30-их роках, але теж про арешти, розстріли і депортaciї цілих родин... Я почав сумніватись, чи вони дійсно зрадники і дезертири, як їх називали. Дезертирство і зрада радше стосується режиму Сталіна... Моя участя у насильній репатріації тих людей у Пляттінгу лишила в мені почуття вини, з яким я житиму до кінця життя» (ст. 104).

Зміна в американській політиці щодо репатріації

Переважаюча більшість американців, які переводили репатріацію, поволі почали відчувати відразу до неї. Методи, що їх уживають при передачі людей уsovєтські руки, були незгідні з американськими принципами, до яких вони звикли. Зміна наставлення почалась на низах, серед вояків і офіцерів, які почали посылати до вищих чинників рапорти про труднощі репатріації, вимоги вияснити одержані інструкції або просто пропозиції змінити ті інструкції.

Наприклад, 25 серпня 1945 р. командувач 7-ої Американської Армії генерал Александр Печ жадав вияснення в справі участі війська в акції насильної передачі людейsovєтській владі. А бригадний генерал Едок 29 серпня того ж року рекомендував головно-командувачеві союзних військ ген. Азейгауеру переглянути існуючі директиви щодо передачі людейsovєтським представникам.

Під впливом таких рапортів і рекомендацій змінив свою думку і ген. Айзенгауер. 4 вересня 1945 р. він звернувся до Державного Департаменту з проханням переглянути існуючі постанови щодо репатріації і, очікуючи відповіді, дав розпорядження, щоб військо не вживало фізичної сили для передачі людей представникам сов. уряду.

Можливо, на це рішення мали деякий вплив також листи від представників переміщених осіб, між ними і від українців, які

переконливо доводили, чому б. совєтські громадяни не бажають вертатись під сов. режим.

Того ж місяця (25 вересня) Координаційний комітет, до якого входили представники Державного Департаменту і Департаментів Війни й і Флоти, вивчивши існуючі постанови щодо втікачів, подав урядові такі пропозиції:

1. Тому що в Ялтинському договорі нігде не говориться про примусову депатріацію, не змушувати до неї тих совєтських людей, які не хочуть вертатись, і

2. ужити заходів, щоб військо уникало акцій, де могло б прийти до поранення людей, бо такі акції суперечать американським традиціям та інтересам.

А 29 вересня 1945 р. заступник Державного Секретаря Дін Ачесон, який від самого початку був противником насильної депатріації, подав своєму шефові меморандуми ген. Айзенгауера та інших військових представників США в Західній Європі, в яких підкреслювано зростаюче невдоволення американського війська участю в насильній депатріації людей до Сов. Союзу. Під впливом тих звітів почав мінятися думку і Державний Секретар Бернс, що досі був прихильником примусової депатріації. На це мали також вплив труднощі, яких він зазнавав безупину збоку Молотова в своїх намаганнях встановити порядок у повоєнній Європі. При кінці вересня Бернс висловився проти насильної депатріації, а коли 21 листопада згаданий вже Координаційний комітет прислав свій другий звіт, який схвалили шефи найвищих військових штабів, уряд США остаточно змінив свою політику в питанні депатріації.

В нових постановах, які вийшли в життя 20 грудня 1945 р., говорилось, що опір депатріації або факт, що дана особа працювала під час війни в німецькій індустрії чи в сільському господарстві, ще не є доказом, що така особа добровільно помагала ворогові. Щодо бувших вояків Червоної Армії, які потім служили в німецькій армії, нові постанови вимагали від сов. уряду детально доказати в кожному окремому випадку злочини, в яких дана особа обвинувачується.

На жаль, нові постанови щодо депатріації прийшли запізно для тих сотень тисяч людей, що іх було відправлено до Сов. Союзу проти їх волі.

Що сталося з тими, що вернулись?

Елліот визнає, що деяка кількість з тих, що їх відправлено, повернулась добровільно. Одні малили себе надією, що після війни обставини в Сов. Союзі зміняться на краще. Інші так сильно ту жили за своїми рідними, що не хотіли навіть думати що іх чекає після повернення. Однак більшість з поворотців вернулась проти своєї волі. Якщо б західні уряди не примушували тих людей вертатись, каже Елліот, то напевно багато більше з них були б

залишились на Заході. Своє припущення обґрунтovує він словами одного британського лейтенанта, який мав завдання їздити по селах провінції Рур і забирати «совєтських» людей з ферм, щоб відіслати додому. «Ми були здивовані, каже цей лейтенант, коли ті люди, які ще вчора працювали як невільники на німців, падали на коліна перед нами і благали дозволити ім залишитись там, а як довідалися, що ми мусимо їх відіслати, то гірко плачали» (ст. 123).

Що сталося з тими, що їх репатрійовано? Цим питанням цікавиться Ніколай Толстой у своїй книжці *The Secret Betrayal, 1944-1947*.

Совєтська пропаганда твердить, пише він, що з 5.236.130 людей, які вернулись, 4.491.403 вернулись до своїх домів або дістали працю деінде. Держава забезпечила їх позичками, харчами і будівельними матеріалами. Особливою опікою оточено дітей. Стільки офіційна версія.

Однак, базуючись на інших інформаціях, Толстой твердить, що більшість тих поворотців опинилася в концтаборах. Він каже, що «радісне привітання» поворотців кінчалось у тій хвилині, коли вони переходили заквітчані брами в пунктах передачі на кордоні між закідними і совєтською зонами. Як тільки вони опинялися на совєтському боці, їх везено просто до ГУЛАГ-у.

Про долю поворотців Толстой наводить дані, що їх подав один бувший офіцер НКВД. Він твердив, що з п'яти з половиною мільйонів репатрійованих 20% були засуджені на смерть або 25 років категорії; 15-20% одержали присуди від 5 до 10 років; 10% заслано в глибокий Сибір щонайменше на 6 років; 15% вислано на примусову працю в Донбас, Кузбас та в інші знищенні війною райони. Після відбуття карі ім не дозволено вернутись додому, 15-20% одержали дозвіл вернутись додому, але, як неприписані, вони не могли дістати працю. Згодом більшість з них опинилася у в'язницях і концтаборах як «американські агенти». Доля 15-20% невідома. Вони або померли по дорозі або втекли.

Совєтські репатріаційні місії.

Історія про насильну репатріацію не буде повна, коли не згадаємо про совєтські репатріаційні місії. Методи, якими вони керувались, віддзеркалюють увесь цинізм і безкоромність, з якими Москва ставилась як до самих втікачів так і до своїх західних союзників.

Тоді як совєтські місії поводились на Заході наче у себе вдома, американські місії були обмежені у своїй діяльності на територіях, окупованих сов. військами. Американці мали неймовірні труднощі, коли хотіли вислати одиноку репатріаційну місію до Польщі. Елліот твердить, що Кремль взагалі дуже рідко допускав пред-

ставників західних союзників до Східної Європи, а якщо це і робив, то вони були ввесь час під суворим наглядом (ст.57).

Офіційно головою совєтських репатріаційних місій був генерал Голіков. Але фактично ця акція була в руках НКВД, а на територіях, зайнятих сов. військами, в руках СМЕРШ-у (Смерть Шпіонам).

Совєтські репатріаційні місії на Заході мали подвійне завдання: 1. повернути до СССР якнайбільше втікачів і 2. збирати інформації, потрібні Москві.

Елліот наводить розповідь одного офіцера СМЕРШ-у, який утік на Захід. У своїх споминах він писав, що члени сов. репатріаційної місії «їздили вільно по західних зонах, часто без представників західних держав, і збириали інформації про силу і розташування союзних військ»... Слідкувати за їх рухами було нераз майже неможливо.

При зустрічах із втікачами члени сов. місій поводились само-владно і нахабно, нехтуючи інструкціями військової влади західних держав. Ось деякі з прикладів, що їх наводить Елліот:

В Італії сов. генерал Басілов самовільно перебрав потяг з 300 переміщеними особами, яких везено до реєстраційного пункту, і вимагав негайно їх репатріювати.

До табору в Італії, де був розташований польський легіон генерала Андерса, два сов. офіцери входили двічі без дозволу, і кожного разу їх арештовано. Головно-командуючий союзними військами в Італії генерал Александр назвав поведінку тих сов. офіцерів грубим порушенням його влади і остеріг, що не буде довше толерувати того.

В Австрії, в місцевості Бад Кройцнах, члени сов. репатріаційної місії насильно завантажили 30 українських неповоротців і хотіли вивезти їх до сов. зони. Перешкодив тому один американський офіцер українського походження, який розумів по-українськи. Почувши благання людей, щоб їх рятувати, він зупинив той транспорт.

Такі та інші подібні факти порушування правопорядку сов. місіями були майже на денному порядку. До того, як згадано вище, вони займались шпигунством. Цього, нарешті, американцям було забагато, і вони наказали сов. місіям залишити їх окупаційні зони Німеччини і Австрії, вказуючи на те, що охочих вертатись до Сов. Союзу більше намає. Москва довго опиралась тому наказові, бажаючи продовжувати там свою шпигунську діяльність, але нарешті, в 1949 р., мусіла відклікати свої місії. За це вона помстилась так, що видворила із своєї зони окупації групу американських і англійських офіцерів, які реєстрували там могили своїх полеглих вояків.

Висновки

Не зважаючи на участь тодішнього уряду США в насильній репатріації, американська політика в цьому питанні була взагальному більш поблажлива і гуманна, ніж британська. Американці застосовували примусову репатріацію переважно до бувших вояків Червоної Армії, що служили в німецькій армії і які визнавали своє совєтське громадянство. Під впливом самогубств у Кемптоні вони припинили на деякий час примусову репатріацію, а коли відновили її під тиском британського уряду, то застосовували її тільки до б. сов. вояків. А згодом взагалі припинили примусову репатріацію. При тому варто згадати, що американці не вживали сили у відношенні до жінок і дітей, як це робили англійські вояки з наказу свого уряду. Британський міністр закордонних справ Іден ще перед конференцією в Ялті обіцяв Молотову відправити до Сов. Союзу всіх сов. громадян, незалежно від іх бажання, і його уряд виконував цю обіцянку ревно, послідовно і з нечуваною брутальністю, включно з кровопролиттям (див. спомин В. Іваниса «Трагедія козаків»). Під впливом американців припинив примусову репатріацію і Лондон. Завдяки тому уникнули примусової репатріації 10.000 вояків української дивізії «Галичина», які здались англійцям, хоч Сталін особисто вимагав видачі іх на конференції в Потсдамі.

Наслідками тієї незрозумілої лояльності тодішніх керівників західних держав до «союзника», який вже тоді не приховував ворожих намірів щодо Заходу, були смерть або довголітні страждання на каторжних роботах багатьох тисяч людей за те тільки, що вони прагнули свободи. Приречення їх на таку долю — це сумна сторінка в історії Англії і США.

Коментуючи згадану книжку Толстого, визначний російський письменник Александр Солженицин сказав: «Нарешті розповідається і розкривається історія жорстокої зради Заходом мільйонів нещасних людей. Розкриття (тієї таємниці) не може врятувати нікого з тих жертв. Але воно може бути осторогою на майбутнє».

ДУМА ПРО КЕМПТЕН

*Що у Кемптені, місті баварському,
Та збирались вірній християни,
Війною гнані,
До церкви Богу молитися,
Буйними жалами перелитися:
«Боже Великий, Єдиний!
Вкороти наші страждання,
Спаси-порятуй від московського полювання».*

*Як зачули про тую молитву
Та три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,*

.....
*Стали автами прибувати,
Чорною хмарою церкву облягати...*

*Тоді вірній християни,
Війною гнані,
Навколошки ставали,
Руки підіймали,
До Матері Божої промовляли:*

*«Мати Божа, заступнице наша,
Ти врятувала Храм Почаївський,
Ти покривала славу козацькую,
Спаси-порятуй від загибелі
Віру християнськую,
Не допусти до хижого плюндрування
Люд украйнський».*

*Як зачують про тую молитву
Та три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,*

.....
*До церкви йдуть,
Гуму жують,
Людей прикладами б'ють...*

*Тоді вірній християни,
Війною гнані,
Один одного за руки брали,
До кам'яної підлоги притапдали,
Словами промовляли:*

*«Краще нам, невинним людям,
Отут на чужині кістыми лягти,
Ніж у московську неволю йти:
Білим тілом гноїти бори сибірській,
Заповняти надра уральськії,
Щоб над нами жиравали кати кремлівській.
Чусіш, Сталіне, бусурмане окаяний,
Від української крові п'яний?
Умремо — не підемо,
На поталу не поїдемо!»*

*А три кати-людоїди, гепеушники,
Ще й сімсот жуйців,
Нерозумних людців,*

*.....
Людей тих хатають, на авта зганяють,
На схід везти споряджають.*

*Тоді Матір Божа, заступниця наша,
До благаючих людей обернулася,
Нащадкам Вашінгтона в серце жаль поклала,
Рятувати люд український послала...*

*Матері Божій, заступниці нашій, —
Слава! Слава! Слава!!!*

*Гей, люд український Бога хвалив,
Радісно говорив:
«Слава! Слава! Слава!!!»*

*Кемптен, 1947. Музика Г. Китаєвого.
Із книги Зібрані твори, Едмонтон, «Славута», 1978.*

конфлікт з власним сумлінням. Після стандартного допиту, який тривав пару днів і в якому ми зосереджувалися на військових деталях, дезертирів не звільняли. Їх тримали під суворим арештом аж до того часу, коли прийшов наказ повернути їх радянським органам.

Я пригадую шок, коли перший такий наказ прийшов до нас. Я пробував розтлумачити своїм начальникам, що виконання цього наказу може довести до дуже поганих наслідків, бо карою за дезертирство в Червоній армії є розстріл. Пізніше ми дізналися, що майже всіх тих, кого британці повернули советам, розстріляли. Сама передача дезертирів відбувалася при моїй співучасті, часто на контрольному пункті автостради в містечку Гельмштед, на шляху до Магдебургу. Цей підлій вчинок часто доводив мене до сліз. Дезертир не знав, куди його везуть і лише в момент жахливої передачі з конвою до червоноармійської команди на пункті він бачив свій смертельний вирок. В такий спосіб ми репатріювали більшість наших приятелів. Тільки два роки пізніше я довідався, що ці нелюдські накази були дані згідно з договором в Ялті, в якому західні союзники зобов'язали себе віддавати советам іхніх дезертирів.

Чи у всьому тому негуманному ділі я був зовсім безпомічний? Спершу так виглядало. Мої протести до моїх зверхників були безуспішні, навіть якщо прийняті з дозою співчуття. Британські офіцери не могли усвідомити всієї трагедії нашої ситуації. Для них дезертир був винний, а СРСР був кінець-кінцем нашим союзником. Але і серед тих офіцерів були винятки. Одним із них був мій безпосередній начальник, який поволі зрозумів мої застереження. Тому ми з ним влаштували щось таке, про що ніхто не знав. Я постарається про те, щоб дехто з дезертирів міг «зникнути» у Ді-Пі таборах і з фальшивими документами міг залишитися у вільному світі.

Тут не час і не місце про це докладно писати, але таким чином ми врятували багатьох невинних людей. Переконати їх у доцільноті нашого пляну було нелегко (бо вони обстоювали право азилю і не хотіли ставати звичайними біженцями-втікачами), але вони погоджувалися, коли я згадав їм про альтернативу, яка іх чекає. Серед них були українці, але лише одно прізвище (Довгий) лишилося в моїй пам'яті, побіч декількох прізвищ тих, кого ми віддали червоним.

Ці події не тільки тривожили моє сумління, але й захитали довір'я до Англії та її «способу життя». Під час однієї відпустки, яку я відбув в Англії, я намагався продискутувати особливості моєї засекреченої місії з моїми англійськими друзями, зокрема з одним видатним знайомим, колишнім редактором лондонського *Тайму* Вікрем Стідом. Мені не вдалося їх переконати, що дезертири заслуговують на право азилю. Мої зв'язки були досить обмежені, і я думав, що лише дуже видатна індивідуальність (на-

приклад, Джордж Орвел) міг би зацікавитися тим епізодом і успішно піднести справу в пресі. Щойно тридцять літ пізніше лорд Бетел і Ніколай Толстой у своїх книжках про жертви Ялти зворошили англійську громадську думку і сумління Британії. 1946 року часи були зовсім інші. Бліск воєнної перемоги не давав можливості побачити її тіні. Деякі з них були дуже жорстокі, не відповідні духові Британії.

Я намагався усвідомити весь трагізм ситуації. Можна було її пояснити людською поведінкою під час війни, коли нехтуєть нормальнюю мораллю. Та я прагнув сягнути глибше. Мені стало ясно, що ліберальне виховання в західних країнах не дає змоги усвідомити політичну дійсність в інших країнах світу. Ліберальне виховання вчить нас, що справедливість, безстронність і порядність панують усюди. Щоправда не всі англійці думали під час війни, що Радянський Союз є моделем демократії. Ми знаємо, що під час конференції в Ялті Вінстон Черчіль запитав своїх англійських колег: «Чи ми справді дозволимо цим варварам захопити серце Європи?» Але це була його приватна думка, яка не відзеркалилася в ялтинських договорах. Навпаки, під час тієї конференції західні союзники зробили низку поступок Радянському Союзові, які довели доsovетизації Східньої Європи. У цій атмосфері важко було сподіватися, що брітанське міністерство війни буде захищати дезертирів з Червоної армії. Також не треба забувати, що прорадянські погляди багатьох англійських спеціалістів від Радянського Союзу були під впливом таких знавців, як сер Бернард Перс, для якого Росія була мало не божеством. Такі вчені були відповідальні за прорадянські настрої англійської преси. Я все це бачив, читав, але повнотою зрозуміти не міг. Часто, гуторачи з Ді-Пі у Бравншвайгу, я чув реалістичнішу оцінку політичних подій, ніж та, яку давала світова преса. Не треба забувати, що брітанський міністер закордонних справ Ентоні Іден так висловився про примусову депатріацію переселених осіб до СРСР: «Ми не можемо керуватися сантиментом у таких справах».

Короткозорість і нелюдяність брітанської поведінки були для мене ясними. Однаке я мусів визнати також і те, що їхня політика не була докраю жорстока, бо майшев дозволив на те, щоб урятувати декого з дезертирів. Що одна рука забрала, то друга віддала.

[Сучасність, березень 1984, ч. 3 (275) «Я ніколи не був Ді-Пі»]

Українські військові формації в Другій світовій війні

По полтавській невдачі Гетьмана Мазепи (1709 р.) український народ попав у важку неволю, яка на довгий час приспала його національну свідомість. Щойно XIX століття занотувало перші проблиски національного відродження.

Перша світова війна застала наш народ ще не зовсім приготованим, хоч твердо вже на дорозі до самостійного життя. Спроби відновити українську державність не вдалися. Дослідники вважають, що ще недозріла достатньо національна свідомість народу, політична невиробленість його провідників, ворожість сусідів та брак приятелів серед переможців довели українську боротьбу в безвихідний «чотирокутник смерті». Однаке досвід тих воєнних років здобув нові лави свідомих борців за самостійність серед широких мас нашого народу та дуже наглядно осмислив усім конечність власних збройних сил, які єдині можуть запернити успіх визвольної боротьби.

Тому і самозрозумілими виглядають спроби, вже від самого початку Другої світової війни, використати існуючі можливості для того, щоб молоді люди навчилися військового діла. При цьому довелось ініціаторам оцих спроб шукати підтримки в тих, які вже були або з часом стали ворогами української державності, вважаючи українські землі своїм тереном експасії.

Союз гітлерівської Німеччини із советською Росією уможливив скорий розгром та поділ Польщі, але не спинив вибуху війни. Союз спільників у злочині не вдергався довго. Не довіряючи один одному, «союзники» плянували крадькома відповідний час напасті один на одного. Скоріше вирішив це зробити Гітлер і всією своєю мілітарною потугою вдарив на Советський Союз.

Підготовляючись до походу на схід, німецькі штаби розглядали можливості співпраці, принайменше часткової, з поневоленими большевиками народами. На це вказує дозвіл створити два курені (батальйони) з українців, завербованих і перевірених Організацією Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Ст. Бандери. Для німців сформування цих двох куренів Дружин Українських Націоналістів (ДУН), «Нахтігаль» і «Ролянд», мало більше пролагандинве, ніж бойове значення. Натомість організація мала на меті військовий вишкіл української молоді, знаючи, що вишколений вояк потрібний у боротьбі за українську державу. «Нахтігаль»,

організований і вишколений в Нойгамер (Шлеськ), 29 червня 1941 р. ввійшов до визволеного від большевиків Львова, а «Ролянд», сформований в околицях Відня (Австрія), виїхав у перші дні війни до Румунії з призначенням в рямцях 6-ої німецької армії пробитися з півдня на українські землі. Однак на самому початку війни стало ясно, що Німеччина і не думає сприяти відновленню української державності. Німецький уряд не погодився на проголошену 30-го червня 1941 р. самостійність України. Сп'янілий від мілітарних успіхів протягом перших двох місяців війни, він не допустив до дальшої участі в ній обидвох куренів, твердих речників незалежності України. Оба курені перевезено до Німеччини (Нойгамер). Там іх переорганізували і створили з них поліційний батальйон, який пізніше взяв участь у боротьбі проти червоних партизанів на Білорусі.

В грудні 1942 р. німці розпустили цей батальйон; вояків і підстаршин звільнили і відслали до Галичини, а декількох старшин арештували. Їм пізніше дали змогу вступити до дивізії «Галичина». Інші старшини пішли до Української Повстанської Армії, а Роман Шухевич став її головнокомандуючим як генерал Тарас Чупринка.

Тим часом війна продовжувалася. Прийшов 1943 рік, який приніс катастрофу 6-ої німецької армії під Сталінградом і висадку союзних військ у Північній Африці. Втрати на фронтах війни послабили німецьку воєнну машину і людські резерви. Тому можна було сподіватися, що німецький уряд змінить свою самовбивчу політику відносно скідньо-європейських народів. Ситуація сприяла тим німецьким політикам, які бажали ближчої німецько-української співпраці. Так дозріла і набрала конкретних форм думка губернатора Галичини Вехтера створити при німецькій армії українські військові частини. Це, на його думку, скріпило б німецькі військові резерви і, можливо, припинило б або принаймні зменшило б протинімецькі акції українського збройного підпілля. Це був час, коли українська молодь масово вступала в лави УПА, яка вже успішно протиставилася окупаційній владі та її теророві.

28 квітня 1943 р. проголошено проклямацію про створення дивізії. Оформилася Військова Управа з полковником А. Бізанцом у проводі (старшина Української Галицької Армії) та з уповноваженими по окружних і повітових містах Галичин. Почався набір добровольців, який в короткому часі (травень, червень) дав понад 80 тисяч юнаків. Однак покликання до дивізії одержало всього 13 тисяч. Перші транспорти добровольців виїхали зі Львова вже 17 липня того ж року. Із збірних пунктів більшість скерувано до вишкільних місць, розкинених по цілій Німеччині та окупованих нею територіях. Старшини — добровольці, які брали участь у визвольних змаганнях, та ті, які служили в інших арміях, пройшли перевищілі у старшинських школах і після закінчення одержали рекомендованій школою військовий ступінь. Формування дивізії

почалося осінню 1943 р., а закінчилося весною 1944 р. в Нойгамері на Сілезії.

Німецьке командування спочатку плянувало ужити дивізію на південно-східному відтинку фронту в районі Станиславова-Коломиї. Сталося, однаке, інакше. Підготовка наступу Червоної армії в напрямі Львова змінила це рішення. Дивізію кинули в район Бродів, де вона укріпилась у другій оборонній лінії. Початок наступу швидко (половина липня) поставив дивізію у фронтову лінію. Про битву під Бродами та про участь у ній дивізії багато вже писалося, зокрема 1984 р., з нагоди її 40-річчя. Дивізія опинилася, разом із XIII німецьким корпусом, у середині оточувального маневру Червоної армії. З 11 тисяч офіцерів і вояків дивізії тільки приблизно 3 тисячі вирвались з того кільця і дістались на захід. Решта попала в полон, згинула або перейшла в лави УПА. З поворотців з-під Бродів та нових рекрутів у Нойгамері створено відносно скоро (вересень-жовтень) нову дивізію. Частина її — бойова група Вільднера (ім'я підполковника, який нею командував) — переїхала на Словаччину в околиці Банської Бистриці та приєдналась до відділів, які боролись проти червоних партизанів. Незабаром також основна частина дивізії прибула на Словаччину. В районі Желіни вона далі поповнювалася і вишколювалася, при чому деякі її частини принагідно зводили менші бої з партизанами. З початком 1945 р. дивізія перейшла із Словаччини через Східну Австрію до Північної Югославії, де відразу почала тяжкі бої з тітовськими партизанами. Врешті під натиском Червоної армії відступила в район Фельдбаху (біля Грацу в Австрії) і там звела свої останні бої. Там і застав її кінець війни (8 травня 1945 р.) Відступаючи на захід, дивізія здалася в англійський полон; тільки незначна кількість здалася американцям.

Дивізію сформували німці. Були сподівання, пише шеф її штабу німецький майор Гайке, що дивізія буде українською частиною в складі німецької армії; в дійсності вона стала німецькою частиною, складеною з українців. З самого початку німці, крім словесної обіцянки вжити її тільки на східному фронті проти більшевиків, жодного іншого зобов'язання на себе не взяли. Зокрема вони не хотіли, щоб вона мала український характер. Дивізія навіть у назві мала регіональний характер «галицька».

Ситуація основно змінилася тоді, коли вже було запізно, коли німці опинилися вже поза межами наших земель. Створений Український Національний Комітет з генералом Павлом Шандруком у проводі мав також творити Українську Національну Армію з дивізією, як її першою одиницею. Але для цього вже не було часу.

Воєнна дорога дивізії була коротка і, вживаючи військового вислову, не дуже успішна. Дивізія, як висловився шеф її штабу, не була якслід підготована до бойових дій, зокрема таких, треба додати, як була битва під Бродами. Там були цілковито знищенні загартовані німецькі дивізії XIII корпусу, а що ж говорити про

недосвідчену в боях дивізію «Галичина». В дивізії бракувало українського командного складу. Щойно після бою під Бродами прийшли до дивізії перші молоді випускники старшинських шкіл. Українських старшин дуже бракувало на вищих командних постах (від батальйону вгору). Німці навіть не старалися влаштовувати для українських старшин відповідний курс чи перевищкіл на командирів. Німецький командний склад з командиром дивізії включно вийшов, з малими винятками, з лав порядкової поліції. Їм бракувало достатнього військового вишколу та бойового досвіду і, що найгірше, зрозуміння вояків дивізії. Сам командир дивізії, ген. Фрайтаг, людина може навіть нижче пересічних здібностей, ніколи не розумів політичного значення дивізії.

Українська молодь дуже ідеалістично дивилась на свою службу в дивізії. Вона бажала дістати добрий військовий вишкіл і зброю в руки, щоб могти продовжувати боротьбу за державність в майбутній українській армії, яка — ця молодь вірила — незабаром постане. Навіть жорстока політика німецької окупаційної влади не спинила цієї молоді вдягнути на себе чужу військову форму, так дуже хотіла вона вивчити військове діло, щоб потім послужити Україні. Тоді мало хто ще вірив у перемогу німців, але багато людей сподівалися, що повториться те, що було при кінці Першої світової війни, а саме, що обидва наші вороги, вичерпані втратами, не зможуть протиставитись силам українського і других поневолених народів при побудові своїх власних держав. Були також надії, що між західними державами і Сов. Союзом приде до конфлікту, який допоможе поневоленим Москвою народами стати незалежними. Війна, однаке, покотилася іншим шляхом. Величезні постачії Москві воєнних матеріялів та харчових продуктів від західних союзників помогли большевикам опинитися по стороні переможців у цій війні та ще й поширити своє жорстоке панування на пів Європи.

Поява генерала Павла Шандрука в дивізії наприкінці війни вже не могла вплинути на її долю. Однак його незаперечна заслуга в тому, що він зумів у таких несприятливих умовах ясно і недвомісно виявити те, чого бажав український народ. Генерал прийняв присягу від вояків дивізії на вірність Україні та наказав замінити німецькі відзнаки на уніформах українським тризубом.

Усвідомлення, що в боротьбі за самостійність треба спиратись на власній силі народу, завершилось під час 2-ої світової війни постановям Української Повстанської Армії. Спершу почали творитись на Поліссі підпільні бойові групи для самооборони перед зростаючим терором німецької окупаційної влади. Діяли тоді також частини отамана Тараса Бульби. Завдання бойових груп поширилося від самооборони на боротьбу з червоними партизанами та польськими групами, які співпрацювали з ними. В 1943 р. бойові групи прийняли назву УПА і охопили своєю діяльністю цілу Волинь та решту Полісся, звужуючи дії окупаційної влади до

більших міст та охорони комунікаційних шляхів. Дії УПА в тому часі послабили операції червоних партизанів. Літом того ж року акції УПА поширились на Галичину та значну частину правобережної України. Головний Командир УПА ген. Тарас Чупринка (Роман Шухевич) у своєму наказі з 14 жовтня 1947 р. так характеризує тодішню ситуацію:

«Цілий 1943 рік та перша половина 1944 року ознаменовані боротьбою УПА на два фронти. На протинімецькому фронті добилася УПА повного припинення вивозу українського населення на роботи в Німеччину та унеможливила дальнє господарське пограбування народу. На противільшовицькому фронті УПА не допустила до заливу українських теренів більшовицькою партізанкою.

«В другій половині 1944 р. всі українські землі опинилися вже під більшовицькою опупацією. Почався новий період боротьби УПА за „бути чи не бути” українському народові. Перша спроба фізично винищити український народ у передових лавах імперіялістичних фронтів окупантів не вдалася.

«Український повстанець зі зброєю в руках боронив західні окраїни українських земель від заливу польських імперіялістичних боївок ще в 1944 р., а згодом став в обороні населення цих земель від насильного виселення. Понад два роки йшла нерівна боротьба

Кінна розвідка одного з'єднання УПА на Волині, осінь 1943 р.

УПА з більшовиками та їх польськими наймитами на західних окраїнах українських земель, а український повстанець оставався там ще навіть тоді, коли останнього українця звідти насильно вивезено, й уся ця земля перемінилася в незамешкані пустарі...

«Безстрашні командири й бійці УПА виписали на її прaporах ряд бойових чинів, що золотими буквами запишуться в історії української зброї. Караюча рука бійця УПА досягла навіть найчільніших представників окупантів, як от шефа штабу СА Люце, командуючого „І-им українським фронтом” Ватутіна чи заступника мін. збройних сил Польщі Сверчевського. Відділи УПА неодноразово здобували ворожі районні центри, вривалися в обласні центри, далекими рейдами міряли свої й чужі землі, засідками та наскоками турбували ворога й не давали йому можливості реалізувати плян винищення українського народу. Імена Різуна-Грегата, Яструба, Ясения, Сторчана, Пруга, Коника, Перемоги, Хріна понесли славу української зброї далеко поза межі України.

«Та й у політичному відношенні за УПАрмією велиki здобутки. Реалізуючи клич „Воля народам і людині”, вона вже 1943 р. організовує національні відділи азербайджанців, грузинів, казахів та інших поневолених Москвою народів для боротьби за створення самостійних держав усіх народів Сходу. За її (УПА) ініціативою відбулася в листопаді 1943 р. перша конференція поневолених народів. За почином УПА створено Українську Головну Визвольну Раду.

«Рейди УПА в корінну Польщу і Словаччину придбали поневоленим Москвою народам нові лави союзників із числа поляків і словаків.

«Своїми здобутими успіхами УПА далеко перейшла всі сподівання, які покладала на неї УГВР та весь український народ. А добилася УПА цих успіхів у таких умовинах, яких дотепер не знала історія людства» (Вісті Комбатанта, 4, 1982).

УПА втрималася і боролася у невідрядних умовах ще довго після закінчення 2-ої світової війни. Навіть договір трьох держав (1947 р.) не потрапив зразу припинити дії УПА. Стороннім і непоінформованим спостерігачам її дії могли виглядати на безнадійну й недоцільну боротьбу «лицарів абсурду». Однак для нашого народу, не дивлячись на ризико і жертви, це була потрібна й неминуча дія. Треба ж було стати на захист честі і гідності українського народу, треба ж було показати світові, що український народ має волю і право бути господарем на своїй землі. Поява УПА — це вияв відродженої національної свідомості і державно-творчих традицій нашого народу. Поява УПА, на чолі з її політичним проводом — Українською Головною Визвольною Радою, — якої політична, особливо соціальна платформа, випередила політичну думку багатьох західних країн, виявилася смертельною загрозою імперіалізму. Ідея свободи — політичної і соціальної — нездо-

ланна, її не можна перемогти ні збросю, ні поліційними репресіями. У цьому її сила.

Рамки цієї статті не дають нам змоги докладніше обговорити діяльність і значення Української Повстанської Армії, бо УПА це великий комплекс політичних і військових проблем, який вимагає окремої солідної праці або низки праць.

Під час 2-ої світової війни існувала ще одна українська військова формація, т. зв. «Українське Визвольне Військо». Але про неї існують лише скупі відомості, і вона чекає ще своего дослідника.

Друга світова війна не принесла українському народові свободи, хоч у боротьбі за свободу він зазнав багато жертв і страждань. Може наші жертви і страждання були неспівмірно великі, але вони — ми віримо — наблизили наш народ до бажаної мети — жити власним, вільним життям на своїй землі.

Скептики сумніваються, чи треба було нам виставляти себе на такі важкі удари, але вони не дають відповіді на питання: які ж інші альтернативи існували тоді для нашого народу? обороняти кривавий сталінський режим? покірно зносити знуціання і терор гітлерівських і сталінських комісарів? бути німим свідком того, що діялось на українській землі? лягти живим у домовину?

Грудень 1984.

ЛЕНІН ПРО ПРАВО СОВ. РЕСПУБЛІК НА ВІДОКРЕМЛЕННЯ

Коли підписували договір про створення СССР, Ленін продиктував такий запис до свого щоденника 30. XII. 1922:

«... дуже природно, що „свобода виходу з союзу”, якою ми виправдуємо себе, виявиться пустим папірцем, нездатним захищати російських інородців від навали тієї істинно руської людини, великороса, шовініста, по суті негідника і насильника, яким є типовий російський бюрократ».

(«Комуніст України», Київ, ч. 7 за липень 1956 р.:
«Неопубліковані документи В.І. Леніна».)

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ І НАША СПРАВА

Державність України є однією з найбільших невирішених політичних проблем Європи. Політичну й стратегічну вагу України визначають обидві світові війни, які великою мірою провадились на українській території і за оволодіння нею.

Після Першої світової війни, на мировій конференції в Версаю, Україна не знайшла визнання своїх державних прав. Своїм негативним ставленням до України переможна Антанта, вже в зародку, порушила право народів на самовизначення, яке було її політичним гаслом під час війни. Відмовивши це право українському народові, вона підірвала свою моральну силу. Крім того, проти України як держави було застосовано блокаду, якої не зазнала жодна з держав, що програли війну.

Політичний архітект тодішньої повоєнної Європи Жорж Клемансо, прем'єр Франції, мстився Україні за те, що вона уклала мирний договір з центральними державами в Бересті Литовському, забувши, що у війні проти Німеччини й Австро-Угорщини впало не менше українців-вояків царської армії як впало французів. Він, як також інші державні керівники Антанти, не хотіли зрозуміти, що український народ має таке саме право як кожний державний народ-виявляти свою суверенну волю для захисту своїх життєвих національних і державних інтересів, і тому ніхто не може вимагати від нього, щоб він заради інтересів інших держав довів себе до національного чи політичного самогубства. І як на глум історії, державну територію України розділено тоді між чотирма державами. Це та інші несправедливі рішення Антанти створили основи для Другої світової війни.

Друга світова війна скінчилась для України дещо відмінним результатом. Ще перед закінченням війни, в лютому 1945 р., на конференції «трьох великих», — Рузельта, Черчіля і Сталіна — в Ялті вже було вирішено, що Галичина має залишитись в складі Української СРР. В ті часи, коли Галичина була під австрійським пануванням, там розвивалось національне й культурне українське життя, там кристалізувалась українська державницька думка. Це було терном в оці так царської як і Советської Росії. Тому Сталін радо скористався укладенням пакту неагресії з Гітлером 1939 р., щоб дістати Галичину в свої руки. А на конференції в Ялті він наполягав на тому, що населення Галичини само вирішило приєднатись до Української СРР. Рузельт і Черчіль прийняли його

вимогу. Але хоч те рішення зроблено без участі уповноваженого представника українського народу, хоч там рішали «про нас без нас», ми приймаємо приєднання Галичини до Української ССР як доконаний історичний факт. Так диктує нам рація нашої соборно-державної боротьби, без уваги на спосіб і форму приєднання в Ялті. В даній ситуації мусимо виходити із створеної для нас дійсності. Парлямент Англії, яка заради Польщі оголосила війну Німеччині, визнав український національний і державний характер Галичини, ратифікувавши Ялту. США не ратифікували Ялти.

Кожна війна приносить із собою нові гасла волі і ставить на порядок дня державно-визвольні змагання поневолених народів. Після Другої світової війни такі змагання виявились між народами Азії й Африки. Було очевидним, що це явище міжнародного характеру не міне також українського народу. Тому Москва вирішила заздалегідь створити таку ситуацію, яка назовні створювала б враження, що державна проблема України вирішена задовільно й остаточно, а внутрі залишила б централістичну систему й позицію російсько-большевицької імперії непорушною. Тут треба шукати причин, чому Сталін так наполегливо домагавсь для України і Білорусі членства в Організації Об'єднаних Націй. Хто мотивує ту вимогу Сталіна тільки бажанням мати два голоси більше для СССР в ООН, той спрошує цілу проблему і відводить її на небвластиві, побічні рейки. Позиція сили й значення СССР в ООН є визначена правом вето, а не тими додатковими двома голосами. Крім СССР, право вето мають також США, Великобританія, Китай і Франція. Сов. уряд тим правом обильно користується.

Вимагаючи для України членства в ООН, Сталін керувавсь не числом голосів, а тим, що після війни зростуть визвольні рухи поневолених народів, і будь-яка оборона дотогочасного правнополітичного становища України на міжнародному форумі була б утруднена. А лишити українську справу відкритою він не хотів, бо пізніше вирішення її на зразок колоніальних народів Африки й Азії могло б бути некорисним для цілості імперії. Тому Москва вирішила цю проблему в своєрідний, типічно московський спосіб. Конституційно й міжнародно-правно створила назовні ілюзію незалежної української держави в формі Української ССР, а фактично далі поставила Україну в повну залежність від Москви. Створенням такого рода «держави навиворіть» Москва хаотизує дотеперішнє міжнародно-правне поняття держави та легалізує ґрунт для свого державного імперіалізму.

Цікаво, що справу членства України й Білорусі в ООН поставили не представники обох «незалежних» держав, а Молотов, як «уповноважений обох республік». На конференції в Ялті Молотов прочитав резолюцію, яка звучала: «На майбутній конференції світової організації делегати США й Великобританії підтримують пропозицію прийняти в члени-основоположники ООН двіsovєтські соціалістичні республіки, тобто Україну і Білорусь». Молотов далі

заявив, що ці советські республіки є «суверенними державами». На запитання журналістів, який є прapor «сувереної» України, Молотов зніяковів і не міг відповісти. Пізніше «суверенна» дістала свій прapor, як також міністерства закордонних справ і оборони, які існують тільки на папері.

Українське суспільство у вільному світі є поділене в питанні оцінки членства України в ООН. Наші політичні центри не виявили потрібного інтересу, щоб узгіднити досі відношення до рішення в Ялті про приєднання Галичини до України. Дивно, що політичні проблеми такої великої ваги не знаходять належного зрозуміння та інтересу в тих наших колах, які мають обов'язок цікавитись такими проблемами. Політична далекозорість вимагає підходити до оцінки обох наведених проблем не під виключним кутом нашого ставлення до сов. системи та створеного нею сучасного стану в Україні, а головно під кутом соборно-державних інтересів України в майбутньому. Ми не сміємо замовчувати та ігнорувати політичні проблеми такої ваги, бо тим даемо можливість нашим ворогам представляти їх у міжнародному світі по лінії іхніх інтересів та інтерпретації. Від кого, наприклад, має світ довідатись, що в Ялті приєднано до України не Східну Польщу з польським населенням, як про це в світі пишуть і говорять, а українську територію? При нашій мовчанці виробляється світова думка в нашу некористь. Через те може трапитись, що при майбутньому вирішуванні проблем цього району ми будемо знову покривдені і будемо «дуже здивовані», що світ не розуміє наших проблем і поставився проти нас. І тоді вже нам лишиться лише одна можливість-голосно протестувати і нарікати.

Стаття 2, пар. 1 статуту ООН каже: «Організація є основана на принципі суверенної рівності всіх її членів». Статут зовсім слушно не визнає засади т. зв. колективного визнання, це значить, що прийняття якоїсь держави в члени ООН не є рівнозначне з визнанням даного члена іншими державами-членами. Але справа визнання між членами-основоположниками ООН має деяке відхилення. 50 членів основоположників ООН мусіли в якісь формі визнати один одного, бо інакше не могли б дійти до укладення цього міжнародного договору. Справу вирішено окремою заявовою в статті, яка звучить:

«Our respective Governments, through representatives assembled in the city of San Francisco, who exhibited their full powers found to be in good and due form have agreed to the present Charter of the United Nations and do hereby establish an international organization to be known as the United Nations».

Із сказаного виходить, що представники 50 держав знають, що і представники Української ССР «exhibited their full powers found to be in a good and due form», що по суті означає визнання ними України.

В смислі статуту членами ООН можуть бути тільки держави.

Отже, незалежно від того, як ми українці інтерпретуємо членство України в ООН, — чи вона є державою чи тільки фікцією держави, чи вона є суб'єктом міжнародного права чи ні — Україна в смыслі статуту на форумі ООН є державою. Саме цей момент наші брати в Україні зрозуміли правильноше, ніж ми у вільному світі. На такій міжнародно-правній основі, як також на основі конституцій Української ССР і СССР та заяв уряду СССР вони домагаються для України повних, не паперових прав, які їй на таких основах вповні належать.

Членство України в ООН важливе для нас особливо тому, що при майбутньому упорядкуванні Центрально-Східної Європи може дійти до того, що Україні доведеться обороняти свою державність і соборність за міжнародним столом від територіальних посягань сусідів. В такій ситуації представник України цілком слушно буде посилатись на членство України в ООН та рішення в Ялті як на поважні правні і політичні аргументи в користь соборної України. Тому немає потреби, ні причин, вести сьогодні дискусію відносно членства України в ООН та її державного статусу, бо тим ми нічого не вирішимо ані не змінимо. Немає глупду сьогодні заперечувати те, що в майбутньому, можливо, треба буде вживати в нашій обороні як один з міжнародно-правних аргументів. Це повинні мати на увазі наші політичні проводи.

Уважаємо також, що було б політично доцільніше, коли б українці у вільному світі, замість правно-теоретичних міркувань на тему «держава, не держава», повели б на міжнародному форумі однозідну і плянову акцію за збільшування ознак суверенності Української ССР. Така акція реально можлива і була б корисною для української справи як тепер, так і на майбутнє. Як ми вже згадали, конституції Української ССР і СССР та міжнародне право дають нам підставу провадити таку акцію без надщерблених наших національних, політичних і державницьких аспірацій. В ході такої акції ми зможемо краще переконати світ у державній фіктивності теперішньої структури України, ніж голими заявами.

На жаль, ми не займаємося того рода проблемами, бо їх центрально не обговорюємо і центрально не діємо, чим робимо шкоду нашій справі. Державно-визвольна справа вимагає централізації сили й розуму, чого в наших гетто осягнути не можемо. Ми самі мусимо вивести українську справу на міжнародну політичну біржу, ми самі мусимо виробляти наше політичне обличчя у світі, що часто роблять за нас наші вороги, бо тільки при такій нашій праці світ зможе правильно зрозуміти прагнення нашого народу. Тільки так можемо узнати, який є політичний курс наших акцій, і тільки такою працею зможемо знайти у світі так потрібних нам прихильників нашої справи. Ми можемо критично дивитись на функції ООН та оцінювати її рішення, однак для нашої справи це не є суттєве. Вийняткове значення ООН для нашої справи полягає в тому, що маємо під боком, в одному будинку, цілий політичний

світ, з яким можемо щодня говорити про наші справи. Але ми того не робимо і не хочемо робити. Ми чомусь хворобливо обминаємо цей форум.

Життя у вільному світі дає нам незрівняні можливості для систематичних і плянових акцій в користь нашої визвольної справи, які ми можемо переводити власними силами і власним коштом. Під цим оглядом ми багато занедбали, час минув, і ми його не доженемо. За сорок років і в ООН настали великі зміни, але це нас не повинно відстрашувати від праці на цьому терені. Можливості для нашої праці існують тут і сьогодні, під деяким оглядом навіть кращі, ніж колись.

Що і як можна робити для нашої справи на форумі ООН, я дозволю собі навести деякі приклади з моєї колишньої діяльності на цьому терені. На нарадах Пан-Американської Української Конференції (ПАУК) 1953 р. було вирішено, щоб я, як директор Секретаріату ПАУК, звернув увагу також на терен ООН. На мое запитання, що і як маю робити, мені було сказано: «Ми там нікого не знаємо, про ту працю мало що знаємо, ідіть і спостерігайте». Працював я в ООН спорадично, поза працею в канцелярії ПАУК, від 1954 до 1959 р. Праця була нелегка, бо вимагала доброї підготовки до дискусій з представниками різних держав. На цьому форумі ніхто не хоче витрачати нас на безплідні балачки. Доводилося вивчати різні проблеми у вільний час дома. Для прикладу подаю теми, на які велись дискусії: Д-р Рамос-аргентинська місія: Чи можлива національно російська революція в ССР?; Леслі Монро-посол Нової Зеландії: Роля України в обороні Москви доступу на Близький Схід; держави Близького Сходу: Роля України в Середземно-морському просторі та її економічний потенціял.

Такі дискусії вимагали основної підготовки, в якій мені охоче й видатно помагали наші вчені з відповідним знанням даних проблем. Тут приходилося організувати наш український мозок, що я робив, і це виходило нашій справі на користь. Ми маємо людей з великим знанням наших державних проблем, іх тільки треба вміти віднайти, і вони радо включаються до реальної та конструктивної нашої праці.

Під час нарад Генеральної Асамблеї ОН в осені 1958 р. влаштував я від імені ПАУК і УККА в готелі Шератон Астор в Нью Йорку прийняття для послів чотирьох південно-американських держав. Була це вдала й приємна зустріч, були промови з обох сторін. Така зустріч була для моєї праці потрібна, щоб іноземні дипломати познайомились з представниками українського організованого життя. Після зустрічі послі висловили вдоволення й призначення для форми й стилю нашої громадської праці. Говорячи від імені своїх колег, проф. Фабрегат, посол Уругваю, сказав, що це перший раз в житті вони стрічаються з українськими представниками. Він обіцяв і надалі помогати нашій справі. Про мою працю на терені ОН висловився з великим признанням, зазна-

чивши, що він і його колеги багато нового довідались про політику й проблеми Європи, і зокрема про українську справу, що вони й надалі радо будуть зі мною співпрацювати. Ці інформації подаю скорочено, тільки для ілюстрації.

Праця на терені ОН була розгорнена і подавала надії на дальшу її розбудову вшир і вглиб, та труднощі для неї приходили не із терену ОН, але від нас самих. Певні особи в проводі УККА, хоч чули про мою працю від згаданих послів, ставились до неї недоброзичливо. Наведу тільки один з багатьох доказів: на мої видатки, зв'язані з репрезентацією, призначено мені 10 — (словами десять) долярів місячно... Зрозуміло, що цього не вистачало, і решту треба було докладати з власної кишені.

В своїй праці я стрічався з різними проблемами. Хоч я давав собі раду з ними, вони мали бути вирішувані проводом УККА, перед яким я звітував. Тому в 1956 р. просив я дати мені змогу представити ті проблеми Екзекутиві і Політичній Раді УККА та дістати їх рішення. Щойно при кінці 1958 р. відбулася моя доповідь на засіданні обох органів УККА, на якому були 32 члени. Я представив сім проблем, які розглянено. Дискусія над ними була на високому рівні. Присутні прийняли звіт про виконану працю з призnanням і винесли потрібні рішення відносно представлених їм проблем, з чого я був незвичайно вдоволений. Нарешті лід прогломано, подумав я. В додаток, збільшено видатки на репрезентацію до 50-дол. місячно, що я теж уважав успіхом. Після доповіді й дискусії, директор канцелярії УККА Юліян Ревай висловився так: «За вісім років моєї праці в УККА, це була перша, дійсно політична дискусія».

Моя радість і вдоволення не тривали довго. На початку 1959 р. запросив мене президент УККА на розмову і каже: «Ви не будете більше ходити до ОН і там працювати». «Чому не маю туди ходити і працювати, питаю, адже недавно Екзекутива і Політична Рада рішили якраз навпаки». Президент вже трохи підвищеним голосом відповів: «Хай собі рішать що хотять, а Ви туди ходити не будете, бо нам того не треба. Зрозуміли?!». Так, тепер я все зрозумів, і відійшов. І дійсно, я перестав ходити, і як мені відомо, не було протесту проти такого самовільного рішення президента.

Коли рік пізніше приіхав на наради Генеральної Асамблей Н. Хрущов, президент мені телефонував, щоб я пішов до ОН, «щоб там і про нашу Україну згадали». «Тож Ви мені казали, що „нам того не треба“». «Ви таки підіть», сказав він, і я пішов. Відвідав посла Фабрегата, і прошу його помогти нам у двох наших акціях. Здивований моєю появою, каже він: «А де Ви були цілий рік? Я чекав, що прийдете. Тепер пізно щось починати, подивіться, це млин, запізно, друже, запізно». Мені було неможливо відповісти на його запит, де я був, що робив і чому не приходив. Вернувшись до канцелярії і доповів про свою розмову президентові.

Довго думав я над тим, чи поділитись цим моїм досвідом з нашою громадою. Говорити про це ані легко, ані приємно. Але громада має право знати про все, бо вона жертвувала на нашу політичну працю. Від того часу минуло 25 довгих, незвичайно важливих для нас років, а нас на терені ОН і далі нема. І якось нікого за це серце не болить, і ніхто тим не журиться. Вже 17 літ існує Світовий Конгрес Вільних Українців, але його там теж нема. Тому не нарікаймо на сонце, що наш город не родить. Замість того, щоб винести українську справу в світ, ми, в своїх гетто, б'ємося між собою за межу і програєм поле! Назривають події, які знову поставлять нас на іспит історії. З чим ми їх зустрінем? В добу, коли нам треба бути найкраще організованими, ми найбільше роз'єднані. Хто несе відповідальність за такий невідрядний стан нашої справи сьогодні? Віповідь залишаємо читачам.

*Дурний, хто, помилок лякаючись,
Не сміє братися до діла, —
Так як би я не ів, лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла.*

Іван Франко

RUSSIFICATION ENDANGERS THE UKRAINIAN NATION

The 1917 revolution in Russia set free the Ukrainian word, which the tsarist regime had been smothering. During the short period of Ukrainian nationhood, the Ukrainian language achieved an unprecedented development.

When Ukraine fell under the control of Red Moscow, the Bolsheviks were forced at first to make certain concessions to the Ukrainian nation, despite the fact that the majority of the Bolshevik party's members was saturated with Russian great-power chauvinism. Lenin characterized this chauvinism, inherited from tsarist Russia, and traditional Ukrainophobia in the following words:

For ages Great Russians took on, under the oppression of landowners and capitalists, the shameful and ugly trait of Great Russian chauvinism... Accursed tsarism made the Great Russians into the executioners of the Ukrainian people (V.I. Lenin on Ukraine. K. 1957, pp. 626-627, 431).

Lenin stressed that this Russian great-power chauvinism was characteristic of many members of the Bolshevik party and should be eradicated.

In keeping with these Leninist orders, the XIIth Congress of the Russian Communist Party (of Bolsheviks) approved the following:

A decisive battle with the remnants of Great Russian chauvinism is the most important task of our party.

The Congress instructed the members of the party that "the organs of the national republics should be made up primarily of local people, who know the language, lifestyle, and customs of the respective peoples" (J. Kolyaska, *Education in Soviet Ukraine*, p. 6).

THE PERIOD OF UKRAINIANIZATION

After the XIIth Congress of the Russian Communist Party (of Bolsheviks), a broad campaign of Ukrainianization of the state apparatus, schools, the press, scientific institutions, trade unions, theater, etc. took place in Ukraine. In all Ukrainian cities numerous courses in the Ukrainian language were organized for workers, civil servants, and

specialists. The enemies of Ukrainianization — Russian chauvinists and their sympathizers — strove to obstruct it, but their attempts were unsuccessful. In place of the Russian language the Ukrainian language began to be used in schools of higher learning, scientific institutions, government offices and in the theater. Numerous magazines and newspapers were published in Ukrainian. Ukrainian books and textbooks were printed in great numbers. The all-Ukrainian Academy of Sciences expanded its scientific activity. Prior to 1929, 80% of all scientific publications were published in Ukrainian.

The Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, headed by Metropolitan V. Lypkivsky, played a significant role in the awakening of national consciousness among wide masses of the Ukrainian people. As V. Chaplenko properly noted, "there can be no doubt about the accomplishments of this church in the Ukrainianization of all aspects of the life of the Ukrainian people: she was uncompromising in the use of the Ukrainian language, a phenomenon unprecedented in the history of the Ukrainian church anywhere" (Vasyl Chaplenko. *The History of the Modern Ukrainian Literary Language*. New York. 1970, p. 412).

The era of Ukrainianization, which lasted ten years, was especially conducive to the flourishing of Ukrainian literature and Ukrainian national culture. During that time a great contribution to Ukrainian literature was made by P. Tychyna, M. Bazhan, M. Rylsky, M. Zerov, P. Fylypovych, M. Dray-Khmara, O. Sliarenko, V. Sosyura, Yu. Yanovsky, Ye. Pluzhnyk, M. Khvylovych, V. Pidmohylny, H. Kosynka, B. Antonenko-Davydovych, the playwright M. Kulish, K. Bureviy, and others.

Ukrainianization enveloped not only the territory of the Ukrainian S.S.R., but also the territories of the Russian S.F.S.R. inhabited by Ukrainians — the territories of Kuban, Voronezh, Kursk, Kazakhstan, and the Far East. In Ukrainian regions thousands of schools were Ukrainianized; Ukrainian departments were created in pedagogical institutes in Voronezh and Krasnodar; pedagogical technical schools were opened in Poltava stanytsya (Cossack village) in Kuban and in Stavropol. Ukrainian newspapers were published in Voronezh and Krasnodar. A great number of works of Ukrainian literature and textbooks made their way into these regions from Ukraine.

STALIN'S TERROR IN UKRAINE AND RETURN OF RUSSIFICATION

The blossoming of the Ukrainian language, literature, science, and national culture troubled Moscow. By the end of the 1920's, Stalin had already drawn up a plan to destroy the Ukrainian rebirth, to liquidate Ukrainianization and replace it with Russification.

Moscow's first blow was directed simultaneously against old

Ukrainian activists and tens of thousands of Ukrainian intellectuals — teachers, lecturers at schools of higher learning, students, post-graduate students, leaders of the cooperative movement, parishioners and clergy of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church.

In 1929 a wave of arrests swept over Ukraine. The GPU orchestrated a show trial against the so-called Union for the Liberation of Ukraine, which was actually their invention. At the same time forced collectivization and the so-called "dekulakization" (liquidation) of the prosperous peasants was being carried on in the villages. In autumn, hundreds of thousands of the best and most efficient farmers were deported to the North, and their farms destroyed.

The second, even greater, blow came in the years 1932-33. Thousands of Russians — party activists — were sent from Russia to Ukraine to carry out grain collection. They forcibly confiscated not only the grain, but also all food products, from the peasants. Over seven million peasants died in Ukraine as a result of this artificially created great famine. In January 1933, Moscow sent Pavel Postyshev, a Russian, to Ukraine to be secretary of the Central Committee of the local Communist Party (of Bolsheviks). As Stalin's deputy, he had unlimited power. During the first half of 1933, Postyshev starved to death millions of Ukraine's population. Postyshev ousted the People's Commisar of Education, Mykola Skrypnyk, who had opposed Russian great-power chauvinism; put a stop to Ukrainianization; and forced many Ukrainian schools to change over to the Russian language. Russian newspapers reappeared. Russian national theaters were established. In protest against Moscow's artificially created famine in Ukraine and the mass arrests of Ukrainian writers, the writer Mykola Khvylov shot himself on May 13, 1933. And on July 7, 1933, Mykola Skrypnyk, hounded by Postyshev, shot himself.

The terror did not cease. In December 1934, 37 Ukrainian writers were arrested on the orders of the authorities. Twenty-eight of them were shot to death, and seven were imprisoned and sent to hard labor camps. Thus perished H. Kosynka, D. Falkivsky, the brothers Ivan and Taras Krushelnitsky, the 26-year-old deaf-mute poet O. Vlyzko, and others. The following year, many renowned Ukrainian literary scholars and poets, including Mykola Zerov, Pavlo Fylypovych, Mykhaylo Dray-Khmara, Ye. Pluzhnyk, Mykola Vorony, and Marko Vorony, were sent to do hard labor on the Solovky Islands and in Kolyma. All of them perished there. In the 1930's, the following were arrested and sent to concentration camps in the North, where they died: the renowned Ukrainian writers V. Pidmohylny, K. Polishchuk, D. Zahul, A. Paniv, O. Vlyzko, V. Bobynsky; the renowned playwright Mykola Kulish; the producer and director of the Berezil theater Les Kurbas; the poet Mike Yohansen. The poet Arkadiy Kazka committed suicide in prison. As Yuriy Lavrinenko notes, "In 1930, 259 Ukrainian writers were being published. After 1938, only 36 of them were being published" (Yuriy Lavrinenko. *Rozstrilyane vidrodzhennya* (The Ex-

cuted Renaissance). Munich. 1959, p. 12). In the 1930's, several thousand well-known scholars, historians, literary scholars, linguists, art scholars, and other renowned cultural figures of Ukraine were arrested and executed, or eliminated by hard labor in concentration camps and in exile. Among them were academician S. Yefremov; historian and literary scholar Osyp Hermayze, a Jew; academician M. Slabchenko; ethnographer Mykola Levchenko; literary critic Mykhaylo Mohylyansky; literary scholars Ananiy Lebid, Serhiy Kozub, Yevheniya Rudynska, Ivan Kapustynsky, Fedir Savchenko, Volodymyr Shepotyev; linguists Mykola Sulyma, O. Synyavsky, O. Kurylo, V. Hantsov, M. Myronenko, P. Buzuk, H. Holoskevych, and many others.

The Yezhov terror of 1937 was directed not only against non-party Ukrainians, but even against those who were members of the Communist Party. Terror reigned in the cities and villages of Ukraine: hundreds of thousands of Ukrainians were arrested, sent off to hard labor camps, and executed. Of the numerous mass killings, the mass executions in Vinnytsya gained wide notoriety. In 1943, an international commission discovered close to ten thousand corpses in mass graves. Most of the prisoners had been killed by gunshots to the back of the head. The executioners — NKVD agents — perpetrated this monstrous act during the Yezhov era of 1937-38.

Russian great-power chauvinists also destroyed all the achievements of Ukrainianization in the Kuban, the Kursk and Voronizh regions, Kazakhstan, and the Far East. Ukrainian schools were closed down in 1933; the Ukrainian press was liquidated; Ukrainian dramatic and choral groups were outlawed. All of the Ukrainians' cultural life was Russified, and mass arrests were carried out among local Ukrainians. Proponents of Ukrainianization and teachers of the Ukrainian language were arrested and executed, or sent off to hard labor in Siberia. Ukrainian bookstores and libraries were liquidated, and Ukrainian newspapers banned. The Ukrainian population of the three largest stanyscas in Kuban was deported to Northern Russia. (More details about this were provided by D. Chub, in *How Moscow Russifies Ukraine*. Melbourne (Australia), Lastivka Press, 1983).

In order to justify the arrests, imprisonments, executions, and sentences to hard labor, the GPU fabricated various counterrevolutionary organizations and charged those arrested with membership in these non-existent organizations or of spying for other nations.

KHRUSHCHEV FURTHERS RUSSIFICATION OF SCHOOLS

In January 1938, Nikita Khrushchev was named first secretary of the Central Committee of the Communist Party (of Bolsheviks) of Ukraine. He speeded up Russification. All meetings of the Central Committee and of the Council of People's Commissars of the Ukrainian S.S.R. began to be conducted in Russian. The Ukrainian language began to be littered with Russicisms. Teaching in many schools began

to be carried on in the Russian language. In Ukrainian schools, the creators and leaders of the Russian Empire — tsars and tsarist generals — began to be glorified: Ivan the Terrible, Peter I, General Suvo-rov, Field Marshal Kutuzov.

In 1939, Moscow occupied Western Ukraine. Mass arrests and deportations of Ukrainians to Siberia began with the first day of occupation.

After the end of the war, the raging of Russian great-power chauvinism reached its climax, and along with this a savage campaign of Russification began in all of Ukraine. Ukrainian historians and literary scholars were forced to underscore the "benevolent influence" of Russians, the Russian language and Russian literature upon the Ukrainian language, literature, and culture. Under the smokescreen of a struggle against "Ukrainian bourgeois nationalism," repressions against the Ukrainian intelligentsia and writers intensified. The campaign of violent Russification enveloped even Western Ukraine.

Stalin's death brought short-lived relief to the Ukrainian nation. Nonetheless, the Russification campaign in Ukraine endured. Russian-language textbooks with the titles *The Native Language* and *Native Literature* were published for Ukrainian children, while Ukrainian-language books were entitled *A Reader*. Russian censors would not allow Ukrainian-language textbooks for Ukrainian children to bear the title *The Native Language*.

Khrushchev's law on "bond between school and life," approved at the December 24, 1958, session of the Supreme Soviet of the U.S.S.R., was a great blow to the Ukrainian people. This law gave parents the right to decide the issue of the language of instruction in schools. Under this law, parents would decide which language — Russian or Ukrainian — should be used in teaching in the school which their children attend. In reality, this law led to the abolition of Ukrainian schools and to their transformation into Russian schools with Russian as the language of instruction. If the parents were to choose a Ukrainian-language school, this would lead to negative consequences for both the parents and the children. The parents would be considered Ukrainian "bourgeois nationalists," and threatened by various repressions, especially deportation to Siberia or Russia, for which the KGB could always find a pretext. The children, after graduating from Ukrainian schools where Ukrainian was the language of instruction, could not, because of insufficient knowledge of the Russian language, enter schools of higher learning, which, for a long time already, have most courses taught in Russian. "How could one not choose the Russian language in such circumstances?" asks John Kolyaska. "There are as many choices here, as in the (Soviet) elections (with one candidate)."

The Russification of schools increased every year. Statistical information on this was not published. But, from statistical information which Kolyaska proffers about the number of students in Ukrainian-language schools versus Russian-language schools during 1958-59 in

several of the bigger cities in Ukraine, we can see how, under pressure from chauvinist Moscow, Russification inundated schools in Ukraine. Here are several examples:

City	Number of pupils in Ukrainian-language schools		Number of pupils in Russian-language schools	
	Percentage	Percentage	Percentage	Percentage
Kiev	22,527	26.9	61,247	73.1
Kharkiv	2,913	4.1	68,838	95.1
Odessa	4,687	8.1	52,978	91.9
Dnipropetrovsk	11,056	17.4	52,306	82.6
Donetsk	894	1.2	76,286	98.8
Luhansk	1,500	6.5	21,663	93.5

Since 1964, the cities of Luhansk and Donetsk do not have even one Ukrainian-language school. In 1965 there were four Ukrainian and 36 Russian schools in Chernivtsi. In Kolomyia, there were two full Russian secondary schools, and no Ukrainian ones.

In the past 20 years, the Russification of schools in Ukraine has reached horrible dimensions.

To further the goal of Russifying schools in Ukraine, Ukrainian books are being removed from school libraries. "The correspondent of a Kiev newspaper has reported that in a new school, No. 178, with 1400 pupils, there were 3,233 books in the school library, of which only 14 were in Ukrainian. One Ukrainian book for every 100 pupils!" (*Ibid.*, p. 59).

PROTEST AGAINST RUSSIFICATION IS MET WITH REPRESSION

The criminal, forcible Russification of Ukraine evoked a movement in Ukraine not only on the part of Ukrainian writers, but also on the part of noted party leaders, and especially on the part of many strata of the Ukrainian intelligentsia. One such manifestation of the defense of the Ukrainian language from chauvinist Russian encroachment was the Kiev conference, dedicated to the problems of elevating the culture of language in Ukraine, which took place February 11-13, 1963. The participants of the conference expressed great concern about the situation of the Ukrainian language. At the same time, the conference condemned the absurd theory which holds that a nation can have two native languages. All agreed that each nation has only one native language, and, for the Ukrainian people, it is Ukrainian. The participants heartily supported a proposition to appeal to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and the Ukrainian government to restore Ukrainian as the language of instruction in all higher and secondary schools, to carry on business in Ukrainian in all establish-

ments, to open up Ukrainian-language schools in all republics of the Soviet Union where Ukrainians live.

Thus, this convention was a true protest against Russification of Ukraine.

The short period of the so-called "thaw," after Stalin had been taken off the pedestal and the so-called "cult of personality" had been criticized, not only brought a revival of Ukrainian literary life, but also saw a wide campaign against the Russification of the Ukrainian language unfold, a campaign to clean up the Ukrainian literary language of Russification's slime. New dictionaries appeared rehabilitating many Ukrainian words that had been thrown out of dictionaries during the times of Postyshev and Yezhov. Ukrainian linguists defended the purity of the Ukrainian language, debating the issue on the pages of the magazine, *Ukrainian Language and Literature in Schools*. Many poets wrote verse in defense of the Ukrainian language, among them M. Rylsky, V. Sosyura, V. Symonenko, H. Prokopenko, Ye. Hutsalo, D. Pavlychko, and the young poetess Natalka Bilotserkivets.

Ukrainian writers also came to the defense of the Ukrainian language at the Vth Congress of Writers of Ukraine, which took place in November 1966. A highlight of this congress of Ukrainian writers was the speech of Petro Shelest, the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine. He turned to the writers with the following appeal: "It is necessary to treat our beautiful native Ukrainian language with respect. It is our treasure, our great heritage, which each of us and especially you — the writers — should take care of and develop."

Shelest spoke even more strongly against plans to meld the Ukrainian and Byelorussian languages into the Russian, which would mean the swallowing up of these languages by the Russian. "Yes," said Shelest, "some colleagues have at times expressed mistaken views about that which they call the melding of languages; but only a fool can think that the Russian language can become predominant in Ukraine."

A striking manifestation of Russian great-power chauvinism was the prohibition against assembling at the Shevchenko monument in Kiev on May 22 to honor the memory of the great Ukrainian poet. It was on May 22, 1861, that the coffin with Shevchenko's body was transferred from St. Petersburg to Kiev, and from there to Kaniv, where Shevchenko was buried. These meetings by the monument were mass demonstrations by Ukrainians against the Russification of Ukraine, against the crimes of Russian great-power chauvinists. One such brutal crime was the desecration of the Shevchenko monument in Kiev, committed in 1963 by R. Telnova, a Russian assistant professor at the medical institute in Kiev. She was apprehended at the scene of the crime, but the procurator's office of the U.S.S.R. protected Telnova and she was not punished.

Mass arrests of Ukrainian activists who spoke out against Russification began in 1965. At that time the following were arrested and

sentenced without cause: Valentyn Moroz, Svyatoslav Karavansky, Mykhaylo Osadchy, Panas Zalyvakha, Ivan Hel, and the brothers Bohdan and Mykhaylo Horyn. The following prominent activists of Ukrainian culture protested against these arrests: Ivan Dzyuba, Mykhaylo Stelmakh, Andriy Malyshko, Heorhiy and Platon Mayboroda, Ivan Drach, Lina Kostenko, Vitaliy Kyreyko, Serhiy Paradzhanov, and many others.

It was then that Ivan Dzyuba, a well-known literary scholar and critic, presented to Petro Shelest and Volodymyr Shcherbytsky, party leaders of the Ukrainian S.S.R., along with his protest, his well founded work, *Internationalism or Russification?* This scientific investigation by Dzyuba contained numerous facts about the Russification of Ukraine, forcibly established by Russian chauvinists under the pretext of putting into practice the ideals of internationalism.

Dzyuba's opus became known to the entire world. It was published outside of Ukraine in translation, including in English.

Another important book that contained vast source materials about 20 Ukrainian patriots sentenced to various terms of imprisonment and forced labor in Soviet concentration camps was *Lykho z rozumu* (The Misfortune of Being an Intellectual), by Vyacheslav Chornovil, a prominent Ukrainian journalist. This book was published in Paris in 1967 in Ukrainian, and later in other languages, including English (under the title, *The Chornovil Papers*). This book also contained the complaint by Svyatoslav Karavansky against Yu. Dadenkov, the Minister of Education, for discriminating against the Ukrainian language.

A third very important documentary work, a substantive investigation into national discrimination and Russification in Ukraine, was published in English under the name *Education in Soviet Ukraine*. The author of this book is a former Canadian communist, John Kolasky. In 1963, he was invited to study in Kiev. There he witnessed the contempt that Russians showed towards the Ukrainian language and culture, their great-power chauvinism, and reckless forcible Russification. "Everywhere there were Russians with their impudence, insolence, and contempt towards the Ukrainian language, and their open attitude of Russian supremacy," wrote Kolasky in 1967 in the foreword to the English-language edition of his book. In the foreword to the Ukrainian edition, the author wrote, "I have hope that his book will help Ukrainian readers understand the extent and depth of the occupier's offensive, aimed at destroying not only the Ukrainian language and culture, but the Ukrainian nation itself" (emphasis added).

Ukraine's deadly foe — Russian chauvinism — not only destroys the Ukrainian people physically and spiritually, but also strives to destroy their history. In 1964, the library of the Academy of Sciences was burned down by a latter-day Herodotus by the name of Pogruzhalsky. Close to 600,000 volumes of important archival materials and rare books were destroyed. In addition, in 1968 and 1969, there were

four attempts to burn down the Vy dubetsky monastery, which houses valuable books and archival materials.

These harsh and reckless acts of Russian chauvinists evoked a wave of protests in Ukraine against Russian imperialism and great-power chauvinism. The finest sons and daughters of the Ukrainian people voiced their opposition not only in the form of letters, protests, and appeals to the authorities, not only in the form of demonstrations by the Shevchenko monument in Kiev, but also by the illegal publication of works by Ukrainian authors and critics which had been forbidden by the censors, as well as documents, letters, information about repressions against the Ukrainian intelligentsia and the trials of members of the resistance movement, and other materials against Russification and national oppression. In the years 1970-74, eight issues of the samvydav journal *The Ukrainian Herald* appeared. Seven issues of this journal made their way to West European countries and were republished there, some in English and French translations.

Very significant is the fact that Ukrainians who were members of the Communist Party of Ukraine and the Komsomol joined in the defense of the Ukrainian language and nation — Dzyuba, Chornovil, and the Canadian communist Kolasky. It was they who compiled the most valuable source works about the Russification of Ukraine and the national oppression of the Ukrainian people by Moscow.

The young also spoke out against the invasion by Russian chauvinists. In 1968, a letter signed by "the creative youth of Dnipropro trovsk" was sent to Shcherbytsky, the chairman of the Council of Ministers of the Ukrainian S.S.R.; F. Ovcharenko, a party leader; and D. Pavlychko, secretary of the Union of Writers of Ukraine. This letter was published in *The Ukrainian Herald* and republished in France in 1971 by Smoloskyp Publishers. Speaking out strongly against the mass persecution of those defending Oles Honchar and his book *Sobor* (The Cathedral), in which he spoke out against the neglect of historical monuments of Ukrainian culture, especially monuments of church architecture, the authors of the letter expressed a strong protest against Russification: "Who gave to anyone the right to trample with filthy Russifying boots on the national dignity of the Ukrainian people? We, the creative youth of Dnipropro trovsk, demand that those, who persecute honest people, people dedicated to their nation, only because they want to raise their children in Ukrainian nursery schools, schools, technical institutes and colleges, be held accountable."

This letter brought new arrests, repressions, trials, and harsh sentences. The new victims of the Russifiers were the young Ukrainian poets Ivan Sokulsky and Mykola Kulchytsky, and the assistant of the Dnipropro trovsk metallurgical institute, Viktor Savchenko.

Mykola Plakhotnyuk, an employee of the Kiev medical institute, came to the defense of the arrested. Charging the KGB with groundless persecution of the creative youth of Dnipropro trovsk, Plakhotnyuk wrote:

You put the most honest, the most selfless idealists on trial... Whom do you contrast them with, these people who want respect for the Ukrainian language and culture on Ukrainian land, who want the children of this nation to grow spiritually healthy and not crippled, not forced to trample their native language and soul and to lose their national countenance?..

For this brave stand in defense of his native language, Plakhotnyuk was fired from his job, and later arrested and sent to a psychiatric hospital.

In January 1972, a new wave of mass arrests of the Ukrainian intelligentsia swept over Ukraine. And in May of that year, the newspaper *Radyanska Ukrayina* (Soviet Ukraine) reported about the dismissal of Shelest from the duties of the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine. In 1973, a slanderous article against Petro Shelest's 1970 book, *Ukrayino nasha radyanska* (Our Soviet Ukraine), was printed in the April issue of the journal *Kommunist Ukrayiny* (The Communist of Ukraine). Shelest was accused of idealizing Ukraine's past, her Cossack era, and the Zaporozhzhian Sich; of failing to show the "benevolent influence of the Russian culture upon Ukrainian culture"; of "disseminating" the attitudes of egotism and conceit in his book, "which is not favorable to the struggle against Ukrainian bourgeois nationalism."

The Russian chauvinist partocracy set a course of broad, reckless Russification. Terror gripped wide circles of the Ukrainian intelligentsia, especially well-known leaders in Ukrainian science, culture, and literature, as well as broad masses of Ukrainian students. For their love of their native language and their struggle against Russification, the finest and most honest people were sentenced to long years of hard labor in strict-regime camps in distant northern Russia, to exile, to a slow death in the difficult conditions of harsh imprisonment.

Nonetheless, the resistance movement still exists. In place of the arrested and imprisoned come new fighters, destined for the same fate that befell their predecessors. Yuriy Badzyo, a young scientist born in Transcarpathia, a member of the Communist Party of Ukraine, was expelled from the Party, arrested and sentenced to seven years' strict regime labor camp for his speeches against Russification. In an open letter to the Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R. and the Central Committee of the Communist Party of the Russian S.F.S.R., Badzyo spoke out against the falsification of Ukrainian history, the Russification of non-Russian peoples, Russian chauvinism, "the resurrection of the White Guard theory and practice of the 'one indivisible Russia,'" against the growth of Ukrainophobia, the systematic "squeezing out of the Ukrainian language from all areas of community life." He paints a horrible picture of national discrimination in Kiev, Ukraine's capital:

The Russification of our pre-school institutions and education has gone far. In Kiev, for example, where Ukrainians constitute a majority, there are a few Ukrainian children's nursery schools and schools, but they are Ukrainian in name only, especially the nursery schools. The teachers in Kiev's Ukrainian schools, as a rule, socialize among each other and with the students in Russian, thereby instilling in the children a contemptuous attitude towards the Ukrainian language and culture... Many teachers in Ukrainian schools, even teachers of Ukrainian language and literature, speak Ukrainian poorly...

After providing other evidence of the attack upon Ukrainian culture by Russian chauvinists, Badzyo states: "The situation culminates in constant repressions against those Ukrainians who stand up to Russification and refuse to follow meekly the road to national death... Even passive resistance does not go unpunished. It is difficult, perhaps, for an outside person, who knows about contemporary Ukraine only from official propaganda, to believe that in the capital of the Ukrainian S.S.R. a person automatically becomes politically suspect simply for being a Ukrainian-speaker..." (Yuriy Badzyo. "An Open Letter to the Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R. and the Central Committee of the Communist Party of the Russian S.F.S.R." A Publication of the External Representation of the Ukrainian Public Group to Promote the Implementation of the Helsinki Accords. New York. 1980).

THE TASHKENT CONFERENCE CALLS FOR A TOTAL RUSSIFICATION

The Tashkent all-union "scientific-practical" conference, which took place on May 29, 1979, testifies to Moscow's decision to Russify all of the non-Russian peoples of the U.S.S.R. This conference approved resolutions 100 times worse than the shameful Valuyev Edict of 1863 and the shameful Ems Edict of 1878. These tsarist edicts, while banning Ukrainian publications, did not prohibit millions of Ukrainian peasants from conversing in the Ukrainian language, singing songs in their native language to their children, telling their children fairy tales in their native language, raising their children in their native language, keeping their children in an atmosphere of Ukrainian language and Ukrainian national culture at least until the age of eight, the age when children were forced to go to Russian schools. Even past the age of eight years, children freely conversed in Ukrainian outside of school, with their families, sang native songs, spent all their time in a native Ukrainian environment, in an atmosphere of their native Ukrainian language. The alien Russian language had no chance to Russify the Ukrainian people, especially the foundation of our nation — the Ukrainian peasantry. The Ukrainian song resounded in the village; ancient Ukrainian customs and wedding traditions were preserved; at

Christmastime children sang Christmas and Epiphany carols in their native Ukrainian language.

The 1979 Tashkent conference approved the following: 1. In children's nursery schools in non-Russian republics, five-year-old children must be raised in the Russian language; (thus, beginning at the age of five, the Ukrainian child is forced to learn the Russian language). 2. In order to teach the Russian language effectively, "play forms of teaching," visual aids, and audio-visual means must be used. 3. To strengthen the ties between the nursery school and the family, that is, to strive that preschoolers speak Russian in the family as well as in the nursery school. 4. In the elementary schools of non-Russian republics (and thus in Ukraine), to implant in students an interest in independent reading of literature in the Russian language. 5. To pay particular attention that students speak Russian among themselves outside of school. 6. To establish the teaching of professional-technical disciplines in the Russian language. 7. To increase the printing of books in the Russian-language series *The School Library*, and to extensively provide these Russian books for the village schools of non-Russian republics. 8. To organize a series of Russian-language television programs that pre-schoolers could watch, not only in nursery school, but also at home.

Thus, contrary to all elemental requirements of pedagogy, the infamous Tashkent conference decided to Russify Ukrainians, Byelorussians, Georgians, Armenians, Lithuanians, Estonians, beginning with the pre-school age — from five years.

Not even the tsarist minister Valuyev proposed such a criminal program of denationalization, beginning with the fifth year of a child's life.

The present occupiers of Ukraine, Russian great-power chauvinists, are striving with all means to destroy the Ukrainian language: they have physically destroyed, and are continuing to destroy, the flower of the Ukrainian intelligentsia, which is resisting reckless Russification; they are deporting Ukrainians en masse from Ukraine to Russia and other national republics, where Ukrainians are subjected to Russification; they are forcing Ukrainians in Ukraine to place their children in Russian schools; they send Russians into Ukraine, especially Russian specialists, who occupy key government positions.

With each passing year, the enemies of the Ukrainian language, confident that time is on their side, decrease the size of the printings of Ukrainian books; they publish works on linguistics and literature not in the normal way on good paper, but with mimeograph machines on such poor quality paper that after five years it will be impossible to decipher even one word; they decrease the number of schools where Ukrainian is the language of instruction; they create a terrible Ukrainophobic atmosphere in Ukrainian cities and villages; they instill in the younger generation a disregard and scorn for the Ukrainian language; they morally cripple young souls. And all these crimes, the most horri-

ble in the world, are covered up by the mask of "the friendship of peoples," "internationalism," the need "to meld" languages, the appearance in the U.S.S.R. of a new "community — the Soviet people."

In tsarist times, the renowned Russian academicians F. Korsh, O. Shakhmatov, V. Zelensky, O. Lappo-Danylevsky, S. Oldenburg, and P. Fortunatov had the courage and opportunity to stand up in defense of the Ukrainian language. But now, in the "free socialist" country, Russian academicians are silently tolerating the criminal policy of continuous total Russification, whose goal is the so-called "melding of peoples," which means the killing of all nations and their engulfment by the Russian people.

TO SAVE THE UKRAINIAN NATION

During the last 20 years of continuous, increasing, reckless Russification of nursery schools, elementary schools, secondary schools, technical schools, and institutes of higher education, the Ukrainian nation and language have been dealt a severe blow. Pre-school-age and school-age youth, as well as students in schools of higher education, do not hear their native language in schools, outside of school, or in government establishments. As a result of such unusually unfavorable conditions, the younger generation is losing touch with its parents, who still had the chance to learn in Ukrainian schools, and for whom the Ukrainian language is their native language. The absence of Ukrainian schools and a Ukrainian-language environment leads Ukrainian youth to denationalization, moral decline, a slavish imitation of everything Russian, to a hostile, disrespectful attitude towards its native language, its native culture, its most valuable national treasure — Ukrainian folk songs. Criminal Russification breeds janissaries, traitors, turncoats, and enemies of their own people.

If the resolution of the Tashkent conference are put into practice and the process of Russification captures Ukrainian children, beginning with five-year-old pre-schoolers, then the Ukrainian language will be faced with the deadly threat of total destruction.

Ukrainians in the entire world should become aware of this most horrible threat and, with a united effort, stand in defense of their native language, culture, and the Ukrainian nation!

The first and most fundamental task of each Ukrainian in this critical time in our history is to save the Ukrainian nation from annihilation.

Never before in the history of the Ukrainian nation has there been such a great threat to the existence of the Ukrainian nation as there is now.

All strength, all energy must be directed towards saving the Ukrainian nation!

В чому виявляється русифікація України?

За обсягами своєї території Україна переважає Францію. Населення України досягає 50 млн чоловік, з яких 40 млн складають українці. Це найбільший з європейських народів, що не має державної незалежності. Україна придбала було її на короткий час у 1918 році, під час існування Української Центральної Ради. Від 1922 року статус України як союзної республіки було формально закріплено в складі Радянського Союзу.

Українське селянство вперто опиралося колективізації. Ось чому, починаючи з 1931 року, запроваджено масову депортaciю українських селян на східні землі Радянського Союзу. Лише за перші два місяці 1931 року депортовано 300 тисяч чоловік.

Опір було зламлено в 1932-1933 роках шляхом організації штучного голоду в найхлібніших районах України. Восени, після збирання врожаю, в селян реквізували все зерно. Не залишили ні на харчування, ні на сівбу. Оскільки міста постачалися хлібом та іншими продуктами харчування, на підступах до міст поставлено загороджуvalьні загони, які не пропускали тих, що голодували, з сіл у міста. Значна частина реквізованого в селян хліба пішла на експорт. Іноземну валюту, яку виручили від продажу за викидні ціни хлібу, було використано на купівлю закордонного промислового устаткування, потрібного для прискореної індустріалізації Радянського Союзу. Не існує офіційних даних про число тих, що померли того року від голоду. За даними українського самвидаву, які базуються на підрахунках втрат населення, що посередньо також відбиті у всесоюзних переписах, у 1932-1933 роках на Україні загинуло приблизно 6 мільйонів чоловік.

Розправа з українським селянством забезпечила реальні можливості для колективізації сільського господарства. Одночасно воно підірвала можливості українського національного руху, бо основна маса українського населення складалася саме з селянства, яке в 1926 році нараховувало біля 24 мільйонів у порівнянні до 5,5 мільйонів міського населення. До того ж, міста та промислові центри України мали переважно російський склад населення. Голод 1932-1933 років знесили українське село. Індустріалізація, що відбувалася тоді на Україні, здобувала собі кадри робітників не з

Людмила Алексеєва — один із членів-засновників Московської гельсінської групи. Емігрувала до США в лютому 1977 року. Тепер є Західній представник цієї групи.

навколошніх сіл, як то нормальню має місце під час індустріалізації, а за рахунок стороннього населення, головним чином з російських територій Радянського Союзу. Це сприяло збереженню національної різниці між сільським і міським населенням, різниці, яка існувала і в передреволюційній Росії. Ця різниця між російськими чи зрусифікованими містами та українським селом існує на Україні й понині.

Послідовна політика русифікації ведеться на Україні, починаючи з тридцятих років, себто вже півторіччя. Основний прояв русифікації — це витиснення української мови російською в усіх сферах суспільного життя. Наскільки просувався цей процес, показують дані, подані нижче.

Згідно з всесоюзним переписом населення 1970 року 3 мільйони українців, що проживають на Україні, себто 8,5% її населення, вважають російську мову рідною. В 1959 році такі люди становили тільки 6% населення України або на 1 мільйон менше, ніж 11 років пізніше. Для порівняння наведу, що з 9 мільйонів росіян, що проживають на Україні, лише 135 тисяч чоловік або 0,2% російського населення України назвали українську мову рідною, і тільки 2,5% російського населення України вільно опанували українську мову. А між переписами населення в 1970 і 1979 роках на Україні збільшилося число людей, які заявили, що їхньою рідною мовою є російська, з 13,3 млн до 15,5 млн. У той же час число українськомовних мешканців України зросло з 32,7 млн до 32,9 млн. Таким чином, за тих дев'ять років кількість мешканців України, які визнали рідною російську мову збільшилася на 2,3 млн і тільки на 200 тисяч більше громадян заявили, що їхньою рідною мовою є українська мова.

Витиснення української мови відбувається не стихійно, а вживанням цілого комплексу державних заходів, які скеровують демографічні процеси в бажаний для влади бік.

Переселення українців на східні, рідко заселені землі Радянського Союзу — в Казахстан, на Сибір, на Урал, на Далекий Схід — заохочується економічними методами. В той же час заохочується переселення росіян на Україну. В наслідку цього з 1959 по 1970 роки чисельність українського населення на Україні збільшилася лише на 3 мільйони чоловік, себто менше, ніж на 10%, а російського — на 2 мільйони чоловік, себто майже на 30%. А між 1970 і 1979 роками число українців в Українській РСР зросло з 35,2 млн до 36,4 млн, себто на 1,2 млн або менше, ніж на 4%. У той же час число росіян на Україні зросло на 1,3 млн, себто більше, ніж на 14% — з 9,1 млн до 10,4 млн. Звичайно, це трапилося не в наслідок природного занепаду українського населення та приросту російського, а в результаті переселень, які регулюються державою. В 1970 році російське населення України мало більше 9 мільйонів чоловік проти 35 мільйонів українців. А в 1979 році, як щойно сказано, жило в Україні вже 10,4 млн росіян. При тому

майже 85% росіян мешкає в містах і промислових центрах. Вони там складають 70% населення, що залишає для українців лише 30%.

Впровадження російської мови починається з дошкільних дитячих установ. На Україні переважають російськомовні дитячі ясла та дитячі садки. Але й ті, що вважаються українськими, сильно зрусифіковані, бо під час підбору кадрів вихователів перевага віддається росіянам і зрусифікованим українцям.

Більшу частину вищих навчальних закладів на Україні зрусифіковано: приймальні іспити та початкова стадія навчання в них ведуться російською мовою. В столиці України Києві викладання провадиться українською мовою лише в університеті та й то не на всіх катедрах. Більша ж частина вузів України, за винятком деяких у західніх областях, провадить навчання російською мовою. В 1970 році з півтора мільйона спеціалістів з вищою освітою, що працювали на Україні, 600 тисяч були росіянами, себто більше, ніж третина. При тому в РРФСР кількість фахівців з вищою освітою складає 73 чоловіка на кожну тисячу українського населення проти 43 на тисячу російського населення.

Організація системи вищої освіти впливає на мову викладання в шкільній системі. Знання російської мови дає безумовну перевагу під час вступу до вузу. В наслідок цього створюється атмосфера потягу з українських шкіл до російських, що дозволяє розширити мережу російських шкіл за рахунок українських «за бажанням батьків».

Всіляко заохочується вивчення російської мови в українських школах, у той час як українська мова в російських школах викладається лише за проханням батьків учня. При цьому наполегливість батьків і учнів у відстоюванні українськомовності передслідується як «прояв буржуазного націоналізму». Про це повідомляється на працю батьків, яких «проробляють» на зборах і з якими «ведуть розмови» керівники.

У містах Донбасу та Криму українських шкіл немає зовсім. У таких містах, як Запоріжжя, Харків, Миколаїв, Херсон, Дніпропетровське, Одеса та багатьох інших є лише поодинокі українські школи, та й то хіба що на окраїнах. У Києві число українських шкіл постійно зменшується, і в них вводяться класи з російською мовою викладання. Поступово ці школи з мішаними також стають повністю російськими.

У наслідку всіх цих заходів, які постійно впроваджуються на протязі півсторіччя, російська мова витиснула українську з усіх сфер суспільного життя. Українська мова, що формально вважається державною мовою Української Союзної Республіки, фактично збереглася лише в селях, а також серед невеличкої частини української інтелігенції. Неінтелігентні городяни вживають в розмові суміш вульгаризованих російської та української мов.

Я називаю цей процес русифікацією, а не советизацією, як це

роблять деякі росіяни, бо, яким би неприємним цей факт для нас не був, російська мова є знаряддям знищення багатої та своєрідної української культури. І кожний росіянин, що заплющує на це очі чи перекладає відповідальність за це зі свого сумління на когось іншого, об'єктивно полегшує цей процес. На мій погляд, для росіян недостатньо не приймати участі в цій ганебній акції. Ми повинні разом з українцями активно втручатися в неї, рятуючи від нашої правлячої кляси їхню культуру, їхню національну гідність, ясно та беззастережно підтримуючи їхнє безумовне право на незалежність.

[Сучасність, березень 1982, ч. 3 (255)]

*Бережи маєток про чорну годину,
Та віддаї маєток за вірну дружину;
А себе довічно бережи без втину,
Та віддаї майно і жінку й себе за Вкраїну.*

Іван Франко

THE OPPOSITION MOVEMENT IN UKRAINE

Between 1960 and 1985, the opposition movement in Ukraine took on many forms — not unlike similar movements of other oppressed peoples.

Patriots of every subjugated people look for various means in the pursuit of their fight for freedom and independence. Their struggle takes on many forms and manifests itself in many areas. So it was in Ukraine, where we saw the “shestydesyatnyky” (the participants of national re-awakening of the 1960s), “samvydav” (unofficial, “self-published” literature), semi-legal opposition, legal opposition, and, at the same time but especially following the death of Stalin in 1953, attempts at organizing a Ukrainian underground.

These various forms, differing in ideology, politics, and tactics, but influencing each other, underscore the diversity within the opposition movement in Ukraine.

In this article, we will look at the opposition movement as seen in the shestydesyatnyky, samvydav, semi-legal opposition, and the underground.

SHESTYDESYATNYKY

In the early 1960s, what was termed the “shestydesyatnyky” movement spread throughout Soviet Ukrainian society. It manifested itself in:

- literature, using new forms of expression to convey nationalistic and deeply philosophical ideas (L. Kostenko, V. Korotych, M. Vinhranovsky, V. Symonenko, I. Drach);
- art, with a turn for modernism and abstractionism, which became part of the struggle for freedom not only of expression but of the individual from the confines of traditional conformity as well (H. Sevruk, A. Horska, O. Zalyvakha, L. Semykina);
- external contracts, through efforts to make Ukraine known to the Western world, where it lacked independent recognition, most often mistakenly identified as Russia, and Ukrainians as Russians;
- sports, with a move toward independence through separate participation in international sporting events, including the Olympic Games (Prof. B. Bunchuk, K. Pushkaryov);
- political life, forced underground, in search for a different future for Ukraine through new programs, new underground groups and writings (L. Lukyanenko, I. Kandyba, A. Koroban);

— economics and nation-building, which saw legal efforts to end the economic exploitation of Ukraine and its administrative dependence on Moscow (a group of young economists headed by O. Nazarenko);

— science, where Ukrainian scientists tried to effect a change from the colonial status of Ukraine, now completely dependent on Moscow, to one of a fully independent and selfreliant nation, able to meet all the needs of its people (academicians V. Vseskhvlyatsky, B. Hnidenko).

This renaissance spirit flowed in many directions and was felt in almost every aspect of Ukrainian life.

The regime saw a threat in this spontaneous, pluralistic movement, which developed from the experience of the past and the knowledge of the present. The movement was a reaction to the reality of the present, a reaction that sooner or later prompts man to place the interests of his own people above those of a foreign ruling power.

Vasyl Symonenko

SAMVYDAV

In 1963, the regime took its first ruthless steps against the shestydesyatnyky and the open and legal movement they created. These attacks, persecutions and harassment aimed at the creative intelligentsia forced it into the Ukrainian samvydav.

Denial of publication gave birth to the first "self-published" work — the diary and poems of Vasyl Symonenko — and a few years later, Vyacheslav Chornovil's "Lykho z rozumu" ("The Chornovil Papers," in English).

Despite the first wave of arrests in 1965, a group of young activists — V. Chornovil, I. Dzyuba, I. Svitlychny, V. Moroz, Ye. Sverstyuk, and many others — continued to write for samvydav.

Their works — lengthy articles, letters, appeals for freedom, and protests against repression — were constructive and based on rights guaranteed by the constitutions of the Soviet Ukraine and the Soviet Union as well as on the United Nations Human Rights Declaration.

The Ukrainian samvydav was not an illicit underground publication; it was completely legal. Samvydav poets and writers as well as

authors of political articles frequently sent their material for publication in official Soviet periodicals and to government agencies and institutions.

Between 1960 and 1970, the Ukrainian samvydav published numerous protest letters in behalf of imprisoned Ukrainian patriots and against illegal trials, Russification, destruction of Ukrainian culture, illegalities of the KGB, persecution of Ukrainian churches and religion. They also demanded the right of Ukraine to be independent and all of the rights guaranteed by national constitutions and by U.N. declarations and conventions.

Many of the important works written during that period in Ukraine eventually found their way to the West, where they were published by Ukrainian publishing houses — P.I.U.F in Paris, "Smoloskyp", and "Suchasnist". Some were translated and published in the English, French, German and other languages. A list of some of the more important of these works would include: "The Chornovil Papers"; "Amid the Snows," "A Report from the Beria Reservation," "A Chronicle of Resistance," "Moses and Dathan," by V. Moroz; "Cathedral in Scaffolding," by Ye. Sverstyuk; "Internationalism or Russification," by I. Dzyuba; six volumes of the "Ukrainian Herald"; poems by I. Kalynets, V. Stus, S. Karavansky, V. Holoborodko, M. Kholodny, I. Sokulsky, and others.

The Ukrainian samvydav — culturally, politically, and nationally — is an exclusively Ukrainian phenomenon, albeit influenced, but only insignificantly, by events in other East European countries. It comprises the amalgamation of Ukrainian ideological and political thought, especially from the 1920s and 1930s. Some works contain political ideas from other East European countries — mostly Czechoslovakia, Yugoslavia, Romania, and Poland — which in the 1960s experienced socio-political upheavals with clear national overtones.

The Ukrainian samvydav predated Dubcek's "socialism with a human face" by a few years. And even though Ukraine then could not spawn a revolution comparable to the Hungarian uprising, the Poznan riots, the "Prague Spring," or the more recent "Solidarity" movement in Poland, the emergence of the shestydesyatnyky and samvydav is historically more significant for Ukraine and its people than the other events are in the history of their peoples.

The period between 1965 and 1972 saw a clear, open, and unabashedly heroic Ukrainian challenge to Moscow and its ruling regime. Recognizing this threat to itself and the empire, the regime answered with a second wave of arrests in 1972-73.

UNDERGROUND

The pogrom against the intelligentsia, trials, repressions, and harassment forced those in the legal and constitutional opposition — the creators of samvydav — who were not arrested and tried to go under-

ground. Also finding home in the underground were those Ukrainian patriots who did not believe in the short-lived "thaw" and the prospects of an open struggle.

The Ukrainian underground between 1960 and 1985 had the following characteristics:

- one wing was allied ideologically with the Ukrainian nationalist ideology;
- another wing was allied with marxist ideology (Ukrainian national-communist);
- both wings favored Western democratic principles;
- their activities were clandestine and outside the law, and characterized by the dissemination of illegal publications and calls for an uncompromising struggle for a democratic, independent Ukrainian nation.

The KGB was successful in identifying and liquidating some of these underground groups. Some members received death sentences; others got long terms of imprisonment. A partial list follows:

- "United Party for the Freedom of Ukraine"; eliminated in 1958; 7 members tried and sentenced;
- "Ukrainian National Committee"; eliminated in 1961; 2 members executed (I. Koval, B. Hrytsyna), 20 imprisoned;
- "Ukrainian Workers and Peasants Union"; eliminated in 1960; (led by L. Lukyanenko and I. Kandyba);
- "Ukrainian National Front"; eliminated in 1969; included D. Kvetsko, Z. Krasivsky, V. Lesiv; disseminated two journals, "Fatherland and Freedom" and "Avenger";
- "Union of Ukrainian Youth of Galicia"; eliminated in 1973; 5 imprisoned;
- "Ukrainian National Front" formed by M. Kraynyk, V. Zvarych and I. Mandryka; eliminated in 1979;

There have been other clandestine organizations in Ukraine, and some remain today, but their activities are limited and they are little-known in the West.

There is also the underground Ukrainian Catholic Church, Catholics-penitents, and many unofficial, unregistered protestant groups — all adding to the richness of samvydav literature.

The underground groups differ in their views on principles and tactics, and their postulates range from the premise that Ukraine can be liberated only through a war between the super powers, to the suggestion that freedom and independence for Ukraine can be achieved by the weakening of the regime, and by including the Russian people into the struggle against the regime.

The last approach appears to be the most widely held in Ukraine today, though more radical tendencies have also found acceptance. While very limited since 1980, the legal and constitutional opposition to Soviet totalitarianism continues as well.

Subsequent arrests and trials showed that those adhering to more

radical principles (members of the underground) and those calling themselves the legal and constitutional opposition received similar sentences — from 4 to 10 years imprisonment — and the KGB treated both groups identically during arrests, questioning, the trial, and in the way they dealt with the defendants' family.

UKRAINIAN AND RUSSIAN OPPOSITION MOVEMENTS

The opposition movement exists not only in Ukraine but in other Soviet republics and in Russia as well. Arrests, trials, and imprisonment are not limited to Kiev and Lvov, they occur in the capitals of other republics, as well as in Moscow, in Leningrad, and in other large Russian cities.

There are many things that unite the Ukrainian movement, and other national movements, with the Russian opposition movement; there also many things that divide them. The similarities stem from the shared historical background, and the differences from Russian great-power chauvinism, which existed during the tsarist Russian empire and continues during the communist Soviet rule.

The movements are united in their struggle:

- for democratic freedoms;
- for political status of political prisoners;
- for the right to emigrate from the Soviet Union;
- against the highhandedness of the KGB;
- against the abuse of power;
- against censorship;
- for the right to have one's works published outside the Soviet Union;

— to defend by all available means all political prisoners in the Soviet Union without regard for their nationality, their political or religious persuasion.

As for the things that differentiate the Ukrainian and Russian opposition movements, the Ukrainian movement is:

- national;
- for the breakup of the USSR into independent countries;
- for the preservation of national cultural traditions;
- for the independence of the Ukrainian Orthodox Church and legal status for the Ukrainian Catholic Church;
- against prison sentences that are twice as severe for Ukrainian political prisoners as for Russian political prisoners;
- against Ukrainian political prisoners serving their sentences in Russia and the mandatory use of Russian during prison visits;
- for national rights; against Russification; against the economic exploitation of Ukraine; for the equality of all nationalities.

The Russian movement, on the other hand, is:

- international;
- for the preservation of Soviet unity as a form of new Russia;

— for the continuation of the dominant role of the Russian Orthodox Patriarchate.

THE AWAKENING OF PUBLIC OPINION

Noting that which unites and divides the Ukrainian and Russian opposition movements, one must underscore the fact that the scope of the Ukrainian samvydav has always been Ukrainian in nature, crossing over to treat universal problems only infrequently. The Russian samizdat, on the other hand, has been clearly universal in character; its writers are of various nationalities, including many Russian Jews. Ukrainians, notably Dzyuba, Sverstyuk, and Moroz, begin with Ukrainian problems before moving on to more universal problems. Quite the opposite is true with Russian authors, such as A. Sakharov, who begins with problems of humanity — the dangers of thermonuclear war, famine, racism, militarism, dictatorships, danger to intellectual freedom in the world — and only tangentially does he touch on purely Russian affairs, at least during the 1970s. The most important of Soviet problems, the nationalities problem, is, for the most part, ignored.

The Russian movement, which came about under the influence of Western liberal and leftist movements, is more political in nature than the Ukrainian movement. Almost every document in the Ukrainian samvydav deals more with culture than politics.

Something new was introduced into Ukrainian social and political thought during the 1960s, when I. Dzyuba posed for the first time the question of the individual's place in society. He was convinced that there could not be a goal worth the loss of even one life, as he attested in "The Conscience of artistic research". Dzyuba focused attention on the problem of man as the "cog." As V. Symonenko put it, man is not the "ordinary 'I,'" but "the boundless universe of diversity."

V. Moroz, in his early writings, wrestled with questions of progress, the uniqueness of man, his individuality, of despots, and despotism, and of the role of the individual within society and the nation. He condemned all leftist and extreme rightist systems and positions, which lead to the same result — the subjugation of the individual, the standardization and sterilization of creativity, the changing of man into a cog ("A Report from the Beria Reservation").

With the appearance of samvydav, public opinion developed in Ukraine for the first time in decades. That opinion expressed a resounding "no" to Soviet norms, and declared that a person without individuality becomes a robot capable only of carrying out orders, but incapable of creating anything. It came out against all forms of totalitarianism, which, regardless of where or when, treats man not as a creative being but as fertilizer.

SEMI-LEGAL OPPOSITION IN UKRAINE

One could say that semi-legal opposition in Ukraine included all samvydav writers who signed their articles and who did not belong to any underground group.

If one accepts that the shestydesyatnyky founded the semi-legal opposition and set its goals, then the works of many writers shut out from official publications produced the second phase, during which political ideas were crystalized and developed.

Under the totalitarian Soviet regime, all requests — be they cultural or social — are seen as political demands. Therefore, the struggle against Russification, against anti-Ukrainianism, for the right to use the Ukrainian language, to preserve traditions, for equal rights, constitutional rights — the struggle waged in the 1970s which continues in Ukraine today — is a political struggle. The semi-legal opposition bases all of its demands on the national rights of Soviet Ukraine.

The most influential writers of samvydav materials during the 1960s and 1970s came from the ranks of the semi-legal opposition.

Ivan Dzyuba declared war on Russification and called for the preservation of the Ukrainian people, their language and culture, which faced destruction through assimilation.

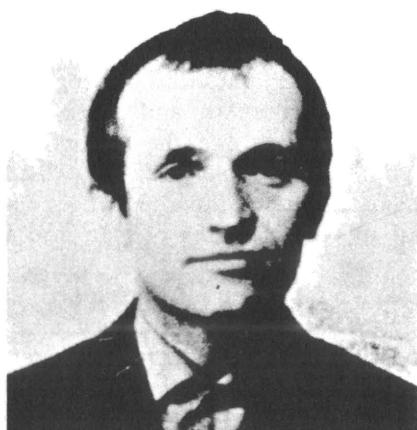
Dzyuba saw nationalism as a natural phenomenon, and internationalism as coexistence and not the merging of nations. He characterized Russian misinterpretation of "internationalism" as a continuation of imperial designs, and condemned it, citing Lenin and Marx as sources.

In his few but important writings, Svyatoslav Karavansky went beyond the Ukrainian question. He spoke out, as did Dzyuba and others, against anti-semitism, in behalf of Tartars and other oppressed nationalities in the USSR. He also went further in his political prop-

osals by recommending the full democratization of Soviet society and the introduction of a multi-party political system.

Vyacheslav Chornovil, adhering to legal and constitutional principles, demanded for Ukraine all of the political rights and benefits of citizenship guaranteed by the Ukrainian and Soviet constitutions. Writing about the absence of justice in Ukraine, Chornovil echoed the slogans of the French Revolution for freedom, enlightenment and justice.

Yevhen Sverstyuk in the clearest possible way transcended the purely Ukrainian and national

Vyacheslav Chornovil

theme in his "Cathedral in Scaffolding." He went beyond the idealization of the "Kozak republic" in Oles Honchar's "Cathedral" (even though the Kozak political system was more advanced than the one ushered in by the French Revolution) to the universal problems of humanity. Sverstyuk expressed his concern about the availability of water in the Sahara, ecology, conservation, and health care. For him, however, the world's problems are solved within nations.

Valentyn Moroz was a distinctly opposite phenomenon in the Ukraine of the 1960s and 1970s. He focused on the need for a heroic, exceptional, nobel "man of new ideals, a spiritual aristocrat." A plebeian, according to Moroz, could not have the necessary "creative, elitist qualities." He underscores the primacy of faith over rationality, because "man is moved by faith, and only later are arguments found for the already formed conviction." This approach brought Moroz into conflict with many of his colleagues in the Ukrainian opposition movement.

Ukrainian public opinion also was formed by the writings of J. Zalyvakha, M. Rudenko, L. Lukyanenko, V. Stus, the Horyn brothers, M. Plakhotnyuk, M. Masyutko, I. Svitlychny, and many others; the poets of the period played a notable role as well.

It was the development of Ukrainian public opinion through samvydav that led to the formation of the large semi-legal organization which came to be known as the Ukrainian Helsinki Group, headed by the writer Mykola Rudenko.

THE UKRAINIAN HELSINKI GROUP

The Ukrainian Helsinki Group was formed on November 9, 1976, in Kiev, the Ukrainian capital. It had 10 founding members; Mykola Rudenko (chairman), Oles Berdnyk, Petro Grigorenko, Ivan Kandyba, Levko Lukyanenko, Myroslav Marynovych, Mykola Matushevych, Oksana Meshko, Nina Strokata and Oleksiy Tykhy. Within three years, 27 other members joined.

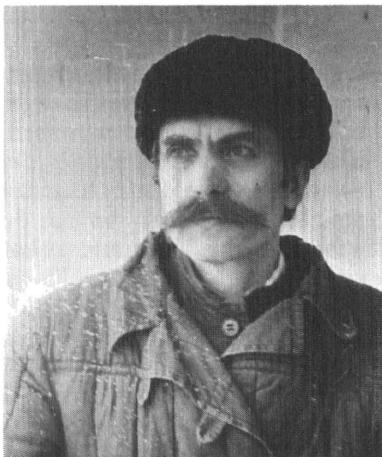
The Ukrainian Helsinki Group was established in the wake of the signing of the Helsinki agreements in August of 1975 in Helsinki by 35 nations, including the U.S. and the Soviet Union.

The Group's founding members understood that it would be impossible to put into practice the ideas contained in the Helsinki agreements in Ukraine or anywhere else within the Soviet Union because of the totalitarian Russian-chauvinistic character of the Soviet state. But they also realized that this historic act could become the basis of a struggle for human and national rights in Ukraine.

Acting in accordance with Soviet law and the constitution, the Ukrainian Helsinki Group — like similar groups formed in Moscow, Lithuania, Armenia, and Georgia — soon took up the defense of all Ukrainian political prisoners and other oppressed patriots in the Soviet Union. Hundreds and possibly thousands of people in Ukraine and elsewhere in the Soviet Union came to believe that the Ukrainian

Mykola Rudenko

Levko Lukyanenko

Group, and other similar groups, could defend them from the lawlessness and arbitrariness of the Soviet government and bureaucracy. Taking full advantage of its own high moral position and realizing the Ukraine's isolation from the outside world, the Ukrainian Group set as its goal to collect as much evidence as it could on human rights violations in Ukraine and to bring it to the attention of the outside world, especially the governments that signed the Helsinki accords.

In addition to its role as defender of the repressed and imprisoned, the Ukrainian Group, judging from its memoranda, letters, and appeals, sought:

— The participation of Ukraine in all Helsinki-related international meetings (Declaration, Memorandum No. 2).

Although Ukraine is a member of the United Nations and a "sovereign nation," its "nationhood," in reality, is only a "paper mirage" (Manifesto of the Human Rights Movement).

— The maintenance of direct cultural, scientific and all other ties with other countries.

Such relations should stem from the capital of Ukraine, Kiev, and not from the capital of another "union republic," Moscow.

— The rights of the individual, and not that of the state, should have primacy in the nation's constitution (Letter No. 2).

When the individual finds it impossible to conform to the nation's norms, he should be allowed to emigrate. Ukraine is the most discriminated against republic of the Soviet Union when it comes to emigration rights (Memorandum No. 18).

— Recognition that planned assimilation is a crime against the individual and the nation.

Closer relations between nations is not the same as the eradication of national identities; they should foster the brotherhood of nations and the elimination of national antagonisms. Equal status for the 15 national minorities in Soviet republics could help build such closer relationships.

— Expanding the rights of nations that form the Soviet Union.

The various peoples that make up the Soviet Union were made to suffer horrible crimes under the guise of the “Union.” There can be no “internal affairs” in the Soviet Union; any violation of human rights is a violation against all mankind (Memorandum No. 6).

— Opening Ukraine to foreign journalists.

Ukraine’s isolation is so complete that there is not a single foreign correspondent accredited in Ukraine; similarly, there is not one Ukrainian media correspondent outside the Soviet Union (Declaration).

— Abolition of the death sentence.

“A nation does not have the power to give life, nor does it have the right to take it away.” The Soviet state is practicing ethnocide and genocide against the life and soul of the Ukrainian nation (Memorandum No. 1).

With increased repression and the imprisonment of many Ukrainian Helsinki Group members, the positions and demands of its new members grew more sharply political. They emphasized the need for the independence of Ukraine and its secession from the Soviet Union. That shift was most noticeable in the writings of Yuriy Lytvyn.

During its brief active period, the Ukrainian Helsinki Group prepared hundreds of documents, appeals, and letters. A large part of these were published in the West in three volumes by Smoloskyp Publishers — “The Ukrainian Human Rights Movement” (1978, 477 pp.), “Information Bulletins” (1981, 199 pp.), and “The Ukrainian Helsinki Group, 1978-1982” (1983, 998 pp.). Some documents were also published by the Foreign Representation of the Ukrainian Helsinki Group and by Suchasnist.

Members of Ukrainian Helsinki Group have suffered much. As of January 1985, 22 members of the group were either in prison or in exile: M. Rudenko, J. Heyko-Matusevych, M. Horbal, Yo. Zisels, V. Kalynychenko, I. Kandyba, Ya. Lesiv, L. Lukyanenko, M. Marynovych, M. Matusevych, J. Meshko, V. Ovsienko, O. Popovych, B. Rebryk, P. Rozumny, Vasyl Sichko, Petro Sichko, V. Striltsiv, V. Stus, V. Chornovil, D. Shumuk, and Yu. Shukhevych. Three members have died: M. Melnyk, J. Tykhy, Yu. Lytvyn. Six members completed their sentences or were released: O. Berdnyk, Z. Krasivsky, V. Romanyuk, I. Sokulsky, S. Shabatura, and I. Senyk. Six members were forced to emigrate: P. Vins, P. Grigorenko, S. Karavansky, V. Malynkovych, N. Svitlychna, and N. Strokana. Leonid Plyushch became a member while in exile abroad.

One of the Helsinki Group's documents points out that "rights abuses have become the norm," and that people are surprised "when someone acts lawfully."

The Ukrainian Helsinki Group and the rest of the human rights and opposition movements are the latest evidence of the struggle of the Ukrainian people for their freedom and independence. The movement demonstrates that there still are those who are ready to bear any sacrifice, that the thousands who died in prisons and concentration camps are being replaced by new activists, young and old alike. Those who took up samvydav activities, sought to renew the people's faith in their righteousness, because "the leading edge of repression and terror by the internal security agencies is aimed at those who believe in the primacy of the spirit in the life of a nation."

The Ukrainian Helsinki Group cannot be viewed as a Soviet or as just another Russian national group, as some Russians maintain. It was Ukrainian, as Ukrainian as the entire opposition movement in Ukraine. It raised, above all, the nationality question, which is the most important question for all the peoples living in the Soviet Union.

These clearly stated national positions of the Ukrainian opposition movement are the reasons why thousands of Ukrainian patriots are serving long prison terms, why they refuse to recant, and why they are seen as convincing evidence of the vitality and invincibility of the Ukrainian nation and its struggle for freedom.

(Editor's note: There is a mistaken notion prevalent in certain official and unofficial circles in the United States that the dissident movement in Ukraine is a western Ukrainian phenomenon. Proponents of that thesis maintain that Ukrainian nationalism and an anti-Russian complex developed only in western Ukraine, because of that region's separate historical and political experience. That was not the case in eastern Ukraine, where Ukrainians and Russians, they maintain, have lived together without any misunderstandings.

To shed some light on this misperception promulgated by both "red" and "white" Russians, one should point out that it was the eastern Ukrainians who were first to declare the independence of Ukraine from Russia in January 1918. It is also a fact that the majority of Ukrainian cultural, national and human rights activists, who among other things protested against Russification in the 1960s and 1970s, were from eastern Ukraine. Consequently, eastern Ukrainians comprise most of Ukrainian political prisoners of the 60s, 70s and 80s.

The following is a list of but a few of the most prominent human rights activist from eastern Ukraine: Vasyl Symonenko, Ivan Dzyuba, Ivan Svitlychny, Nadiya Svitlychna, Svyatoslav Karavansky, Nina Strokata, Panas Zalyvakha, Mykhaylo Masyutko, Vyacheslav Chornovil, Alla Horska, Levko Lukyanenko, Mykola Rudenko, Oleksiy Tykhy, Valeriy Marchenko, Heliy Snehiryov, and Ivan Sokulsky.)

УКРАЇНІ

*Задивляюсь у твої зіниці,
Голубі, тривожні, ніби рань.
Крешуть з них червоні блискавиці
Революцій, бунтів і повстань.*

*Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе чудуватися повік.*

*Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.*

*Одійдіте, недруги лукаві!
Друзі, зачекайте на пумі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побутъ насамоті.*

*Рідко, нене, згадую про тебе,
Дні занадто куці та малі.
Ще не всі чорти живуть на небі,
Ходить їх добіса по землі.*

*Бачиш, з ними щогодини б'юся,
Чуєш — битви споконвічний грюк!
Як же я без друзів обійдуся,
Без лобів їх, без очей і рук?*

*Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпуха вікова...
Громотити над світом лута битва
За твоє життя, твої права.*

*Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено!*

* * *

Де зараз ви, кати моого народу?

Де велич ваша, сила ваша де?

На ясні зорі і на тихі води

Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множиться, і діє

Без ваших нагайів і палаша.

Під сонцем вічності древнє ї молодіє

Його жорстока і лагідна душа.

Народ мій є! Народ мій завжди буде!

Ніхто не перекреслить мій народ!

Пощезнуть всі перевертні приблуди

І орди завойовників-заброд!

Ви, байстрюки катів осатанілих,

Не забувайте, виродки, ніде:

Народ мій є! В його волячих жилах

Козацька кров пульсує і гуде!

* * *

Коли крізь розпач винутться надії

І загудуть на вітря степовім,

Я тоді твоїм ім'ям радію

І сумую іменем твоїм.

Коли грозує далеч неокрая

У передгрозі дикім і німім,

Я твоїм ім'ям благословляю,

Проклинаю іменем твоїм.

Коли мечами злоба небо крає

І крушишь твою вроду вікову,

Я тоді з твоїм ім'ям вмираю

І в твоєму імені живу!

TWO MEMORABLE UKRAINIAN EVENTS IN WASHINGTON, D.C.

In the past two years the capital of the United States witnessed two large Ukrainian rallies which were widely publicized by the American media and drew the attention of both the American people and foreign diplomats to the Ukrainian cause.

The first mass rally was held October 2, 1983, to commemorate the fiftieth anniversary of the horrible famine of 1932/33 which was artificially induced and imposed upon Ukraine by Moscow in order to break the resistance of the Ukrainian peasants to the forced collectivization of agriculture, to weaken the biological substance of the Ukrainian nation and to kill its spirit of independence. Seven million Ukrainians — productive farmers for the most part — died as the result of this barbaric method of repression, unheard of in the history of civilized mankind.

Some 20,000 Ukrainian-Americans and representatives of the Ukrainian

October 2, 1983: Some 20,000 Ukrainian Americans came to Washington, D.C. to commemorate the victims of the Moscow made famine in Ukraine 1932/33 and to protest Moscow's genocidal policies in Ukraine.

ian communities throughout the free world gathered at the Washington monument, many dressed in their national costumes. They heard several speeches and a sympathetic message from President Reagan, and then marched in an orderly procession toward the Soviet Embassy to protest Soviet Russian atrocities in Ukraine, past and present. Many marchers carried banners depicting the plight of the Ukrainian nation and demanding independence for it from Soviet Russian domination.

The memory of the victims of the famine was honored by a beautiful concert at the Kennedy Center that featured two opera singers, mezzo-soprano Renata Babak and bass-baritone Andrij Dobriansky, with the Fairfax Symphony Orchestra and the Bandura chorus, under the conductorship of the late Hryhorij Kytastyj. President Reagan's message was read again by his personal representative. The concert was an emotional and unforgettable event for the more than two thousand who attended.

In connection with this protest, several other events took place in Washington, D.C., honoring the memory of the victims of the Ukrainian famine: a seminar at the American Enterprise Institute, a night vigil at the Soviet Embassy, an exhibit of documents pertaining to the famine, a panel discussion over two radio stations, in which Dr. Robert Conquest, a British scholar, and Dr. James Mace of Harvard University's Ukrainian Studies Institute participated, and special sessions of the U.S. House of Representatives and the Senate dedicated to the Ukrainian famine. Both houses of Congress also passed resolutions expressing sympathy for the tragedy the Ukrainian people had suffered and condemning the Soviet Russian policies in Ukraine. In addition, the Senate Committee on Agriculture held a special hearing on the Ukrainian famine.

As a consequence of these events, both houses of Congress voted to create a permanent commission to study the causes of the Ukrainian famine and appropriated money to finance the work of the commission. President Reagan subsequently signed the resolution into law.

The 1983 rally and related events were sponsored by all the Ukrainian religious and civic organizations, except for the Ukrainian Congress Committee and its affiliates which abstained.

On September 16, 1984, all Ukrainian-American organizations joined in an effort to protest the Soviet Russian policy aimed at the eradication of linguistic, cultural, and historical heritage of the non-Russian peoples of the USSR, which policy is increasingly evident in all non-Russian republics, especially in Ukraine. The aim of the policy is to make all non-Russian peoples speak and feel Russian and thus to create a uniform Soviet (Russian) nation — which the USSR is not. As an occasion for their protest against this national genocide, the Ukrainian-Americans chose the 20th anniversary of the unveiling in Washington, D.C., of a monument to Taras Shevchenko, the great Ukrainian poet and freedom fighter whose protest against the domina-

September 16, 1984: Thousands of Ukrainian-Americans came again to Washington, D.C., this time to protest the Russification of Ukraine. The marchers approach the Soviet Embassy.

tion of Ukraine by tsarist Russia led to his arrest and banishment to Siberia for ten years.

This time, some 12,000 Ukrainian-Americans came to Washington to protest Russification of their native land. They gathered on the monument site, listened to several speeches and a message from President Reagan eulogizing Patriarch and Cardinal Yosyf Slipyj who had just died, and again marched toward the Soviet Embassy. They tried to deliver the message that Ukrainian-Americans will never acquiesce to a systematic Russification of their brothers and sisters in Ukraine aiming to make their Ukrainian homeland a non-nation. The embassy, as usual, did not accept their message, but it became known to the American people, thanks to wide coverage by the American media, and it was also brought to the attention of foreign diplomats stationed in Washington.

In the afternoon, a concert celebrating Ukraine's rich cultural heritage was held at the Kennedy Center. Works of Ukrainian composers as well as some of the world's great composers were performed by the opera stars Renata Babak and Andrij Dobriansky, the Fairfax Symphony and the Dumka Chorus of New York. The concert, which was acclaimed by the Washington art critics, was clear evidence that a

nation with such a rich cultural heritage and talent deserves and ought to be independent of Big Brother, that is the Russian Communist rulers in Moscow.

For Ukrainian Americans, both events were great spiritual inspirations that reinforced their determination to defend their brothers and sisters in Ukraine who cannot protest the violations of their human and national rights because any such self-defense is considered treason, punished with long years of imprisonment — tantamount to death.

*Хоча б ти і муки тяжкі потерпів,
А брата свого не любиш,
То все ж ти на вічне життя не доспів,
Лиш дармо дочасне загубиш.*

Іван Франко

Микола Француженко

БОРЕЦЬ ЗА СВОБОДУ

(В 90-ту річницю смерти Михайла Драгоманова)

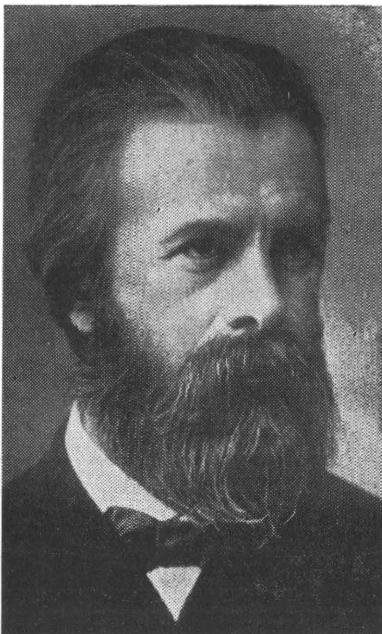
Не всі розуміють однаково, що означає свобода. Нераз в ім'я свободи творилися і творяться такі речі, що призводять до поневолення. Про це ясно сказав свого часу Михайло Петрович Драгоманов, коли з'ясовував свої погляди на політичну свободу, як найнеобхіднішу передумову нормального суспільного життя, людського поступу та вільного розвитку всіх народів.

І коли вдуматись у те, що говорив цей великий український мислитель дев'ятнадцятого століття, то стане зрозуміло, чому саме так звана «народна і радянська влада», а фактично володарі московського Кремлю, по сьогоднішній день не дозволяють появи повного видання творів Михайла Петровича Драгоманова.

20-го червня цього 1985 року минає дев'яносторіччя з дня смерті Михайла Петровича Драгоманова. З цієї нагоди й нагадуємо деякі думки цього визначного культурно-політичного діяча і мислителя України.

«Дух універсальності, (що ставить наріжним каменем рівність і політичну свободу всіх людей і націй), робить Драгоманова, навіть сьогодні, пророком української і європейської свідомості». — Так пише про українського політика і вченого Михайла Драгоманова американський вчений Філіп Мозлі.

Михайло Петрович Драгоманов здобув собі міжнародне визнання як борець за свободу — і в політичній історії і в політичній практиці. Він перший на Сході Європи показав, що без політичної свободи неможливий правдивий прогрес — ні матеріальний, ні духовний.

Михайло Драгоманов

Що таке політична свобода? Це, — пише Михайло Драгоманов, — права людини і громадянина, і це — самоуправа місцева і національно-державна. Тобто, політична свобода, це — свобода людини і націй.

Політична свобода означає недоторканість особи і її житла, недоторканість приватних листів і телеграм, свобода вибору місця проживання, заняття і праці, свобода релігії і релігійних обрядів, свобода слова, преси, свобода всіх родів мистецької і літературної творчості. Свобода означає недоторканість національності, її мови, культури і матеріальних багатств. Свобода означає побудову влади знизу вгору.

Головна заслуга Михайла Драгоманова в тому, що він показав на історичних прикладах велике значення і роль політичної свободи для життя й добробуту людини.

«Треба показати нашому народові, — писав Михайло Петрович Драгоманов у листі до одного приятеля, — як живуть народи Швейцарії, Англії і Сполучених Штатів Америки. Треба показати до дрібниць, як діють у тих народів національні, обласні й місцеві конституції (та самоуправи).»

І він описав, як ті країни здобувають політичну свободу, як втілили ту свободу в конституційний лад і як піднесли завдяки тому свій життєвий рівень вище, ніж денебудь у світі.

Особлива органіальність Михайла Петровича Драгоманова серед вчених і політиків світу проявляється в його тезі, що від засобу боротьби залежить ціль і наслідок боротьби. (Підкреслення наше). Не ціль вилічує засоби, а засіб кладе своє тавро й печать на ціль.

Михайло П. Драгоманов написав ряд праць, у яких проаналізував роботу централістичних революційних партій, що діяли в його час в Російській імперії, як от Народна Воля, та такі передвісники більшовизму, як «група освобождення труда» Плеханова. Секретність, змовництво, централізм, терор та диктатура революційних партій, — казав Михайло Драгоманов, — тільки переміняють кайдани, але не звільняють з неволі і нужди, ніякого правдивого соціалізму й інтернаціоналізму не збудують. Замість старого насильницького бюрократизму збудують новий насильницький бюрократизм. На думку Михайла Драгоманова, це змушує українців «підіймати на Сході Європи (...) ідею повної рівноправності недержавних націй з державними, організації для кожної з них спеціального корпусу діячів політичного і соціального визволення, пропаганди визвольних ідей на всіх мовах (...). В боротьбі за цю ідею українцям доведеться мати проти себе всі державно-національні централістичні елементи (...), але раніш чи пізніш (вони) не тільки будуть мати за собою український народ (...), але побачать поруч себе (...) партії: естонську, литовську, білоруську, словацьку, румунську, кавказькі, гуртки єврейські, а також здорові (...) елементи партій великоруських, польських, німецьких і ма-

дярських. Деякі ознаки такого світлого майбутнього видно вже й тепер».

Михайло Петрович Драгоманов жив у дев'ятнадцятому столітті. Він був молодшим сучасником Карла Маркса, чиї теорії багато кому здавалися безпомилковими. Та реалістичне мислення Михайла Драгоманова не мирилось з марксистською догмою. Він вважав, що складні процеси розвитку суспільства годі вклести в рамки усталеної доктрини.

Прочитавши книгу Юліяна Бачинського «Україна іррідента», з її центральною тезою про конечність політичної незалежності України, Михайло Драгоманов писав із Софії у листі до Бачинського:

«Ваша праця („Україна іррідента“) інтересна, бо зачіпа з нових боків важливі питання, але хибує доктринерством певної (марксистської) школи. Ви знаєте, я не згоджується з філософією історії і політики виключно економічною, бо вважаю її за свого роду мета-фізику, а життя людське занадто складне, щоб його пояснити лише одним елементом. Але я нічого не маю проти доктрини, коли вона веде до досліду нових фактів. На лиху марксисти (...) рідко досліджують що, а просто а пріорі креслять історичні і політичні фігури, часто зовсім фантастичні».

Ці думки Михайла Петровича Драгоманова, висловлені в минулому столітті, залишаються актуальними і свіжими по сьогоднішні дні.

Драгоманов був дядьком славної української поетеси Лесі Українки, на яку він мав великий вплив і яка глибоко поважала його. Про їх взаємини багато говориться в книзі сестри поетеси, Ольги Косач-Кривинюк, «Леся Українка — Хронологія життя і творчості». В цій книзі, що її видала УВАН 1970 р., знаходимо також багато інформацій про життя і діяльність Михайла Драгоманова.

Михайло Петрович Драгоманов походив з давнього козацького роду. Він народився 30 вересня 1841 року в родині дрібного поміщика. Скінчив Київський університет і став доцентом того ж університету. Але 1875 р. царська влада звільнила його з тієї посади, вважаючи його політично «неблагонадійним». Владі не подобались його політичні погляди, зокрема виступи проти монархічних режимів Росії й Австро-Угорщини. Щоб мати свободу політичної діяльності, Драгоманов емігрував 1876 року за кордон. Зупинився в Женеві, заснував там українську друкарню і почав видавницу діяльність. Видав п'ять випусків збірника під назвою «Громада» із знаменитим, програмовим Переднім словом до «Громади». Пізніше Драгоманов видавав журнал під цією ж назвою разом з Михайлом Павликом і Сергієм Подолинським.

Тут варто згадати, що після виїзду за кордон Драгоманов зупинився на короткий час у Львові і дав кілька лекцій для студентської молоді. Ці лекції і, пізніше, листи Драгоманова до ре-

дакції студентського журналу «Друг», яку очолював Іван Франко, зробили великий вплив на українську молодь Галичини, значна частина якої стояла тоді під впливом москвофілів. Вони, як писав пізніше Франко, викликали стравжню революцію в умах молоді. Наслідками зв'язків з Драгомановим були масовий відхід молоді від реакційного москвофільства, зворот до народу і зацікавлення його соціальними і національними проблемами. Під впливом Драгоманова Франко, Павлик та інші заснували 1890 р. Українську радикальну партію — першу модерну політичну організацію галицьких українців, — яка кілька років пізніше стала вставила в свою програму постулат державної незалежності для України.

У женевській друкарні Драгоманов видав також кілька інших книжок, зокрема твори Шевченка, Панаса Мирного та інших.

Під матеріальним оглядом жилося Драгоманову в Женеві скрутно, і коли 1889 р. Софійський університет запросив його на катедру загальної історії, він прийняв запрошення і виїхав до Болгарії. Жив там до своєї смерті 2 липня 1895 р. Там у столиці Болгарії його й поховано.

Драгоманов був визначним публіцистом, істориком, літературознавцем, фольклористом, економістом, філософом, громадським діячем. Він опублікував низку творів і багато статей українською, російською та різними європейськими мовами, в яких звертав увагу на важке становище українського народу в царській Росії. Свої статті українською мовою підписував псевдонімами: М. Галицький, П. Кузьмичевський, П. Петрик, Українець та іншими. Важливіші його твори: Програма «Громади», Малоруський інтернаціоналізм, Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст., Вільна спілка, Україна і центри, Шевченко, українофili і соціалізм, Пропащий час, або Україна під московським царством, Чудацькі думки про українську національну справу та інші.

Великою заслугою Драгоманова є те, що він один з перших рішуче запротестував проти ганебного указу царя Олександра II з 1876 р., яким заборонено видавати наукову і художню літературу українською мовою. Він видав у Женеві брошурою французькою мовою п.н. «Українська література заборонена царським урядом» і особисто привіз її до Парижу на літературний конгрес, що відбувся там 1878 р. Цю брошуру, в якій Драгоманов назвав українську літературу самостійною, оригінальною і рівною іншим слов'янським літературам, вручив він президентові конгресу, визначному французькому письменникові Вікторові Гюго, російському письменникові І. С. Тургеневу, що був віцепрезидентом конгресу, і ще кільком учасникам конгресу. Таким чином його протест проти тієї спроби русифікувати Україну пролунав по всій Європі.

1970 р. в Києві видано два тому творів Драгоманова, але там немає творів, в яких Драгоманів змалював важке становище українського народу в російській імперії і вимагав для свого народу права на самовизначення. Немає також таких, де Драгоманов кри-

тикував марксизм як нежиттєздатну доктрину. До того ж, у вступній статті і в редакційних «поясненнях» приписано Драгоманову погляди, яких неможна обґрунтувати жодним його твором. Ці фальсифікації щодо поглядів Драгоманова влучно викриває Степан Ріпецький (див. ст. 226).

Іван Франко про Михайла Драгоманова

В 1908 році видав І. Франко у Львові 2-ий том своєї переписки з М. Драгомановим. У передмові він відкликав свої критичні заваги про Драгоманова, висловлені раніше, і високо оцінив ролью Драгоманова в житті української молоді Галичини. Тут же дав Франко влучну характеристику Драгоманова як людини і громадсько-політичного діяча. Подаємо в скороченні цю передмову:

«Не можна не висловити тут свого широго жалю щодо деяких уступів моєї передмови до першого тому листів Драгоманова. Тепер, обіймаючи всю її цілість, я розумію ясно, як мало ми, його ученики, розуміли його за його життя, як мало ми здібні були піднестися на ту висоту знання і поглядів, на якій він стояв і з якої не спускався ніколи. Він був для нас правдивим учителем, і вповні безкорисно не жалував праці, писань і упіmnень і навіть докорів, щоб наводити нас, лінівих, малоосвічених, вирослих у рабських традиціях нашого глухого кута, на краці, ясніші шляхи європейської цивілізації. Можна сказати, він за вуха тяг нас на той шлях, і коли з генерації, що більш або менш стояла під його впливом, вийшла яка користь для загального і нашого народнього діла, то це в найбільшій мірі заслуга пок. Драгоманова.

Отся друга частина листів на мій погляд має велику вагу особливо для пізнання Драгоманова як чоловіка високої душі і високого розвою, якому справді ніщо людське не було не то чуже, але й байдуже. Незвичайна різносторонність його інтересів, незвичайна живість і ясність їх зрозуміння йде в парі з незвичайним критицизмом його розуму, критицизмом вродженим, а не подиктованим ніякою доктриною, і з не меншою суцільністю і гармонією його вдачі, сконцентрованої на високій, ідеальній основі. Вічно зайнятий великими питаннями піднесення рідного народу, він ніколи не спускає з ока органічного зв'язку нашої історії з іншими. Він уважає своє життя виключно службою високому ідеалові розвою і поступу, і це давало йому силу і рівновагу духа у всіх тяжких досвідах його життя. До останньої хвили, зломаний тяжкою неду-

Ivan Franko

гою, він не тратить молодечого запалу до праці, ані своєрідного, широго гумору. Скептик до дна душі, він уміє розпалювати віру в ідеал і почуття совісти та громадських обов'язків у душах найтупіших людей. Це була вийняткова натура, вдвоє дивна серед української нації, такої багатої натурами пасивними, вузькими і тупими. Він був немов створений на провідника духового великої нації, а хоча доля позавидувала йому, то все таки він зробився і буде довго ще сумлінням нашої нації, ясним, непідкупним, правдивим компасом для грядучих поколінь, як ім жити і як працювати» (стор. III-V).

Іван Франко

*Посвята
Михайлові Драгоманову**

*Тобі сей труд! Таж смілим словом Ти
Розбив круг нас невіжості границі!
На світло вирвав нас із темноти,
На волю вивів з мертвоти темниці!
Ta Ти ж вказав нам путь куди іти,
Як жизнь і кров до людськості скарбниці,
До поступу будови докладати,
Добра собі в добрі для всіх шукати...
Прийми ж сей труд! В чужім далекім краю
Сам в бою, в труде йдеш вперед раз-в-раз.
Коли Ти рідним словом нагадаєш
Вкраїну — матір, — о згадай і нас,
Своїх синів, що враз з Тобою бажають,
Щоб швидко блиснув правди й волі час,
І щоб Тебе із вигнання, іздалі
На вольній ми Вкраїні привітали.*

* Додаток до Перекладу «Фауста» Гете 1881 р.

СОВЄТСЬКА «РЕАБІЛІТАЦІЯ» МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Від редакції: Після розгрому українського національного відродження в 30-тих роках ім'я визначного українського ученого і політичного діяча Михайла Драгоманова стало табу, якого в Україні не можна було навіть згадувати, а українські науковці, які в 20-их роках досліджували життя і творчість Драгоманова, були фізично ліквідовані. Експозитура компартії в Україні нагадала собі вислів Леніна, що Драгоманів був «міщанським націоналістом», і цей погляд Леніна став законом у підході до Драгоманова. Довгі роки в Україні панувала повна мовчанка про цього визначного українського діяча, який відіграв велику роль в громадському, політичному і літературному житті України в 19-му столітті. Несподівано в 1954 році, за Хрущова, в київській Літературній газеті (тепер Літературна Україна) з'явилася стаття про Драгоманова, автори якої О. Білецький, Д. Заславський і І. Романченко, виконуючи директиву партії, «реабілітували» Драгоманова. Чому така раптова зміна? А тому, що партія вирішила використати ім'я Драгоманова для своїх імперських цілей в Україні, головно для пропагування «добровільного воз'єдання українського народу на віки вічні з його старшим братом, великим російським народом». В тому дусі написана та стаття, замітна тим, що автори для підтримання своїх тверджень не цитують жодного твору Драгоманова, що є найкращим доказом фальшування його поглядів. Це фальшування викриває переконливо відомий громадський діяч Зах. України dr. Степан Ріпецький у двох числах журналу «Вільна Україна» за 1954 рік (ч. 24 і 25). Тому що тодішня настанова партії щодо Драгоманова діє і далі, стаття д-ра Ріпецького є актуальна і сьогодні, і тому ми передруковуємо її тут у скороченні і з незначними правописними змінами. Нагодою для цього є 90-та річниця смерті Михайла Драгоманова.

Як можна було сподіватись,sovєтські науковці, виходячи назустріч плянам московського большевизму, його великорадянським амбіціям та русифіаторським тенденціям — представили Драгоманова як прихильника відвічної російсько-української дружби, наївного симпатика московського централізму та оборонця російської, єдино-неділімської політики на Україні. Це, на нашу думку, є головною метою т. зв. «реабілітації» Драгоманова, щоб його великим і славним іменем скріпити моральну силу і авторитет мос-

ковського панування на Україні, щоб засобами брехні і фальшивих перекручувань обезцінити великі заслуги Драгоманова, як речника національного і соціального визволення українського народу. Автори статті, мотивуючи його «реабілітацію», поставили ряд свідомо неправдивих тверджень. Вони твердять, що Драгоманів:

- 1). до російського народу ставився з любов'ю і повагою,
- 2). був одним з чільних представників російської прогресивної еміграції,
- 3). твердо стояв на тому, що визволення України від соціального гнету немислиме без визволення Росії, без підтримки з боку великого російського народу,
- 4). переконливо доводив, що «воз'єднання» України з Росією в 1654 р. було природним наслідком віковічного тяжіння українського народу до братнього російського народу,
- 5). називав російський народ старшим братом українського народу і послідовно стояв за їх найтісніший зв'язок в історії, в політиці, в культурі, а вся його діяльність була спрямована до зміцнення братерського союзу між російським і українським народами.

Це мала б бути та суть духовної спадщини Драгоманова, яка, на думкуsovets'kix vchenix, виправдує його реабілітацію. Де, коли, при якій нагоді були висловлені Драгомановим повищі думки та якими конкретними діями він виявив ці свої думки, автори не говорять.

Яка ж дійсна правда про це все, що сказали советські вчені? Дуже бридко і осоружно звучать в советському жаргоні усе ті самі наївні і брехливі фрази, які советська наука прикладає до усіх видатних українських людей: Шевченка, Франка, Коцюбинського, Лесі Українки, Павлика, а тепер до Драгоманова, мовляв, і цей і той «дуже любив і поважав російський народ». Оцей дешевий пропагандивний хват має сугерувати несвідомим і стероризованим українським людям традицію і приклад взаємної любові і поваги між пануючим — російським — і поневоленим — українським народами. Очевидно, советські вчені не розуміють цієї любові і поваги між двома народами, як чесного відношення між рівними і рівноправними спільнотами, а як підлеглість, службу і слухняність для «старшого брата», «великого» російського народу. Ні один видатніший представник української культури або політики не розумів в той спосіб свого відношення до сусідніх народів. Усі вони не тільки протестували і боролись проти насильства кожночасної російської влади, але також виразно вказували, включно з Драгомановим, на поневолення українського народу домінуючим великоруським народом. При чому тут «любов і повага»? З огляду на це великоруське і домінуюче становище, яке протягом трьохсот років займав московський народ супроти України, ні в одної видатної української людини, а також і Драгоманова, не було підстави для особливої любові до московського народу.

I. Франко закликав український народ у своїм величнім гимні «не служити москалеві», Т. Шевченко ганьбив перевертнів, що служили Москви, як «грязь Москви», а М. Драгоманів з гострою іронією писав про тих українців, які «як прихвостні ідуть за сусідами, скорше всього за москвинами». («Шевченко, українофіли і соціалізм»).

Драгоманів ніде і ніколи не твердив цього — як пишуть автори статті — що «визволення України від соціального гнету немислиме без визволення Росії, без підтримки з боку великого російського народу». Вони спростачують і викривляють відому ідею повного визволення українського народу, проголошену Драгомановим в 1878 і 1880 рр. У всіх своїх наукових і публіцистичних працях Драгоманів усе говорить про повне, всебічне визволення українського народу. На кожному кроці він виразно вказує на потребу боротьби з всяким поневоленням: національно-політичним, культурно-духовним і соціальним, при чому усе кладе головний натиск на політичну свободу, на національне визволення. У своїй відповіді на привіти з нагоди 30-річчя його громадської праці він сказав: «Діло в тім, що наш народ скривжено не тільки соціально і політично, але і національно». Драгоманів ніде не говорить окремо тільки про соціальне визволення, без пов'язання його з іншими родами поневолення. Він виразно говорить: «В нас справа соціалізму мусить іти поруч із справою вирятування своєї нації, з новим народженням національним». («Шевченко, українофіли і соціалізм», Львів, 1906, ст. 138). Драгоманів пов'язував ці обидві ідеї у нерозривну єдність національного і соціального ідеалу. Передумовою соціального визволення України Драгоманів вважав її політичну волю, визволення від московського і польського панування, яке український народ осягне тільки своїми власними силами, у тісній співпраці з іншими недержавними, поневоленими націями. Про потребу «підтримки з боку великого російського народу» Драгоманів ніколи не говорив, а навпаки, він твердив, що передумовою соціального визволення недержавних націй — є іхня політична незалежність та відіпхнення пануючих великороджав, в тому числі і Росії, у їх етнографічні межі. Він вважав дуже корисним із погляду ідеї поступу — створення нових національних держав в Європі (Італії, Румунії, Сербії, Болгарії і інших), бо вони є «початком кінця» соціального гніту. (Переднє слово, 1878 р.). Цю свою визвольну концепцію сформулював Драгоманів найкраще у «Програмі» з 1880 р. словами: «Ось через що майже все одно: чи увільнити Україну од панування чужинців, чи увільнити громади українських здобувачів од непрацюючих станів».

Драгоманів знов, що український народ у своїй визвольній боротьбі мусить мати союзників. Але він не шукав їх навіть серед найлівіших російських груп, ані не думав про підтримку російського народу. У всій своїй політичній діяльності він вважав тільки поневолені, недержавні нації в Росії і в Австрії найкращими союз-

никами українського народу у його боротьбі за повне визволення. Цю ідею солідарності українців з іншими поневоленими народами Драгоманів пропагував ціле своє життя. Цю основну політичну тезу Драгоманова находимо в «Переднім слові» з 1878 р.:

«Українцями слід старатись стати в тісну спілку зо всіма такими недержавними людьми в Росії і Австрії, навіть з такими, котрі не зовсім ще дійшли до соціалістичних думок, — тільки б вони признавались:

- 1). до того, що кожна нація мусить бути сама собі господарем дома,
- 2). та до того, що сила кожної нації лежить в мужицтві».

Для того Драгоманів не радив шукати підтримки для української справи у росіян, які були домінуючою нацією на Україні. Він не мав довір'я навіть до поступових і революційних росіян, бо бачив в них централістів та ворогів визволення українського народу. Він так писав про те:

«Серед російських, власне серед великоруських, соціалістів виступають цілком виразно, побіч абстрактних фраз про принципи космополітизму і федералізму, ознаки рішучого великоруського націоналізму і власне офіційного націоналізму... «Вперед» говорить навіть прихильно про історичну «руську єдність» в московській державі». («Малоруський інтернаціоналізм», 1880.).

Юліян Охримович в своїй праці: «Розвиток української національно-політичної думки» так характеризує відношення Драгоманова до російських демократів і соціалістів:

«Драгоманів увесь час доводив, що великоруська демократія є спільником російської реакції в наслідок свого централізму і шовінізму, прикритого космополітичними фразами. У своїм знаменитім творі «Історична Польща і великоруська демократія» він доказує твердими фактами, що всі російські соціалісти, з винятком Герцена і Бакуніна, ніколи не важилися призвати українському народові права на політичну і національну незалежність, а більшість з них не призначала навіть існування української нації. Бліскучими аргументами доказує Драгоманів, що загальні фрази, що «націоналізм — це буржуазне питання», що «соціалісти повинні до того змагати, щоби з'єднатися, а не роз'єднуватися», — є тільки маскою, під якою криється московський шовінізм і централізм, який не може відректися від думки, що Росія є «єдиная і незділена».

В згаданім творі Драгоманів говорить, що «іх псевдокосмополітичні бесіди проти націоналізму не є спрямовані проти тих, що гноблять нації, але радше проти тих, котрі хотять боронитись проти цього гнету. Вони думають заступити денационалізацію — інтернаціоналізмом». В «Автобіографії» він говорить про «націоналістичне самоосліплення російських революціонерів» та про їх «великоруський централізм».

От такий був в дійсності погляд Драгоманова на поміч і підтримку російського народу в особах його передових представників

українській визвольній справі. Вслід за тим можна зрозуміти становище В. Леніна, який вважав Драгоманова «буржуазним націоналістом».

Коли оспорювані нами повище твердження авторів статті щодо відношення Драгоманова до росіян не є істотними для оцінки його політичної індивідуальності, то цього не можна сказати про ці видумані і неправдиві тези авторів, в яких вони фальшують і перекручують погляди Драгоманова, як історика України і провідного українського політичного діяча. Ці тези спрепарували автори статті, як виправдання «реабілітації» Драгоманова та як підставу для включення його в совєтську культуру і в систему пропаганди московського большевизму.

Не посилаючись на ніякі джерела, ані не подаючи заголовків праць Драгоманова, ні його автентичних тверджень, вони, незгідно з правдою, твердять:

а). що Драгоманів переконливо доводив, що «возз'єднання» України з Росією в 1654 р. було природним наслідком віковічного тяжіння українського трудового народу до братнього російського народу, — та

б). що Драгоманів називав російський народ старшим братом українського народу і послідовно стояв за їх найтісніший зв'язок в історії, в політиці, в культурі, та що вся його діяльність була спрямована до зміцнення братерського союзу між російським і українським народами.

Коли йдеться про оцінку такої рішальної для українсько-російських відносин події, як Переяславський договір з 1654 р., то ця оцінка в працях Драгоманова є зовсім суперечна із поглядами совєтської історіографії і пропаганди. Про цю проблему переконливо говорить наш історик, кол. член Всеукраїнської Академії Наук, зліквідований советським режимом, Осип Гермайзе. Він пише у своїй знаменитій праці: «М. Драгоманів в українській історіографії» («Україна» 1926, кн. 2-3.) так: «Новий період української історії, коли Україна переходить під зверхність Москви, викликає у Драгоманова найбільш критичне відношення. Драгоманів зве весь цей період „пропащим часом“ для української культури, оцінюючи розвиток її з погляду ідеї прогресу... Москва робила всякі перешкоди для прогресивного розвитку України...» Його відношення до Росії неприховано критичне і негативне».

Сам факт укладення між Україною і Москвою Переяславського договору вияснює Драгоманів об'єктивними обставинами даної історичної доби, а ніколи «природнім, віковічним тяжінням» України до Москви. У своїй статті «Германізм на сході і московитизм на заході» («Вольное Слово», 1882). Драгоманів заявляє: «Інкорпорацію України, Білоруси, балтійських провінцій і Литви до російської держави не можна в ніякий спосіб вияснювати теоріями німецьких або московських патріотів». Отже, це «природне, віковічне тяжіння» України до Росії називає Драгоманів інкорпорацією,

критикуючи московських патріотів-істориків. В цей спосіб інтерпретує він цю проблему у всіх своїх історичних і політичних працах.

Недоцільним було б тільки заперечувати твердження совєтських вчених, не показавши конкретних доказів із численних праць Драгоманова, які понад всякий сумнів повинні переконати кожну чесну і об'єктивну людину про неправду, яку згадані вчені подають читачам «Літературної Газети».

Особливо яскраво висвітлює своє становище в цій справі Драгоманів в листі до редакції «Правди»* з 1. листопада 1888 р., писаному з нагоди відкриття в Києві пам'ятника гетьм. Б. Хмельницькому, в якому він гостро критикує М. Костомарова за те, що той «в гарячій статті об'явив діло унії України з Московщиною — органічним і віковічним», як також інших київських українців за це, що в комітеті, який виробляв плян пам'ятника, в тім числі і напис на ньому: «Богдану Хмельницькому — єдиная, неделимая Россія», були звісні українські вчені-патріоти: Максимович, Антонович і Козловський.

У своїй книжці: «Пропащий час або Україна під московським царством», Драгоманів доказує трагічне положення України, яка внаслідок своєго прилучення до Москви все втратила і не зискала нічого, і в якій висловлює думку, що боротьба з московськими впливами на Україні у всіх формах повинна стати бойовим кличем молодого українського руху. А в другім місці, в тім же творі, він говорить:

«Усе, що московська влада робила на Україні від днів Хмельницького аж до зруйнування Запоріжської Січі в 1775 р., було спрямоване на знищенння українських порядків»... «Що скористала Україна за 200 років московської влади? Чи маємо шукати що користь в жорстокостях Петра I, в жадобі Меншикова, в злобі Павла I, або в злочинах Аракчеєва, чи в холодно обдуманій деспотії Миколи I? Длячого вона знищила ці краєві права, старі виборні уряди, що були колись на Україні, коли усі освічені люди думають, що без краєвих прав та виборних урядів обйтись не можна? Двіста років мучення, поки царі доконали старі українські порядки, пропали, значить, даремне».

А про дальші наслідки того «найтіснішого зв'язку українського і російського народів в історії, політиці і культурі» Драгоманів в тім же творі так оповідає:

«От так виглядала держава, з якою Україна об'єдналась в 1654 р., коли вона була вільним, відродженим краєм. Не дивно, отже, що за роки, коли Україна була об'єднана з Московщиною, з її самодержцемцарем, законним кріпацтвом, і без освіти, російський деспотизм поступенно ліквідував волю України... Створено сітку царського і бюрократичного деспотизму, щоб не допустити віль-

* Львівська газета.

нодумні політичні ідеї, які тоді розвивались в Європі, а які Україна усе вітала».

У передмові до знаменитого твору «Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст.» (частина перша, розділ перший, Женева, 1883) Драгоманів полемізує із колишніми реакційними московськими істориками, які так само, як і їх наслідники,sovєтські вчені, фальшували історію України на користь великородженої ідеї Москви. На основі зібраних ним українських народних пісень, він близкуче показує очевидну забріханість московських істориків. Він пише:

«Ці пісні дуже доповнюють, а де в чому примушують і зовсім перемінити ті думки, котрі звичайно говорять в російському письменстві про змісл української історії. Звісно, що ця історія розказується звичайно не стільки з думкою про самий народ український, скілько з думкою про користь російської держави або навіть просто царів російських. Через те звичайно увесь змісл історії України з XVI до XVIII ст. зводиться на те, що ось, мовляв, Українці стілько то терпіли од Татар, Турків і Ляхів, так то бились з ними, аж поки не пристали (або як частіше кажуть: вернулись) до природніх своїх царів московських, під державою котрих усі потреби українського народу були задоволенні... Таку ману про народ український пущено було ще в XVIII ст., тоді саме, як царі московські в кінець ламали українські виборні порядки». (Переднє слово, стор. XV.)

Як бачимо із повищих історичних коментарів Драгоманова, таку ж ману, як колись московські історики пускали про історію українського народу, пустили сьогодні про Драгомановасовєтські вчені в «Літературній Газеті», користаючи з цього, що в сьогоднішніх обставинах терору і цензури української літератури на Україні, ніхто не має можливості пришпилити їх на безсоромній брехні, яку вони пропагують в користь московсько-большевицької держави. В тім же «Переднім слові», стор. XVII, Драгоманів так продовжує свої критичні уваги про московських істориків:

«Думка ж про те, що український народ мав причини бути невдоволеним і царським урядом, настільки противна московському історикові (Солов'йов, Історія Россії), що навіть розказуючи про часи, коли вже після поразки Мазепи зосталась тільки тінь гетьманщини, коли гетьман і полковники стали зовсім уже тільки прикажчиками московського уряду, котрий почав без вибору козаків назначати полковників із чужих людей, коли москаль Меншиков, одержавши від царя масток на Україні, повертає козаків собі в хріпаки і т.п., Солов'йов пише: «Малороссійскій народ дійстственно терпіл много, только не от московского тиранства», — а від своєї ж козацької старшини».

Що більше: Драгоманів робив також гострі закиди навіть українським історикам, як Куліш, Костомарів, Лазаревський, Антонович, за ігнорування протимосковських змагань козацької старши-

ни: Івана Виговського, Івана Мазепи і Павла Полуботка («Переднє слово», стор. XVIII.). Яка ж тут підстава твердити, що Драгоманів стояв за найтісніший зв'язок українського і російського народів в історії?

Отсі рішучі виступи Драгоманова проти московського панування на Україні та підкresлювання того, що це панування було не тільки «пропащим часом», але також великою шкодою, яку тепер трудно направити, вказують на особливe розуміння ним українського історичного процесу, який розвивався власним шляхом, зближенім більше до історичного процесу Західної Європи, ніж Європи Східної, а зокрема Росії. Цей процес не показував ніякого «віковічного тяжіння українського народу до братнього російського народу».

Про це пише Драгоманів в своїй «Автобіографії» таке:

«По моєму, найбільша частина національних відзнак України від Московії пояснюється тим, що Україна до XVIII ст. була більше зв'язана зі Західною Європою і, хоч із задержками (дякуючи Татарам), та все таки йшла у купі з Зах. Європою в суспільному і культурному прогресі. Перебування в Європі до решти переконало мене, що власне европеїзм, або космополітизм, котрий не відкидає особливих національних варіацій загальних ідей і форм, є і найкраща основа для українських автономних змагань».

У своїй, третій з черг, політично-програмовій публікації: «Вільна Спілка», виданій в Женеві 1884 р., Драгоманів блискуче доказує на історичних фактах велику шкоду для українського народу, спричинену перебуванням України під владою Москви та її цілковитою ізоляцією від джерел європейської культури. Він говорить там таке:

«Україна до XVIII ст., хоч була відсталою, в наслідок різних географічних і історичних умовин, але все таки була органічною частиною культурної Європи. Україна була відірвана від цієї Європи в наслідок свого піддання під владу деспотичної і централістичної російської імперії, тоді, коли коріння цієї імперії, Великоросія, сама відстала від культурної Європи. З того часу між Україною і Європою створилася стіна, а вікнами в Європу також для України стали великоросійські столиці, що подвійно некорисно відбивалося і відбивається на розвитку України... В особливім великоруськім освітленні подаються європейські політичні, соціальні і культурні ідеї також і Українцям... Але тому, що між Україною і Великоросією немає спільноти умовин і признак внутрішнього життя: в народнім побуті і характері, в політичних традиціях і історичних завданнях і т.д., то отсі передавання Українцями ідей, вироблених у великоруських столицях, створює навіть серед найбільш освіченої частини українського суспільства багато міражів... Тільки коли Українці звернуться безпосередньо до джерел європейської культури, тоді щойно закінчиться це шкідливе становище,

бо Україна дістане європейські ідеї в необクロєному і чистому виді».

Із повищих тверджень Драгоманова повинно бути кожному ясно, що він оцінював цілком негативно перебування України під московською владою і для того не міг стояти за «найтісніший зв'язок між українським і російським народами», бо вважав його великою шкодою для розвитку України і її культури. Навпаки, він був твердо переконаний про органічний зв'язок України з культурною Європою і тому закликав українців постійно тримати зв'язок з європейськими народами та усе звертатись тільки безпосередньо до європейських джерел.

Всупереч поглядамsovетських вчених треба підкреслити, що Драгоманів був принципіальним ворогом русифікації української нації Москвою, яка на протязі більш як 250 років пляномірно і безоглядно нищила українську націю всякими способами, щоб навіть імені її не лишилось. Для того він у своїх політичних творах закликав «поправити все те лихо, яке зробила нашим людям доля, поправити втрату нашою Україною своїх городських верств» («Шевченко, українофіли і соціалізм»), закликав працювати над дерусифікацією України у всіх ділянках суспільного життя, а головно над дерусифікацією українських міст.

Драгоманів засуджував не тільки русифікаторську і денаціоналізаційну політику царата. Він передбачав, що навіть із заведенням конституції в Росії не припиниться процес русифікації на Україні, бо хоч конституція дасть можливість національно-наукової праці, то з другого боку «та ж конституція дасть ще більшу волю і силу московським людям і вони потягнуть за собою велику кількість помосковлених людей і на Україні. Українство не загине до часу, але зістанеться знову „провінціональним родичем, прихвостнем“» («Шевченко, українофіли і соціалізм»).

Драгоманів з обуренням висловлюється на сторінках світової преси про поведінку російських соціалістів, які видавали усі свої пропагандивні публікації для українського селянства тільки на російській мові, а поширювання таких же брошур на українській мові вони засуджували як «націоналізм». Він увійшов в цій справі в гостру контрверсію із тодішнім лідером російських соціалістів, П. Лавровим, і, відповідаючи йому в швайцарськім журналі «Jahrbuch fuer Sozialwissenschaft und Sozialpolitik», так писав в 1880 р.:

«Не можна назвати націоналізмом бажання працювати самостійно та на основі докладного знання місцевих відносин, бажання навчати народ універсальних ідей в його власній, а не в чужій мові»... «Ці прояви офіційного великоруського націоналізму в межах так званої „руської соціалістичної партії“, — особливо ж задокументоване в її публікаціях і виступах незнання місцевих і національних життєвих відносин невеликоруських країн і народів Росії, мусіло викликати реакцію...»

Так одверто боровся Драгоманів на форумі міжнародного

соціалістичного світу проти русифіаторських методів московських соціалістів. На іншому місці зауважує Драгоманів з іронією, що їхні бесіди проти націоналізму не є спрямовані проти тих, які русифікують український народ, але радше проти тих, які бороняться проти цієї русифікації.

Він гостро критикував діяльність українських революціонерів, які виступали під загально-російською фірмою, а властиво під московським проводом, іуважав таку діяльність шкідливою для українського народу, бо вона більше причиняється до обмосковщення, ніж до політичного виховання українських мас. Він в той спосіб переконував і гаряче взивав українську інтелігенцію пристати до рідного визвольного руху:

«Українські інтелігенти по більшій часті працюють для кого вгодно, тільки не для своєї України й її мужицтва... Коли вони не хотять, щоб дедалі все більше Україна й її мужицтво тратили свої сили — мусять заректись не йти з України, мусять упертись на тому, що кожна людина, яка покинула Україну, кожне слово сказане не по українськи, кожна копійка видана не на українську справу, є великою втратою з української мужицької скарбниці, яка при нинішніх порядках нізвідки не вернеться» («Переднє слово» до «Громади» 1878).

Отсі знаменні слова Драгоманова є дуже актуальні в сьогоднішньому положенні українського народу. Вони є заповітом для сучасної обмосковщеної інтелігенції в Україні, яка, як казав Драгоманів, «по волі, чи по неволі тягне в бік московський», та яка не прикладає свою працю на користь української нації. Дуже дивно, що советські вчені промовчали цю важливу сторінку політичної діяльності Драгоманова: його боротьбу проти русифікації України. А може вони закваліфікували її до помилок Драгоманова, які по їхньому «зістали викріti всім ходом історiї»?

ІВАН СМОЛІЙ ЯК ЛЮДИНА, ЖУРНАЛІСТ І ПИСЬМЕННИК

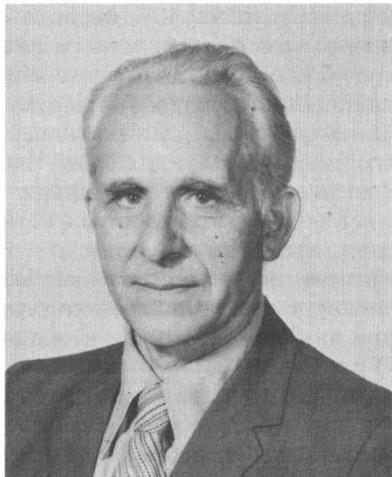
Передчасна смерть Івана Смолія була великою втратою не тільки для Народної Волі, пресового органу Українського Братського Союзу, але і для української спільноти у вільному світі. Перша втратила одного з найкращих своїх редакторів, друга — талановитого письменника.

Мені, як завідуючому видавництвом Народної Волі, доводилось зустрічатись і співпрацювати з Іваном Смолієм кожного дня протягом п'яти років, коли він був головним редактором Народної Волі. Ті зустрічі і розмови залишили в моїй пам'яті найкращий спомин. Між нами була тісна і гармонійна співпраця, зокрема тоді, коли він підготовляв до друку альманах УБСоюзу «Яка краса відродження країни».

Незвичайно мілій і скромний в поведінці, Смолій ніколи не чекав похвали за свою працю, ані додаткової винагороди, ані якогось особливого признання. Це була наскрізь добра людина, яка могла прощати своїм близкім усякі провини, крім однієї — забуття поневоленої Батьківщини. Я подивляв його енергію і витривалість у праці. Він редактував газету, писав цікаві статті, провадив широку кореспонденцію з дописувачами, брав активну участь у нашему громадському житті. При тому він ніколи не покидав своєї письменницької праці.

Народна Воля під його редакцією була багата вдумливими статтями про життя, проблеми, успіхи і невдачі української спільноти у вільному світі. У своїх редакційних статтях він завжди порушував важливі питання нашої спільноти і таким чином помагав формувати громадську думку. При тому його статті відзначались тактом і почуттям відповідальності за друковане слово.

Як письменник, Іван Смолій залишив по собі чималий дорібок.

Іван Смолій

Свій письменницький шлях почав ще в 1937 році поезіями, які друкувались в літературно-мистецькому журналі «Назустріч». Опісля з'явилися його оповідання: «Зустріч», в щоденнику «Новий Час», і «Кар'єра будівничого», у щоденнику «Діло». В 1939 році з'являється його перша книжка, п'еса «Життя на вазі», у видавництві «Вежа» у Львові. Повість «Гранатові історії», здана до друку в тому самому році у видавництві «Батьківщина», не з'явилася через війну. Під час війни не було можливості друкувати. Однак пережиті події военної громовиці, людські страждання, зокрема українського народу, фрагменти жорстокостей ворога-окупанта, глибоко запали в серце і свідомість письменника. Їх він потім відтворив у низці високомистецьких оповідань і повістей.

Вже на еміграції в 1947 році виходить у Німеччині збірка оповідань «Дівчина з Вінниці». В цій збірці, крім оповідання «Дівчина з Вінниці», є ще два: «Чорний кіт» і «Зелена кладка».

По приїзді до Америки, в 1951 році у Вінніпегу вийшла повість «Кордони падуть», яка була нагороджена другою премією на конкурсі «Української Трибуни» в Мюнхені. В цій повісті, автор відтворив події у Львові осінню 1939 року, після приходу совєтського війська, і показав, як східні і західні українці, розділені довго кордоном, знаходять швидко спільну мову. Любов до української людини, як свого брата, і віра в неї не знає кордонів.

В 1954 році Смолієва п'еса «Ніч над пшеничною землею» була відзначена на конкурсі ЗУАДКу.

Згодом в 1956 році в Буенос Айрес, у Видавництві М. Денисюка, виходить збірка оповідань «Манекини». В цій збірці, крім оповідання «Манекини» є ще такі: «Будівничий соняшного проспекту», «Блудний син», «Останній бій» і «Жрець сліпої богині». Про цю збірку оповідань письменник і літературознавець Юрій Тис писав: «Оповідання п.н. „Манекини“», що є фрагментами хроніки наших днів, це високо мистецьке і драматичне виявлення нашої теперішності. В тому цінність творів Івана Смолія». Оповідання «Жрець сліпої богині» було нагороджене першою премією на конкурсі Спілки науковців-літераторів і мистців в Аргентині. Воно показує, що автор вміє підглянути і схопити життєві проблеми дня, усистематизувати події в своїй творчій уяві та передати їх чудовими мистецькими фразами на папір. Його проза звучить легко і мелодійно, вона на грани поезії.

В 1959 році, в тому самому Видавництві Миколи Денисюка в Буенос Айрес виходить чергова збірка оповідань п.н. «Зрада». Крім оповідання «Зрада», в цій збірці знаходимо ще два: «Бандура» і «Правдивий артист». В слові до читача від Видавництва сказано: «Тематика творів Івана Смолія промовляє до читача своїми картинами не як штучно зліплений твір, але як жива дійсність. В його оповіданнях доля і недоля дієвих осіб нам не байдужа; ми йдемо з ними, переживаємо їхні радощі та смуток, і водночас подивляємося автора, що не піддався зматеріалізованій добі і важким життевим

обставинам, але йде між українських читачів зо своїм мистецьким словом. «Зрада» — це один з етапів творчості Смолія, і ми впевнені в тому, що письменник подарує українському читачеві ще не один літературний твір.

В оповіданні «Бандура» автор надає інструментові надлюдську силу, що здібна розбуджувати приспані, підсвідомі національні почування. Бандура — це євшан зілля. В ній багатство історії українського народу, яку вона своїми звуками, немов естафету, передає з покоління в покоління. Автор так показує вплив гри на бандурі: на запитання дівчини до хлопця, «як Ви граєте на цьому інструменті?» — «Ось так, — промовив Яро, провівши пальцями по струнах». Далі автор пише: «Звуки впали дрібні-дрібні, наче сім'ячко, тендітно-шовкові... Яро грав щось живе, веселе. Павза. А потім ударили врочисті, грімкі акорди, брязнули струни, зірвались вихором. Грізна, героїчна козацька дума з дивною відтінню суму, маєстатична в зображенні людських переживань. Гralо-шуміло море, хиталися, як горіхове лушпиння на хвилях, козацькі чайки, поринаючи в водні глибини, то зринаючи на верх. Глибокими спадами охопив страх людські серця. Хтось грішний між ними, карає їх усіх Господь за нього, замикаючи над ними водяні гори, щоб не побачили вже сонця ніколи. Кайтесь грішники!... Вона слухала з широко розплющеними очима надривного речитативу, а звуки лилися на неї зливовою, морськими хвилями. І ніяк не могла відірвати очей від Ярових рук».

Оповідання «Зрада» — це мабуть вершинна творчість письменника в жанрі коротких оповідань. В ньому цікава фабула, мистецька координація сюжету, влучна характеристика персонажів. Вислів автора відзначається естетичною тонкістю, гарним розповідним і легким стилем, близкучим зображенням хвилюючих ситуацій, природними діялогами. Це оповідання позначене щирим гуманізмом автора, що боліє долею української людини, переживає її трагедію. Читача інтригає та бентежить своєрідний підхід письменника до розв'язки складних питань української родини, яку знищують нові обставини 1939-го року в Західній Україні. Тут глибина почувань, хвилюючі проблеми окремих людей і цілого народу під час воєнних років. Зміст цього оповідання прекрасно надається для цікавого фільму. Це матеріял для драматурга, щоб переробити і оформити високо-мистецьку п'єсу для постановки в театрі.

В 1960 році у видавництві «Свобода» появляється повість «У Зеленому Підгір'ї». Тут письменник ще раз повертається до часів першого приходу советської влади в Галичину, до днів війни, яка залишила в його вразливій душі і мистецькій уяві безліч картин. В цікавому сюжеті повісті переплітаються найбільш шляхетні почування людини з підступними і злобними затіями ворога. Хвилюючі епізоди вірності і зради, чесності і підступу, а одночасно реальні в своїх діях персонажі, герой повісті, заставляють читача

часто по два рази перечитувати окремі сторінки цієї цікавої повісті. На початку книжки автор так описує місця подій: «Просохли вже давно сліди коліс на міжгірських бродах і не відшукати по широких просторах землі всіх шляхів, куди розбрелися герой цієї історії, ні могил, де спочили вони. Заросли міжгірські дороги травами і бур'янами, зісунулися ліси з гір ще нижче. Де колись красувалася оселя, там тепер зелене море. Покинені верховинські хижі, піврозвалені, поруйновані, похожі на рештки суден розбитої бурею флотилії. Тільки зацілла церква на горбі, семиповерхова, трибанна, видніє здаля наче вітрильник, що чекає попутніх вітрів».

Не зважаючи на те, що український народ переживає велику трагедію, що в Україні любов батьківщини уважається злочином, автор вірить у «попутні вітри», вірить в духа української нації. І тому така уважність, любов, пієтизм до наших історичних духовних надбань, до нашої спадщини. Письменник вірить, що хоч наш народ переживає велике лихоліття, він збереже свою ідентичність, коли не затратить духовного змісту своєї егзистенції. І тому автор дорожить бандурою, красою свого рідного Підгір'я, семиповерховою, трибанною церквою, бо вони є змістом патріотичних почувань, свідками нашої минувшини, історії, національної окремішності. Українці мають щось особливого в своїй вдачі, вони якісь інші, все чогось шукають, подібно як д-р Копач в новелі «Жрець сліпій богині». Віра письменника в українську людину, яка шукає справедливості і правди, знайшла пізніше своє віддзеркалення в творчості шестидесятників в Україні.

Остання і розміром найбільша повість Івана Смолія, це «Неспокійна осінь», видана Видавництвом «Сучасність» в 1981 році. За цей твір автор отримав першу літературну нагороду від Літературного фонду ім. Івана Франка.

Описані в повісті події — це частина історії Української Повстанської Армії з 1943 року, яка чинить опір поневоленню нашого народу большевиками і німцями. Це історія геройських подвигів відважних і безсмертних воїнів славної УПА. Героями цієї повісті є українська молодь, яка власною кров'ю писала історію визвольних змагань нашого народу. Ось короткий уривок з розділу «На партизанській лінії»:

«Цього шляху, тобто партизанської „лінії“, що вела тоді від Рівного і Дубна волинськими лісами і подільськими рівнинами на Підгір'я, в Карпати, — не зазначено на жодній карті. Ні згадки про неї сьогодні, ні сліду, бо одні шляхи ще поширилися, а другі заросли травами й обірвались над історичним чортогориєм. Затерлося минуле в людській пам'яті, і нікому його відсвіжити, адже скрізь тут тепер прихожаї, свідки ж минулих подій у тюремних келіях, у морозній сибірській тайзі, або за кордонами, за морями, на чужині.

Але в цю ніч ранньої осені 1943 року партизанська „лінія“ пульсувала життям, чвалали по ній кур'єри, просувалися озброєні

відділи, передавали гінці естафети, наче на великій магістралі між столицею і далекими форпостами».

Не забув Іван Смолій і про наших найменших — про дітей. Для них написав гарну казку «Сонцебори», яку двома накладами видала СУМА. Ілюстрації для цієї казки оформила відома малірка з Венесуелі Галина Мазепа.

Твори Івана Смолія відзначаються реальністю епізодів і влучною характеристикою персонажів, зокрема героїв кожного оповідання, яка заставляє читача із зворушенням переживати їх трагедії, радіти їх успіхами. Твори Смолія насычені щирим гуманізмом, в них немає злоби і ненависті, є правдиве, реальне ствердження дій, які описує. Він знавець людських душ, зокрема психіки селян, який вмів вірно і реально представити читачеві своїх героїв, показати різні сторінки їх вдачі. І. Смолій є оптимістом, бо навіть в найбільш трагічних обставинах, в які попадають герой його оповідань, він подає надію на кращу майбутність, бо вірить в українську людину.

Влучні метафори, багатство кольорів, занесених короткими мистецькими штрихами, створюють величну картину українських краєвидів. В залежності від ситуації та настрою автора, ці картини можуть бути ясними і соняшними, або сірими, сумними, як... «олив'яні осінні хмари, що важкіють і наливаються темрявою вечора».

Автор цих рядків не претендує на фахового літературного критика. Висловлені тут думки про творчість пок. Івана Смолія — це вияв вдячності звичайного читача письменниківі за насолоду, яку дають його твори, і вислів пошани за труд письменника. Віримо, що хтось з наших літературознавців займеться оцінкою літературної спадщини Івана Смолія, бо цього він заслужив.

На кінець кілька біографічних даних про письменника. Іван Смолій народився 14 серпня 1915 р. в селі Махнівець біля Турки в Західній Україні. До гімназії ходив у Перемишлі, а опісля студіював українську мову й літературу в Львівському університеті. Під час війни, 1944 р., виїхав до Німеччини, а 1949 р., вже разом з родиною, до Америки. Жив у Нью Йорку і в Джонсвілл, а опісля переїхав до Вашингтону, де працював у Бібліотеці Конгресу. З Вашингтону виїхав до Ютики, де працював якийсь час фізично. Опісля працював як співредактор, а з 1979 до 1984 р. як головний редактор Народної Волі. Помер після довгої і важкої недуги 24 лютого 1984 р. в Ютиці, де і похований.

Дівчина з Вінниці

Я зустрів її випадково в переломові хвилини моєго життя.

Два дні отулювали мене жита й пшениці вінницьких городів, де скрився я по втечі з місцевого поліційного комісаріату ввечір перед розстрілом. Я знов, що мене шукатимуть основно, тому не наважився показуватись комусь на очі. Але цього пополудня мені стало вже байдуже, однаково, яка смерть. Я побрив борознами до підміських домиків.

У тому місці, де лан добігав до саду, за спорохнявілим парканом, білів партеровий домик. У садку манили мене овочі-зеленюки й непоборно приковувала увагу вишня, вкрита вже червоними ягодами. Я просунувся поміж дряхлі латки паркану й став зривати вишні.

Мабуть дуже захопився я тією роботою, бо нараз у віддалі кількох кроків почув м'який, здивований вигук:

— Ого, а це як?

Я оглянувся, зігнута вітка виховзнулась із моєї руки, випростовуючись. Передо мною стояла струнка, незнайома дівчина в білій блюзочці та спідничці військового кольору. Довге, лише стяжкою згорнене волосся, розсипалось по її раменах. На мене гляділи очі, сіро-зеленкуваті, розумні, чітко очеркнені дугами брів, що тепер піднеслися ніби здивовано, ніби з повним співчуттям.

— Їсти хочеться! — сказав я прямо, осмілений цим поглядом.

— Тоді заходьте в хату — вказала вона в бік хати, свободіно, мов запрошувала давнього знайомого. — Ходіть же — додала рішуче, бачучи моє вагання.

Я пішов слухняно за нею. Ми зупинилися у кімнаті біля веранди. Я глянув на чисту обстановку і на себе. Мої босі ноги, брудні, почорнілі від грязюки й ранніх рос, розчепірились на взористому хіднику, і, глипнувши на них, відчув я сором за свою наготу.

— Нічого! — Все буде гаразд! — заговорила незнайома, мов угадуючи мої думки. — Присядьте тут, я зараз прийду.

Вона щезла за дверми сусідньої кімнати і все затихло кругом. Я стояв розгублений, приголомщений несподіваним зворотом моєї долі. Чи оце справді долею послана людина, яка врятує мене? А може це..? Я аж здрігнувся, в мене не стало сили докінчити цієї думки, я мов ув'язнений у капкані звір, закружляв неспокійно по кімнатці, виглядаючи у вікно. Чого доброго, проміняв я знову волю на в'язницю. Йї не важко вгадати, хто я і звідки вирвався!

У моїй уяві виринуло обличчя комісара Шенке, що мов більше

набрякле з гніву й досади, коли стояв на порозі моєї кімнатки, приглядаючись, як його агенти викидають зі скриток гору нелегальної літератури, книжок, map, як витягають із моєї кишені малий, прецизний револьвер. Так, застуканий зневажною поліцією, я віддав його тоді безславно. Ех, що дав би я, щоб мати його тепер. І може саме тепер знову отої момент, коли прогавиш волю, може...

Двері відчинились у цій хвилині рвучко і на порозі станула вона.

— Ей, ви, не пропадайте! — заговорила, запримітивши моє хвилювання. — Раз козі смерть, а козакові, та ще такому молодому та хорошому, і перед Богом треба стати пристойно, омившись та переодягнувшись. Ходіть за мною.

Я пішов за нею через кімнати на внутрішній коридор, в умивальню.

— Тут усе, чого вам треба. І цей одяг для вас. Потім приходьте в іdalню.

Двері причинились м'яко і в моїх уях стала дзвонити тиша вузької лазнички. Ну, хай, все одно — подумав я, постоявши, і став умиватись.

Коли згодом з'явився я в іdalні, незнайома вже ждала на мене. Я присів за накритим столом. У мене зник страх перед зрадою, на його місце родилась непоборна цікавість, довідатись чогонебудь про цю людину. Я розглянувся по кімнаті, та обстановка не зраджувала нічого особливого, і мені важко було вгадати, чи вона одинока, чи ще хто живе тут.

— Кому маю завдячувати мій порятунок, оце просто... чудо?
— запитав я, забираючись до іди.

— Кому завдячувати? Мабуть звичайному випадкові.

— У мойому житті іх було багато, але цей особливий. Вам хіба не треба розказувати, звідкіля я вирвався. І що грозить мені і... вам, якщо нас застукають.

— Будьте спокійні. І думайте, що ми добрі, старі друзі.

— Друзі? — здивувався я.

— А хоча б.

Її очі вдивлялись у мене пронизливо, глибоко, я мов доглянув на мент іх дно і, доглянувши, здрігнувся неприємно, хоч мені важко було зрозуміти, що вичитав я в них.

— Ваше ім'я...

— Степан — підсказав я і додав. — Ви догадуєтесь очевидячки всього. Але мені додуматись про вас багато важче. Скажіть бодай, як звати вас.

— Коли важко, звіть Катрею.

— Катря — промовив я, прирівнявши ім'я до всієї її постаті. Саме так, інакше вона зватись не могла. Катря!

Я хотів запитати просто, чи вона сама тут живе, в ці бурхливі часи, та запит завмер на устах і я несподівано став розказувати

про своє життя, про матір і сестру, що іх не бачив уже давно, про свої безконечні пригоди.

Вона слухала, не перериваючи, потім ми обое вмовкли.

— Гарно, Степане, — сказала вона врешті, підвішись. — Я йду в місто, вернусь вечером. Ви втомлені, лягайте та спочинете. Ключ заберу зі собою.

* * *

Я лишився сам у чужому домі. Катря щойно промигнула до ріжкою поперед вікном, переодягнена в темному костюмі, в темночорвоній хустці, що оце губилася із моїх очей на вулиці за домами.

Я знов, що вдома ні душі, та все ж, відвернувшись від вікна, став надслуховувати, чи не почую якого життя. Я був мов в'язнем, але лякатись не було чого. Кожної хвилини я міг відчинити вікно й шугнути в лани за садом, звідкіля прибрив. На мент мені відалось, що так було б найрозумніше, адже в мене був уже одяг, я міг свободно вийти. І зрештою, оця моя добродійка, чи не загадочна вона своєю поведінкою? Чи можна їй повірити? Хто вона? Куди пішла саме тепер?

Я відчув нараз, що ці питання хвилюють мене, що ради них я залишусь тут, що наше випадкове знайомство не промине безслідно. Мене здивувало, як зовсім інакше думав я тепер про неї. При зустрічі в саду видалась мені молодою дівчиною, а тепер їй нараз мов добавилась десятка літ. У неї мабуть тридцять — думав я — і в цій хвилині сумнівався, згадавши її дрібно викроєні, мов дитячі уста, її усмішку чисту, погідну, і зразу спотворену ледви замітними зламами у кутиках уст.

Хто вона?

Моя цікавість погнала мене на розшуки, я оглянув кухню, спальню. У фаянсовій попельничці лежала недокурена папіроска. Хто покинув її? Це мусів бути мужчина. Але хто, чоловік Катрі, брат, коханець?

Передо мною стояли зачинені двері ще одної кімнати. Я надаремно пробував заглянути туди і з пересердя приляг, зломаний навалою думок і питань, що виринали, все настирливіші, все більш загадочні...

* * *

...Я скопився злякано, як у кошмарні дні тюрми, і зразу проторезів. Катря стояла біля мене й будила мене лагідно. Її близькість схвилювала мене глибоко, у цей ніжний червневий вечір, я мов забув на мент грозу війни й окупації, забув про своє незавидне положення. Та її голос відкликав мене у світ дійсності.

— Проспались, так гаразд! Тепер підем!

- Куди? — здивувався я щиро.
- На нову квартиру.
- Яку саме квартиру?
- Побачите! — відповіла вона коротко. — Йдемо зараз. Тепер найкраща пора.

Ми справді вийшли негайно. Я мовчав насторожено, розглядаючись, як вела мене малознаними кварталами щораз далі. Несподівано перед нами виринула ріка, мовчазний темний Бог. Ми пройшли надбережною вулицею й знову завернулись убік, між домами.

Стара, вгрузла в землю хата, що перед нею ми зупинились, вказувала своїм виглядом, що ми десь на передмісті. Катря постукала у двері, хтось відчинив їх зразу.

— Це я, бабусю — заговорила Катря до когось. Я аж по хвилині доглянув у темні, що перед нами в сінях стара, згорблена жінка. Ми зайдли в кімнату, де сволоки нагнулися аж над голови, а між старомодною, вбогою обстановкою мало було місця, щоб ворухнутись свободно.

— Ось вам, бабусю, і він — сказала Катря, поставивши мене віч-на-віч перед старушкою. — Пильнуйте, щоб усе гаразд було, як ми умовились. Я загляну швидко до вас і принесу все, чого треба. Тепер, Степане, бувайте...

— Вже відходите? — здивувався я.

— Очевидно. Мені ніколи. А ви нікуди не виходьте, поки яких паперів не принесу.

* * *

Катря щойно щезла у дверях, а я вже знов, уже відчув, що тужу за тією людиною, що бажав би ніколи не розлучатись із нею, що я просто в тій складній ситуації влюбився в неї.

Чому відвела мене від себе? — питав я себе. — Чому не дозволила побувати в неї? Кому присвячене її життя й до кого спішить саме тепер?

Я відчув, як у серці розквітла заздрість, що я для цієї людини випадковий прохожий на життєвому шляху.

Добряча бабуся, мов угадуючи мої думки, дивилась на мене привітно, зі співчуттям. Я глянув у вицвілі, розумні очі й запитав просто:

- Бабусю, хто оця Катря?
- Ну, бачив.
- Звідкіля вона?
- Не знаю.
- Одружена?
- Не знаю, нічого не знаю.
- Звідкіля ж тоді вона знає вас?
- А це так — почала розказувати бабуся, бачучи, як жадібно

повис мій зір на її устах. Я знаю її ще з весни. Вона йшла з кладовища. Воно тут, недалеко. Тоді була провесна, злощасна провесна. То день-у-день снувались люди як тіні попри мою хату, тайком хоронили тіла помордованих, виростали щораз нові могилки.

Вона йшла одного дня теж з кладовища. Мабуть когось рідного, найріднішого поховала, бо йшла лячна, мов збожеволіла. Хоч щодня бачила я людське горе, та тоді, побачивши її, я й сама заплакала. Вона ж підвела понуру голову, поглянула на мене, пристанула і зайдла в хату. Спершу не говорила нічого, сидить мовчки, аж лячно ставало, а там розглянулась по кімнаті та побачила фотографію на стіні, оцио саме. То вона питає: Хто це?

— Мій чоловік — кажу.

— А де він тепер?

— А це ще як з Петлюрою пішов тоді, так і загинув.

— А оце то ви зберегли через усі лихі часи?

— Зберегла, якже не зберегти того, що найдорожче в житті було.

Вона посиділа тоді ще, а потім каже:

— Я ще до вас, бабусю, загляну.

З того часу вона завжди приходить до мене. Голодно було, а вона мене і ввесь час годувала, все, було, щось принесе. Добра людина, та нещасна.

— А то чоловіка поховала вона, чи кого?

— Не знаю, сину, не знаю, я її не питала, ніяково було й питати. Та когось рідного поховала, когось близького і мабуть сама лишилась між людьми.

* * *

Я гарячився в безділлі її непевності. Вже минав майже тиждень, а Катря не приходила. Я ждав, що принесе якісь папери, бо ж у мене не було ні клаптика і годі було так, голіруч, показатись куди. Та її інформації бабусі схвилювали мене. Це мов хто відхилив передо мною краєчок занависі і знову опустив його.

Минув тиждень, мені годі було вижидати бездільно, адже з Катрею могло приключитись щось погане, може її взагалі не доведеться побачити. Бабуся вговорювала мене, та я таки зважився вийти. Мені довелось блукати довго, поки нарешті відшукав домик Катрі. Потонулий у садку, у темряві, не зраджував ніяких знаків життя. Ніде і згуку, ні світла. Я зупинився перед входовими дверми, попробував обережно, потім обійшов доріжкою поміж квітником і станув під вікном, надслуховуючи. Моє відкриття, таке просте, звичайне, вразило мене глибоко: я почув людські голоси. Один жіночий, очевидячки Катрін, другий якогось мужчини.

— Оце тобі її самота — подумав я — оце її моя бездонна

наївність. Я турбуєся за неї, а вона преспокійно забавляється. Заходить мені тепер туди нерозумно й незручно. Я вернувся з цієї першої вилівки, розчарований, пригноблений.

Катря прийшла другого дня вечером, коли я лагодився від-відати її вдруге. Була весела, дивно оживлена.

— Та й що ж бо то? — запитала вона, запримітивши мій докірливий погляд.

— Катре, чому ви так довго не приходили?

— А що? Скучали? — усміхнулась вона.

— Я трівожився, що з вами.

— Ото вигадали. Зі мною? Зі мною завжди одне.

Я хотів ій сказати про все, що продумав через ці дні вичікування, я вагався чи не признаєтись про свої вчораши відвідини під її вікном, та Катря подала мені в тій хвилині папери.

— Ось маєте. Це покищо. Паспорт не надзвичайний і фото не похоже на вас. Думаю, що небаром дам кращий.

— А це звідкіля у вас? — запитав я, оглянувшись паспорт якогось Кіршнера, як виходило зі знімки, людини понад тридцятку, повновидої, з коротко стриженим волоссям.

— Це я знайшла — відповіла вона, не зморгнувшись.

— І ще кращий знайдете?

— Надіюсь. Бо такій голові показатись між людей можна лише з добрими паперами. Ну й дорогоцінна ж вона! — Катря торкнула при цьому моєї голови м'яко, ласково, і посміхаючись, питала далі.

— А знаєте, скільки варта оця голова?.. Нічого собі! П'ятнадцять тисяч карбованців!

Вона любувалась моїм зачудуванням, потім витягнула задруковану афішку й поклала передо мною. Я перемигнув по товстих рядках поліційного оголошення і зрозумів усе.

Моя втеча наробила багато шуму, знайдені в мене матеріали навели поліцію на думку, що виловлено одного з головніших провідників організації, яка мстивою рукою карала за жахіття окупації. За мною пошукували всюди основно, обіцюючи поважну суму тому, хто віддасть мене в руки поліції.

— Знаменито — сказав я. — Вам усміхнулось щастя. Це дійсно я. Маєте п'ятнадцять тисяч у кишені.

— А може багато більше — додала вона, вдивляючись у мене особливо. — Чи лише стільки варті ви?.. Але годі. Тепер ждіть, принесу вам дещо краще. А голову свою шануйте.

Вона відійшла, залишивши мене з навалом нових думок і здогадів. Мені було приємно, що так високо оцінили мою голову і що Катря знає про те. Я ніби не помилявся, у її сьогоднішній поведінці було стільки ласкавості й дружби, що я сміло подумав, що я не байдужий її.

А однаке. Я далі не знати нічого про неї. От хочби тепер, коли відійшла від мене. Яким способом вона одержала цей паспорт? На

якій основі робить нові обіцянки? З ким у неї такі прекрасні зв'язки і якою ціною?

Я згадав чомусь вчорашній вечір, коли слухав розмови під її вікнами, і заздрість спалахнула знову з питомою мені нагальністю. Я ладен був бігти за нею назирці, вяснити все, за-сипати її градом питань. Я бунтувався і, вгамовуючи себе, виждав.

Катря прийшла вдруге ранком, коли я ще спав. Вона мабуть довше стояла надо мною, потім збудила мене. Від несподіванки я ахнув.

— Ти, Катре! — вирвався мені з уст перший оклик зачудування й радості і щойно тоді я помітив, що заговорив до неї як до близької людини. Але вона прийняла цю форму зовсім байдуже і заговорила спокійно, сердешно.

— Я принесла тобі дешо, Степане.

Вона розв'язала клунок і подала мені однострій, синій однострій жандарма. Я оглядав його з захопленням.

— Тепер коли б ще документи! — зідхнув я.

— А ось і вони — подала мені Катря паспорт.

Я глянув на знимку. Це був хтось у мойому віці, як і я худощавий на обличчі, довгообразий, з тією ж характеристичною зачіскою вбік. Я держав паспорт у руці і несподівано для самого себе запитав нараз гостро.

— Звідкіля ти це взяла?

— Ха! Ти інколи буваєш чудний — відповіла вона холодно.

Я зніяковів. Справді, чому я питаю її про те?

— Переодягнешся, документи готові, і в дорогу, козаче. Мабуть досить помогла тобі.

— Дуже — потвердив я. — Це просто чудо, що саме вас зустрінув я у важкій пригоді. Так — я вмовк заклопотано. Все було ясне, все вирішене. Завтра я відйду і вже не побачу більше її. Малий епізод у житті бурлаки оте знайомство? Чи незабутня, нестерта з пам'яті подія?

Я ворухнувся неспокійно в незвичайній мовчанці, що запанувала між нами і, вдивившись у Катрю, прошепотів зворушену.

— Ах, Катре!

— Чого? — вона відчула мабуть, що вклав я у цей вигук. По її обличчі пробігла усмішка і розійшлась трагічно на кутиках уст. Я відчув нараз, що я мов малий, нікчемний хлопчик перед цією людиною, яка криє в собі власний світ.

— Катре, я зайду до тебе сьогодні вечером.

— Чого?

— Катре! Ти дозволь!

Вона відвернулась на хвилину від мене, щоб скрити своє обличчя, потім присіла на ліжку біля мене й погладила мене ніжно по чолі.

— Ти підеш додому — заговорила вона. — Ти довго вже не

був вдома, ти десятки разів заглядав смерті у вічі. Треба спочити тепер. І мама жде на тебе довго, стрівожена. Хіба не жде?

— Жде — потвердив я глухо, зворушений.

— І сестра.

— Жде.

— І дівчина.

— Ні! — заперечив я, побачивши нараз, як все минуле зблідло, як усю душу залило одне почування до цієї людини.

— Ні? — посміхнулась Катря, лукаво підвівши брови. — А може?

— Кatre! Я так багато хотів би сказати тобі. Дозволь, я сьогодні зайду до тебе.

— Не можна — заперечила вона поважно.

— Кatre!

— Якщо хочеш говорити, прошу. Я слухаю — сказала вона спокійно. Я знову почувся нікчемним хлопчиком, мені не стало відваги говорити.

— Ех, ти! — засміялась тоді вона, і мені видалось, що пригорне мене нараз і поцілус, так ніжно просунулась її рука по моїому чолі. Та вона підвела.

— До мене не приходить. Рішуче ні. Завтра ще прийду тут. А коли б не довелось, так кріпись у своєму ділі. І Катрю згадай інколи!

* * *

Вона вийшла швидко, мов не хотіла, щоб я помітив зворушення на її обличчі. Передо мною на постелі лежав розгорнений однострій, документи, я ще чув живий доторк її долоні на розгаряченому чолі.

Так, епізод добігає кінця. Дарма. Можливо, ще побачимось завтра. А коли б не довелось....

Ні, я мусів ще побачити її, я мусів поговорити з нею. Для мене це не епізод.

Я одягнувся в жандармський однострій і бабуся, з'явившись із сніданком, ахнула злякано, ледви пізнаючи мене. Це мене підбадьорило, увесь день пробув я з одною думкою: Сьогодні не можна зйті до неї! А що, коли саме сьогодні загошту?

Отой пам'ятний вечір приходив повільно, тривожний, як кожний вечір у городі в часі війни. Вже готовий до ходи стояв я ще перед хатою, прислухуючись, як десь на подальших вулицях гуркотіли мотори автомашин, що прокочувались у безконечних рядах далі на схід, під фронт. Десь пролунав самотній стріл, мабуть якогось п'яногого офіцера, що, вертаючись із коршми, стріляв для забави у затемнені вікна домів. Я пішов різким, певним кроком. Хтось, добавивши мене, злякано втікав за доми, хтось кланявся. Пройшовши надбережну, я побрив далі середмістям. Пізно вже

вечером відшукав я Катрин дім. Я зайшов у сад, де вперше зустрівся з Кatreю. По денний спєці долітав тепер із піль холодніший повів. Холодно горіли зорі на небесній копулі, широко постелився по небу Чумацький Шлях. Мене ждали теж дороги, нові пригоди, нові діла, і ось так хотілось цим вечором замкнути одну главу.

Стоячи в саду, я розмріявся, коли нараз мов привиділась якась постать, що вийшла з дверей веранди й зупинилась на східцях, мов виглядала кого. Катря? Мабуть вона. Зараз зійде, піде до ріжкою. Зустрінемось, як тоді, несподівано, зворушливо. І сьогодні скажу їй уже все, сьогодні у цій настроєвості вечора я не буду вже несмілим хлопчаком...

Але я обманув себе і картав з досади, що прогавив нагоду, бо постать подалась по хвилині назад і щезла у дверях, залишивши мене самого.

Що почати тепер? Я підійшов обережно під вікно і зразу вловив голоси. Жіночий альт належав безперечно Катрі, та його чути було рідко, все покривав мужеський бас, що дуднів невпинно. Розмову переривав часто побідний регіт. Це повно і вдоволено реготався незнайомий, очевидно вдало забавляючись нічною порою в Катрі.

Я горів увесь. Мені справді не було діла втасмничуватись у приватне Катрине життя. А однаке я не міг пережити цієї хвилини. Я згадав Катрю, коли ще сьогодні ранком так ніжно пестила мене, і кипів обуренням. Невже ж це мій ідеал, ця людина, що забавляється з якимсь мужчиною. Я певен, що це чужинець. Так це ота жалібниця, що боліє втратою дорогої особи? Ні, лише такий наївний мрійник як я, міг іdealізувати цю зовсім буденну жінку, що виживається у воєнних часах. Сьогодні ранком бавилася зі мною як із дітваком, глузуючи в душі з моїх платонічних зітхань і поглядів.

Мое обурення доходило вершка, я вже порішив: Мені нема ні охоти ні мети бачитись ще з Кatreю, мені треба про цей епізод забути, не згадувати навіть. Зараз треба відійти. І так багато дорогочасу пропало.

Востаннє я мимоволі пильніше прислухався до гамору внутрі. Голоси втихили і ота тиша ще більш мучила мене своєю недосказаністю...

Виразний стріл, що пролунав нараз у нутрі, мов поцілив мене у сам мізок. Уся химерна будівля закидів проти Катрі розсипалась від нього на одну лише думку, що цей стріл міг бути спрямований у неї, що оце розіграється макабрична нічна драма.

Я метнувся до входових дверей, та вони оперлися моїм зусиллям відчинити їх. Я вернувся тоді під вікно і виліз на підмурівок та застукав нагально. Ніхто не відзвівався. Вагатись далі видалось мені злочином, я вихопив з кишені дарованого мені Катрею нагана і штовхнув ним у шибку. На мене посыпалось скло

і, нащупуючи віконні засувки, я немилосердно ранив себе в долоні. Та ось рама подалась, я сягнув рукою перед себе і зловив грубу суконну котару, що нею заслонене було щільно вікно. Я рванув її гостро, відгортаючи, і в тій хвилині мов спаразізований завмер. Мене осліпило світло спрямованої мені просто в очі електричної ліхтарки, а біля неї блімнуло націлене дуло.

Я зрозумів розпучливо, чуочи, що ще секунда і покочусь на землю, прострелений. На мій вигук світло згасло.

— Ти збожеволів! — почув я із теміні голос. — Чого ти тут хочеш?

Це говорила Катря! Жива Катря! Це її голос!

Ота свідомість мов додала мені сили. Надмірно напруживши м'язи я одним скоком опинився у темній кімнаті.

— Що тут діється? Світи! — скомандував я.

Ніхто не відповів, моторошнатиша покрила мій вигук. Потім почулись кроки, рух, заясніло світло.

Катря стояла біля дверей, з розпущенним волоссям, що спливало буйно по її раменах, бліда, гнівна, зовсім чужа.

— Ти чого тут хочеш? — питала вона і мені годі було пізнати її голос. Це говорив хтось інший.

Але на її холод я посміхнувся глумливо і вказав на стіл. На скатерті валялись перекинені чарки, закуска, пляшки.

— Хто тут був? — запитав я, чуочи, як заздрість мов спопелила моє серце. Мій зір спочив на розкиненій на отомані військовій шинелі, шапці, поясі, що іх, очевидно, гарячий коханець не встиг захопити, втікаючи, або звалившись десь по п'яному без пам'яті у другій кімнаті. Тепер усе стало ясне, мені не було зможи обманювати себе більше.

А вона? Увесь чар жіночости мов промінював тепер від неї, що ось ще з розпущенним волоссям, збентежена, недавно приймала ласки коханця.

При чому тут я? Мені стало соромно за себе.

Ви пробачте! — заговорив я. — Я тут зайвий, я жалію, що перервав вам милу забаву. Всьому винна моя гаряча вдача. Я безмежно вдячний, що допомогли мені в критичній хвилині. У житті довелось зустрічати багато жінок, та ось тепер я несподівано захопився вами. Це саме хотів я сказати вам давніше, це повторюю тепер, у той вечір, що його дарували ви не мені.

А одначе я горю, я бунтуюсь. Ви нікчемна, ви безодня підлоти, бо ви стелитесь у ніг наїздника, обдаровуєте його ласками тоді, коли тисячі ваших братів і сестер гинуть неповинно саме з рук того ката!

Я замовк з хвильовання, мені стало справді гайдко глядіти на цю людину, в мені спалахнула вже гаряча ненависть. Я відвернувся від Катрі і мій зір зупинився несподівано на чоботі, що сторчав з-під стільного обруса. В один момент я відгорнув його і оставів.

Під столом лежав хтось у однострої. Вояк! Ні, нашивки на комірі зорієнтували мене, що це гестапівець. Мені подумалось, що він спить п'яний, та світло впало на окривлену голову з темною плямою на скроні. Я зрозумів, що це труп, і здрігнувся глибоко. Мені доводилось оглядати десятки смертей, я бачив, як дострілювали ранених друзів, щоб не попали в полон, то як масакрували на базарах на пострах заложників, та тепер морозні дрижки пропігли хребтом.

— Катре! — простогнав я, не пануючи вже над собою. — Катре, що це діється у твоїому домі? Хто це? Як це?

Вона гляділа на мене без слова. Її розпущене волосся розсипалось по плечах, по раменах, обличчя було матово-бліде, а очі безмежно виразисті, пронизливі.

— Хто? — проговорила вона згодом, помалу. — Хто? Мій коханець!

Мене пройняло холодом від цих слів, я безуспішно змагав опанувати себе, переконати себе, що оце стоїть передо мною Катря, ніжна дівчина, що врятувала мене, ласкова, добряча...

— Катре! — прошепотів я, не можучи дібрати слів. — Катре!

— Чого ж ти хвилюєшся? Ти вгадав. Це мій коханець!

Я стояв онімілій. Мені стало раптом лячно цієї людини, мені відалось, що все її обличчя сіріс, викривлюється в кошмарну маску, а в очах ясніють відблиски хворої думки. Невже ж вона божевільна, оця добряча, відважна дівчина?

Я відчув, як потахло нараз у мені палке почування любови, як здрігаюсь у душі, зустрінувшись із чимсь неприємним, слизьким. Мені забажалось піти негайно подалі цього несамовитого дому, цієї людини. Я став іти до дверей.

Вона супроводила мене поглядом, мовчки, без слова, але її зір сковував мене, я зупинився безпорадно на порозі, ждучи...

— Йдеш — проговорила вона. — Утікаєш? — Це добре, це легко... Але, якби можна втекти від себе!

Її голос гомонів приглушенено, ніби холодно, але в ньому пропівалась проймаюча нотка болю й тихої розпуки.

— Так, Степане. Втікаєш, ще й не заглянувши у безодню... А одначе ти мусиш заглянути в неї. Ти силоміць увійшов у моє життя, ти втаємничений у речі, про які не знає ні одна людина в світі. Тепер мусиш іх знати повністю. А тоді розсудиш...

Я зрозумів, що вона хоче розкрити мені якусь жахливу тайну. Вона справді підійшла до стола, згорнула вниз поли обруса, що закрили собою трупа, і, присівши, стала оповідати. Я слухав її розповіді, хаотичної, з гнітючими павзами, що в них я ще чіткіше бачив шляхи людських трагедій.

Вона одружена. Була одружена. Чоловік її молодий науковець і письменник Борис М. Вона була захоплена ним. У нього проявлявся непересічний талант, могутній у своїй силі, у нього була дивна глибина думки.

На мойому обличчі позначилась мабуть легковажна гримаса, бо Катря заговорила з небаченою досі пристрастю.

— Ти помиляєшся, коли думаєш, що в мені говорить сліпе захоплення жінки-дружини. Це не була звичайна людина, о ні! Силу його індивідуальності признавали всі, а я... я була щаслива, що могла працювати біля нього. Я берегла його. Борисових співробітників вивозили, судили, розстрілювали, а я хоронила його силою своєї жіночої інтуїції передбачувала наперед небезпеки й засідки та виводила щасливо з усього.

Так прийшла війна. Грозою пересунувся через місто фронт, ми суміли переховатись і, вийшовши з криївки, опинились у новій, ще незнаній дійсності. Бориса викликали незабаром з багатьма іншими, обіцюючи багато за співпрацю. Але хто мав нам тепер обіцювати, кидати милостиню? Тепер ми мали давати, творити й будувати. Борис захопився новими, безконечними можливостями, новими планами, що їх треба було здійснювати. І саме тоді почалась нещадна ліквідація людей із нашого гурту. Ми ледви вирвались в останній хвилині з розгромленої, підмінованої, опустошеної столиці і опинились тут.

Все, здавалось, пройшло гаражд, ми влаштувались якось на новому місці. Борис став на роботу в одній кімнаті. Ночами писав багато, я помогала йому. І ось...

Катря ворухнулась вперше, її альт набрав якоєсь понуро-могильної закраски.

...я сиділа над рукописами. На хвилину втихло цокотіння машини, я відчитувала рядки, коли хтось застукав у входові двері.

Борис спав на отомані глибоко, струджений роботою, і я не наважилася будити його, тому пішла відчиняти сама. Відчинивши я задеревіла з переляку. Три гестапівці ввірвались швидко в двері і, не питуючи, ішли просто в нашу кімнату.

— Ха, прекрасно — заговорив один, обкинувшись зором поліці з книжками та застеленими паперами стіл. — Прекрасно йде робота.

— А то він! — сказав кат, станувши над сплячим чоловіком.

Борис спав тихо мов дитина, його ясне волосся зісунулось йому над чоло, рука звисла вниз.

Я наче оніміла приглядалась усьому, я хотіла крикнути, та лякалася, що Борис, прокинувшись несподівано у такій ситуації, почне згаряча щось нерозумне. Але навіщо було лякатись, чи ж могло прийти щось лячніше від того, що побачила я. Коли кат став помалу витягати нагана, жах здавив мене за горло, я хотіла крикнути, та місто моого крику пролунав стріл. Борис ще повернувся, мов розлягався вигідніше до сну, і затих...

Два інших обшукували всю кімнату, жбурляючи книжками, паперами.

Я виглядала мабуть особливо у непорушній позі, посеред кімнати, бо кат приглянувся мені уважніше. Його набрякле обличчя не відбило на собі ні одного поруху, сіро-ліскучі очі скрилися під

дашком, і погірдливо викрививши уста, він засміявся мені просто в обличчя:

— Ех, ти крашіва! — цідив він слова, беручи мене за підборіддя, і нахилився, мов хотів поцілувати, але мабуть завважив мій непритомний вигляд, бо відштовхнув мене грубо, з огидною лайкою у іх чужинній мові. Вони радились хвилину, мабуть, що робити зі мною. Я ждала байдуже своєї черги. Та ім ще багато було роботи в цю ніч, вони покинули мене саму, біля Бориса...

Катря вмовкла. Мені здавалось, що з її замрячених очей хлинути слізози, але їх не було, вона гляділа кудись перед себе, мов у засвіти. Це дивне, як та сама людина бачилася мені тепер зовсім іншою. Ще перед хвилинами її розпущене волосся надавало їй жіночого чару, ще бачилася мені продажньою, поганьбленою любкою. А ось тепер я бачив перед собою плачку, непотішну вдову. Так, вона плакала всім єством і заломані руки ще чіткіше підчеркували глибину її трагедії. Я не посмів сказати ні слова потіхи в обличчі цієї німої розпуки.

— Мені наказали мовчати — докінчувала вона, мов вертаючись із засвітів. — До сьогодні не сказала я нікому про цю ніч. І до сьогодні не заплакала. Чи ти розумієш це? — піднісся її голос. — Я так хотіла ридати, я божеволіла з розпуки, але ні одна слізоза не охолодила моєго болю. І досі я не знаю, чи я живу, я горюзгаряю від болю, від думок. Мені не жаль моєго життя. Але, чому, чому ніхто не бачить, як безмежно багато втратили ми зі смертю Бориса? Я ж берегла його, хоронила, я вела його з обіймів смерти і заглади. Він міг творити чуда, він мав двигнути колись за собою тисячі... І що тепер? І що тепер?

Її зір вп'ялився в мене, мов ждала від мене відповіді й рятунку. І під тихий стогн її грудей я задихнувся теж від безнадії і розпуки, зжахнувся на думку, як справді тисячами винищують вороги наших найкращих людей, як лишаються мільйони, безпомічні, сліпі, безборонні.

— У мене народилась думка — заговорила вона якось ніби радісніше, ніби вийшла з зачарованого кола. — Так, я плекала її, виховувала під серцем, я живу тепер тільки нею. Я застрелила Борисового вбивника, коли він, сп'янівши вином, був уже певен, що здобуває мене. На його скроні розцвіла така сама кривава пляма, як колись на Борисовій. Ніхто не догадався моєї участі в тому. Але це була гидка, плюгава креатура — і помста не втихомирila моєго болю. Я відчула тоді, що багато-багато треба ворожих смертей, які б зрівноважили одну...

І ось я йду, бреду все далі й далі...

Оцей останній... мені донесли про його жорстокість і я відшукала його. Він сам, сп'янівши сьогодні біля мене, розказував чванливо, як втихомирювали, окруживши, село, як втекли мужчини, і довелось стріляти жінок і дітей. Він реготався до безтями і я втихомирila оцей його регіт спокійно, ні зморгнувшi... Та

кожна смерть ще глибше роз'я трює рану, ще більш ненаситне стає серце. Ах, Степане!..

Вона скилилась низько, її розпущене волосся розсипалось хвилями, закриваючи майже зовсім обличчя, тільки плечі здригались спазматично. Може саме тепер, по цій несамовитій сповіді, вона заплакала вперше від довгих днів.

Я висунувся з кімнати, тихо, хитаючись мов п'яний, побіг у темінь ночі, мов справді утікав подалі від безодні, що розкрилася передо мною.

Ніколи вже не довелось мені зустрінути цієї дивної людини. І ніколи, скільки разів згадаю її, не знаю, чи судити її чи співчувати їй? Я загублюю відчуття, де межа між справедливістю і проступком. Вважається мені тоді шляхотне обличчя плачки, обрамоване розпущеним волоссям, пронизане неземним болем, і мов мрякою покриті очі, задивлені на лих їй одній видні розхитані терези ваги Правосуддя.

*Мухи сідають на ранах,
Бджоли на квітках пахучих:
Добрий все бачить лиш добре,
Підлій лиш підле у інших.*

Іван Франко

УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТ НАПЕРЕДОДНІ СВОГО 75-ЛІТТЯ

Українському Пластові сповниться наступного року сімдесят п'ять років безперевного й активного життя. Пережив він дві світові війни, наші Визвольні Змагання, трагічну невдачу, чотири займанщини, табори переміщених осіб в Німеччині, великий ісход і поселення на чужині. Крім Наукового Товариства ім. Шевченка, це єдина українська організація з Рідних Земель, яка не зникнула, не загубилась в історичній суматоці, а безупинно діяла під одним організаційний проводом, під одним законом та ідейним клічем.

Пласт був заснований 74 років тому в Галичині.

В той час діяли вже організації молоді Січи і Соколи, але до них не було доступу середношкільній молоді. Ця молодь гуртувалась у таємних, патріотичних гуртках для студіювання української історії й літератури, усе під провідною ідеєю вільної самостійності України. До цієї молоді знайшли легальний організаційний шлях — незалежно один від одного — три молоді гімназійні вчителі або ще студенти — д-р Олександер Тисовський, Петро Франко (син Івана) та Іван Чмола у Львові в 1911 році. Пішли вони за зразком англійського скавтінгу, якого організатором був ген. Бейден-Пауелл. Скавтські організації ширились тоді по світі. Дозволено на Пласт наперед в Академічній Гімназії у Львові, а згодом майже в усіх українських гімназіях Галичини. Д-р О. Тисовський (ДРОТ), який прийняв першу пластову присягу від юнаків — став «Пластуном Основником». Скавтінг втілював універсальні ідеї міжнародного братерства скавтів, доброї волі, помочі другим, справедливости і т.д. Символом цих ідей була лілея. Український скавтінг додав до цих ідей українську ідею в тризубі, і «вірність Богові й Україні», як перші обов'язки пластуна. Тризуб і лілея, сплетені разом, створили пластову емблему — відзнаку. Тризуб і лілея разом говорять про ідеал доброго громадянина,

Пластова емблема

Основоположник Пласту д-р Олександр Тисовський і перший Начальний Пластун Северин Левицький.

який є виховним ідеалом Пласти. До цього ідеалу веде Пласт виховною методою, яка спирається на вірі в молодь і використовує її природні прикмети, як ідеалізм, цікавість, особливі здібності і т.д. Вони, спрямовані на вироблення характеру і на самовиховання у «великій грі», мають формувати молоду людину.

Молодій українській пластовій організації не довелося довго вести в мирі свою «велику гру»: відбулося лише кілька вишкільних таборів і мандрівок по Карпатських верхах і ще тільки взяли Пластові частини маршову участь у великій маніфестації у Львові в червні

1914 року в 100-ліття народження Тараса Шевченка, як вибухла велика війна між двома займанцями українських земель — Австро-Угорщиною і Росією. Коли почав формуватись наш легіон, Українські Січові Стрільці, між добровольцями була велика кількість молодих пластунів. Один цілий гірський табір маршем пішов до пункту набору добровольців.

У збройній епопеї, що почалась під кличем «за Україну, за її волю», українські пластуни взяли почесну участь. Цілий ряд пластових імен — Іван Чмола, Петро Франко, Іван Коссак, Федір Черник, Олена Степанівна, Осип Яримович (прапороносець УСС-ів) і багато інших записались в книгу визначних УСС-ів; багато — усі добровольці — поклаво свої голови в боях. А коли

першого листопада 1918 р. замайорів український прапор на Львівській ратуші, то одним з тих, які його вивішували, був пластун Паньківський.

Визвольна епопея закінчилась невдачею. Новий зaimанець, польський, опанував не тільки Галичину, але також Волинь і Полісся. Здавалось, що з визвольної мрії й боротьби залишилась тільки руїна. Як звичайно, по невдачі, прийшли зневіра, почуття безнадійності, сум у Галицькій землі українській. І тоді, по усій землі цій, по горах і долах, по дорогах в пляхах, помандрували молоді пластові гурти і залунала пісня нової надії.

Був рік 1921, і Пластова організація відродилася: постали нові курені (тоді «полки») — середньошкільні, ремісничі, сільські (т.зв. «Селопласт»), — вийшов підручник ДРОТ-а «Життя в Пласті», і почало появлятись щомісячно «Молоде Життя». Постали улади новаків, юнаків, старших пластунів і сеньйорів, число членів швидко росло (до 1939 р. було понад 6,000 у 120 куренях), працею пластових рук будовано табори, як славний «Сокіл», найбільший табір для юнацтва, і «Остодір» — для новацтва, які збудовано на площах, подарованих митр. Шептицьким в Горганському підгірі, і т.д.

Усім керувала Верховна Пластова Команда (ВПК), головою якої став проф. Северин Левицький (пізніше, на еміграції — Начальник Пластун).

Пласт не обмежився Галичиною. Не зважаючи на переслідування польською владою й арешти, поставали курені на Волині, а галицькі пластуни ламали «Сокальський кордон» своїми мандрівками і водними екскурсіями аж до Пинська.

Куди легше було пластування на Закарпатті, під Чехо-Словаччиною, де не було переслідування і де число пластунів дійшло до б. 3,000 у 84 куренях. Там пластуни грали видатну роль у національному усвідомленні народу й відродженні, як теж у державному будівництві Карпатської України та в боротьбі за неї.

Український Пласт на Закарпатті, так само, як пластові частини на еміграції, т.зв. Союз Українців Пластунів Емігрантів (СУПЕ), визнавали єдність цілого Пласти і один спільний провід — ВПК у Львові. Зв'язок між ними був, очевидно, здебільшого нелегальний, зокрема нелегально відбувались зустрічі, спільні наради і взаємні відвідування таборів Галичини і Закарпаття через т.зв. «зелену границю».

Після перших, релятивно спокійних років, настали для Галицького Пласти важкі часи. Польський режим, невдоволений чисельним ростом і патріотичним духом пластової молоді, посилив переслідування Пласти, закриваючи окремі частини — найперше Волинські, — арештовуючи провідників, а то й учнів.

При тому всьому не можна дивуватись, що чимало членів Пласти ішли у підпільні, революційні організації, спершу в УВО (Українська Військова Організація), а опісля в ОУН (Організація

Українських Націоналістів). Як члени тих організацій, вони брали участь у різних бойових акціях, попадали в тюрму, а то й гинули. Після того, як в бойовій акції ОУН під Бібркою в літі 1930 р. згинув один пластун і на ньому знайшли під цивільним убранням пластовий однострій (він вертавсь з водної мандрівки на Полісся до табору на Соколі), польська влада заборонила Пласт тієї ж осені, 1930 р. Пішли за тим нові арешти, засуди, переслідування...

Прийшла знову нова доба Пластву. Пішли у скрині пластові однострої, у скрині — пластові прaporи. Але пластуни залишились пластунами; тільки зовнішня форма пластування змінилась. Правда, Пластова Організація втратила тоді певну кількість членів, які перейшли під виключні накази ОУН. Але інші залишились зокрема старші пластуни й сеньори, які обороняли принцип не-втягання молоді в партійно-політичне життя і незалежність Плаstu від будь-якої політично-партійної чи конфесійної організації¹. В їх руках було тепер виховання молоді на пластових засадах. Пластовий провід — ВПК — переорганізувався на підпільний Пластовий Центр, якому відразу підпорядкувались Пласт на Закарпатті і Союз Українських Пластунів Емігрантів (СУПЕ) в Європі. Пластовий Центр керував теж новою формою пластування в його виховній ділянці, зокрема таборуванням. Постала для цього Комісія Виховних Осель і Мандрівок Молоді — формально під головуванням поважних «політично незапідозрених» громадян, але в дійсності під проводом пластових виховників і Пластового Центру. Це були трудні часи для Плаstu і для молоді під його опікою. Продовжувались переслідування польською владою, арешти, засуди. Польська поліція переводила обшуки в таборах молоді, слідкувала за таборовиками або притримувала їх подорожі. Незважаючи на те, табори відбувалися аж до Другої світової війни. Галицькі пластуни-підпільнники вдержували зв'язок з закарпатськими пластунами, бували крадькоми в їхніх таборах. Два галицькі хлопці — старші пластуни — з доручення Пластового Центру, перейшовши «зелену границю», взяли участь, як закарпатські пластуни, в міжнародному джемборі в Мадярщині в 1933 р.

В тому часі підпільний Пласт Галичини видавав журнал молоді «На Сліді» та ідеологічний журнал «Вогні»; видавцем була (пластова) кооператива під тією ж назвою.

Прийшов критичний рік 1938 і з ним славна й трагічна епопея Карпатської України. Закарпатські пластуни були у проводі «Січі», а пластун-сеньйор Юліян Ревай став прем'єром і міністром закордонних справ. А коли мадяри напали на Карпатську Україну, пластуни взяли зброю в руки, щоб боронити свою країну. Багато з них загинули на полі бою або по тюрмах; між ними було чимало галицьких пластунів.

¹див.: Северин Левицький, Український Пластовий Улад в роках 1911-1945 у споминах автора, Мюнхен 1967, Вид. «Молоде Життя» ст. 80.

Потім прийшла нова війна і наїзд большевиків на українські землі під Польщею. Не можна було й думати про якусь пластову діяльність, але Пластовий Центр тримав таємний зв'язок з пластунами і навіть посылав вістки й доручення за кордоном. Він теж стежив за долею пластових провідників. Це була не тільки трудна, але, передусім, сумна робота, бо друзі пропадали, гинули від куль при переході кордонів, зникали по тюрмах, опинялись в концетаборах Азії. Між ними були й члени Пластового Центру.

В 1941 р. на змінуsovets'kій прийшла німецька окупація. Нова влада не дозволила Пласту, який виводився від міжнародного скавтінгу, але згодом дозволила т.зв. «Виховну Спільноту Української Молоді», і в рр. 1942-1943 терен Галичини, Холмщини, Підляшшя вкрили відділи цих Виховних Спільнот (ВСУМ). Де були пластуни, вони ставали виховниками гуртків ВСУМ, а Пластовий Центр керував їх працею. Відбувалися табори з українським, пластовим змістом (найбільший був у Пасічній б. Надвірної). Уся ця діяльність виходила часто поза межі дозволеного окупантами, і через те, виставляла провідників Пластового Центру на небезпеку. Але Пластовий Провід ніс традиційну відповідальність за виховання української молоді на характерних людей і українських патріотів. Це включало теж опіку над молоддю, яку брали німці до праці, а особливо над т.зв. юнацтвом протильтуської оборони. Багато старших пластунів піклувались про цих юнаків і ділили з ними долю й недолю. Для цієї молоді видавало тоді Українське Видавництво у Львові журнал «Дорога», якого редакторами були двоє пластунів. Про це видання писав бл. п. Северин Левицький, б. Нач. Пластун, у своїх споминах: «Цей журнал спромігся завдяки зручності його керівників зберегти ні одним виступом не сплямлене чесне українське й пластове обличчя². Але тільки редактори знали і ще пригадують, як трудно, а то й небезпечно було досягнути цього під натиском німецької цензури.

Велику, повну посвяти харитативну роботу сповняли пластуни серед українських полонених, хворих на тиф і червінку. Принаймні двоє — пл. сен. Ольга Ціпановська і пл. сен. д-р Володимир Вербенець — упали жертвою тієї опіки. Пізніше, в р. 1942, коли катастрофальна повінь принесла населенню Карпат і Підкарпаття загрозу смерті з голоду, були організовані пункти масового переселення дітей у менше загрожені повіти. В керівних і виконавчих органах цієї харитативної акції працювали — з доручення Пластового Центру — старші пластуни під проводом бл. п. Іоанна Паліїв. До праці став навіть один цілий курінь ст. пластунок³.

Коли 1945 р. тисячі наших людей опинились у таборах «переміщених осіб» в Німеччині й Австрії, коли перед нами стояв чужий світ і — здавалося — безнадійна майбутність, пластова молодь

² Дивись «Український Пластовий Улад в рр. 1911-1945, Мюнхен 1946, ст. 96.

³ Про це більше С. Левицький, згад. твір. ст. 97.

знову, як колись після першої поразки, заговорила до зневіrenoї української громади словами надії. У літі 1945 року запалали по тaborах пластові ватри, відізвалась пластова українська пісня, і в батьків, які вірили в дітей, будилася надія. Ніхто тієї молоді не кликав, але де тільки знайшлися пластуни, бувші пластуни, або діти пластунів, відізвався клич пластового серця і пластовий клич СКОБ! Без порозуміння між віддаленими тaborами, між якими майже не було комунікації, поставали усюди пластові гуртки та курені.

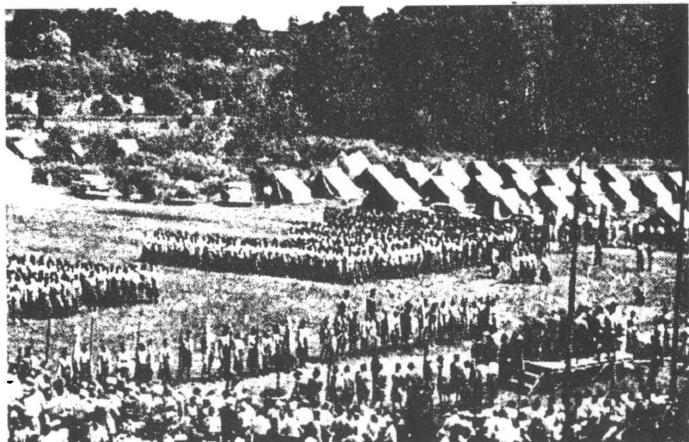
В ситуації тaborової безнадійності на чужині віднайшли себе ті, в кого пластова ідея і пластове зобов'язання були в серці!

Віднайшов себе і Пластовий Центр, і вже в вересні 1945-го року пішов від нього поклик-наказ, щоб зібрались усі на велику раду біля Мюнхена. І так почалося відродження Пласти. Була свобода, тaborи були добрими осередками пластиування, а близькі гори добрими теренами мандрівок.

Протягом чотирьох років росла пластова організація, і жив молодий пластовий люд українським життям на чужині. В 1947 році відбулася в тaborі в Міттенвальді ювілейна пластова зустріч у тридцятьп'яту річницю Пласти. Промовляв до пластунів той сам Северин Левицький, який став був на чолі Пласти ще в 1924 році як Голова ВПК. Вибрано новий головний Провід, видано пластову книжку «Велика Гра» і відбуто в Ашаффенбергу Перший Пластовий Конгрес, щоб схвалити напрямні перед дальшою мандрівкою пластунів у світ.

Рік 1949 став знову переломовим роком в житті пластової громади. Почався масовий виїзд на нові поселення з благословенням тих, хто залишився, з дорученнями від Головної Пластової Булави на дорогу, з надіями, що Пласт буде жити й рости, де тільки поселяться пластуни.

Минуло 36 років з того часу. Пластова громада має тепер крайові організації в Німеччині, Великобританії, Австралії, Аргентині, Америці і Канаді. В кожній країні треба було пристосуватись до місцевих обставин. Але залишилися незрушимими Пластова Присяга, Пластовий Закон, Клич, Гимн і почуття пластової єдності. Символом тієї пластової єдності у світі є Начальний Пластун. Тільки тепер це вже не Сірий Лев — Северин Левицький, який відійшов на Вічну Ватру, а новий (з 1972 р. це Юрій Старосольський). Відійшли деякі старі й дорогі провідники, які своїм життям формували Пласт, як ось Щопа Паліїв, Гена Кульчицький, Осип Бойчук та інші. Але, як каже Пластовий Гимн — «в Пласті росте новий люд». І ось тепер головна виховна пластова проблема полягає в тому, щоб цей новий люд ішов з часом, не оставався позаду, але щоб світогляд його незмінно спирався на пластових, українських засадах; щоб пластун був добрим і корисним громадянином своєї держави, але готовий з любов'ю служити свому українському народові в діяспорі і на Рідних Землях. Ми віримо, що Пласт іде успішно доброю дорогою. Служба пластунів громаді

*Ювілейна Пластова Зустріч на Пластовій Січі
біля Грефтону в Канаді 1957 року.*

справді видатна. Наприклад, Пласт підтримав активно ідею фінансової допомоги НТШ в Сарселі у виданні «Енциклопедії Україно-знавства», яка виходить у пластовому видавництві «Молоде Життя». Пласт організував допомогу новим емігрантам з Польщі, пластові родини взяли видатну участь у переселенні їх до Канади. Пласт бере дуже активну й позитивну участь в кожному Конгресі СКВУ, а новий Президент СКВУ, це вже третій пластун на тому посту. В Аргентині пластуни провадять єдину там українську гімназію і становлять 90% усіх учнів. А Голова Крайової Пластової Старшини в Австралії, у своєму звіті для останніх зборів Конференції Українських Пластових Організацій в жовтні 1984 р., писав: «З приємністю можемо ствердити, що пластунів видно в усіх галузях нашого многогранного життя. Українське громадянство цінить громадські чесноти пластунів і вибирає їх на керівні пости в наших громадах, церковних, світських і фінансових організаціях і установах. Отже, як в минулому так і тепер, Пласт... дає нашему суспільству повновартісних членів».

Ми можемо з переконанням сказати, що такими є пластуни також в інших країнах.

Із звітів 1984 р. виходить, що організованих пластунів у світі є тепер приблизно шість тисяч. Вони розділені великими просторами, морями й океанами, але тримають тісний дружній зв'язок. На зустріч з нагоди 70-ліття Пласти, яка відбулась на т.зв. «Вовчій Тропі» в США, злетілось їх 1350 із шести країн.

Шість тисяч — не багато; але їх сила в якості, яку завжди підкреслював Пласт, у тому, що вони зв'язані однією ідеєю і готові служити народові і громаді. Пласт був заснований як «організація молоді для всеобщого патріотичного самовиховання», і такою є вона й сьогодні.

Ліс — зелене золото Америки

Ліс — складова частина біосфери нашої планети-землі, заселена живими організмами рослинного і тваринного світу, що співживають один з одним, розвиваються і постійно міняються. Значення лісу для людини можна висловити народною мудрістю: ліс дає воду, вода — урожай, урожай — життя. Від непам'ятних часів ліс давав людині притулок, тобто житло, огрівав, одягав і кормив її. Великою мірою ліс сповняє цю роль і сьогодні.

Як природний ресурс, ліс відограє важливу і багатогранну роль в екологічному, економічному, соціальному і культурному житті кожної країни. Ця роль однаково важлива як у країнах з величезними лісовими масивами, таких як Америка, Канада, Росія і Бразилія, так і в мало заліснених країнах Африки. До мало заліснених країн треба зарахувати також Україну.

Ліс — «легені» нашої планети-землі, які сприяють нормальному розвиткові всього живого на землі. Як складова частина біосфери, ліс є могутнім регулятором клімату, очищую повітря від шкідливих для людського здоров'я домішок, хемічних сполук і мікроорганізмів. Він постійно поповнює резерви кисні в атмосфері, без якого життя на землі немислиме.

Ліс нормує доплив води до рік, озер і водосховищ, як також її хемічні властивості. Лісова рослинність переплітає ґрунт своїм корінням і охороняє його від ерозії, при чому сприяє високій водоємкості ґрунту.

Лісові смуги мають велике значення для сільського господарства. Науково і практично було доказано, що вони охороняють ґрунт від вітрової і водної еrozії і сприяють консервації вологості, а тим самим і урожайності сільськогосподарських культур. Лісові смуги, як меліоративний чинник ґрунтів, застосовуються і в США і на Україні, особливо в степових районах.

Коли перші колоністи прибули з Європи до Вірджінії 400 років тому, вони застали в Америці такі великі і густі масиви пралісу, що білка, перескакуючи з дерева на дерево, могла перемандрувати від Атлантичського океану до прерій, не торкаючись землі. З того часу, протягом майже 300 років, ліс вирубувався і викорчувувався для потреб сільського господарства, горів і експлуатувався пляново і ще більше безпляново. Щойно на переломі дев'ятнадцятого і двадцятого століть почали американці думати про консервацію лісових ресурсів, про охорону їх від вогнів і про більш раціональне використання. Тоді також організовуються перші школи з програмами лісовпорядження і перші урядові установи для нормування лісової діяльності.

вання лісового господарства країни. Завдяки далекозорості чільних одиниць з тодішнього політичного світу Сполучені Штати зберегли під покровом ліса майже 70 відсотків території, що була покрита тоді лісом. Тепер у США не вирубають більше ліса як вирубували на початку цього століття, хоч споживання паперу збільшилось вісім разів, а вживання ліса для будівельних потреб — на 70 відсотків. На сьогодні лісовий фонд США становить понад 300 мільйонів гектарів. Це більша площа, ніж поверхня США на схід від ріки *Miccicini*.

Коли порівняти лісові масиви різних держав, то США займають третє місце в світі, після ССР і Канади. Але якщо взяти до уваги запаси деревних матеріалів, приріст біomasи і продуктивність, то США мають велику перевагу над іншими державами.

Хто є власником лісових масивів США? Приблизно 25% лісів належать державі, 12% — великим компаніям, які виробляють папір і паперову масу, а решта — великим, середнім і малим землевласникам.

Основним джерелом будівельних матеріалів і сировини для виробу паперу є шпилькові ліси з такими домінуючими породами як сосна, смерека і ялиця. Якщо йдеться про запаси шпилькових лісів, то США є на третьому місці в світі. Коли ж взяти до уваги технологічні спроможності заготівлі і транспорту дерева та уміння використовувати ці породи і доставляти їх на ринок, то вони стоять на першому місці. А найважливішим є те, що американці навчились, як треба зasadжувати, вирощувати і охороняти молодий ліс та охороняти його від вогню і пошестей.

Одним з головних районів, покритих шпильковими лісами, є смуга лісів, яка тягнеться від тундри Аляски до соняшної Каліфорнії гірськими схилами західного побережжя. В цій смузі ростуть велетні секвої, ялиця-дуглазія і, менші розмірами, червоний кедр, смерека-сітка та ін. Ця смуга не має рівної собі в світі. Яких 800 миль на схід тягнеться друга смуга шпилькових лісів, яка покриває узбіччя Скелястих гір від Канади до Мексики. Тут домінують такі високовартісні породи дерев як сосна-пендероза, смерека енгельмана, ялиця біла і модерев.

Просторі рівнин півдня відрізняються поміркованим кліматом і більш сприятливими властивостями ґрунту. Завдяки цьому тут швидко ростуть стрункі і високоякісні південні сосни, і південь доставляє на ринок більш третини дерева, потрібного для виробництва ваніру, і близько двох третин паперової маси і газетного паперу.

Східна частина США покрита горами, ріками, озерами, долинами і культивованими полями. Гори покриті мішаними листковими лісами, в яких знаходимо численні породи дуба, клена, явора, береста, берези та інших дерев. Ці дерева забезпечують населення будівельним і опаловим матеріалом. Цей район країни є Меккою для туристів і вакаціонерів у всі пори року. Найкращою порою

року є осінь, коли ліс міняє свої барви і чарує своєю красою мільйони відвідувачів.

А тепер розгляньмо коротко можливості використання лісових ресурсів для продукції енергії. Тому що головні джерела енергії, якими є нафта, вугілля і газ, швидко вичерпуються, людство мусить шукати нових джерел енергії. Одним з таких джерел є ліс, який, як природний ресурс, що обновлюється, має велику перевагу над тими джерелами енергії, які не обновлюються. Вже тепер продукують з дерева етаноль, що вживається як домішка до бензину в автомашинах. В процесі будови є прототипи заводів, які перероблятимуть деревну щепу і відпадки дерева і очищують на оливу для опалу. Щепа і деревні відпадки вже вживаються для продукції багатьох хемікалій, пластики і синтетичних тканин, які досі вироблялися тільки з неочищеної нафти. В сучасну пору найбільше вживають дерево як джерело енергії самі деревообробні і деревопереробні підприємства. Уживаючи деревні відпадки, кору, коріння і щепу, деякі підприємства продукують близько 50 відсотків потрібної ім енергії. Електростанція в одному з міст штату Вермонт продукує всю свою енергію, вживаючи деревну щепу як пальне. Якщо взяти до уваги, що одна тонна деревної щепи, яка коштує 14 доларів, дає стільки енергії, скільки дає бочка нафти, яка коштує майже 36 доларів, то вживання деревної щепи і відпадків для продукції енергії виплачується.

Ясно, що деревні ресурси, як джерело енергії, не замінять нафти, яку Сполучені Штати і особливо Західна Європа імпортують з країн Середнього Сходу, і не звільнить їх від певної економічної залежності від цих країн, що мають багато джерела нафти. Все ж таки ліс і його ресурси можуть бути допоміжним джерелом розв'язки енергетичної проблеми в майбутньому.

Передбачають, що ще перед 2000-им роком США діставатимуть 10 відсотків потрібної ім енергії з дерева. Вартість тієї нафти, яку замінить дерево, обраховують в десять мільярдів доларів.

Виникає питання, чи буде можливо продукувати з дерева більше енергії, не порушуючи безперебійного постачання деревною сировиною індустрії, основою якої є дерево. Це залежатиме від того, чи ми зуміємо ефективно використовувати ліс, не дозволяючи, щоб мільйони тонн біомаси гнили чи горіли марно в лісах, як також від того, наскільки ми зможемо підвищити продуктивність лісу. Якщо ми застосуємо найновіші здобутки науки в ділянках лісової генетики, меліорації і удобрення ґрунтів, охороні від вогнів і пошестей і найновішої технології у вживанні дарів лісу, то така можливість існує.

Ліс не треба консервувати, але треба вміло користуватись ним. Якщо ми будемо ліс любити, його відмолоджувати, вирощувати, удобрювати і охороняти, то ліс буде давати людині енергію довго після того, як арабські країни випомпують останню бочку нафти.

МИНУЛЕ І СЬОГОДНІШНЄ 64-ГО ВІДДІЛУ УБСОЮЗУ

(короткий нарис)

Пробудитель галицької волости української землі о. Маркіян Шашкевич свою поему «Перебендя» розпочав такими словами:

*«Заспіваю про минуле
Предковічний згаю час,
Як весело колись було,
Як то сумно нині в нас».*

Оті слова відносяться не тільки до загальної історії українського народу, але теж і до історії українського поселення в США.

Ось, для прикладу, візьмім перші кроки українства в окрузі Боффало. У книзі «Матеріали до історії поселення українців у місті Бoffalo й околиці» читаемо: «Перші українські поселенці прибули тут у 1882-му році. Ними були: Михайло Котелець і Анна Оліяр. З кожним роком прибувало все більше й більше емігрантів — і вони відчули потребу жити власним організованим життям».

Так прийшло усвідомлення, що треба нам жити гуртом і почати своє власне релігійне і національне життя. Прийшло до оснування парафії св. о. Миколая та до організування відділів наших братських Союзів.

Одним із перших братських товариств нашого міста був 64-ий відділ Українського Братського Союзу (тоді ще Робітничого) ім. Тараса Шевченка, що постав 2-го липня 1911-го року. Організували його Василь Форостій і Іван Бурштинський. На першому засіданні до відділу вступило 11 членів. З таких скромних початків почалась історія нашого відділу. Історія українського поселення в місті Бoffalo і його околиці, всі наші успіхи, тісно пов'язані з існуванням 64-го і інших відділів Українського Братського Союзу. Побудова церкви св. о. Миколая, придбання Січового Дому при вулиці Клімо, придбання Українського Народного Дому при вулиці Міллітері, тісно пов'язані з існуванням і працею наших відділів. Годі навіть перерахувати всі ті імпрези, які відбулися у приміщеннях отих інституцій. Усі вони мали одне завдання: пригадати всім українцям, що в тих часах жили в нашій окрузі: «хто ми, і чи мі діти».

Провід і члени 64-го відділу вже в перші дні свого існування

Актив УБСоюзу в Буфало, Н.Й.

*Сидять зліва направо: Михайло Можнач, голова 64-го відділу,
член Гол. ради УБСоюзу; Ірина Луцька, фін. секретарка 237-го відділу;*

Уляна Іваничко, фін. секретарка 59-го відділу;

Михайло Ліскевич, фін. секретар 64-го відділу.

Стоять зліва направо: Іван Гайдук, заст. секретаря 64-го відділу;

Іван Микитин, член контр. комісії 64-го відділу;

Ігор Чмола, рекорд. секретар 64-го відділу;

Олександр Кулик, голова контр. комісії 64-го відділу;

Михайло Кіналь, заст. голови 64-го відділу;

Михайло Савуляк, член контр. комісії 64-го відділу.

поклали собі гасло: «Самостійна Соборна Українська Республіка». Відділ піддержував визвольні змагання нашого народу, а по їх невдачі працював для визволення нашого народу.

Члени нашого відділу на протязі його історії займали провідні пости в керівних органах Українського Братського Союзу. Наприклад, головними радними були Олекса Слотюк, Текля Калина і Василь Мельник.

Коли до 1945-го року майже все українське життя в США зосереджувалось навколо наших Союзів, та іх відділів, то після прибуття т. зв. нової еміграції ситуація змінилась. Постали молодечі організації Пласт, СУМ, ОДУМ, різні регіональні товариства (гуцулів, бойків, лемків), як теж і низка політичних і громадсько-супільних організацій. Тому що громадське життя є кому прова-

дити, наші братські Союзи можуть зосередити увагу на приєднуванні нових членів.

Теперішній голова 64-го відділу, Головний радний Українського Братського Союзу Михайло Мохнач, веде відділ від 1963-го року. Управа відділу складається з найкращих людей нашої громади, всі дуже активні в громадському житті. «Секрет» особистих успіхів Михайла Мохнача у приєднуванні нових членів — це його активність у громаді. Фінансовий секретар Михайло Ліськевич і його заступник Іван Гайдук теж можуть похвалитися гарними успіхами.

Наш відділ начислює сьогодні понад 380 членів. Тільки протягом минулого року приєднано 120 нових членів на дуже поважну суму забезпечення, майже пів мільйона доларів.

Мені здається, що завданням наших Союзів у сучасну пору є пригадати наше минуле і причину постання Союзів. Усі свої зусилля мусимо скерувати на збільшення числа членів нашої Союзової родини, на збереження нашої національної ідентичності в США та на допомогу нашим борцям в Україні у здійсненні нашої мети — Самостійної Соборної Української Держави.

*Добру науку приймай,
Хоч її і від простого чуєш;
Злої ж на ум не бери,
Хоч би й святий говорив.*

Іван Франко

Опанас Бритва

Ми й Вони

(Гумореска крізь сліози)

Насамперед на світі були тільки ми. Про них ще ніхто не чув і не підозрівав, що вони можуть взагалі колинебудь з'явитися. Щоправда, були вже наші вороги, іх у нас ніколи не бракувало. Були собі поляки, мадяри, румуни і всяка інша погань та сарана, що здавна обідали наші землі та псували чисте українське повітря. Але, як сказано, про них ще не було «ні сліху, ні диху...»

Якщо хто щось робив цікавого та корисного, то все тільки ми.

Розбили в Городку Ягайлонськім пошту. Хто розбив? — Ми. Застрелили в Варшаві Перацького. Хто застрелив? — Ми. Хто підпалював полякам стирти? — Ми.

Все робили ми, а за це нас і добре лупцювали.

Поляки уряджували пацифікації, москалі морили голодом, але все це нас тільки єднало, зміцнювало, бо в біді були МИ. Всі по цій самій стороні, стояли одним непорушним фронтом.

І от прийшла війна, а з нею еміграція. І тут, перший раз з'явилися «вони». «Вони» — то були ці самі, що ще вчора казали на себе «ми», але за малу дрібничку, на яку не варто, як кажуть, плюнути, розсварились між собою і одні на других почали казати: це «ми», а то «вони»...

Спочатку все скидалося ще на жарти. Щоправда, кепський жарт, але жарт. «Вони» не були ще такі злі, а «ми» не такі уже дуже добрі, але згодом справа набрала поважного вигляду.

Ми сказали, що вони є причиною всіх невдач, і тому, хто знає, чи не краще говорити з ворогами, ніж з ними, а вони в свою чергу твердили і закидали нам таку саму провину.

Від цього почалося. Все, що ми робили, стало добре, благородне, патріотичне, варте похвали, — а все, чим вони займались, — не варте і торби січки.

В іх рядах аж кишіло від всякого роду запроданців, зрадників, киринників, хрунів та інших прихвостнів, а в наших лавах зібрались самі святі і благородні ества, що ніколи нічого злого не зробили, а жили виключно для самої ідеї, все безкорисливо, все віддано, готові в кожну хвилину віддати за неї останню краплю крові.

Ми і вони розіхались з тісних таборових закамарків в Канаді, в Америки, в Австралії та всяки інші закутини світу, а з ними поїхала і наша незгода.

Чим краще нам ставало матеріально, тим більше було часу й засобів на підривну роботу. Цебто ми підривали іх, а вони нас, на

превелику втіху і радість наших ворогів. Бо хто витрачає час на внутрішню боротьбу, не може вже мати часу на зовнішню, в ім'я якої нібито (це вже і ми, і вони одноголосно співали!) всі виїхали на еміграцію...

Минули роки. Нестало людей, які започаткували цю шкідливу для нас історію. Ростуть діти, розмовляють між собою тільки по-англійському, а ми й вони все ще по-старокраєвому деремо собі взаємно рештки чубів, хоч мало хто і пам'ятає, з чого ця драка властиво, почалася....

І ми і вони постарілисъ, посивіли чи полисіли, але нікому й на думку не прийде: чи не час було б покласти край цьому безглуздю?..

Тільки прошу: не кажіть оцього стереотипового: ми хочемо, ще вони не хочути!..

(Із збірки «І таке буває», Мельбурн, Австралія, 1980)

*Хто має мудрість, а з неї
Близнім не хоче вділити,
Той має скарб многоцінний,
В міх шкуратяний зашитий.*

Іван Франко

Український Братський Союз в Канаді

Цього року УБСоюз відзначає 75-ліття свого існування. Правда, в Канаді свою діяльність УБСоюз (тоді УРСоюз) розпочав в м. грудні 1929 р. заснуванням першого відділу ч. 266 в Торонто, Онтаріо, старанням активного члена т-ва ім. Т. Шевченка, Миколи Лібера. В 1930 р. організовано другий відділ, в Торондо — савт, Онтаріо.

В ті роки населення Канади переживало велику економічну кризу — безробіття. Багато родин опинилось на нужденній державній допомозі, одержуючи тільки \$22 в місяць на прожиття. В таких умовах важко було організувати членів, а членам — сплачувати свої вкладки до Союзу. Політична ситуація також не сприяла розвиткові нашої організації в Канаді. В той час серед українського суспільства були поширені різні політичні «ізми». Агенти політичних партій вміло використовували несприятливі умови в свою користь, захоплювали культурно-освітні організації робітників і селян в свої руки і провадили їх як самі хотіли, поширяючи різні наклепи на провідників демократичних організацій. В таких умовах не легко було будувати в Канаді нашу організацію.

З часом економічна і політична ситуація дещо покращала, і в 1939–40 рр. організовано відділи в Торонто, Монреалі, Ошаві, Вінніпезі, Трасконі (поблизу Вінніпегу) та інших містах в Канаді. Першими урядниками відділів були:

- в Торонто — Микола Лібер, Григорій Мазурик, Степан Сов'як, Дмитро Николяк, Степан Кривоус і Теодор Гончарик.
- в Ошаві — Степан Задорожний.
- в Монреалі — Степан Підвосоцький і Володимир Грицай.
- у Вінніпезі — Тома Кобзей.

Із заснуванням відділів Союзу культурно — освітня і громадська праця значно пожвавилася. Однак, тому що наш Союз називався «Робітничим», наші конкуренти твердили, що він є комуністичний. Ці наклепи впливали негативно на приєднування нових членів до Союзу. В боротьбі проти цих наклепів допомагала у великій мірі газета «Народна Воля» і виступи голови Союзу, Антона Батюка та інших членів Виконавчого Комітету на різних імпрезах і святкуваннях. Нарешті, на 19-ій Конвенції в 1978 р. називу УРС змінено на УБС і тим самим вибито зброю з рук тих, хто в назві «Робітничий» бачив політичну закраску Союзу.

В цей час в Канаді існує три організаційні округи — Торонто, Монреал і Вінніпег — кожна із своєю Окружною Управою. В окрузі Торонто є 23 відділи, в окрузі Монреал — 6 відділів і в окрузі Вінніпег — 2 відділи. У відділах згуртовано понад 2,500

членів, які беруть активну участь в церковному, громадському і політичному житті українців в Канаді.

Нижче подаємо прізвища канадських членів, які були вибрані до Головного Уряду УБСоюзу на останніх одинадцяти конвенціях Союзу.

1946 Данило Лобай — до Гол. Ради.

1950 Степан Кривоус — до Гол. Ради.

1954 Степан Кривоус — до Контрольної Комісії.
Тома Кобзей — до Гол. Ради.

1958 Володимир Грицай — до Контр. Комісії.
Степан Кривоус — до Гол. Ради.

1962 Володимир Грицай — до Контр. Комісії.
Тома Кобзей — до Гол. Ради.

1966 Олекса Хортів — до Контр. Комісії.
Анатолій Білоцерківський — до Гол. Ради.
Петро Родак — до Гол. Ради.

1970 Анатолій Білоцерківський — другий заступник голови.
Омелян Калата — до Контр. Комісії.
Петро Родак — до Гол. Ради.

1974 Анатолій Білоцерківський — заступник голови на Канаду.
Степан Росоха — до Контр. Комісії.

1978 Петро Родак — до Гол. Ради.
Володимир Леськів — до Гол. Ради.

1978 Анатолій Білоцерківський — заступник голови на Канаду.
Валентина Родак — до Гол. Ради.
Омелян Калата — до Контр. Комісії.
Володимир Леськів — до Гол. Ради.

1982 Петро Родак — заступник голови на Канаду.
Володимир Дмитренко — до Контр. Комісії.
Анатолій Білоцерківський — до Гол. Ради.
Олександер Скоцень — до Гол. Ради.
Володимир Леськів — до Гол. Ради.

Віримо, що УБСоюз має велику кількість свідомих членів, які ніколи не зречуться свого демократичного погляду і завжди будуть боронити інтереси УБСоюзу.

П.Р.

Привіт і щирі побажання
Українському Братському Союзові
у 75-річчя.

Бажаємо успіхів у діяльності, росту та
продовжувати корисну працю
для української справи.

Украпринт

10902 Summit Ave., Woodstock, Md. 21163
(301) 461-2075

Друкуємо українською, англійською і іншими мовами:

Книжки ☆ Брошури ☆ Альбоми
Летючки ☆ Журнали ☆ Повідомлення

Наші засади:

Найкраща якість ☆ Найбільш помірковані ціни
Найскоріше виконання замовлень

Кошторис на друк книжок і журналів:

Назва книжки
Мова: українська	англійська
Кількість сторінок:
Формат:
Обкладинка: м'яка	тверда
Обгортка: скільки кольорів
Папір: офсетовий чи близкучий — 60 фт	50 фт
Кількість примірників (тираж):
Кількість фотографій: а) без змін:
6) для зменшення:
в) для збільшення:
Додаткові інформації
<i>Прізвище, адреса, номер телефону:</i>

**З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ,
Т-ВО ІМ. М. ДРАГОМАНОВА, 244 ВІД. УБС
В РОЧЕСТЕРІ, Н. Й., ЩО ОБЄДНУЄ 1,300 ЧЛЕНІВ,
ПЕРЕСИЛАЄ ЩИРИ ПОБАЖАННЯ ДАЛЬШИХ
УСПІХІВ У ДІЯЛЬНОСТІ УБСОЮЗУ ДЛЯ ДОБРА
ЙОГО ЧЛЕНІВ,
ГРОМАДИ І УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.**

**Управа 244 від. УБСоюзу
Т-ва ім. М. Драгоманова в Рочестері**

*Сидять, — з ліва до права: Володимир Сверида — касієр,
Наталка Олексин — секретарка, Карло Маньківський — голова,*

Вікторія Борис — відвідувач хорих,

Василь Іванців — головний радний УБС.

*Стоять, — з ліва до права: Василь Гой — заст. голови,
Іван Санагурський — б. голова відділу.*

*Нема на знімці: Володимир Гоголюк, Лоренс Санагурський,
Юліян Кушнір — Контрольна Комісія.*

Congratulations on 75 successful years of our Ukrainian Fraternal Association

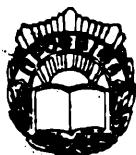

Зправа до ліва: Михайлло і Анна Протінік з батьками.

Protinick Farms Cranbury, New Jersey

Growers and Shippers of Potatoes,
Sweet Corn, Soybeans and Produce
Established, 1929

Управа і все Членство
Товариства Читальні «Просвіта»

у Вінніпегу
щиро вітають

Український Братський Союз

з нагоди Діамантового Ювілею!

За триверті сторіччя УБСоюз багато причинився
не лише до свого головного завдання — життєвого
забезпечення своїх Членів, але й допомоги
в розвою, збереженні, поширенні та фінансовій
підтримці української науки і культури в різних
їх відтинках, галузях і проявах.

При цій нагоді складаємо УБСоюзові найкращі побажання,
успіхів у праці та діяльності на добро Української Діаспори,
а головно в допомозі Українському Народові в Україні,
поневоленому, але Нескореному!

За Управу Товариства Читальні «Просвіта» у Вінніпегу:
Василь Цап, голова **Антон Борис, секретар**

* * *

Члени Управи:	Семен Козелко	Олександр Сурський
	Петро Михайлішин	Ілля Онуфрійчук
	Андріян Шепертицький	Володимир Леськів
	Віталій Панаскевич	Дмитро Мазур
	Стефан Каракаш	Любов Паньків
	Роман Кайда	Федір Русин
	Стефан Романік	Лев Балюта
	Юрій Носик	Іван Покільчук
	Мирослав Козій	

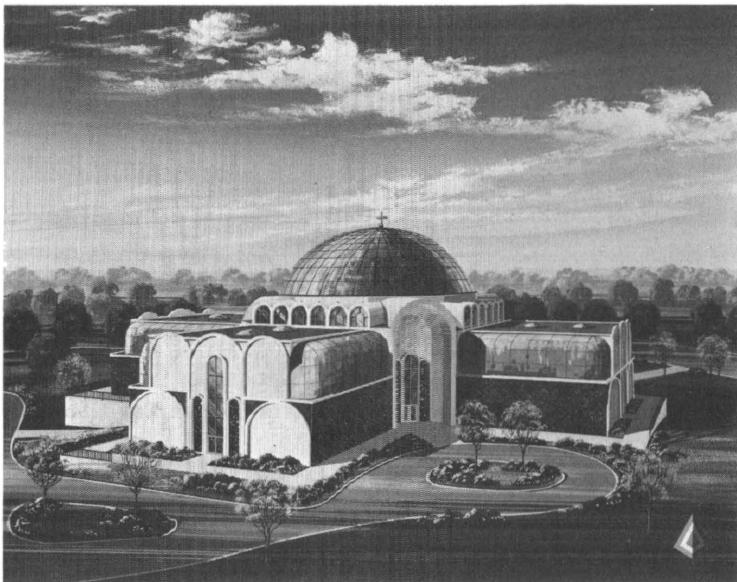

Купуйте місця поховання в
Українському Національному
Пам'ятнику-Мавзолею
(від 1,340.00 — 3,438.00 дол.)
Ціна включає гранітну плиту
і напис.
4111 Pennsylvania Avenue, S.E.
Washington, D.C. 20746

Про подробиці можна довідатись:

- відвідавши нашу канцелярію при вищеподаній адресі,
- або телефоном: в урядові години від понеділка до п'ятниці від год. 10 вранці до 4 по полудні, телефонуючи на наш кошт (колект) (301) 568-0630, поза урядовими годинами (301) 855-8864,
- або переславши негайно цей купон на адресу:

UKRAINIAN MEMORIAL INC.
P.O. Box 430 • Dunkirk, MD. 20754

Прошу прислати мені безкоштовно докладні інформації про місце поховання на
Українському Національному Цвинтарі-Пам'ятнику або подзвонити мені.

В МАВЗОЛЕЙ В ЗЕМЛІ

Name
Street
City State Zip
Telephone: Area Code Number

**ОКРУЖНА РАДА
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
В ЧІКАГО ТА ОКОЛИЦЯХ З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
ЩИРО-СЕРДЕЧНО ВІТАЄ ЮВІЛЯНТА,
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ, ГОЛОВНУ РАДУ,
КОНТРОЛЬНУ КОМІСІЮ, «НАРОДНЮ ВОЛЮ»,
«ФОРУМ», РЕДАКТОРІВ ТА ВСЕ ЧЛЕНСТВО
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
В АМЕРИЦІ ТА КАНАДІ.**

**БАЖАЄМО УБСОЮЗОВІ СВІТЛОГО
МАЙБУТНЬОГО – ЗБІЛЬШЕННЯ ЧЛЕНСТВА
ТА КОРИСНОЇ ПРАЦІ ДЛЯ ДОБРА СВОГО
ЧЛЕНСТВА, УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ
ТА УСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.**

ЗА УПРАВУ ОКР. РАДИ:

П. КОНОВАЛ – ГОЛОВА, А. МАТВІЙШИН – ЗАСТУПНИК

Я. ГАНКЕВИЧ – СЕКРЕТАР, М. МЕЛЬНИК – ФІНАНСОВИЙ СЕКР.

Ф. КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РЕФ.

О. ПОШИВАНИК – ПРЕСОВИЙ РЕФ.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

К. БАРАН, П. ТУРУЛА, С. ЗАХАРЧУК

**ЧЛЕНИ ОКР. РАДИ ТА УРЯДНИКИ В ЧІКАГО З ГОЛОВОЮ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
І. ОЛЕКСИНОМ ТА ОРГАНІЗАТОРОМ З. КОМОНИЦЬКИМ В ЧАС
ВИШКІЛЬНИХ КУРСІВ У ТРАВНІ М-ЦІ 1984 РОЦІ В ЧІКАГО**

**ВИДАННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ТОВАРИСТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

СЛОВНИК СЛІВ, У ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НЕ ВЖИВАНИХ проф. І. Огієнко з передмовою проф. П. Ковалева, 162 ст., тверда оправа, ціна 7.00 доларів, 1973 (вичерпаний).

КОРОТКИЙ СЛОВНИК СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ за редакцією письм. В. Волкова, проф. Наталії Пазуняк, д-ра К. Т. Церкевича та інших. 225 ст., 12 тис слів, (близько 4,500 синон. рядів), тверда оправа, ціна 10.00 доларів, 1975 р.

ПРАВОПИСНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ за ред. проф. Яр. Б. Рудницького і д-ра К. Т. Церкевича, 800 ст. другу, близько 65 тис. слів, тверда оправа, ціна 18.00 доларів, 1979 рік. (Опрацьований за «харківським» правописом).

ЯК МИ ГОВОРIMO (І ЯК ТРЕБА ГОВОРИТИ) Б. Антоненка-Давидовича за ред. К. Церкевича і В. Павловського, 288 ст., тверда оправа, ціна 12.50, 1980 рік.

НЕБЕСНИЙ ЗМІЙ Докт. Гуменної. Фантастична повість на тлі прайсторії. 272 ст., тверда оправа. Ціна 12.00.

НЕЗАБУТНЄ І НЕПРОЩЕНЕ д-ра Ю. Мовчана, 188 ст. 1982. Історія однієї української селянської родини між двома війнами. (Спогад). Ціна 7.00.

ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ Докт. Гуменної, 2-ге видання. Роман у чотирьох томах, оправлений у дві книги, 768 ст., 1983. Ціна 25.00.

ДОВІДНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ за ред. К. Церкевича і В. Павловського, 300 ст., тверда оправа, ціна 15.00, 1982.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ПРАВНИЧОЇ МОВИ за ред. А. Ю. Кримського, 2-ге видання доповнене за ред. К. Церкевича і В. Павловського, 256 ст., тверда оправа, ціна 15.00, 1984.

МОЇ ПОДОРОЖІ НАВКОГО СВІТУ д-ра Юліана Мовчана, 320 ст., тверда оправа, ціна 13.00, 1984.

ВІД ПРАГИ ДО МОСКВИ інж. Ісаака Десика, 192 ст., спостереження очевидця, тверда оправа, ціна 10.00, 1984.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОЛЬОРОВИХ ОБРАЗКАХ Івана Струка, 111-е видання, два підручники в українській і англійській мовах, 90 прозірок і дві касетки, на яких награно цю «історію України».

Приготовляється до друку:

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС ТА ПУНКТУАЦІЯ, Правописна Комісія, 160 ст.

АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК, понад 600 ст., збірного авторства, за ред. К. Церкевич і Редакційної Колегії.

Науково-Дослідне Т-во Української Термінології — НДТУТ — це наймолодша українська установа в США, заснована в 1971 р., продовжує працю Інституту Української Наукової Мови при ВУАН у Києві, що в 30-ти роках була заборонена радянською владою.

НДТУТ об'єднує українських мовознавців і професіоналістів, зацікавлених студіями української мови і термінології, з метою складання англійсько-українських і українсько-англійських термінологічних словників. Крім цього НДТУТ сприє і допомагає українським науковцям віддавати свої твори.

Засоби для реалізації своїх наукових планів НДТУТ черпає з похвістів і переписанням спідзин членів НДТУТ і громадян. Всі похвісти можуть бути відхилені від податків.

НДТУТ здійснює своїх громадян до співпраці з НДТУТ шляхом віпливування в числа, шляхом несения матеріальної підтримки для здійснення наукових і видавничих планів НДТУТ.

За об'єднані організації:

Кость Церкевич — голова НДТУТ

Зоря Малаховська — голова
Комітету Культурної Спадщини

RESEARCH SOCIETY FOR UKRAINIAN TERMINOLOGY, Inc.

Іван Струк — голова
Української Інформативної Служби

166 First Avenue, New York, N.Y. 10009

ЩИРІ ПОБАЖАННЯ І УСПІХУ
для Українського Братського Союзу
з нагоди його 75-річчя
Хай живе і розвивається, Хай з'єднус всіх
Українців у ЗДА і Канаді в одну велику родину,
Бо де сила, там воля вітас.
Головний Управитель М. Н. Війтюк
і співпрацівники.

ОДИНОКА В ТОРОНТО УКРАЇНСЬКА

Community Trust Co. Ltd.

2271 BLOOR STREET WEST
TORONTO, ONTARIO M6S 1P1
PHONE: (416) 763-2291

Приймає вклади і ощадності. Платить найвищі відсотки.
Уділює особові і моргеджові позики. Приймає і реєструє
пенсійні пляни і на нові domi (PPCP і RGOSP)

Полагоджує всі банкові операції —

Завідує спадками і довіреннями (траст)

Урядові години:

понеділок — від год. 1 — 5:30 веч., вівторок, середа, і
четвер від год. 10 — 5:30 веч., п'ятниця — від год. 10 — 7 веч.

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ

найстарша українська жіноча організація в Америці

в і т а с

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

з нагоди 75-річчя і складає гратуляції та признання
за дотеперішню корисну і жертвенну працю
для добра української громади,
а водночас бажає як найкращих досягнень
у дальших десятиліттях.

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА «САМОПОМІЧ» В ДІТРОЙТІ
ВІТАЄ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ ІЗ 75-ЛІТЯМ ПРАЦІ
НА СУСПІЛЬНОМУ ПОЛІ.

ОСЯГИ В ЗОРГАНІЗОВАНОМУ ЖИТТІ
НАШОЇ ГРОМАДИ, ЯКІ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ ОСЯГНУВ,
ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА ПРИЗНАННЯ ЦЛОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ.

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА «САМОПОМІЧ» ПОРУЧАЄ СВОЇМ
ЧЛЕНАМ ПОВНІ БАНКОВІ УСЛУГИ

DETROIT

7346 Michigan Avenue
At Tarnow
Detroit, Michigan 48210
Tel.: 841-2390

WARREN

26791 Ryan Road
Warren, Michigan 48091
Just South of 11 Mile Road
Tel.: 756-3300

HAMTRAMCK

11838 Jos. Campau Avenue
Hamtramck, Michigan 48212
Tel.: 891-4100

Губиться мова...

Тратиться Народ...

**ДРУКУЙТЕ ПО-УКРАЇНСЬКИ!
ВИКОНУСМО ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:**

Книжки ★ Журнали ★ Летючки ★ Шкільні матеріали
Білети ★ Афіші ★ Програмки ★ Стрічки
Фірмові друки ★ Візитівки ★ Образці

*Наша спеціальність — гравіровані весільні запрошення
з українськими взорами.*

Trident Associates Printing

P. O. Box 614

Buffalo, New York 14240

Українська Друкарня

“ТРИЗУБ” ®

у Бффало, Нью Йорк

Phone: 716-691-8404

UKRAINIAN PRINTERS

Personal and Commercial Printing:

Books ★ Journals ★ Newsletters ★ Educational Material
Tickets ★ Posters ★ Program Books ★ Ribbons
Office Forms ★ Business Cards ★ Memorium Cards

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

Українська Федеральна Кредитова Спілка

Належати до своєї рідної установи — це шляхетна ість і обов'язок всіх українських громадян.

УКСпілка є кооперативною фінансовою установою, яка працює для добра української спільноти в Рочестері. Вона організує, об'єднує і співпрацює з усіма українцями та завжди простягає їм допоміжну руку.

УКСпілка з'єднує у своїх рядах українську громаду, допомогла збудувати українські церкви і бізнесові підприємства своїх членів, дала членам безплатне життєве забезпечення на щадності і позички, платить за щадності земельні вклади і сертифікати по зможності найнижчі динаміди і надієє позички на догідних умовах і найнижчих відсотках.

Шо більше нас буде в кооперації, то більша буде наша збірна сила.

ROCHESTER UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

831 Joseph Avenue • Rochester, N.Y. 14621 • (716) 544-9518

(716) 338-2980

Не для зиску, не для милостині, але для обслуги!

Вітаю, з нагоди 75 річчя
УБСоюзу,
все членство,
Виконавчий Комітет,
Головну Раду УБСоюзу,
і всі комісії.

Щасти Вам Боже,
для дальншої розбудови
Українського Братського
Союзу

Член Контрольної Комісії
Володимир Дмитренко
Toronto, Canada

*Щирий привіт для УБСоюзу з нагоди 75-ліття.
Ще кращою розвою на будуче.*

ОЛЯ І АНДРІЙ ЧОРНІЙ
ВЛАСНИКИ
WEST ARKA

КНИГАРНЯ І КРАМНИЦЯ З ПОДАРКАМИ

- КНИЖКИ, ЖУРНАЛИ, ГАЗЕТИ, ПЛАСТИНКИ, МАШИНИ ДО ПИСАННЯ.
- РІЗЬБА, БАНДУРИ, ВИШИВКИ, ПОЛОТНА, І НИТКИ ДО ВИШИВАННЯ
- ОБРУСИ І ПОЛОТНА З УКРАЇНСЬКИМИ ВЗОРАМИ В ГУРТОВІЙ І ПОДРІБНІЙ ПРОДАЖІ.
- БІЖУТЕРІЯ, КИРАМІКА І КРИШТАЛИ.
- ВІСИЛКА ПАЧОК ДО ВСІХ КРАЇН.

GIFTS — BOOKS — THREAD — PANAMA
RECORDS — NEWSPAPERS — TYPEWRITERS
UKRAINIAN HANDICRAFTS

2282 Bloor St. West Toronto, Ontario M6S 1N9 Tel.: 762-8751

**Гратуляції за дотепершню працю
і
побажання дальншого росту
складає**

**Ярослав Ганкевич
головний радний
Чікаго, Ілл.**

**З нагоди 75-ліття гратулюємо за
минулі досягнення у Вашій братській
і загально — громадській
праці та бажаємо дальших успіхів
в будуччині**

**Крайова Управа Братства 1Д УНА в ЗСА
і**

Станиця 1Д УНА в Ньюарку, Н. Дж. №.14

ПРИВІТ
ВІД 173-ГО ВІДДІЛУ ІМ. СИМОНА ПЕТЛЮРИ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
В НЮАРКУ, Н. ДЖ.
РОМАН ПІТЬО, голова
ВОЛОДИМИР ВАСЬКІВ, рекордовий секретар
РОМАН РИЧОК, фінансовий секретар

З нагоди 75 річчя
Українського Братського
Союзу
вітаю все членство його,
а також урядовців, як
головних, а також
відділових, а зокрема
вітаю жінок, які віддано
працюють для розбудови
Українсько Братського
Союзу,
як в Америці, а також в
Канаді
Поліна Дмитренко
Місцевий організатор
УБСоюзу в Торонті

**CONGRATULATIONS ON YOUR
75TH ANNIVERSARY
KAZMIRYK & KRYPEL
INSURANCE AGENCY
ROBERT F. KRYPEL, PROP.
109 SOUTH MAIN STREET
TAYLOR, PA. 18517
“ALL KINDS OF INSURANCE”
562-1480 or 343-4022**

Lodge 220 was organized by Joseph Charyna and Peter Grudzinsky as a Youth Branch in 1934. Mr. Charyna has served as President for 5 of the 50 years and as Financial Secretary Treasurer for the other 45 years. The Lodge has grown every year, and today there are 157 adult members and 55 juveniles. Our members participate in and support a number of projects and activities in Fraternal, Cultural, Civic and Academic (Ukrainian Studies of Harvard University)

Present officers are:

**Ihor Raniuk, President
Joseph Charyna, Financial Secretary Treasurer
Denise Raniuk, Recording Secretary**

***CONGRATULATIONS ON YOUR
75th ANNIVERSARY***

from

**ST. ANDREW UKRAINIAN ORTHODOX
CHURCH of BOSTON, MASS.**

**VERY REV. MYKOLA NEWMERZYCKYJ
EXECUTIVE COMMITTEE and PARISHIONERS**

**BRANCH 84
IN MEMORY OF
PETER DUCHAK
PAST PRESIDENT OF U.F.A.**

**THEODORE DUCHAK
SECRETARY BRANCH 84**

Residence (215) 576-1914

DANIEL MAXYMUJK
Attorney at Law

Suite 402 — Stephen Girard Building
21 South 12th Street
Philadelphia, PA 19107-3684

Office (215) 567-8118

TELEPHONE 964-4222

UNION FUNERAL HOME
LYTWYN & LYTWN

1600 STUYVESANT AVENUE
UNION, NEW JERSEY 07083

CARPATHIA CREDIT UNION LIMITED

обслуговує членів українського походження,
що живуть в районі Вінніпегу, вже від 1940 року.

За 44 роки кількість наших членів зросла від
41 до 7800, а майно — від 319 до 47 мільйонів
доларів. Це доказ, що ми працюємо *добре*.

Тому і Ви повинні належати до нашої кредитівки
Довідайтесь про всі фінансові послуги
які ми даємо членам.

CARPATHIA CREDIT UNION LIMITED

950 Main Street
Winnipeg, Manitoba
Phone: 586-8431

McPhillips Branch
2200 McPhillips St.
Winnipeg, Manitoba
Phone: 633-6589

**Кооперативний привіт Українському Братському Союзові
та його членам у ювілейному 75 році існування**

* * *

Якщо живете у Вінніпегу і маєте якінебудь фінансові клопоти
радимо відвідати

КРЕДИТОВУ КООПЕРАТИВУ ПІВНІЧНОГО ВІННІПЕГУ

вона радо допоможе Вам усі ці клопоти усунути

NORTH WINNIPEG CREDIT UNION

544 Selkirk Ave., Winnipeg R2W 2M9 Tel: 589-8808

УКРАЇНСЬКОМУ БРАТСЬКОМУ СОЮЗОВІ

**з нагоди його 75-тиліття
пересилаємо наш сердечний привіт
з признанням, що УБСоюз,
крім економічної допомоги своїм членам
виявляв і далі виявляє свою активну участь
у розбудові української культури
своїми друкованими виданнями
за найстаршу й довгий час одиноку
українську наукову установу**

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

Управа

**НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ НА ПРИЙНЯТТЯ, БЕНКЕТИ,
ІМ'ЯНИНИ, ХРЕСТИНИ, ТОВАРИСЬКІ ЗУСТРІЧІ,
ПОМИНКИ І НА ВСІ НАГОДИ**

HOLIDAY INN OF SOMERVILLE

U. S. ROUTE 22 (E. BOUND)

BRIDGEWATER, N. J. 08807 — Telephone: (201) 526-9500

ВЛАСНИК — МИКОЛА БОЙЧУК

**НАЙЩИРІШІ КОНГРАТУЛЯЦІЇ
ТА СЕРДЕЧНІ ПОБАЖАННЯ
ЩОРАЗ БІЛЬШОГО УСПІХУ Й РОЗВИТКУ**

— складає —

**УКРАЇНСЬКОМУ БРАТСЬКОМУ СОЮЗОВІ
ТА ЙОГО ЗАРЯДОВІ
З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ**

**УПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ БРАТСЬКОЇ ФЕДЕРАЛЬНОЇ
КРЕДИТОВОЇ КООПЕРАТИВИ
В БОСТОНІ, МАСС.**

ЗА УПРАВУ КРЕДИТІВКИ
Президент
Др. Іван Дідюк

П Л А С Т

**Організація Української Молоді
Пластова Станиця в Чікаго**

вітає

**Український Братський Союз
із їхнім 75-літнім Ювілеєм
і складає побажання дальших успіхів
у праці**

**З нагоди 75-річчя
Українського Братського Союзу,
Окружний Комітет
в Детройті Мишиган,
вітає
Головну Управу Українського Братського
Союзу
та всю Союзову Громаду
Америки і Канади**

окружна управа:
Ольга Карпенко — голова
Володимир Мурга — заступник
Роза Курінний — рек. секретар

**З нагоди відзначення 75-річчя
Українського Братського Союзу .
члени 272-го Відділу імені
Івана Павловича Багряного
в Гемтремк, Мишиган
складають найщиріші побажання всьому членству
Українського Братського Союзу**

Управа Відділу:

Василь Карпенко — голова
Віра Гаркуша — рек. секретар
Віктор Гаркуша — фін. секретар

Контрольна Комісія:

Іван Байко — голова
Михайло Кульчицький — секретар

**Окружний Комітет Відділів
Українського Братського Союзу
на Західну Пенсильванію
сердечно вітає з нагоди Ювілею
Український Братський Союз
його членство
та головний Уряд
За управу**

**Митро Старощак, Микола Стефківський
Анна Лазоришин, Василь Бичкало, Зенон Комоницький**

T. Шевченко: «Обніміте брати мої найменшого брата...»

**64-ий Відділ Українського Братського Союзу
ім. Тараса Шевченка в Боффало, Н. Й.
широ вітає
Український Братський Союз
із його 75-літтям та бажає багато успіхів
у дальшій праці для добра
українського поселення в ЗСА та для нашої
Батьківщини України**

Управа Відділу:
Михайло Мохнат, голова
Михайло Кіналь, заступник голови
Ігор Чмола, рекордовий секретар
Михайло Ліськевич, фінансовий
секретар
Іван Гайдук, заст. фінансового секретаря
Контрольна Комісія:
Олекса Кулик, голова
Михайло Савуляк, член
Іван Мискитин, член

ЗЛУЧЕНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОПОМОГОВИЙ КОМИТЕТ

**який протягом 40 літ стоїть на сторожі і все готовий помагати
нашим потребуючим у діаспорі і в Україні**

щиро вітає

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

**з нагоди 75-річчя діяльності і праці
в добро української громади.**

За Екзекутиву ЗУАДК-у:

**д-р. Олександр Білик
голова**

**Олександр Татомир
секретар**

**З НАГОДИ 75-ТИ ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ
УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ
ВІДДІЛ ОДУМУ Ч. 339 В ЧІКАГО ВІТАЄ
ЮВІЛЯР, ВСЕ СВОЄ ЧЛЕНСТВО
ТА ЇХ РОДИНИ, БАЖАЮЧИ СИЛ, ВИТРИВАЛОСТИ
ТА ЩІРОЇ І КОРИСНОЇ ПРАЦІ
ДЛЯ СВОЄЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В МАЙБУТНЬОМУ.
ГОЛОВНИЙ КОНТРОЛЕР
ТА
ФІНАНСОВИЙ СЕКРЕТАР ВІД. ОДУМ-у Ч. 339
ПАВЛО КОНОВАЛ**

**OSNOVA
UKRAINIAN CREDIT UNION, INC.
4436 STATE RD.
CLEVELAND, OHIO 44109**

Безкоштовне забезпечення на життя до 2000. — доларів.

Безкоштовне забезпечення персональних позичок до 10000. — дол.

Безкоштовне забезпечення ощадностей до 100.000. — доларів.

Привіт і Побажання з Нагоди
75-річчя УБСоюзу
КРАМНИЦЯ І РОБІТНЯ БІЖУТЕРІЇ
MAKAR'S JEWERY
STORE & SHOP UNION CENTER

2022 Morris Avenue Union, N. J. 07083
Telephone: (201) 686-1931

ПАРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ СВ. ВОЗНЕСЕННЯ В МЕЙПЕЛВУДІ, Н. ДЖ.

широ вітас

Український Братський Союз з його 75-літтям

Управа Об'єднання Українців метроп. округи Вашингтону від себе і своїх членів вітас

**Український Братський Союз
із 75-літнім ювілем і бажас йому дальших
успіхів в його корисній діяльності
За Управу:**

Уляна Сось
голова

**Галина Максимюк
секретарка**

**Управа Станиці Українсько-Американських Ветеранів
Ч. 23 Ім. Володимира Голинського в Боффало Н. Й.**
Пересилає
Щирий привіт для Українського Братського Союзу
З нагоди 75-ть ліття
З побажаннями ще кращого розвою на будуче
В єдності сила Народу!

**Управа 93-го відділу УБСоюзу ім. Івана Франка
в Чікаго сердечно вітає Український Братський Союз
з його 75 літнім ювілем і гаряче бажає
дальшої успішної праці на користь
української громади в США і Канаді.**

За управу

Голова — С. Дубовик, рекордовий секретар — Ю. Степовий,
фінансовий секретар — д-р. М. Домашевський, заступник-голови — К. Домашевська,
голова Контрольної комісії — Ф. Скория, члени К.К. — Л. Канафонець і В. Носенко.

**Вітаємо членство Українського Братського Союзу та
запрошуємо до передплати нашого
журналу-дволітника**

BІСТІ КОМБАТАНТА

Передплата: ам. 15.00 дол. річно

VETERANS' NEWS

P. O. BOX 279, STN. "D"

TORONTO, ONTARIO, CANADA

M6P 3J9

**Щире вітання для Українського
Братського Союзу
з Його 75 літнім Ювілеям
За Управи Відділів У. Б. С.
У Вінніпегу**

Роман Кайда

Володимир Леськів

**Найкращі побажання Українському
Братському Союзові в Його
75 ліття**

засилають: Марія Й Михайло Саракули

власники

Michael's Formal Wear

Tuxedo Rentals

584 Selkirk Avenue, Winnipeg, Manitoba

**STS. PETER & PAUL'S SOCIETY — BR. 190
CONGRATULATIONS TO UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION
ON THE 75th ANNIVERSARY**

**STS. PETER & PAUL'S SOCIETY BRANCH 190, PLAINS, PA.
WAS ORGANIZED FEBRUARY 1921 AND CHARTERED MARCH 1921
MANY SOCIAL EVENTS WERE HELD BY THE MEMBERS
THROUGHOUT THE YEARS. OUR GROUP IS ACTIVE IN SOCIAL
AFFAIRS OF THE UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION**

**ANDREW KUZMINSKI, PRESIDENT
MICHAEL MODRESKY, SECRETARY/TREASURER**

**CONGRATULATIONS ON 75TH ANNIVERSARY
BRANCH 206**

THEODORE MYNYK SOCIETY

**OFFICERS: JOHN BOGA — President
Walter Mallick — Secretary**

GOLDOME F. S. B.

**THRUWAY MALL
WALDEN & HARLEM RD.**

**YOUR FINANCIAL HOME FOR EVERY
KIND OF LOAN**

**HOME
AUTO**

**PERSONAL
VISA**

TEL: (716) 847-5800

**CONGRATULATIONS ON
YOUR 75-th ANNIVERSARY
BRANCH No. 37**

Michael Roditski, Secretary

З М И С Т

Іван Олексин: 75 років праці для народу	12
Т. Миник - Р. Ричок: Конвенції Українського Братського Союзу	31
Edward Popil: Looking Proudly Back	45
Jerry Pronko: Forum — A Ukrainian Review	53
J. P.: U.F.A. Youth Festivals	57
Joseph Charyna: Seniors — A New Dimension	61
Д. К.: Теодор Миник	64
Дмитро Корбутяк: Антін Батюк	67
Катерина Баарн: Пів століття праці для Союзу	72
Микола Вірний: Симон Петлюра про завдання української еміграції	75
М. Б-ка: Століття Статуї свободи	81
Д-р Осип Кравченюк: Українці в Америці	83
Alvin Kapusta: The Ukrainians of North Dakota	103
Andrew Gregorovich: Ukrainians in Canada	108
В. Леник: Українці у Західній Європі	115
М.О.Ф.: Українці у Південній Америці	122
Дмитро Нитченко: З історії українського літературного та видавничого життя в Австралії	129
Р.О. Михайлович: Фатальні помилки	138
Олександр Колесса: В світ за очі	149
Володимир Сушко: США і примусова репатріація сов. громадян по Другій світовій війні	150
Яр Славутич: Дума про Кемптен	161
В. Іванис: Трагедія козаків	163
Юрій Луцький: Англія і радянські дезертири	168
Мирoslav Malec'kyj: Українські військові формaciї в Другій світовій війні	171
Д-р В. Шандор: Об'єднані Нації і наша справа	178
Petro Odarchenko: Russification Endangers the Ukrainian Nation	185
Людмила Алексєєва: В чому виявляється русифікація України?	198
Osyp Zinkewych: The Opposition Movement in Ukraine	202
Василь Симоненко: Україні	213
Two Memorable Ukrainian Events in Washington, D.C.	215
Микола Француженко: Борець за свободу	219
Іван Франко про Михайла Драгоманова	223
Іван Франко: Посвята Михайлові Драгоманову	225

Степан Ріпецький: Совєтська «реабілітація»	226
Михайла Драгоманова	226
Роман Ричок: Іван Смолій як людина, журналіст	
і письменник	236
Іван Смолій: Дівчина з Вінниці	241
Юрій Старосольський: Український Пласт напередодні	
свого 75-ліття	255
Д-р М. Чаповський: Ліс — зелене золото Америки	262
Іван Чмола: Минуле і сьогоднішнє 64-го відділу УБСоюзу	265
Опанас Бритва: Ми й воини	268
П.Р.: Український Братський Союз в Канаді	270

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION

440 Wyoming Avenue, Scranton, Pennsylvania 18503

Phones: (Area Code 717) 342-0937 — 347-5649

CANADIAN OFFICE

William N. Boddy, Chief Agent

1699 Dundas St., W.

Toronto, Ontario M6K 1V2

Phone: Area Code 416-531-7222

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

- Mac 18 rodів мєдичного життєвого забезпечення;
- Забезпечує членів до віскоти 100 тис. дол.;
- Веде працю з молоддю та виплачує стипендії та стипендіями;
- Допомагає своїм членам у випадку хвороби і каліктва;
- Видав тижневник «Народна Воля»;
- Видав англомовний журнал «Форум»;
- Втримує вакаційний осередок «Верховина» для культурної та молодечої активності;
- Допомагає церковним, громадським, науковим і молодечим установам, товариствам і організаціям.

UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION

- 18 classes of life insurance protection;
- Life Insurance up to \$100,000;
- Stipends and Scholarships to student members to help further their education;
- Financial aid to members in time of illness or disability;
- Publishers of weekly "Narodna Volya";
- FORUM a Ukrainian review, published in English;
- Vacation center "Verkhovyna" and Summer Camp for children with a variety of activities;
- Financial aid to religious, community, educational and youth organizations.

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ УБСОЮЗУ! — JOIN THE U.F.A.!

ЗАПИСУЙТЕ ВАШІХ ДІТЕЙ І ВНУКІВ!

ENROLL YOUR CHILDREN AND GRANDCHILDREN!